

**REDAKCJA
NAUKOWA**

**MACIEJ CYCOŃ
TOMASZ JEDYNAK**

**PRZYSZŁOŚĆ SYSTEMÓW
ZABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO
W KONTEKŚCIE
GLOBALNYCH WYZWAŃ**

PRZEGLĄD UBEZPIECZEŃ 2023

FUNDACJA UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO W KRAKOWIE

**Przyszłość systemów zabezpieczenia emerytalnego
w kontekście globalnych wyzwań
Przegląd Ubezpieczeń 2023/2**

redakcja naukowa

Maciej Cycoń

Tomasz Jedynak

Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Kraków, lipiec 2023

Recenzenci
Dr Anna Dankiewicz
Dr Robert Dankiewicz
Dr Sebastian Jakubowski
Dr Antoni Kolek

ISBN 978-83-65907-76-9
pdf online

Publikacja została wydana w ramach projektu „Przyszłość ubezpieczeń gospodarczych i społecznych w kontekście globalnych wyzwań” realizowanego przez Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management” oraz Katedrę Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń w latach 2022-2023.

Poszczególne rozdziały nie były przez Wydawcę zmieniane ani korygowane pod względem edytorskim i zostały zamieszczone w oryginalnej formie przygotowanej przez autora.

© Copyright by Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2023

Wydawnictwo:
Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Spis treści

Wstęp	8
Rozdział 1 Postawy pokoleń X oraz Z wobec odprowadzania składek na ubezpieczenie społeczne.....	11
1.1. Wprowadzenie.....	11
1.2. Powszechny system ubezpieczeń społecznych w Polsce	13
1.2.1 Uwagi wprowadzające	13
1.2.2 Ubezpieczenie emerytalne.....	14
1.2.3 Ubezpieczenie rentowe	16
1.2.4 Ubezpieczenie chorobowe.....	18
1.2.5 Ubezpieczenie wypadkowe.....	20
1.2.6 Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym	21
1.3. Porównanie postaw Polaków pokoleń X oraz Z wobec odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne	25
1.3.1 Pokolenia X oraz Z w aspekcie socjologicznym.....	25
1.3.2 Charakterystyka próby badawczej.....	26
1.3.3 Wyniki badania ankietowego.....	30
1.4. Podsumowanie	36
Literatura	37
Rozdział 2 Analiza porównawcza stopy zastąpienia w Polsce wśród rolników i górników – trendy i perspektywy.....	40
2.1. Wprowadzenie.....	40
2.2. Rolnictwo i górnictwo w Polsce a system emerytalny	41
2.2.1 Szczególne zasady uczestnictwa rolników w systemie emerytalnym	41
2.2.2 Szczególne zasady uczestnictwa górników w systemie emerytalnym	44
2.3. Metodyka badań.....	46
2.4. Analiza stóp zastąpienia rolników i górników w Polsce	48
2.5. Podsumowanie	51
Literatura	53
Rozdział 3 O potrzebie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce	54
3.1. Wprowadzenie.....	54
3.2. Sytuacja gospodarstw domowych seniorów w Polsce	56
3.3. Luka emerytalna w Polsce na tle państw OECD	67

3.4. Upowszechnianie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce	74
3.5. Podsumowanie	80
Literatura	83
Rozdział 4 Wiedza i opinie Polaków na temat dodatkowego oszczędzania na emeryturę	85
4.1. Wprowadzenie.....	85
4.2. System emerytalny w Polsce	86
4.2.1 Funkcjonowanie pierwszego filaru	87
4.2.2 Funkcjonowanie drugiego filaru	88
4.2.3 Funkcjonowanie trzeciego filaru.....	90
4.3. Wiedza i opinie Polaków na temat dobrowolnego oszczędzania na emeryturę	96
4.3.1 Ogólna charakterystyka wiedzy i opinii o dodatkowym oszczędzaniu na emeryturę	96
4.3.2 Wiedza i opinie Polaków na temat dodatkowego oszczędzania na emeryturę w świetle wyników badania „Diagnoza Społeczna”	97
4.3.3 Udział Polaków programach dodatkowego oszczędzania na emeryturę w świetle danych KNF	102
4.4. Podsumowanie	105
Literatura	106
Rozdział 5 Postawy polskiego społeczeństwa wobec oszczędzania na starość w Pracowniczych Planach Kapitałowych.....	109
5.1. Wprowadzenie.....	109
5.2. Ramy organizacyjne Pracowniczych Planów Kapitałowych	110
5.3. Gromadzenie i dysponowanie środkami w ramach PPK.....	116
5.4. Stosunek społeczeństwa wobec PPK w świetle wyników własnych badań ankietowych	123
5.5. Podsumowanie	134
Literatura	135
Rozdział 6 Alternatywne metody zabezpieczenia emerytalnego a problem starzenia się społeczeństwa polskiego.....	137
6.1. Wprowadzenie.....	137
6.2. Problem starzenia się społeczeństwa polskiego	138
6.3. Wybrane alternatywne metody zabezpieczenia emerytalnego	145
6.4. Świadomość Polaków w zakresie dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego w świetle wyników własnych badań ankietowych.....	150

6.5. Podsumowanie	157
Literatura	158
Rozdział 7 Wpływ oszczędzania długoterminowego na adekwatność dochodową polskiego systemu emerytalnego	161
7.1. Wprowadzenie.....	161
7.2. Istota luki emerytalnej.....	162
7.3. Problem luki emerytalnej w Polsce na tle innych państw	165
7.4. Świadomość Polaków w obszarze oszczędzania na starość	171
7.5. Oszczędzanie długoterminowe, a możliwość sfinansowania luki emerytalnej.....	174
7.6. Wpływ wydłużenia okresu oszczędzania na wielkość zgromadzonych oszczędności.	182
7.7. Podsumowanie	185
Literatura:	187
Rozdział 8 Polski i irlandzki system emerytalny – analiza porównawcza.....	189
8.1. Wprowadzenie.....	189
8.2. Ewolucja systemu emerytalnego w Polsce.....	190
8.3. Kształt irlandzkiego systemu emerytalnego	195
8.4. Uwarunkowania funkcjonowania systemów emerytalnych w Polsce i w Irlandii.....	199
8.5. Podsumowanie	210
Literatura	211
Rozdział 9 Obciążenia publicznoprawne a świadczenia społeczne dla osób fizycznych w Finlandii na tle kryzysu w latach 2020-2022	213
9.1. Wprowadzenie.....	213
9.2. Tło teoretyczne	214
9.3. Obciążenia publicznoprawne osób fizycznych w Finlandii	217
9.3.1 Podatki i opłaty związane z dochodem z pracy	217
9.3.2 Państwowy podatek dochodowy, podatek komunalny i podatek kościelny.....	218
9.3.3 Składki i opłaty odprowadzane z wynagrodzenia	218
9.4. Obciążenia publicznoprawne zależne od sytuacji społeczno-ekonomicznej jednostki	219
9.4.1 Podatek spadkowy	220
9.4.2 Podatek od darowizny	221
9.4.3 Podatek od nieruchomości	221
9.4.4 Podatek transferowy.....	222

9.4.5 VAT i akcyza.....	222
9.4.6 Opodatkowanie samochodów osobowych.....	223
9.4.7 Opodatkowanie dochodów kapitałowych	224
9.5. System zabezpieczenia społecznego oraz nowe instrumenty polityki w zakresie ochrony zdrowia i walki z kryzysem gospodarczym w latach 2020-2022 w Republice Finlandii.....	224
9.5.1 Charakterystyka systemu zabezpieczeń społecznych w Finlandii	225
9.5.2 Zmiany i nowe instrumenty polityki społecznej w czasie kryzysu 2020-2022.....	228
9.6. Wnioski i podsumowanie	233
Literatura	234
Spis tabel	237
Spis rysunków.....	239

Wstęp

W ostatnich dekadach globalne wyzwania demograficzne, gospodarcze i społeczne istotnie wpłynęły na systemy zabezpieczenia emerytalnego na całym świecie. Przemiany demograficzne, takie jak wydłużanie się trwania życia i spadek dzietności, powodują konieczność przebudowy dotychczasowych modeli systemów emerytalnych. Starzenie się społeczeństwa stawia przed tymi systemami wyzwania finansowe, związane z zapewnieniem adekwatnego poziomu świadczeń emerytalnych w perspektywie długoterminowej. Jednocześnie postępująca globalizacja i wzrost mobilności siły roboczej, a także niepewność gospodarcza powodują, że funkcjonowanie systemów emerytalnych w coraz większym stopniu staje się agendą instytucji międzynarodowych, w tym Komisji Europejskiej. W kontekście pojawiających się wyzwań, niniejsza monografia, odwołując się zarówno do rozwiązań lokalnych, jak i międzynarodowych, ma na celu analizę funkcjonowania współczesnych systemów zabezpieczenia emerytalnego oraz poszukiwanie nowych rozwiązań i strategii, które umożliwią skuteczną adaptację tych systemów do zmieniającego się świata.

Problemy i wyzwania wynikające z zasygnalizowanych wyżej okoliczności stanowiły inspirację do podjęcia badań prezentowanych w tej monografii. Badania te prowadzone były przez studentów Koła Naukowego Ubezpieczeń „Risk Management” oraz pracowników Katedry Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w ramach projektu „Przyszłość ubezpieczeń gospodarczych i społecznych w kontekście globalnych wyzwań”. Poza przedkładaną monografią efektem wspomnianego projektu jest również druga publikacja pt. „Przyszłość ubezpieczeń gospodarczych w kontekście globalnych wyzwań” napisana pod redakcją prof. Tomasza Jedynaka i dr. Macieja Cyconia.

Przedkładana w ręce czytelników monografia składa się z dziewięciu rozdziałów tworzących spójną całość. Autorka rozdziału pierwszego podjęła problematykę różnic międzypokoleniowych związanych z postawami wobec odprowadzania składek na ubezpieczenie społeczne, które analizowała na podstawie autorskich badań kwestionariuszowych. W rozdziale drugim na podstawie autorskich symulacji dokonano analizy porównawczej obecnych i przyszłych stóp

zastąpienia dwóch szczególnych grup zawodowych: rolników i górników. Przedmiotem zainteresowania rozdziału trzeciego jest potrzeba dodatkowe oszczędzania na starość. Autorka tego rozdziału zbadała sytuację finansową polskich seniorów oraz upowszechnienie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce. Wątek dodatkowego oszczędzania na emeryturę kontynuowany jest w kolejnych czterech rozdziałach. Najpierw, w rozdziale czwartym dokonano przeglądu dotychczasowych badań dotyczących wiedzy i opinii Polaków na temat dodatkowego oszczędzania na emeryturę. W rozdziale piątym skoncentrowano się na postawach Polaków wobec uczestnictwa w najnowszym instrumencie promowanego przez Państwo długoterminowego oszczędzania, jakim są pracownicze plany kapitałowe. W rozdziale szóstym podjęto tematykę alternatywnych metody zabezpieczenia emerytalnego badając przy tym świadomość Polaków dotyczącą dostępności dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego. Autorka rozdziału siódmego podjęła się odpowiedzi na pytanie, o to czy dodatkowe oszczędzanie na starość mają istotny wpływ na wysokość przyszłej luki emerytalnej. Próbuje odpowiedzieć na tak zadane pytanie, przeprowadzono autorskie symulacje przyszłego kapitału emerytalnego. Dwa ostatnie rozdziały poszerzają analizy o wątek międzynarodowy. W rozdziale ósmym autorka dokonała analizy komparatywnej polskiego i irlandzkiego systemu emerytalnego, mając na uwadze w szczególności ich adekwatność dochodową. Ostatni rozdział zawiera kompleksową analizę systemu obciążeń publicznoprawnych i świadczenia społecznych w Finlandii, w tym świadczeń wypłacanych w okresie pandemii COVID-19.

Liczymy, że przekazywana w ręce czytelników monografia będzie stanowić wartościowe źródło wiedzy nie tylko dla studentów i ludzi nauki, ale również szerokiego grona praktyków zajmujących się problematyką ubezpieczeń. Wierzymy również, że publikacja będzie źródłem inspiracji dla kolejnych badań mających na celu zgłębienie złożonej problematyki funkcjonowania współczesnego rynku ubezpieczeniowego.

Przedkładana publikacja nie powstałaby bez wsparcia licznego grona osób. Poza autorami poszczególnych rozdziałów i redaktorami naukowymi, w badaniach, których efektem jest niniejsza książka brali również udział studenci z Koła Naukowego Ubezpieczeń „Risk Management”, których nie sposób wymienić tutaj wszystkich z imienia i nazwiska. Za okazane wsparcie w procesie wydawniczym dziękujemy pracownikom Fundacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Ponadto szczególne podziękowania należą się recenzentom – dr Annie Dankiewicz

i dr. Robertowi Dankiewiczowi z Politechniki Rzeszowskiej, dr. Antoniemu Kolkowi z Instytutu Emerytalnego oraz dr. Sebastianowi Jakubowskiemu z Uniwersytetu Wrocławskiego.

Maciej Cycoń

Tomasz Jedynak

Rozdział 1

Postawy pokoleń X oraz Z wobec odprowadzania składek na ubezpieczenie społeczne

Julia Podobińska¹

1.1. Wprowadzenie

Konieczność finansowania z wynagrodzenia brutto składek na ubezpieczenia społeczne stanowi obowiązek niemal wszystkich pracujących Polaków. Zdarzają się jednak sytuacje, w których jednostki, w granicach przewidzianych przez ustawodawcę, celowo wybierają określoną formę zatrudnienia lub kombinację takich form, tak aby nie odprowadzać składek na ubezpieczenie społeczne lub minimalizować obciążenia z tego tytułu. Niekiedy taka „optymalizacja” zatrudnienia odbywa się z inicjatywy pracodawcy a pracownik nie ma świadomości ubezpieczeniowych konsekwencji takiego działania. Trzeba przy tym zaznaczyć, że składki na ubezpieczenia społeczne nie stanowią jedynie wyrazu jednostkowego zobowiązania ubezpieczonego względem systemu ubezpieczeń społecznych, ale są one również szczególnego rodzaju obciążeniami publicznoprawnymi służącymi realizacji potrzeb całej wspólnoty ubezpieczeniowej (osób objętych systemem ubezpieczenia społecznego).

To w jaki sposób postrzegany jest obowiązek opłacania składek jak i innych obciążeń zależy od poglądów i postawy konkretnej osoby, jednak wiele badań dowodzi, że udzielane odpowiedzi są w dużej mierze podobne. Współcześni socjologowie zauważają w wielu aspektach spójność poglądów danych kohort demograficznych jak i pokoleń². Stosunek do opłacania obowiązkowych składek na ubezpieczenia społeczne, które są obciążeniami o charakterze publicznoprawnym, prezentuje się jako zagadnienie, które można próbować wytłumaczyć różnicami postrzegania rzeczywistości społecznej odmiennymi dla każdego pokolenia.

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Niniejszy rozdział został opracowany przez autorkę na podstawie pracy dyplomowej obronionej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie w 2023 r.

² W. Wątroba, *Transgresywność systemów wartości pokoleń we współczesnym kapitalizmie*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica” 2019, vol. 5, t. 344, s. 140.

Próbując wyjaśnić tę kwestię, w centralnej części niniejszego opracowania postawiono problem badawczy, który odzwierciedlają następujące pytania badawcze: czym są ubezpieczenia społeczne i jak kształtują się zasady podlegania ubezpieczeniem społecznym w zależności od charakteru umowy?, jakie są postawy wobec odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne?, czy unikanie opłacania składek jest społecznie usprawiedliwiane? W nawiązaniu do tak określonego problemu badawczego jako główną hipotezę badawczą przyjęto stwierdzenie, zgodnie z którym ludzie młodzi (pokolenie Z) w większym stopniu niż ludzie starsi (pokolenie X) akceptują unikanie odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne poprzez wybór różnych form zatrudnienia.

Aby zweryfikować powyższą hipotezę badawczą sformułowano cele niniejszego opracowania, do których należą: przedstawienie finansowych i prawnych zagadnień związanych z zasadami podlegania ubezpieczeniom społecznym oraz ocenę postaw Polaków z pokolenia X oraz pokolenia Z wobec opłacania składek na ubezpieczenia społeczne. Zrealizowaniu przedstawionych celów i sprawdzeniu postawionej hipotezy służy analiza związanych z tematyką aktów prawnych i źródeł literaturowych oraz empiryczne zbadanie postaw Polaków odnośnie odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne.

Dane na temat opinii o odprowadzaniu składek na ubezpieczenia społeczne zostały zebrane poprzez badanie ankietowe pełnoletnich mieszkańców Polski reprezentujących pokolenia X oraz Z. Badanie zostało przeprowadzane w dniach 27 stycznia do 18 lutego 2023 r. przy użyciu metod *Computer Assisted Web Interview (CAWI)* oraz *Computer Assisted Personal Interview (CAPI)*.

Niniejsze opracowanie składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej przedstawiono zasady funkcjonowania powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce, w tym wchodzących w jego skład ubezpieczeń: emerytalnego, rentowego, chorobowego oraz wypadkowego. Wskazane zostały również zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym dla osób zatrudnionych na podstawie umów: o pracę, zlecenia, o dzieło, kontraktu typu B2B oraz przykłady typowych zbiegów praw do ubezpieczeń. Druga część natomiast zawiera syntetyczną charakterystykę socjologiczne ujęcia dwóch pokoleń X oraz Z oraz przedstawia wyniki badania ankietowego oraz wnioski z niego wynikające.

1.2. Powszechny system ubezpieczeń społecznych w Polsce

1.2.1 Uwagi wprowadzające

Głównym założeniem będącym podstawą wyznaczenia celów oraz zakresu zabezpieczenia społecznego jest stwierdzenie, iż każdy dorosły człowiek, jako członek społeczeństwa, zdolny do pracy, powinien w sposób samodzielny zaspokajać potrzeby swoje i swoich bliskich, natomiast państwo na zasadzie subsydiarności powinno angażować się w sytuacji, gdy jednostka nie jest w stanie samodzielnie ochronić się przed niedostatkiem bądź ubóstwem³. Zagrożenia, jakie wynikają z istnienia ryzyk socjalnych, mogą dotknąć każdej osoby oraz nie ma możliwości całkowitego uwolnienia się od nich⁴. Obok pomocy społecznej i zaopatrzenia społecznego techniką służącą zabezpieczeniu się przed ryzykami społecznymi jest będące przedmiotem zainteresowania w niniejszym opracowaniu ubezpieczenie społeczne.

Technika ubezpieczenia społecznego charakteryzuje się odprowadzaniem przez ogół ubezpieczonych składki ubezpieczeniowej do wspólnego funduszu, z którego pokrywane są wypłacane świadczenia⁵. To kryteria obiektywne, np. przynależność do określonych grup społeczno-zawodowych, decydują o włączeniu danej osoby do ubezpieczenia społecznego i tylko w ograniczonym zakresie jest to decyzja poszczególnych osób. Natomiast objęcie systemem ubezpieczeń społecznych (który reguluje całokształt ubezpieczeń społecznych w Polsce) powoduje ponoszenie ciężaru własnej ochrony ubezpieczeniowej jak i wspólnotowej⁶. Ubezpieczenia społeczne w Polsce w szczególności reguluje ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych⁷. Wyróżnia ona cztery rodzaje takowych ubezpieczeń: emerytalne, rentowe, w razie choroby i macierzyństwa, zwane dalej chorobowym oraz z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zwane dalej wypadkowym.

---

³ M. Cycoń, T. Jedynek, *System ubezpieczeń społecznych w Polsce*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 26.

⁴ K. Antonów, *Zagadnienia ogólne prawa ubezpieczeń społecznych*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, pod red. K. Barana, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019, s. 741-742.

⁵ M. Cycoń, T. Jedynek, *op. cit.*, s. 27.

⁶ G. Uścińska, *Prawo ubezpieczeń społecznych. Zasady, finansowanie, organizacja*, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. XXIII.

⁷ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1009 z późn. zm.), art. 1.

1.2.2 Ubezpieczenie emerytalne

Ubezpieczenie emerytalne, jest najpowszechniej kojarzonym rodzajem ubezpieczenia społecznego⁸. Ubezpieczenie to stanowi element szerszej koncepcji systemu zabezpieczenia emerytalnego, który bez względu na definicję nie jest całkowicie organizowany przez państwo. Zabezpieczenie emerytalne *sensu largo* jest rozumiane jako ogół instrumentów jakie jednostka wykorzystuje w celu zabezpieczenia się przed ryzykiem starości. Do tak rozumianego zabezpieczenia emerytalnego należy zarówno część bazowa (obowiązkowa) systemu emerytalnego, jak i część dodatkowa (dobrowolna), a także wszelkie alternatywne formy zabezpieczenia emerytalnego realizowane w formie oszczędności, inwestycji (w tym inwestycji alternatywnych, na rynku nieruchomości itp.). Zabezpieczenie emerytalne w wąskim rozumieniu (*sensu stricte*) obejmuje wyłącznie instytucjonalne formy zabezpieczenia ryzyka starości. W tym ujęciu system emerytalny tworzy część bazowa oraz instrumenty dodatkowe, które są promowane przez państwo (PPE, PPK, IKZE, IKE)⁹.

Składka na ubezpieczenie emerytalne zasila istniejący w Polsce system emerytalny w części bazowej. Na tę część składają się I i II filar powszechnego systemu emerytalnego. Koncepcja polskiego systemu opiera się o trzy filary, w których zgodnie z Bankiem Światowym, pierwszy filar jest podstawowym systemem repartycyjnym, drugi to kapitałowe fundusze emerytalne, natomiast trzeci to dobrowolne zabezpieczenia indywidualne¹⁰. Oprócz tego należy zaznaczyć, że w ramach części bazowej funkcjonują równolegle dwa podsystemy:

- oparty o zdefiniowane świadczenie (stare zasady), w ramach którego wysokość emerytury jest ustalana na podstawie stażu pracy, przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce, średniego wynagrodzenia ubezpieczonego w danym okresie, a wysokość składki jest wielkością wtórną wobec wysokości emerytury (podsystem ten obecnie ulega w sposób naturalny wygaszeniu),

---

⁸ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Millward Brown, Instytut Spraw Publicznych, *Wiedza i postawy wobec ubezpieczeń społecznych. Raport z badań*, Warszawa 2016, (<https://www.zus.pl/documents/10182/44573/Raport+wiedza+system+emerytalny/040bd2a1-094a-4d97-9d77-e0bddd19e845>), dostęp: 18.01.2023 r.

⁹ M. Cycoń, T. Jedynek, M. Płonka, *Postawy studentów wobec zabezpieczenia ryzyka starości. Studium empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2020, s. 12.

¹⁰T. Jedynek, *Charakterystyka system emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 46-47.

- oparty o zdefiniowaną składkę (nowe zasady), który charakteryzuje się znaną wysokością opłaconych składek, natomiast wysokość przyszłej emerytury jest ich pochodną; system ten dotyczy każdego, kto nie został wyłączony z zasady powszechności ubezpieczeń społecznych (tj. m.in. rolników, którzy podlegają ubezpieczeniu społecznemu rolników, sędziów i prokuratorów czy objętych systemem zaopatrzenia emerytalnego i wypadkowego służb mundurowych).

Instytucjonalny kształt trójfilarowego powszechnego systemu ubezpieczeń w Polsce na początek 2023 roku został przedstawiony w Tabeli 1.1.

Tabela 1.1. Powszechny system emerytalny w Polsce – ujęcie instytucjonalne

I filar	II filar		III filar ^b			
konto w ZUS	OFE ^a	subkonto w ZUS	IKE	IKZE	PPE	PPK

^a Otwarte Fundusze Emerytalne

^b Indywidualne Konta Emerytalne, Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego, Pracownicze Programy Emerytalne, Pracownicze Plany Kapitałowe

Źródło: opracowanie własne

Pierwszy filar jest obowiązkowy i repartycyjny, a jego zarządzanie jest w kwestii publicznej (ZUS). W podobny sposób funkcjonuje subkonto w ZUS jako część drugiego filaru. Drugi filar może jednak też składać się z OFE (kwestia decyzji ubezpieczonego), które są zarządzane przez instytucje prywatne oraz tworzą część kapitałową systemu. Trzeci filar jest fakultatywny. W jego skład wchodzi prywatne instytucje uzupełniające system w sposób kapitałowy. Środki zgromadzone w IKE, IKZE, PPE czy PPK są świadczeniem dodatkowym, niezależnym od bazowego otrzymywanego z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

System emerytalny w Polsce wykorzystuje formułę zdefiniowanej składki. W związku z tym to wysokość składki na ubezpieczenie emerytalne jest główną determinantą wysokości emerytury bazowej otrzymywanej z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Składka ta wynosi 19,52% podstawy wymiaru, która zależy od okoliczności, z jakiej wynika prawo do ubezpieczenia emerytalnego. Przykładem podstawy wymiaru jest wynagrodzenie brutto. Podstawę do wyliczenia emerytury dla urodzonych po 31 grudnia 1948 roku (zatem i wszystkich ankietowanych w badaniu), stanowi kwota składek na ubezpieczenie emerytalne, z uwzględnieniem wspomianej przez ustawę o emeryturach i rentach z FUS waloryzacji składek zewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego. Waloryzacja ma celu kompensację utraty siły nabywczej przez składki.

Wysokość emerytury z Funduszu ubezpieczeń społecznych można przedstawić za pomocą wzoru:

$$E_B = \frac{KP_W + \sum K_W + \sum S_W}{pdtz}, \text{ gdzie:}$$

- E_B to emerytura wypłacana przez Zakład (bazowa),
- KP_W to wartość zwaloryzowanego kapitału początkowego (czyli kwoty zapisanej na koncie indywidualnym na dzień 1.01.1999 r.; jeżeli dana osoba zaczęła być objęta ubezpieczeniem emerytalnym po 1.01.1999 r., to wartość jej kapitału początkowego jest równa zero),
- $\sum K_W$ to suma zwaloryzowanych składek zapisanych na koncie w ZUS,
- $\sum S_W$ to suma zwaloryzowanych składek zapisanych na subkoncie w ZUS,
- $pdtz$ to przeciętne dalsze trwanie życia w miesiącach¹¹.

Podsumowując, należy podkreślić, że wysokość emerytury bazowej zależy w szczególności od ewentualnych środków zgromadzonych na koncie ubezpieczonego przed 1999 r., wysokości zarobków ubezpieczonego, poziomu cen w gospodarce, dynamiki wartości PKB (wskaźniki waloryzacji) oraz przeciętnego dalszego trwania życia.

1.2.3 Ubezpieczenie rentowe

Świadczenia z ubezpieczenia rentowego nie są w tak ścisły sposób powiązane z sumą zgromadzonych składek jak omawiane we wcześniejszym podrozdziale emerytury a jego zakres jest ściśle związany z pojęciem *niezdolności do pracy*. Ustawa wskazuje, że niezdolną do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu¹². Odnosi się to do elementu biologicznego czyli naruszenia sprawności organizmu oraz ekonomicznego czyli utraty zdolności do zarabkowania. To zaś wpływa na ocenę stopnia naruszenia sprawności organizmu oraz możliwości przywrócenia niezbędnej sprawności w drodze leczenia jak i możliwości wykonywania dotychczasowej pracy lub podjęcia innej w trakcie oceny stopnia i przewidywanego okresu niezdolności do pracy¹³.

¹¹ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 504 z późn. zm.), art. 26 ust. 1.

¹² Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 504 z późn. zm.), art. 12 ust. 1.

¹³ K. Antonów, *Ubezpieczenia rentowe*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, pod red. K. Barana, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019, s. 837.

Świadczenia z ubezpieczenia rentowego to renty z tytułu niezdolności do pracy, renty rodzinne, dodatki do emerytur i rent (pielęgnacyjne, dla sierot zupełnych, za tajne nauczanie), emerytury wypłacane z urzędu zamiast renty, zasiłki pogrzebowe. Z funduszu rentowego finansowana jest także prewencja rentowa¹⁴.

Osoba, która jest niezdolna do pracy może mieć przyznaną rentę z tytułu niezdolności do pracy. Taka osoba musi posiadać orzeczenie o niezdolności do pracy oraz nie mieć ustalonego prawa do emerytury, jak i przedstawić wymaganą liczbę lat składkowych i nieskładkowych, będących pozostałością po starym systemie emerytalnym i służącą do wyliczenia wysokości renty¹⁵. Dla całkowicie niezdolnego do pracy wylicza się ją według wzoru:

$$R_w = 24\% * K_B + 1,3\% * P_w * l_s + 0,7\% * P_w * l_n + 0,7\% * P_w * l_b, \text{ gdzie:}$$

- R_w to wysokość renty,
- K_B to wartość kwoty bazowej obowiązującej w dniu przyznania renty,
- P_w to podstawa wymiaru,
- l_s to liczba lat składkowych,
- l_n to liczba lat nieskładkowych,
- l_b to liczba lat brakujących do pełnych 25 lat okresów składkowych oraz nieskładkowych, przypadających od dnia zgłoszenia wniosku o rentę do dnia, w którym rencista osiągnąłby wiek emerytalny 60 lat¹⁶.

Kwota bazowa jest ustalany corocznie odpowiednikiem 100% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej w roku poprzednim. Podstawą wymiaru renty jest co do zasady przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe z kolejnych 10 lat kalendarzowych, wybranych przez zainteresowanego z ostatnich 20 lat poprzedzających bezpośrednio rok, w którym zgłoszono wniosek o rentę. Renta dla osoby częściowo niezdolnej do pracy wynosi 75% renty dla osoby całkowicie niezdolnej do pracy. Ustawa określa kwotę świadczenia minimalnego, która jest corocznie waloryzowana¹⁷.

---

¹⁴ G. Uścińska, *Ubezpieczenia rentowe i świadczenia dla osób niesamodzielnych – przykładowe obszary działań Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na rzecz osób niepełnosprawnych*, „Kwartalnik Niepełnosprawność” 2021, nr 38-39, s. 66-67.

¹⁵ K. Michałowska, *Elementy prawa ubezpieczeń społecznych*, [w:] *Podstawy prawa dla ekonomistów*, pod red. B. Gneli, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, s. 268.

¹⁶ G. Strupczewski, *Ubezpieczenia rentowe, chorobowe i wypadkowe w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 81.

¹⁷ G. Uścińska, *Ubezpieczenia...*, s. 70-71.

Kolejnym świadczeniem wypłacanym z ubezpieczenia rentowego jest renta rodzinna, która dotyczy uprawnionych członków rodziny osoby pobierającej z chwilą śmierci emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy. Wskazane świadczenie mogą otrzymać m.in. dzieci własne, rodzeństwo, małżonek, rodzice¹⁸. Osoby uprawnione do otrzymania tego świadczenia otrzymują jedną rentę, którą dzielą na równe części.

Zasiłek pogrzebowy, to inne i równie istotne świadczenie finansowane z ubezpieczenia rentowego. Przysługuje, w razie śmierci ubezpieczonego, członka rodziny ubezpieczonego albo osoby pobierającej emeryturę lub rentę, osobie, która pokryła koszty pogrzebu. W przypadku członków rodziny, zasiłek pogrzebowy wynosi 4000 zł, natomiast w pozostałych przypadkach (np. gdy koszty pokrywa związek wyznaniowy) równy jest on udokumentowanym kosztom pogrzebu jednak nie większym niż 4000zł.

1.2.4 Ubezpieczenie chorobowe

Sytuacje związane z niemożnością świadczenia pracy z powodu choroby są objęte ubezpieczeniem chorobowym, regulującym świadczenia z zakresu choroby i macierzyństwa. Świadczeniami finansowanymi z tego ubezpieczenia są: zasiłek chorobowy, świadczenie rehabilitacyjne, zasiłek wyrównawczy, zasiłek macierzyński oraz zasiłek opiekuńczy.

Zasiłek chorobowy jest związany z wynagrodzeniem za czas niezdolności do pracy wskutek choroby (zdarzenia, gdy stan organizmu człowieka odbiega od normy umożliwiającej mu normalne funkcjonowanie) lub odosobnienia w związku z chorobą zakaźną wynikającym z Kodeksu pracy. Pracownik, za okres choroby (odosobnienia) trwającej łącznie do 33 dni w ciągu roku kalendarzowego (14 dni, jeżeli pracownik ukończył 50 rok życia), zachowuje prawo do 80% wynagrodzenia (tzw. wynagrodzenie chorobowe)¹⁹. W przypadku niezdolności do pracy dłuższej niż ten okres, pracownik zyskuje prawo do zasiłku chorobowego w tej samej wysokości. Zasiłek chorobowy przysługuje dopiero po nabyciu prawa do zasiłku, zatem po upływie 30 dni nieprzerwanego ubezpieczenia chorobowego jeżeli ubezpieczony podlega temu ubezpieczeniu obowiązkowo lub 90 dni jeżeli jest ubezpieczony dobrowolnie²⁰.

¹⁸ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 504 z późn. zm.), art. 67.

¹⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1510 z późn. zm.), art. 92 §1 pkt 1.

²⁰ Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1732 z późn. zm.), art. 4 ust.1.

W sytuacji gdy ubezpieczonemu wyczerpało się prawo do zasiłku chorobowego (tj. po 182 lub 270 dniach w przypadku ciąży lub gruźlicy), ale w dalszym ciągu nie jest zdolny do pracy, a zgodnie z opinią lekarza orzecznika ZUS dalsze leczenie pozwoli odzyskać zdolność do pracy, to przysługuje mu świadczenie rehabilitacyjne²¹. Prawo do tego świadczenia jest przyznawane na okres niezbędny do przywrócenia zdolności do pracy, ale nie dłużej niż na okres 12 miesięcy, przy czym za jeden miesiąc uważa się 30 dni²².

Świadczenia z ubezpieczenia chorobowego dotyczą również niezdolności do pracy wynikającej z urodzenia i sprawowania opieki nad dzieckiem lub przyjęcia go na wychowanie²³. Przysługuje wtedy zasiłek macierzyński w okresach urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego oraz urlopu rodzicielskiego.

Zasiłek opiekuńczy natomiast umożliwia sprawowanie opieki nad potrzebującymi jej członkami rodziny. Limit dni, w przypadku których przysługuje w danym roku kalendarzowym zasiłek za dzieci do lat 8 i chore dzieci do lat 14 wynosi 60, a w przypadku innych chorych członków rodziny, z którymi pozostaje się we wspólnym gospodarstwie domowym, jest to 14.

Prawo do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego jest często podstawą nadużyć. S. Kasproski po analizie orzeczeń sądowych z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych wskazał przykłady zasługujące na uwagę:

- wnioskowanie o wypłatę świadczenia na podstawie pozornej umowy o pracę;
- wnioskowanie o wypłatę świadczenia na podstawie pozornego wpisu do ewidencji przedsiębiorców (CEIDG);
- wykorzystywanie zwolnienia od pracy z powodu choroby, na podstawie którego wypłacane jest świadczenie niezgodnie z przeznaczeniem;
- uzyskanie zwolnienia lekarskiego od pracy w sytuacji braku wskazań medycznych²⁴.

Takie działania powodują osłabienie solidarności ubezpieczonych, których środki są finansowaniem funduszu finansującego ich ewentualne świadczenia. Co więcej w razie sytuacji

---

²¹ D. Dörre-Kolasa, *Ubezpieczenie chorobowe*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, pod red. K. Barana, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019, s. 867.

²² A. Ślęzak, *Zasiłki z ubezpieczenia chorobowego i wypadkowego w praktyce*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019, s. 75-76.

²³ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020, s. 282.

²⁴ S. Kasproski, *Solidarność ubezpieczonych w ubezpieczeniu chorobowym a problem nadużyć w prawie do świadczeń*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2018, nr 4 (139), s. 9-11.

wykrycia nadużycia, ze strony Zakładu Ubezpieczeń Społecznych pojawia się więcej kontroli w zakresie np. prawidłowości wykorzystywania zwolnień, co powoduje utrwalenie się wizerunku Zakładu jako organu represyjnego²⁵. Pojedyncze nielojalne zachowania mogą zburzyć sieć zaufania między członkami wspólnoty jaką jest uczestnictwo w FUS.

1.2.5 Ubezpieczenie wypadkowe

Ostatnie ubezpieczenie społeczne w polskim systemie to ubezpieczenie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych zwane ubezpieczeniem wypadkowym. Najważniejszym pojęciem z nim związanym jest *wypadek przy pracy*, za który uważa się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w związku z pracą. I. Jędrasik-Jankowska zauważa, że skoro definiowanie pojęcia wypadku przy pracy ma służyć wydzieleniu szkód osobowych, mających związek z pracą, to nie powinno mieć znaczenia, jak długo działała przyczyna zewnętrzna urazu lub śmierci, zatem ma ona jedynie spowodować biologicznie nieoczekiwany uraz lub śmierć, niekoniecznie zadziałać nagle, mimo że z reguły tak działa²⁶. Przyczyną zewnętrzną może być natomiast każdy czynnik pochodzący spoza organizmu poszkodowanego, zdolny - w istniejących warunkach - wywołać szkodliwe skutki, w tym także pogorszyć stan zdrowia pracownika dotkniętego już schorzeniem samoistnym²⁷. Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych wymaga by istniało jeszcze powiązanie przyczynowo skutkowe między przyczyną zewnętrzną, zdarzeniem, urazem lub śmiercią a pracą na zasadach ściśle określonych. Natomiast za chorobę zawodową uważa się chorobę określoną w art. 235¹ Kodeksu pracy²⁸.

Sytuacja, w której to wyłączną przyczyną wypadku przy pracy jest naruszenie przez ubezpieczonego przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia spowodowane umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa poszkodowanego, wyklucza otrzymanie jakiegokolwiek świadczenia. Natomiast stuprocentowy zasiłek chorobowy z ubezpieczenia wypadkowego jest wypłacany od pierwszego dnia niezdolności do pracy i przysługuje bez okresu wyczekiwania. W przypadku

²⁵ J. Ceglarska-Jóźwiak, *Rola Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w kształtowaniu postaw wobec idei ubezpieczenia społecznego*, „Annales. Ethics in Economic Life”, Vol. 22, No. 4, 2019, s. 76.

²⁶ I. Jędrasik-Jankowska, *op. cit.*, s. 405-406.

²⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1963 r., III PO 15/62, OSNCP 1963/10, poz. 215; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 1999 r., II UKN 87/99, OSNP Nr 20/2000, poz. 760.

²⁸ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2189), art. 4.

świadczenia rehabilitacyjnego, wypłata następuje na zasadach określonych dla tego świadczenia z ubezpieczenia chorobowego i wynosi 100% podstawy wymiaru.

Renta z tytułu niezdolności do pracy jest świadczeniem z ubezpieczenia wypadkowego, mającym na celu zapewnienie środków na utrzymanie, gdy skutkiem doznanego urazu jest trwała niezdolność do pracy. Prawo do renty nie jest zależne od stażu pracy, jednak to jego długość i zależność pomiędzy okresami składkowymi i nieskładkowymi determinuje wysokość świadczenia. Natomiast świadczenia odszkodowawcze z tytułu doznanego uszczerbku na zdrowiu lub śmierci to jednorazowe odszkodowania należne poszkodowanemu oraz odszkodowanie należne rodzinie poszkodowanego. Ocena danego uszczerbku jest dokonywana przez lekarza orzecznika ZUS. Wysokość świadczenia jest sumą iloczynu procentu rozmiaru uszczerbku na zdrowiu i ceny jednego procenta tego uszczerbku jaki i trzyipółkrotności przeciętnego wynagrodzenia za poprzedni rok kalendarzowy, jeżeli ubezpieczony zostanie uznany za całkowicie niezdolnego do pracy i jednocześnie za niezdolnego do samodzielnej egzystencji. Odszkodowanie dla członków rodziny w razie śmierci poszkodowanego ustalane jest inaczej dla małżonka i dzieci oraz pozostałych członków rodziny.

1.2.6 Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym

Ustawodawca decyduje, które z form zatrudnienia powodują podleganie ubezpieczeniom społecznym obowiązkowo bądź mają prawo do dowolnego objęcia ubezpieczeniem danego rodzaju, oraz które kategorie są wyłączone z ubezpieczeń społecznych²⁹. Tytułem do ubezpieczenia społecznego nazywa się zatrudnienie lub inną działalność czy sytuację, której wystąpienie rodzi obowiązek ubezpieczenia społecznego albo uprawnienie do objęcia tym ubezpieczeniem na zasadach dobrowolności³⁰. Katalog tytułów jest zamknięty i aby zgłosić daną osobę do ubezpieczenia musi istnieć podstawa prawna ku temu.

Obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym (uregulowanym co do zasady łącznie³¹) podlegają osoby fizyczne, które na obszarze RP są osobami legitymującymi się

---

²⁹ D. Dzieński, *Tytuły ubezpieczeń w systemie ubezpieczeń społecznych*, [w:] *Podatki i składki z tytułu zatrudnienia*, pod red. D. Dzieński, M. Supery-Markowskiej, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020, s. 72.

³⁰ *Ibidem*, s. 73.

³¹ W poniższym opracowaniu jak i w ankiecie udostępnionej respondentom ubezpieczenia te zostały potraktowane osobno w celu uzyskania opinii o każdym z nich jak i stosunku do wskazanych ubezpieczeń mimo, że obecnie polskie prawo nie przewiduje dla zatrudnionych ubezpieczenia się wybranym z nich.

jednym z wymienionych w ustawie tytułów ubezpieczeń³². Na przykład jeżeli są pracownikami, osobami wykonującymi pracę nakładczą, zleceniobiorcami (ale nie studentami bądź uczniami szkół ponadpodstawowych do ukończenia 26 lat), członkami rolniczych spółdzielni produkcyjnych, osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność i osobami z nimi współpracującymi. Zgodnie z art. 7 wspomianej ustawy, prawo do dobrowolnego objęcia ubezpieczeniami emerytalnym i rentowym przysługuje osobom, które nie spełniają warunków do objęcia nimi obowiązkowo.

W przypadku ubezpieczenia chorobowego obowiązkowe podleganie występuje co do zasady w przypadku pracowników i członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Natomiast jeżeli dana osoba jest obowiązkowo objęta ubezpieczeniami emerytalnym i rentowym to z tego samego tytułu na swój wniosek dobrowolnie podlega ubezpieczeniu chorobowemu. Ubezpieczenie wypadkowe występuje zaś tylko w formie obowiązkowej i podlegają mu osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu. Jednak nie mogą się zgłosić do niego m.in.: osoby dobrowolnie ubezpieczone w zakresie emerytur i rent. Podleganie ubezpieczeniom społecznym z najpowszechniejszych tytułów zostało zaprezentowane w Tabeli 1.2.

Tabela 1.2. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym

tytuł/ubezpieczenie	emerytalne	rentowe	chorobowe	wypadkowe
umowa o pracę	O	O	O	O
umowa-zlecenie	O	O	D	O
umowa o dzieło	D	D	N	N
wykonywanie pozarolniczej działalności gospodarczej	O	O	D	O

O – obowiązkowo, D – dobrowolnie, N – nie podlega

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1009 z późn. zm.)

Oprócz tych powszechnych zasad istnieją pewne wyjątki (jak student zleceniobiorca do 26 roku życia, który nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu a przez to też wypadkowemu i chorobowemu³³) czy zbiegi praw do ubezpieczeń. To te właśnie

³² Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1009 z późn. zm.), art. 6-6b.

³³ M. Bigos, *Podleganie uczniów i studentów ubezpieczeniom społecznym – przyczynek do dyskusji*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka”, nr 4/2020, s. 4-5.

sytuacje są podstawą nadużyć potencjalnych ubezpieczonych. Zbieg tytułów do ubezpieczeń społecznych ma miejsce, gdy sytuacja danej osoby odpowiada wielu tytułom. Wykonując wiele rodzajów aktywności zarobkowej, co do zasady powinno się podlegać ubezpieczeniom społecznym z każdego z tytułów. Jako, że celem ubezpieczeń społecznych nie jest jednak pobieranie składek, tylko wypłata świadczeń, ustawodawca uznał, że nie w każdej sytuacji wystąpienia tytułu ubezpieczeń społecznych potrzebne jest objęcie danej osoby ubezpieczeniami społecznymi i obciążanie jej dochodów składkami³⁴. Przykładowe podleganie ubezpieczeniom w przypadku zbiegów tytułów zostało przedstawione w Tabeli 1.3.

Tabela 1.3. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym w przypadku zbiegu tytułów

Pierwszy tytuł	Drugi i kolejny tytuł	Podleganie ubezpieczeniom z drugiego tytułu			
		E	R	CH	W
umowa o pracę na wynagrodzenie co najmniej minimalne	umowa zlecenie	D	D	N	N/O
	umowa o dzieło	N	N	N	N
	pozarolnicza działalność gospodarcza	D	D	N	N/O
umowa o pracę na wynagrodzenie mniejsze niż minimalne	umowa zlecenie	O	O	D	O
	umowa o dzieło	N	N	N	N
	pozarolnicza działalność gospodarcza	O	O	D	O
umowa o pracę	umowa o pracę ^a	O	O	O	O

O – obowiązkowo, D – dobrowolnie, N – nie podlega, N/O – obowiązkowo, jeżeli dana osoba przystąpiła do dobrowolnych ubezpieczeń emerytalno-rentowych, nie podlega jeżeli nie przystąpiła, ^a – w tym też umowa zlecenia, agencyjna, o świadczenie usług, o dzieło, jeżeli zostały one zawarte z własnym pracodawcą lub są wykonywane na jego rzecz.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1009 z późn. zm.)

Należy podkreślić, że minimalną podstawą wymiaru składek w przypadku pozarolniczej działalności gospodarczej jest 30% minimalnego wynagrodzenia bądź 60% przeciętnego wynagrodzenia (zależy czy osoba korzysta z tzw. preferencyjnej podstawy), zatem jest stała niezależnie od dochodów ubezpieczonego (w przypadku m.in. umów o pracę, zlecenia czy o dzieło od nich zależy). Pozarolnicza działalność może być też prowadzona przez osobę podlegającą pod system ubezpieczeń społecznych rolników (niepodlegającą pod powszechny system

³⁴ D. Dzienisiuk, *op. cit.*, s. 80.

ubezpieczeń społecznych), jeżeli kwota należnego podatku dochodowego za poprzedni rok podatkowy od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej (jeżeli działalność ta była prowadzona) nie przekracza określonej kwoty granicznej (3723 zł za 2022 r.)³⁵. Wtedy też składki rolnika prowadzącego działalność gospodarczą i działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym są znacznie niższe od składek ZUS. Dla gospodarstwa rolnego o najpowszechniejszej powierzchni, czyli do 50ha przeliczeniowych³⁶, składka wynosi 828 zł za I kwartał 2023 r.³⁷. Dla przedsiębiorcy podlegającemu ZUS składka miesięczna wynosi w pierwszej połowie 2023 r. 1418,48 zł (bądź 331,26 zł przy zastosowaniu preferencyjnej podstawy)³⁸.

Tak też w celu uniknięcia nadużyć ustawodawca przyznał zarówno ZUS jak i sądom kompetencje w zakresie oceny, czy płatnik składek prawidłowo zakwalifikował dane stosunki do określonego tytułu ubezpieczeń społecznych. Zatem orzecznictwo sądowe dopuszcza, aby ZUS w drodze decyzji:

- objął ubezpieczeniami społecznymi osobę, która nie była zgłoszona,
- wyłączył z ubezpieczeń społecznych osobę, która była zgłoszona,
- zmienił tytuł ubezpieczeń społecznych wskazany w zgłoszeniu (np. uznanie, że osoba zgłoszona jako zleceniobiorca będzie traktowana jak pracownik),
- zmienił podstawę wymiaru składek ustalaną od przychodu ubezpieczonego (wykorzystwaną do wyliczenia wysokości świadczeń) wskazaną przez strony stosunku prawnego stanowiącego tytuł ubezpieczeń³⁹.

Jakiegokolwiek okoliczności zawarte w umowie, która nawiązuje stosunek prawny nie są dla ZUS wiążące i podlegają kontroli oraz ocenie. Samo podpisanie dokumentu z nazwą np. *umowa o pracę* nie powoduje objęcia ubezpieczeniami społecznymi.

---

³⁵ Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 208 z późn. zm.), art. 5a.

³⁶ Ogłoszenie Nr 1 Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z dnia 15 września 2022 r. w sprawie wielkości średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w poszczególnych województwach oraz średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju w 2022 roku (Dz. Urz. MRiRW z 2022 r. poz. 54).

³⁷ Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *Wymiar kwartalnych składek. Wysokość składek na ubezpieczenie społeczne rolników w I kwartale 2023 r.*, 2023, (<https://www.krus.gov.pl/krus/krus-w-liczbach/wymiar-kwartalnych-skladek-na-ubezpieczenie-spoleczne-rolnikow/>), dostęp: 16.02.2023 r.

³⁸ Ministerstwo Rozwoju i Technologii, *Obniżone składki ZUS przez 24 miesiące*, 2023, (<https://www.biznes.gov.pl/pl/portal/00286>), dostęp 16.02.2023 r.

³⁹ D. Dzienisiuk, *op. cit.*, s. 78.

1.3. Porównanie postaw Polaków pokoleń X oraz Z wobec odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne

1.3.1 Pokolenia X oraz Z w aspekcie socjologicznym

Jak zauważają współcześni socjologowie, pokolenia zyskują swoją wyrazistość nie tylko przez manifestację różnic w stosunku do innych pokoleń, ale też również przez unikatowe cechy takie jak własny system wartości i przekonania czy przez odmienne poglądy na własną wizję życia zbiorowego⁴⁰. W. Wątroba wyróżnia podstawowe determinanty kategorii pokolenia. Są to:

- wysoki stopień jego odmienności od pokolenia go poprzedzającego,
- wyrazistość wyznaczająca jego znaczenie i wpływ na rzeczywistość społeczną oraz na zdolność dostosowania instytucji społecznych do jego przekonań i wartości,
- wspólne doświadczanie wydarzeń historycznych, ich zbiorową interpretację, głównie w okresie dorastania
- unikalny zestaw wartości, postaw i zachowań, implikujący reakcje na zmiany w różnych aspektach egzystencji jego przedstawicieli⁴¹.

W badaniu postanowiono porównać ze sobą dwa pokolenia, które nie następują bezpośrednio po sobie. Pokolenie X oraz pokolenie Z. Wyznaczając ramy czasowe każdego z pokoleń przyjęto założenia przedstawione w Tabeli 1.4.

Tabela 1.4 Ramy czasowe dat urodzenia poszczególnych pokoleń

Baby Boomers		Pokolenie X		Millenials			
				Pokolenie Y		Pokolenie Z	
1946	1964	1965	1976	1977	1990	1991	-

Źródło: B. Chomątowska, A. Żarczyńska-Dobiesz, *Pokolenie "Z" na rynku pracy - wyzwania dla zarządzania zasobami ludzkimi*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 350, s. 407 na podstawie HRP Group, *Dialog generacji – efektywne zarządzanie generacjami w przedsiębiorstwie*, projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, 2014, (<http://www.dialoggeneracji.pl>), dostęp: 06.04.2014 r., *Make Way for Generation Z: Marketing to Today's Tweens and Teens. Euromonitor International: Strategy Briefing*, 2011, (<http://oaltabo2012.files.wordpress.com/2012/03/make-way-for-generation-z1.pdf>), dostęp: 06.04.2014 r., B. Tulgan, *Not Everyone Gets A Trophy: How to Manage Generation Y*, Jossey-Bass, San Francisco 2009.

⁴⁰ D. Pendergast, *Getting to Know Y Generation*, [w:] *Tourism and Generation Y*, pod red. P. Benckendorffa, G. Moscardo, D. Pendergast, CAB International, Cambridge 2010, s. 1–15.

⁴¹ W. Wątroba, *op. cit.*, s. 142.

Jak wspomniano, każde z pokoleń charakteryzuje się doświadczaniem pewnych wydarzeń historycznych w okresie młodości i dorastania, które kreują ich późniejsze postrzeganie świata. W Polsce należy wyróżniać dla generacji X bycie świadomymi uczestnikami dwóch systemów politycznych, natomiast dla generacji Z funkcjonowanie w kraju, który jest członkiem NATO i Unii Europejskiej oraz w świecie mediów społecznościowych czy też obecny postpandemiczny kryzys gospodarczy⁴².

Pokolenie X może być definiowane przez determinanty społeczno-ekonomiczne charakterystyczne dla okresu niepewności gospodarczej, wysokiej stopy bezrobocia czy inflacji. Dlatego też wskazuje się niepewność jako główną cechę tego pokolenia, co wiąże się z ich stosunkiem do pracy czyli chęcią stabilnego zatrudnienia⁴³. Z jednej strony pokolenie to cechuje poczucie braku sensu, sceptycyzm, pesymizm, niepewność, lęk przed utratą osiągniętych pozycji, izolacja od spraw społecznych, brak zaufania do państwa i niechęć do polityki; z drugiej strony charakteryzuje ich pracoholizm, silna etyka pracy i lojalność wobec swojego zawodu⁴⁴.

Pokolenie Z od poprzednich pokoleń wyróżnia fakt, że kariera i zarabianie pieniędzy jest dla nich zdecydowanie ważniejsze. Dla poprzednich były to zdrowie i rodzina. Wysokość wynagrodzenia i atmosfera w pracy stanowią dla generacji Z bardzo istotne aspekty tak jak możliwość rozwijania swoich umiejętności czy łączenia pasji z pracą. Ludzie pokolenia Z charakteryzują się większą skłonnością do oszczędzania, przyzwyczajeni są oni także do współdzielenia dóbr (konsumpcji kolaboratywnej). Wskazuje się też, że pokolenie Z chce funkcjonować poprzez rozwój sieci społecznych oraz tworzenie wspólnot umożliwiających realizację ich potrzeb – w przeciwieństwie do pokolenia X, które skupia się głównie na bliskich relacjach⁴⁵.

1.3.2 Charakterystyka próby badawczej

Dla zbadania opinii Polaków na temat odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne przeprowadzono w dniach od 27 stycznia 2022 r. do 18 lutego 2023 r. badanie ankietowe, zrealizowane przy użyciu formularza internetowego platformy Google. Formularz składał się z

---

⁴² A. Turula, *Cienkie ściany uniwersytetu XXI wieku*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2016, t. XXV, nr 1, s. 33.

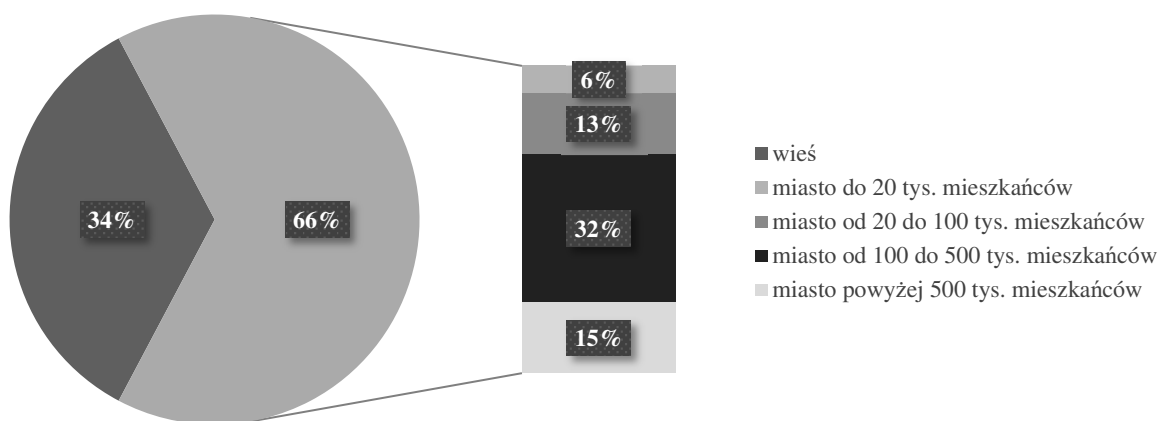
⁴³ J. Becton, H. Walker, A. Jones-Farmer, *Generational Differences in Workplace Behavior*, „Journal of Applied Social Psychology” 2014, nr 44(3), s. 175-189.

⁴⁴ K. Wojtaszczyk, *Przynależność generacyjna jako determinanta postaw wobec pracy: stereotypy a rzeczywistość*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów: problemy, innowacje, projekty” 2016, nr 1(39), s. 33.

⁴⁵ A. Chomicka, M. Cież, M. Dankiewicz, *Psychologiczna charakterystyka pokolenia Z. Przegląd badań*, „Гуманитарний Корпус” 2022, Выпуск 44, s. 97.

3 pytań, w których ankietowani mieli wyrazić swoją opinię co do łącznie 15 stwierdzeń na temat ubezpieczeń społecznych. Pytania miały charakter zamknięty, wymagały wskazania stopnia zgodności z zaproponowanymi stwierdzeniami w pięciostopniowej skali Likerta (możliwe odpowiedzi: tak, raczej tak, trudno powiedzieć, raczej nie, nie). Oprócz tego formularz zawierał test wiedzy w formule prawda-fałsz co do 6 stwierdzeń z zakresu funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce. W badaniu udział wzięło 206 osób zamieszkujących obszar całej Polski z różnych przedziałów wiekowych i o różnej sytuacji finansowej, wykształceniu czy sytuacji zawodowej.

Badano Polaków pokoleń X oraz Z, ich udział w ogólnej liczbie ankietowanych wynosi w przybliżeniu po połowie (odpowiednio 50,49% oraz 49,51%). Jako pokolenie X uznano osoby urodzone w latach 1965 – 1976 a jako pokolenie Z osoby urodzone po 1990 roku. Respondenci pochodzili z różnej wielkości miast jak i obszarów wiejskich. Łącznie przebadanych osób z obszarów miejskich było 66% a z wiejskich 34%. Wartości te są zbliżone do rozkładu tych informacji w populacji wszystkich Polaków. Na 30 czerwca 2022 roku w polskich miastach zamieszkiwało 60% populacji kraju a na terenach wiejskich 40%⁴⁶. Największe grupy badanych stanowili mieszkańcy wsi oraz miast o wielkości od 100 do 500 tysięcy mieszkańców. Procentowy udział ankietowanych zamieszkujących poszczególne jednostki terytorialne został przedstawiony na rysunku 1.1.

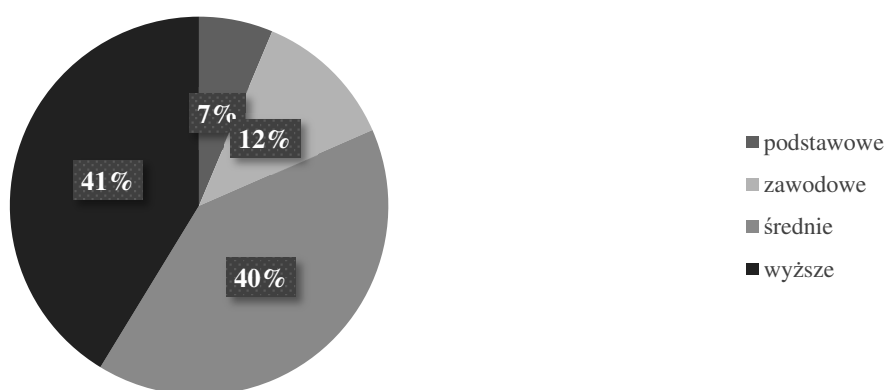
Rysunek 1.1. Miejsce zamieszkania ogółu respondentów

*wartości procentowe dla miast są wartościami ogółu wszystkich respondentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego

⁴⁶ BDL GUS

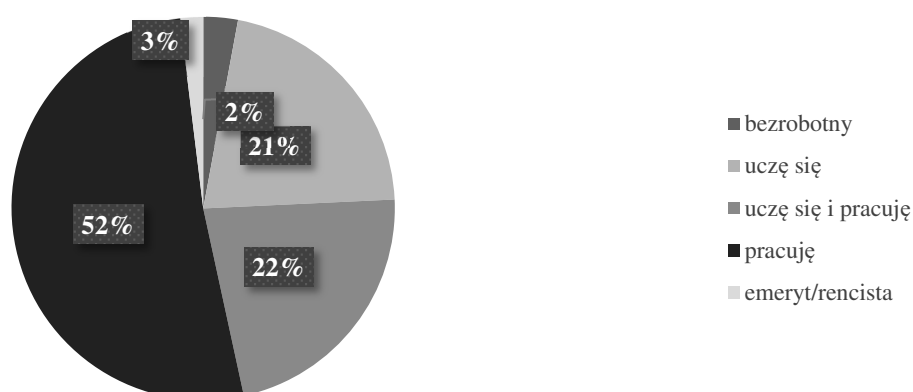
Wykształcenie badanych kształtowało się następująco (zob. rysunek 1.2): największy odsetek badanych stanowiły osoby z wyższym wykształceniem, było to 41% ogółu. Niewiele mniejszy procent charakteryzował ankietowanych z wykształceniem średnim – było to 40%. O wiele mniejsze wartości natomiast przyjmują odsetki badanych z wykształceniem podstawowym bądź zawodowym, jest to odpowiednio 7% i 12% wszystkich badanych. Przy czym wykształcenia te odnotowano prawie wyłącznie w grupie badanych pokolenia X (dla pokolenia Z było to po jednej osobie z wykształceniem podstawowym i zawodowym). Osoby z pokolenia X również częściej charakteryzowały się wyższym wykształceniem (44% a 38% dla pokolenia Z).

Rysunek 1.2 Wykształcenie ogółu respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

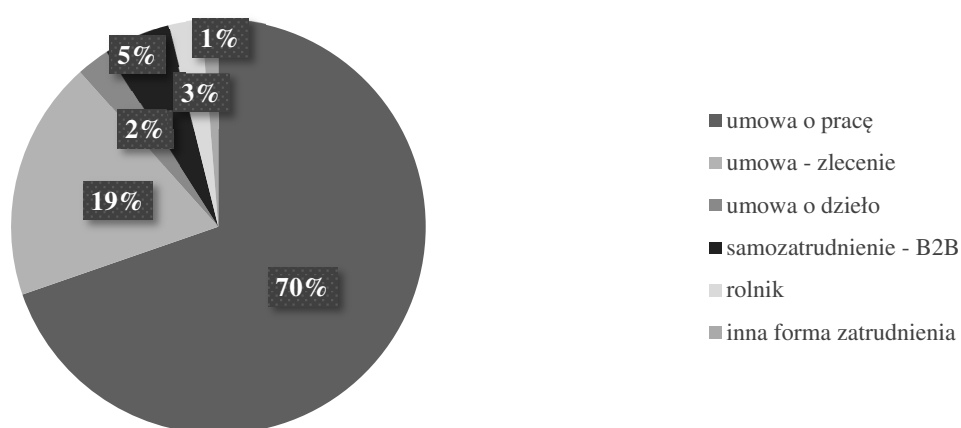
Prawie trzech z czterech ankietowanych na dzień udzielania odpowiedzi wykonywało jakąś pracę bez względu na typ umowy. Z nich prawie jedna trzecia równocześnie korzystała z jakiejś formy kształcenia. Uczących się ogółem (pracujących i niepracujących) było 44% ogółu i były to w przeważającej większości osoby z pokolenia Z. Zdecydowanie najmniej spośród badanych było osób bezrobotnych jak i emerytów bądź rencistów (badanie obejmowało też osoby do 58 roku życia). Sytuacja zawodowa respondentów została przedstawiona na rysunku 1.3.

Rysunek 1.3 Sytuacja zawodowa ogółu respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

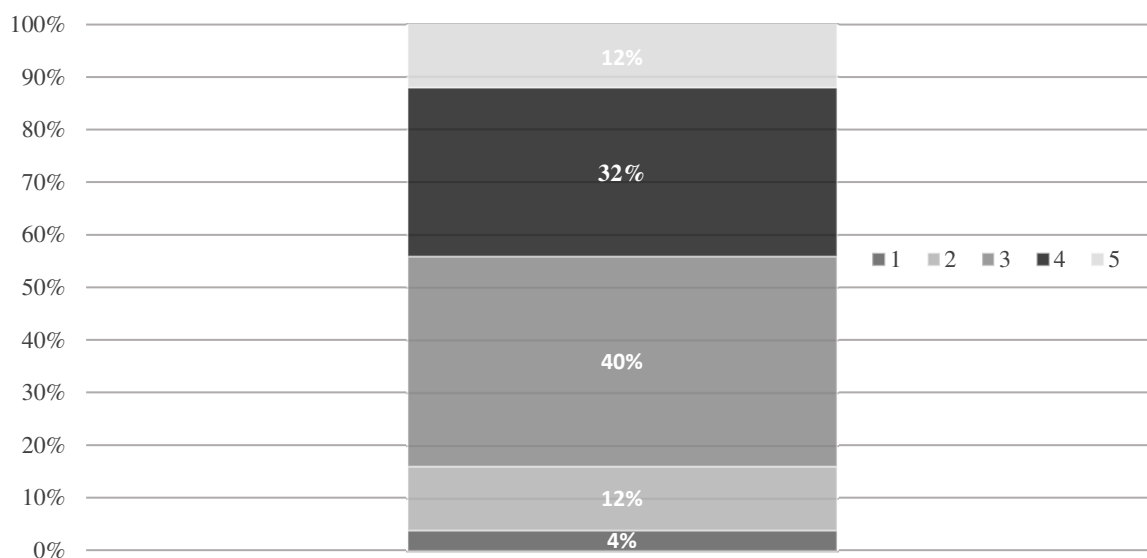
Pracujących ankietowanych zapytano na jakiej podstawie pracują. Dla ogółu respondentów najczęściej była to umowa o pracę (70%) dopiero później umowa – zlecenie (19%). Wartości te jednak kształtują się inaczej dla obu badanych grup wiekowych. W przypadku młodszych ankietowanych, umowa – zlecenie stanowi aż 40% podstaw zatrudnienia, dla starszych jest to jedynie 4% a umowa o pracę odpowiada za 82%. Podstawy zatrudnienia ogółu respondentów przedstawiono na rysunku 1.4.

Rysunek 1.4 Podstawa zatrudnienia ogółu respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Respondentów zapytano również o subiektywną ocenę ich sytuacji finansowej. Zostali oni poproszeni o określenie jej w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało sytuację bardzo niekorzystną, a 5 bardzo korzystną. Swoją sytuację jako bardzo korzystną określa 12% badanych a jako bardzo niekorzystną zaledwie 4%. Dla obu podgrup badanych wyniki te kształtują się bardzo podobnie. Ogólną sytuację wszystkich ankietowanych przedstawiono na rysunku 1.5.

Rysunek 1.5 Ocena sytuacji finansowej respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Podsumowując wszystkie charakterystyki społeczno-ekonomiczne badanych, należy zauważyć, że pod względem jednostki zamieszkiwania są grupą zbliżoną do reprezentatywnej. Podgrupy pokoleń różnią się jednak między sobą niektórymi aspektami jak sytuacją zawodową czy wykształceniem.

1.3.3 Wyniki badania ankietowego

Jako pierwsze postanowiono zbadać wiedzę ankietowanych na tematy związane z ubezpieczeniami społecznymi i podzielić ich na cztery grupy: nieposiadający wiedzy, posiadający dostateczną wiedzę, dobrą wiedzę i bardzo dobrą wiedzę. Podział nastąpił na podstawie liczby poprawnie udzielonych odpowiedzi na pytania prawda – fałsz. Ankietowanych zapytano czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe:

1. Do ubezpieczeń społecznych w Polsce należą: ubezpieczenie na życie, emerytalne, zdrowotne i rentowe (zdanie fałszywe).
2. Zleceniobiorca student (<26rż) obowiązkowo podlega ubezpieczeniu rentowemu (zdanie fałszywe).
3. Wysokość Państwa emerytury zależy od liczby lat składkowych i nieskładkowych (zdanie fałszywe).

4. Emerytury wypłacane są z budżetu Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (zdanie fałszywe).
5. Składka na ubezpieczenie emerytalne jest opłacana w równych częściach przez pracownika i przez pracodawcę (zdanie prawdziwe).
6. Zasiłek macierzyński jest świadczeniem wynikającym z ubezpieczenia chorobowego (zdanie prawdziwe).

W przypadku wszystkich dobrych odpowiedzi bądź udzielenia jednej błędnej, badana osoba zostawała przyporządkowana do grupy osób posiadających bardzo dobrą wiedzę, w przypadku czterech prawidłowych odpowiedzi – dobrą wiedzę, trzech prawidłowych odpowiedzi – dostateczną wiedzę. Jeżeli ankietowany udzielił jedynie dwie bądź mniej prawidłowych odpowiedzi, został skategoryzowany jako osoba nieposiadająca wiedzy z zakresu ubezpieczeń społecznych. W całej badanej próbie aż połowa osób nie posiada takowej wiedzy, dla prawie jednej czwartej jest ona dostateczna, a dla reszty dobra bądź bardzo dobra. Strukturę badanych ze względu na wiedzę o ubezpieczeniach społecznych przedstawiono w Tabeli 1.5.

Tabela 1.5 Podział ankietowanych według wiedzy z zakresu ubezpieczeń społecznych

	Brak wiedzy	Wiedza dostateczna	Wiedza dobra	Wiedza bardzo dobra
X	44,2%	25,0%	18,3%	12,5%
Z	56,9%	20,6%	16,7%	5,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego

W kolejnym etapie badania postanowiono sprawdzić czy w całej populacji pokolenia X co najmniej dostateczną wiedzę na temat ubezpieczeń społecznych posiada więcej niż 45% ludności a w pokoleniu Z – 35% ludności. Postawiono więc hipotezy odpowiednio dla obu pokoleń⁴⁷:

$$H_1: p_X = 0,45 \text{ i jej alternatywna } H_{1-alt}: p_X > 0,45,$$

$$H_2: p_Z = 0,35 \text{ i jej alternatywna } H_{2-alt}: p_Z > 0,35.$$

Przyjęto poziom istotności $\alpha = 0,05$. Dla pokolenia X otrzymano p-value o wartości 0,013 a dla pokolenia Z 0,043⁴⁸. Zatem na ustalonym poziomie istotności prawdziwe są hipotezy, że

⁴⁷ Za p_X przyjęto wskaźnik struktury posiadających wiedzę w pokoleniu X, a za p_Z w pokoleniu Z.

⁴⁸ Statystykę testową obliczono ze wzorów $u_X = \frac{p_X - 0,45}{\sqrt{\frac{0,45(1-0,45)}{104}}}$, $u_Z = \frac{p_Z - 0,35}{\sqrt{\frac{0,35(1-0,35)}{102}}}$.

wskaźniki struktury osób o co najmniej dostatecznej wiedzy wśród populacji kolej X oraz Z wynoszą więcej od odpowiednio 45% i 35%.

Mimo ogólnie niskiego poziomu świadomości zagadnień związanych z ubezpieczeniami społecznymi postanowiono porównać między sobą oba pokolenia pod względem stosunku do unikania opłacania składek na ubezpieczenia społeczne poprzez w szczególności nadużycia z zakresu różnych form zatrudnienia. Poproszono badanych o zaznaczenia na pięciostopniowej skali (nie zgadzam się – raczej się nie zgadzam – trudno powiedzieć – raczej się zgadzam – zgadzam się) w jakim stopniu zgadzają się z poniższymi zachowaniami:

- 1) Niepłacenie należnych składek na ubezpieczenia społeczne.
- 2) Student (<26rż) podpisuje umowę – zlecenie, a warunki jego zatrudnienia odpowiadają stosunkowi pracy.
- 3) Zatrudniony podpisuje umowę o dzieło, a warunki jego zatrudnienia odpowiadają stosunkowi pracy.
- 4) Podpisanie umowy typu B2B i świadczenie usługi tylko jednemu podmiotowi, a warunki tej umowy odpowiadają stosunkowi pracy.
- 5) Strony umawiają się na niższą kwotę wynagrodzenia na umowie niż jest w rzeczywistości "do ręki" wypłacana.
- 6) Fikcyjne zatrudnienie na kwotę minimalnego wynagrodzenia zawarte w celu prowadzenia jednoosobowej działalności gospodarczej bez obowiązku opłacania składki na ubezpieczenie społecznej.
- 7) Zakup nieruchomości rolniczej w celu otworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

Następnie każdej odpowiedzi przydzielono punkty od 1 do 5 i określono średnio w jakim stopniu respondenci zgadzają się z każdym ze stwierdzeń. Ujmując wszystkich ankietowanych ogółem, można stwierdzić, że raczej nie zgadzają się oni ze stwierdzeniami 1), 5), 6) oraz 7). Co do pozostałych stwierdzeń średnią odpowiedzią zostaje „trudno powiedzieć”. Natomiast dzieląc respondentów na podgrupy co do pokoleń, zauważono różnice między średnimi opiniami co do poszczególnych stwierdzeń. Porównanie pokoleń X oraz Z zostało przedstawione w Tabeli 1.6.

Tabela 1.6 Stosunek badanych pokoleń X oraz Z do zachowań z zakresu unikania składek na ubezpieczenia społeczne

	1)	2)	3)	4)	5)	6)	7)
X	nie zgadzają się	trudno powiedzieć	raczej się nie zgadzają	raczej się nie zgadzają	raczej się nie zgadzają	nie zgadzają się	raczej się nie zgadzają
Z	raczej się nie zgadzają	raczej się zgadzają	trudno powiedzieć	trudno powiedzieć	raczej się nie zgadzają	trudno powiedzieć	trudno powiedzieć

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego

Jak należy zauważyć, jedynym stwierdzeniem, któremu w jakimś stopniu przyznano rację jest sytuacja zastosowania umowy – zlecenia przez studentów do 26 roku życia w sytuacji, gdy warunki zatrudnienia odpowiadałyby stosunkowi pracy. Badani pokolenia Z raczej się z nim zgadzają. Sytuacja ta może wynikać z faktu iż zdarzenie to w bezpośredni sposób może tego pokolenia dotyczyć (jak wskazano wyżej, to młode osoby częściej korzystają z tej formy zatrudnienia). Pierwsza praca jaką podejmują w trakcie studiów jest zazwyczaj mniej płatna niż każda kolejna, dlatego też przyczyną zgody na to zachowanie może być próba przypisywania znajdującego oszczędności w niskich dochodach studentów.

W dalszym etapie badania postanowiono przetestować czy faktycznie w całej populacji pokolenia Z następuje co najmniej częściowa zgoda na sytuację ze stwierdzenia 2) oraz czy w ujęciu wszystkich stwierdzeń łącznie pokolenie Z średnio zgadza się z większą ich liczbą niż pokolenie X. Przy założeniu poziomu istotności $\alpha = 0,05$ postawiono dwie hipotezy⁴⁹:

$$H_1: \mu_{2)Z} = 3,4 \text{ i jej alternatywna } H_{1-alt}: \mu_{2)Z} > 3,4,$$

$$H_2: \mu_Z = \mu_X \text{ i jej alternatywna } H_{2-alt}: \mu_Z > \mu_X.$$

W pierwszym teście otrzymano p-value o wartości 0,01 a w drugim 0,000005. Zatem na ustalonym poziomie istotności prawdziwa jest hipoteza, że populacja pokolenia Z co najmniej częściowo zgadza się zachowaniem studenta (<26rż) podpisującego umowę – zlecenie, mimo

⁴⁹ Przyjęto, że dla średniej powyżej 3,4 następuje co najmniej częściowe zgadzanie się ze stwierdzeniem (raczej się zgadzam). Średnio wszyscy respondenci mogli odpowiedzieć w przedziale od 1 do 5, gdzie 1 oznacza nie zgadzanie się ze stwierdzeniem, a 5 zgadzanie się. Przedział ten podzielono na pięć równych części odpowiadających możliwym do zaznaczenia odpowiedziom. Dla średniej w przedziale od 1,0 do 1,8 uznano, że oznacza to niezgadzanie się z danym stwierdzeniem, powyżej 1,8 do 2,6 częściowe niezgadzanie się, powyżej 2,6 do 3,4 trudno powiedzieć, powyżej 3,4 do 4,2 częściowe zgadzanie się a powyżej 4,2 do 5 jest to zgadzanie się. Statystyki testowe natomiast obliczono ze wzorów $\mu_{2)Z} = \frac{\text{sr.arytm.badanych} - 3,4}{\text{odch.stand.badanych}} \sqrt{102}$ dla pierwszego testu dla wartości średniej, a dla drugiego dla dwóch wartości średnich $u = \frac{\text{sr.arytm.badanych Z} - \text{sr.arytm.badanych X}}{\sqrt{\frac{\text{wariancja badanych Z}}{102} + \frac{\text{wariancja badanych X}}{104}}}$

że warunki jego zatrudnienia odpowiadają stosunkowi pracy. Co więcej prawdziwa jest również hipoteza, że pokolenie Z zgadza się z większą liczbą zachowań o charakterze nadużyć z dziedziny ubezpieczeń społecznych.

W kolejnym etapie poproszono ankietowanych o wskazanie czy w ich opinii można usprawiedliwić działania ubezpieczonych mające na celu obniżenie wysokości składki na ubezpieczenia społeczne rozumiane osobno, czyli emerytalne, rentowe, chorobowe, wypadkowe. Co do każdego z ubezpieczeń respondenci mogli odpowiedzieć, że ich zdaniem takie działania można usprawiedliwić, raczej można, trudno powiedzieć, raczej nie można usprawiedliwić bądź nie można. W Tabeli 1.7 przedstawiono sumaryczne opinie każdego z badanych pokoleń.

Tabela 1.7 Stosunek badanych pokoleń X oraz Z do działań mających na celu obniżenie wysokości składek na poszczególne ubezpieczenia społeczne

	Emerytalne	rentowe	chorobowe	wypadkowe
X	raczej nie można usprawiedliwić	raczej nie można usprawiedliwić	raczej nie można usprawiedliwić	raczej nie można usprawiedliwić
Z	raczej można usprawiedliwić	raczej można usprawiedliwić	raczej można usprawiedliwić	raczej można usprawiedliwić

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego

Należy zwrócić uwagę na widoczne zróżnicowanie opinii wśród badanych z obu pokoleń. Młodszy ankietowani częściej byli skłonni usprawiedliwić opisywane działania niż starsi. Nie inaczej kształtują się powyższe średnie dla populacji. P-value testów dwóch średnich ocen dla każdego z ubezpieczeń jest mniejsze niż każdy konwencjonalny poziom istotności, zatem przy przyjętym w całym opracowaniu $\alpha = 0,05$, można stwierdzić, że Polacy pokolenia Z są bardziej skłonni do usprawiedliwiania działań mających na celu obniżenie składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe jak i wypadkowe niż Polacy pokolenia X. Ponadto w obu badanych grupach największy wskaźnik skłonności do usprawiedliwiania został odnotowany w przypadku ubezpieczenia emerytalnego. Zjawisko to może wynikać z największej powszechnej znajomości tego ubezpieczenia jak i bolączek tworzącego go systemu. Wszelkie doniesienia medialne o niewydolności systemu emerytalnego jak i doświadczenie w młodości obu pokoleń wydarzeń kryzysowych tj. m.in. znaczącej inflacji wpływają na kwestionowanie przez część badanych sensu tego ubezpieczenia.

Ostatnim porównywanym dla obu pokoleń zagadnieniem było ogólne postrzeganie idei ubezpieczeń społecznych. Poproszono ankietowanych o ustosunkowanie się do poniższych stwierdzeń:

1. Należy uczciwie opłacać składki na ubezpieczenia społeczne do ZUS.
2. Wszelkie formy optymalizacji składek na ubezpieczenia społeczne przynoszą szkodę dla społeczeństwa.
3. Składki na ubezpieczenia społeczne powinny być dobrowolne.
4. Uważam, że płacenie składek na ubezpieczenia społeczne jest dobrym sposobem na zabezpieczenie siebie przed różnymi ryzykami socjalnymi.

Jak w poprzednich pytaniach, respondenci mogli wyrażać swoje opinie na pięciostopniowej skali Likerta. Sumaryczne odpowiedzi ankietowanych z pokoleń X i Z zostały przedstawione w Tabeli 1.8.

Tabela 1.8 Stosunek badanych pokoleń X oraz Z wobec ubezpieczeń społecznych i ich systemu

	1)	2)	3)	4)
X	zgadzają się	raczej się zgadzają	raczej się nie zgadzają	raczej się zgadzają
Z	raczej się zgadzają	trudno powiedzieć	trudno powiedzieć	trudno powiedzieć

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

W przypadku tych pytań odnotowano bardziej wyraźne i zdecydowane opinie respondentów pokolenia X. Zgadzają się oni, że należy uczciwie opłacać składki na ubezpieczenia społeczne do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz w tych pytaniach, w których ankietowani pokolenia Z brani pod uwagę jako jedna grupa nie przedstawiają zdania na wskazany temat, ci z pokolenia X charakteryzują się posiadaniem opinii. Dodatkowo w przypadku stwierdzeń 1), 2) oraz 4) można stwierdzić, że populacja Polaków pokolenia X w większym stopniu zgadza się tymi zdaniem. Natomiast dla stwierdzenia 3) prawdziwa jest hipoteza, że populacja pokolenia Z bardziej zgadza się z dobrowolnością ubezpieczeń społecznych.

Ujmując powyższe stwierdzenia łącznie, należy zauważyć, że prawdziwe jest stwierdzenie, że młodsze pokolenie Polaków (Z) jest bardziej skłonne do usprawiedliwiania zachowań służących obniżeniu obciążeń z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne jak i w mniejszym stopniu uważa powszechny system ubezpieczeń społecznych jako dobrą metodę na zabezpieczenie się przed ryzykami socjalnymi niż starsi Polacy (z pokolenia X).

1.4. Podsumowanie

Mimo powszechności i obejmowania swoją ochroną prawie połowy Polaków, ubezpieczenia społeczne nie są tymi, o których Polacy mają szczególnie dużą wiedzę⁵⁰. Podążając jednak za maksymą o szkodliwości nieznanomości prawa (tu z zakresu ubezpieczeń społecznych), należy zauważyć, że składki na nie i tak muszą co do zasady być opłacane. Zdarzają się jednak sytuacje kiedy to ubezpieczeni w mniej bądź bardziej świadomy sposób unikają ich opłacania. Szczególnie ma to miejsce poprzez manipulacje tytułami ubezpieczenia. Sytuacje te mogą nie być jednoznaczne od strony moralnej, od tego w jakim stopniu można się z nimi zgodzić bądź nie.

Ubezpieczenia społeczne w Polsce pozwalają skorzystać z bardzo szerokiej gamy świadczeń. Opłacając należną składkę, osoby ubezpieczone mogą skorzystać nie tylko z wypłacanej w przyszłości emerytury jako pochodnej ubezpieczenia emerytalnego, ale też m.in. renty przyznawanej w sytuacji niezdolności do pracy. To właśnie niemożność zarobkowania z przyczyn zdrowotnych niezależnych od woli jednostek jest ubezpieczana w powszechnym systemie ubezpieczeń społecznych. Co więcej będąc ubezpieczonym chorobowo, można otrzymać świadczenie związane nie tylko z chorobą, ale też i z macierzyństwem. Ubezpieczenie wypadkowe natomiast gwarantuje ochronę ubezpieczeniową w sytuacji gdy ubezpieczonemu wydarzy się wypadek przy pracy, albo zachoruje na chorobę zawodową.

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym nadają prym stosunkowi pracy, osoby zatrudnione z tytułu umowy o pracę podlegają obowiązkowo wszystkim czterem ubezpieczeniom społecznym. W przypadku jednak innych form zatrudnienia podleganie może być dobrowolne, bądź też pod niektóre ubezpieczenia zatrudniony może nie podlegać w ogóle. Innym istotnym aspektem jest podstawa wymiaru, ta w przypadku prowadzonej działalności gospodarczej jest niezmienna w stosunku do wysokości dochodów z niej osiągananej, co może zachęcać dużo zarabiających ubezpieczonych do pozornego samozatrudnienia. Jednak działania takie, jako pozorne, nie mają skutku prawnego, a dodatkowo zgodnie z zasadą, że im mniejsza wysokość składki, tym niższe świadczenie, unikanie oskładkowania nie musi być długoterminowo korzystne.

---

⁵⁰ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Rośnie liczba płatników składek i ubezpieczonych*, 2022, (<https://www.zus.pl/-/ro%C5%9Bnie-liczba-p%C5%82atnik%C3%B3w-sk%C5%82adek-i-ubezpieczonych>), dostęp: 21.02.2023 r.

Dokonując syntezy przeprowadzonych badań empirycznych, należy wskazać, iż zweryfikowały one pozytywnie postawioną hipotezę. Można więc mówić, że młodzi Polacy z pokolenia Z w większym stopniu niż starsi od nich z pokolenia X akceptują unikanie odprowadzania składek na ubezpieczenie społeczne poprzez wybór różnych form zatrudnienia. Co więcej dla młodych osób wszelkie działania mające na celu obniżenie obciążeń z tytułu ubezpieczeń emerytalnego, rentowego, chorobowego jak i wypadkowego są częściowo usprawiedliwiane. Młodzi ludzie również częściej opowiadają się za dobrowolnością opłacania składek na ubezpieczenia społeczne jak i rzadziej za uważaniem powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych jako dobrego wobec ochrony przed ryzykami socjalnymi. Porównanie dwóch pokoleń będących sobie najczęściej rodzicami i dziećmi, które w okresie młodości doświadczyły zdarzeń kryzysowych wskazało jednak na różnice w poglądach na ubezpieczenia społeczne. Należy jednak podkreślić, że nieposiadający w pełni losowego charakteru dobór próby oraz jej liczebność nie mogą zagwarantować pełnej reprezentatywności badań. Interpretując przedstawione w opracowaniu wyniki należy zatem pamiętać, że badania te miały charakter pilotażowy oraz są przyczyną do dalszych i bardziej pogłębionych badań w przyszłości.

Literatura

Literatura zwarta

- Antonów K., *Ubezpieczenia rentowe*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, pod red. K. Barana, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019
- Antonów K., *Zagadnienia ogólne prawa ubezpieczeń społecznych*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, pod red. K. Barana, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019
- Cycoń M., Jedynek T., *System ubezpieczeń społecznych w Polsce*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014
- Cycoń M., Jedynek T., Płonka M., *Postawy studentów wobec zabezpieczenia ryzyka starości. Studium empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2020
- Dörre-Kolasa D., *Ubezpieczenie chorobowe*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, pod red. K. Barana, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019
- Dzienisiuk D., *Tytuły ubezpieczeń w systemie ubezpieczeń społecznych*, [w:] *Podatki i składki z tytułu zatrudnienia*, pod red. D. Dzienisiuk, M. Supery-Markowskiej, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020
- Jedynek T., *Charakterystyka system emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020

Michałowska K., *Elementy prawa ubezpieczeń społecznych*, [w:] *Podstawy prawa dla ekonomistów*, pod red. B. Gnelli, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018

Pendergast D., *Getting to Know Y Generation*, [w:] *Tourism and Generation Y*, pod red. P. Benckendorffa, G. Mo-scardo, D. Pendergast, CAB International, Cambridge 2010

Strupczewski G., *Ubezpieczenia rentowe, chorobowe i wypadkowe w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014

Ślązak A., *Zasiłki z ubezpieczenia chorobowego i wypadkowego w praktyce*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019

Tulgan B., *Not Everyone Gets A Trophy: How to Manage Generation Y*, Jossey-Bass, San Francisco 2009

Uścińska G., *Prawo ubezpieczeń społecznych. Zasady, finansowanie, organizacja*, C.H. Beck, Warszawa 2022

Artykuły naukowe

Becton, J., Walker, H., Jones-Farmer A., *Generational Differences in Workplace Behavior*, „Journal of Applied Social Psychology” 2014, nr 44(3)

Bigos M., *Podleganie uczniów i studentów ubezpieczeniom społecznym – przyczynek do dyskusji*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2020, nr 4/2020

Ceglarska-Jóźwiak J., *Rola Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w kształtowaniu postaw wobec idei ubezpieczenia społecznego*, „Annales. Ethics in Economic Life” 2019, Vol. 22, No. 4

Chomałowska B., Żarczyńska-Dobiesz A., *Pokolenie "Z" na rynku pracy - wyzwania dla zarządzania zasobami ludzkimi*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 350

Chomicka A., Cież M., Dankiewicz M., *Psychologiczna charakterystyka pokolenia Z. Przegląd badań*, „Гуманітарний Корпус” 2022, Випуск 44

Kasprowski K., *Solidarność ubezpieczonych w ubezpieczeniu chorobowym a problem nadużyć w prawie do świadczeń*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2018, nr 4 (139)

Turula A., *Cienkie ściany uniwersytetu XXI wieku*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2016, t. XXv, nr 1

Uścińska G., *Ubezpieczenia rentowe i świadczenia dla osób niesamodzielnych – przykładowe obszary działań Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na rzecz osób niepełnosprawnych*, „Kwartalnik Niepełnosprawność” 2021, nr 38-39

Wątroba W., *Transgresywność systemów wartości pokoleń we współczesnym kapitalizmie*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica” 2019, vol. 5, t. 344.

Wojtaszczyk K., *Przynależność generacyjna jako determinanta postaw wobec pracy: stereotypy a rzeczywistość*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów: problemy, innowacje, projekty” 2016, 1(39)

Akty prawne

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1510 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 208 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1009 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 504 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1732 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2189)

Ogłoszenie Nr 1 Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z dnia 15 września 2022 r. w sprawie wielkości średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w poszczególnych województwach oraz średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju w 2022 roku (Dz. Urz. MRiRW z 2022 r. poz. 54)

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1963 r., III PO 15/62, OSNCP 1963/10, poz. 215

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 1999 r., II UKN 87/99, OSNP Nr 20/2000, poz. 760.

Źródła internetowe

HRP Group, *Dialog generacji – efektywne zarządzanie generacjami w przedsiębiorstwie*, projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, 2014, (<http://www.dialoggeneracji.pl>)

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *Wymiar kwartalnych składek. Wysokość składek na ubezpieczenie społeczne rolników w I kwartale 2023 r.*, 2023, (<https://www.krus.gov.pl/krus/krus-w-liczbach/wymiar-kwartalnych-skladek-na-ubezpieczenie-spoleczne-rolnikow/>)

Make Way for Generation Z: Marketing to Today's Tweens and Teens. Euromonitor International: Strategy Briefing, 2011, (<http://oaltabo2012.files.wordpress.com/2012/03/make-way-for-generation-z1.pdf>)

Ministerstwo Rozwoju i Technologii, *Obniżone składki ZUS przez 24 miesiące*, 2023, (<https://www.biznes.gov.pl/pl/portal/00286>)

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Rośnie liczba płatników składek i ubezpieczonych*, 2022, (<https://www.zus.pl/-/ro%C5%9Bnie-liczba-p%C5%82atnik%C3%B3w-sk%C5%82adek-i-ubezpieczonych>)

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Millward Brown, Instytut Spraw Publicznych, *Wiedza i postawy wobec ubezpieczeń społecznych. Raport z badań*, Warszawa 2016, (<https://www.zus.pl/documents/10182/44573/Raport+wiedza+system+emerytalny/040bd2a1-094a-4d97-9d77-e0bdc19e845>)

Rozdział 2

Analiza porównawcza stopy zastąpienia w Polsce wśród rolników i górników – trendy i perspektywy

Jakub Sowa¹

2.1. Wprowadzenie

Polska gospodarka w latach 90. XX wieku przeszła gruntowną transformację gospodarczą. Ważne sektory gospodarki dawnej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – rolnictwo i górnictwo – przeszło znaczące przemiany. Rolnictwo stało się mniej pracochłonne a bardziej zmechanizowane i zmierzające w kierunku modelu kapitałochłonnego i intensywnego. Rolnictwo mimo zmian pozostaje nadal sektorem strategicznym szczególnie w sytuacji napięć geopolitycznych w postaci inwazji Rosji na Ukrainę. Udział górnictwa w produkcji przemysłowej systematycznie ulega zmniejszeniu z powodu dekarbonizacji gospodarki oraz spadającej rentowności kopalń co niesie za sobą zmniejszenie zatrudnienia.

Zmiany zachodzące w rolnictwie i górnictwie skłaniają do postawienia pytania o to jak te dwie grupy zawodowe – rolnicy i górnicy – zabezpieczone są przez system emerytalny na okres po zaprzestaniu pracy. W nawiązaniu do tak postawionego pytania badawczego sformułowano dwie hipotezy badawcze stanowiące główną oś rozważań niniejszego opracowania:

H.1. Konstrukcja systemu emerytalnego rolników powoduje, że ta grupa zawodowa ma niższe stopy zastąpienia w porównaniu z systemem powszechnym;

H.2. Konstrukcja systemu emerytalnego górników powoduje, że ta grupa zawodowa ma wyższe stopy zastąpienia w porównaniu z systemem powszechnym.

Aby zweryfikować wyżej wymienione hipotezy badawcze jako główny cel badań przyjęto analizę i ocenę stóp zastąpienia rolników i górników.

W toku przeprowadzonych badań powyższe cele badawcze zrealizowano poprzez przegląd literatury z uwzględnieniem szczególnej zasady uczestnictwa rolników i górników w

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

systemie emerytalnym oraz podłoża tej odrębności, a także analizę stóp zastąpienia na rok 2020 i 2050 przeprowadzoną w oparciu o dane Głównego Urzędu Statystycznego, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

2.2. Rolnictwo i górnictwo w Polsce a system emerytalny

2.2.1 Szczególne zasady uczestnictwa rolników w systemie emerytalnym

Rolnictwo jest branżą strategiczną gospodarki. Oznacza to, że bez względu na rentowność musi ono istnieć, ponieważ zaspokaja potrzeby żywieniowe gospodarki będące wg Masłowa potrzebami podstawowymi². Ponadto społeczeństwo rolnicze cechuje się inną ścieżką rozwoju w porównaniu ze społeczeństwem przemysłowo-usługowym. Na wsi silniej w porównaniu z miastami zakorzeniona jest tradycja dożywotniej opieki sprawowanej przez dzieci nad starzejącymi się rodzicami, która wynika z poczucia obowiązku w związku z przekazaniem gospodarstwa. Zjawisko to miało szczególnie silne fundamenty do przetrwania w Polsce, gdzie w przeszłości doszło do refeudalizacji³ i rolnicy zamiast wytwarzać nadwyżki majątku, które można oszczędzić, zmuszeni byli coraz więcej swojego czasu przeznaczать na pańszczyznę a poddaństwo osobiste utrzymywało dominujący odsetek rolników w społeczeństwie aż do lat 30. XX wieku. Znacznie ograniczona możliwość tezauryzacji, czyli przechowywania wartości majątku, w pieniądzu niosła za sobą uzależnienie bytu (po zaprzestaniu pracy) od potomków.

Uzależnienie starszych rolników od dobrej woli następców trwało zasadniczo do lat 60. XX wieku, gdyż do tego czasu jedyną formą gwarantującą godne przeżycie starości była umowa dożywocia. Po II wojnie światowej dynamiczna industrializacja i urbanizacja, a także zmiany społeczne spowodowały, że system, w którym zabezpieczenie emerytalne spoczywało bezpośrednio na dzieciach był nie do utrzymania. Początkowo ubezpieczenie emerytalne było dobrowolne i obsługiwane przez Państwowy Zakład Ubezpieczeń, jednak dobrowolność spowodowała, że nie było ono popularne, ponieważ do 1968 roku składkę odprowadzało tam zaledwie 4212 osób⁴. Inną próbą wprowadzenia ubezpieczenia społecznego dla rolników, które ograniczałoby dla państwa koszty świadczeń emerytalnych była emerytura za przekazanie

---

²P. Pichère, A.-C. Cadiat. *Maslow's hierarchy of needs*. Lemaitre. Namur 2015.

³J. Szpak, *Historia gospodarcza powszechna*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 82.

⁴D. Jarosz, *Od dożywocia do emerytury. Ewolucja systemu zabezpieczenia starości na wsi polskiej w latach 1945–1989 i jej echa w korespondencji chłopskiej*, Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały XVIII/2020, s. 27.

ziemi państwu wprowadzone ustawą z 1962 r.⁵ Podobne regulacje były w kolejnych latach zmieniane jednak utrzymywały one konieczność przekazania państwu ziemi za emeryturę co powodowało, że system nie był powszechny i socjalny a miał na celu powolną nacjonalizację gruntów. Ważnym krokiem była możliwość zapłaty ekwiwalentu pieniężnego zamiast oddawania państwu ziemi. Do współczesnego stanu zabezpieczenie emerytalne rolników zbliżyła reforma systemu z 1977 roku⁶, która wprowadziła obowiązek uiszczania składek, nie precyzując jednak przez ile lat muszą one być odprowadzane oraz obowiązek sprzedaży państwu płodów rolnych o wartości 15 tys. złotych przez 25 lat w przypadku mężczyzn i 20 lat w przypadku kobiet. Wymóg 25 lat prowadzenia sprzedaży płodów rolnych w określonej kwocie stanowił jednak zaporę do tego, aby system emerytalny rolników był powszechny. Taka sytuacja w emeryturach rolniczych była przyczyną tego, że do roku 1989 tylko 62,8% ludności wiejskiej w wieku poprodukcyjnym pobierało emeryturę. Rozwój rolniczego systemu emerytalnego od lat 60. XX wieku prezentuje tabela 2.1.

Tabela 2.1. Emerytury i renty rolnicze na tle liczby ludności wiejskiej

Rok	Liczba emerytur i rent w tys.	Udział świadczeniobiorców w ogólnej liczbie ludności wiejskiej w wieku poprodukcyjnym (%)
1963	0,2	0,01
1968	8,9	0,50
1974	64,2	3,20
1977	164,3	8,20
1982	588,9	28,90
1983	799,0	39,10
1984	1020,0	49,50
1985	1070,9	51,70
1988	1283,0	60,20
1989	1355,0	62,80

Źródło: J. Łopato, *Społeczna kwestia ludzi starych na wsi*, [w:] *Społeczne kwestie starości*, pod red. B. Rysz-Kowalczyk, Warszawa 1991, s. 52, tab. 6.

⁵ Ustawa z dnia 28 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin (Dz.U. 1962 nr 38 poz. 166).

⁶ Ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin. (Dz.U. 1977 nr 32 poz. 140).

Przedstawiona perspektywa historyczna dała podwaliny pod system emerytalny, w którym ubezpieczenie społeczne rolników regulowane jest odrębną ustawą⁷ a za funkcjonowanie tego systemu odpowiada odrębna instytucja – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu podlegają rolnicy jego pomocnicy, domownicy oraz małżonek. Wysokość składki rolnika nie zależy od uzyskiwanych dochodów, jak ma to miejsce w przypadku osób podlegających ubezpieczeniu emerytalnemu w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, a od areалу użytków rolnych wyrażonych w hektarach przeliczeniowych, czyli jednostkach powierzchni pomnożonych przez wskaźnik uwzględniający klasę bonitacyjną gleby. Składka zależy od wartości podstawowej emerytury rolniczej waloryzowanej co roku i ogłaszanej przez ministra właściwego do spraw rozwoju wsi, wynoszącej w 2023 roku 1084,59 zł. Wysokość składek przedstawia tabela 2.2. Oznacza to, że ubezpieczenie emerytalno-rentowe rolników jest systemem o zdefiniowanym świadczeniu⁸.

Tabela 2.2. Wysokość składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w 2023 roku

Powierzchnia gospodarstwa rolnego (w ha przeliczeniowych)	% emerytury podstawowej	Wysokość miesięcznej składki w 2023 roku (w zł)
Do 50	10	108
50 – 100	22	238
100 – 150	34	368
150 – 300	46	498
Powyżej 300	58	629

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.krus.gov.pl/zadania-krus/swiadczenia/swiadczenia-z-ubezpieczenia-emerytalno-rentowego/emerytura-rolnicza/>, dostęp: 31.03.2023 r.

W Polsce, aby uzyskać emeryturę rolniczą należy osiągnąć wiek emerytalny: 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet oraz podlegać ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat po 1.01.1999 roku. Jest także drugi sposób nabycia prawa do emerytury, w którym należy spełnić 3 warunki: osiągnąć wiek emerytalny wynoszący 55 lat dla kobiet i 60 dla mężczyzn; podlegać ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez nie mniej niż 30 lat oraz zaprzestać działalności rolniczej. System ten jest zgoła inny od systemu emerytalnego dla pracowników ubezpieczonych w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, w którym pracownik na

⁷ Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. 1991 nr 7 poz. 24).

⁸ T. Jedynek, *Funkcjonowanie systemu zabezpieczenia emerytalnego rolników*, „Ubezpieczenia w rolnictwie, Materiały i Studia” 2015, Nr 54, s. 64.

składki emerytalną i rentową płaci 11,26% od swojego wynagrodzenia brutto a prawo do emerytury uzyskuje wraz z ukończeniem wieku emerytalnego, jeżeli opłacał składkę emerytalną za przynajmniej 1 dzień.

2.2.2 Szczególne zasady uczestnictwa górników w systemie emerytalnym

Inną grupą zawodową, która uczestniczy w systemie emerytalnym na szczególnych zasadach są górnicy. Odrębność zasad dla tej grupy zawodowej jest przede wszystkim uwarunkowana wysokim ryzykiem zawodowym oraz szkodliwym środowiskiem pracy chociaż podobnie jak w przypadku rolników czynniki historyczne nie pozostają bez znaczenia.

Negatywny wpływ pracy górniczej na zdrowie powoduje, że ta grupa zawodowa ma obniżony wiek emerytalny. Jednak, aby pobierać emeryturę górniczą należy spełnić szereg warunków. Po pierwsze, górnik nie może być członkiem OFE. Ponadto górnik ma 2 momenty, w których może przejść na emeryturę: pierwszy, gdy ukończy 50 lat i ma okres pracy wynoszący 20 lat dla kobiet i 25 dla mężczyzn z czego 15 lat to praca górnicza; drugi, gdy ukończy 55 lat ma taki sam okres pracy jak w pierwszym przypadku ale praca górnicza wynosi 10 lat. Istnieje również możliwość uzyskania emerytury górniczej wcześniej niż w wieku 50 lat, gdyż prawo do emerytury górniczej przysługuje również po przepracowaniu 25 lat wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Zatem teoretycznie, zgodnie z prawem pracy⁹, możliwe jest przejście na górniczą emeryturę w wieku 43 lat, a w przypadku górnika węgla brunatnego lub górnika siarki oraz górników pracujących pod ziemią w przodkach bezpośrednio przy urabianiu, ładowaniu i zwałowaniu urobku oraz przy innych pracach przodkowych, przy montażu, likwidacji i transporcie obudów, maszyn urabiających, ładujących, transportujących i zwałujących w przodkach oraz przy głębieniu szybów i robotach szybowych oraz drużynach ratowniczych już wieku 35 lat, ponieważ w ich przypadku, każdy rok pracy zaliczany jest jako 1,5 roku pracy.

Górnicy mają również z mocy ustawy¹⁰ podwyższone przeliczniki lat pracy przy obliczaniu wysokości emerytury, które zależą od rodzaju wykonywanej pracy górniczej. Łączny okres

⁹ Załącznik nr 1 do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2004 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania przy niektórych z tych prac, (Dz.U.2016.1509).

¹⁰ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. 1998 nr 162 poz. 1118).

pracy obliczony z zastosowaniem przeliczników nie może być dłuższy niż 45 lat. Wysokość przeliczników prezentuje tabela 2.3.

Tabela 2.3. Przeliczniki lat pracy górniczej w zależności od charakteru wykonywanej pracy

Wysokość przelicznika za 1 rok pracy	Rodzaj wykonywanej pracy
1,5	Praca górnicza wykonywana pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy
1,8	Praca pod ziemią oraz w kopalniach siarki lub węgla brunatnego w przodkach bezpośrednio przy urabianiu, ładowaniu i zwałowaniu urobku oraz przy innych pracach przodkowych, przy montażu, likwidacji i transporcie obudów, maszyn urabiających, ładujących, transportujących i zwałujących w przodkach oraz przy głębieniu szybów i robotach szybowych oraz w drużynach ratowniczych
1,4	Praca wykonywana częściowo na powierzchni a częściowo pod ziemią: 1) w kopalniach węgla, rud, kruszców, surowców ogniotrwałych, glin szlachetnych, kaolinów, magnezytów, gipsu, anhydrytu, soli kamiennej i potasowej, fosforytów oraz barytu; 2) przy głębieniu szybów w przedsiębiorstwach budowy wyżej wymienionych kopalń oraz w podmiotach wykonujących dla tych kopalń roboty górnicze lub przy budowie szybów; 3) w przedsiębiorstwach montażowych, przedsiębiorstwach maszyn górniczych, zakładach naprawczych i innych podmiotach wykonujących dla kopalń podziemne roboty budowlano-montażowe, roboty przy naprawie maszyn i wdrażaniu nowych urządzeń 4) na stanowiskach dozoru ruchu oraz kierownictwa ruchu kopalń 5) w charakterze członków drużyn ratowniczych kopalń, mechaników sprzętu ratowniczego tych drużyn oraz w charakterze ratowników zawodowych w stacjach ratownictwa górniczego; 6) na stanowiskach maszynistów wyciągowych na szybach oraz na stanowiskach sygnalistów na nadszybiach szybów w kopalniach itp. 7) na stanowiskach pracy w nieczynnych kopalniach na stanowiskach instruktorów zawodu w górniczych polach szkoleniowych pod ziemią oraz w kopalniach siarki i węgla brunatnego
1,2	Praca wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy na odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego oraz w kopalniach otworowych siarki: 1) przy ręcznym lub zmechanizowanym urabianiu, ładowaniu oraz przewozie nadkładu i złoża, przy pomiarach w zakresie miernictwa górniczego oraz przy bieżącej konserwacji agregatów i urządzeń wydobywczych, 2) pod ziemią na stanowiskach dozoru ruchu oraz kierownictwa ruchu kopalń

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. 1998 nr 162 poz. 1118 z późn. zm.)

W przypadku górników, kwestia składek na ubezpieczenie emerytalne nie jest jednoznaczna, ponieważ w XXI wieku kopalnie z powodu problemów z rentownością były zwalniane z uiszczania składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Zwolnienia dotyczyły przede

wszystkim kopalni węgla kamiennego. Co do zasady jednak górnicy opłacają składki emerytalne w takim samym wymiarze jak ubezpieczeni w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych.

2.3. Metodyka badań

Zastosowana miara –stopa zastąpienia – jest obok luki emerytalnej jednym z podstawowych mierników określania wysokości świadczeń emerytalnych w relacji do wcześniejszego wynagrodzenia. Klasyczna metodyka wyznaczenia stopy zastąpienia opiera się na ilorazie przeciętnej wypłaconej emerytury oraz średniego wynagrodzenia w badanej grupie w tym samym okresie. Ogólna postać tego wskaźnika w literaturze dana jest wzorem:

$$R = \frac{p}{w} * 100\%$$

gdzie:

R – stopa zastąpienia

p – wysokość przeciętnej wypłaconej emerytury

w – przeciętne miesięczne wynagrodzenie.

Wskaźnik ten oznacza zatem w jakiej części emerytura pokrywa otrzymywane wynagrodzenie. W konsekwencji daje również informację o tym w jakiej części potrzeby zaspokajane w czasie pracy zawodowej będą zaspokajane po przejściu na emeryturę.

Metodyka wyliczania stopy zastąpienia dla poszczególnych branż lub zawodów z wielu przyczyn różni się od przyjętej klasycznej metodologii wyliczania stopy zastąpienia. W przypadku rolników w Polsce niemożliwym jest mówić o wynagrodzeniu, ponieważ dominującą grupą wśród pracujących w I sektorze gospodarki są rolnicy indywidualni. Kategorią ekonomiczną porównywalną z wynagrodzeniami jest zatem miesięczny dochód rozporządzalny przypadający na jednego pracującego w rolnictwie, ponieważ pozwala to na oddzielenie dochodów gospodarstwa domowego od dochodów gospodarstwa rolnego. W przypadku wynagrodzenia górników pod uwagę brane jest średnie miesięczne wynagrodzenie w branży górnictwa i wydobywania.

W przypadku wyznaczenia prognozy przyszłego dochodu w przypadku rolnika lub wynagrodzenia górnika można posłużyć się wieloma mniej lub bardziej zaawansowanymi metodami estymacji jednak w długim okresie dochody i wynagrodzenia cechują się oscylowaniem wokół

stałych trendów¹¹. W przypadku rolników za właściwe należy uznać zastosowanie wskaźnika realnej rocznej dynamiki dochodów, urealnionej o inflację konsumencką CPI, na podstawie danych historycznych. Analogicznie w przypadku wynagrodzeń w górnictwie również zastosowano wskaźnik realnej rocznej dynamiki wynagrodzeń.

Licznik wskaźnika stopy zastąpienia stanowią średnia emerytura rolnicza i górnicza w danym okresie. Dla prognoz, podobnie jak w przypadku wskaźnika dynamiki w mianowniku, zastosowano obliczony na podstawie danych historycznych o wysokości średniej emerytury rolniczej i górniczej oraz danych o inflacji CPI współczynnik realnej dynamiki emerytur tj. współczynnik dynamiki pomniejszony o inflację.

Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione składowe prognozowaną stopa zastąpienia dla rolników obliczyć można wzorem:

$$R_n = \frac{P_{f0} * (1 + FRPI)^n}{I_{f0} * (1 + FII)^n} * 100\%$$

Gdzie:

R_n – stopa zastąpienia w roku n ,

P_{f0} – średnie emerytury rolnicze w roku bazowym,

FRPI (ang. Farmers Real Pensions Index) – realna roczna dynamika emerytur rolniczych,

I_{f0} – średni miesięczny dochód rozporządzalny rolnika w roku bazowym,

FRII – (ang. Farmers Real Income Index) wskaźnik realnej dynamiki dochodu rolnika,

n – numer okresu, w którym dla którego wyznaczana jest stopa zastąpienia.

Zatem wskaźnik ten w roku bieżącym, przyjmując powyższe oznaczenia wyrazić można jako:

$$R = \frac{P_f}{I_f} * 100\%$$

Z kolei stopę zastąpienia dla górników wyraża wzór:

$$R_n = \frac{P_{m0} * (1 + MRPI)^n}{W_{m0} * (1 + MRWI)^n} * 100\%$$

Gdzie:

P_{m0} – średnie emerytury górnicze w roku bazowym,

MRPI (ang. Miners Real Pensions Index) – realna roczna dynamika emerytur górniczych

¹¹ F.E. Kydland, E.C. Prescott, *Time to build and Aggregate Fluctuations* „Econometrica” 1982, vol. 50 (nr 6).

W_{m0} – średni miesięczny dochód rozporządzalny rolnika w roku bazowym,

MRWI – (ang. Mining Real Wages Index) wskaźnik dynamiki wynagrodzeń w górnictwie,

n – numer okresu, dla którego wyznaczana jest stopa zastąpienia.

Zaproponowana metodyka ustalania stóp zastąpienia w górnictwie i rolnictwie zapewnia porównywalność przyszłych emerytur między branżami. Jej zaletą jest prostota obliczeń i uniwersalność stosowania. Przykład rolników pokazuje, że mimo konieczności zestawienia różnych kategorii finansowych – wynagrodzeń i dochodu – możliwe jest ich porównywanie, ponieważ ich istota jest zbieżna. Są to dodatnie przepływy pieniężne uzyskane w wyniku wykonywania pracy. Wskaźnik ten jest w jasny sposób interpretowalny oraz umożliwia modyfikację i ujmowanie go jako szereg czasowy co powoduje, że może mieć on zastosowanie nie tylko w statystyce opisowej, ale również ekonometrii. Wysokość jego składowych: dochodu, emerytur czy wynagrodzeń można nie tylko waloryzować, ale również estymować poprzez bardziej skomplikowane modele.

Ograniczeniem tego wskaźnika jest fakt, iż nie uwzględnia on możliwości zmian w systemie emerytalnym, które mogą znacząco zmienić wyniki prognoz z jego użyciem. W przypadku górników ważnym czynnikiem nieuwzględnianym w tym wskaźniku jest dekarbonizacja, która przejawia się w ograniczaniu zatrudnienia co bezpośrednio wpływa na dynamikę płac a emerytura górnicza może być w przyszłości jedynie składową świadczenia emerytalnego otrzymywanego przez osoby pracujące w kopalniach.

2.4. Analiza stóp zastąpienia rolników i górników w Polsce

Badaniach przeprowadzono z użyciem danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego, Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych; skąd zaczerpnięto dane odpowiednio o dochodach¹² i wynagrodzeniach¹³, emeryturach rolniczych¹⁴ i emeryturach górniczych¹⁵. Wykorzystano dane za rok 2020 i na ten rok dokonano obliczenia aktualnej stopy zastąpienia. Wyjątek stanowią emerytury górnicze, dla których zastosowano najnowsze dostępne dane tj. za rok 2017 i dane te zostały zwaloryzowane na rok

¹² Komitet Redakcyjny Głównego Urzędu Statystycznego, Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2021 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021.

¹³ Komitet Redakcyjny Głównego Urzędu Statystycznego, Rocznik Statystyczny Przemysłu 2021 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021.

¹⁴ Kwartałna Informacja statystyczna. IV kwartał 2020 r., Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Warszawa 2021.

¹⁵ Rocznik statystyczny ubezpieczeń społecznych 2015-2017, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2019.

2020. Rozporządzalny dochód rolnika użyty w miejsce wynagrodzeń wyliczony został na podstawie danych dotyczących rozporządzalnego dochodu na 1 rolnicze gospodarstwo domowe, liczby gospodarstw rolnych oraz liczby rolników oraz liczbę pracodawców i pracujący na własny rachunek w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie. Obliczenia te wyrażają się wzorem:

$$I_d = \frac{I_{d1} * Q_f}{L_f} * 100\%$$

gdzie:

I_d – dochód rozporządzalny na osobę pracującą w rolnictwie,

I_{d1} – dochód rozporządzalny na jedno gospodarstwo domowe rolników,

Q_f – liczba gospodarstw rolnych,

L_f – liczba pracodawców i pracujący na własny rachunek w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.

W wariantcie wyjściowym do obliczenia wskaźników MRWI oraz FRII wykorzystano wartość rocznej średniej geometrycznej odpowiednio: dynamiki przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń w przemyśle oraz dynamiki realnych dochodów do dyspozycji w gospodarstwach indywidualnych z dekady 2010-2020. Wskaźniki dynamiki emerytury obliczono na podstawie poziomów średniej emerytury z lat 2000 oraz 2017 w przypadku górników¹⁶ i 2020 w przypadku rolników¹⁷ urealnionych o inflację w tym okresie.

Przeprowadzone badania ilościowe wskazują na niższą w porównaniu systemem powszechnym stopę zastąpienia w przypadku rolników oraz wyższą w przypadku górników. Ponadto w perspektywie roku 2050, przy założeniu utrzymania opisanych systemów emerytalnych (tj. w wariantcie wyjściowym) nastąpi spadek stopy zastąpienia w przypadku rolników natomiast w przypadku górników stopa zastąpienia będzie na porównywalnym poziomie. Badanie wskazuje również na wolniejszą dynamikę spadku stopy zastąpienia w przypadku rolników, gdyż w 2050 przy przyjętych założeniach będzie ona porównywalna z powszechnym systemem emerytalnym¹⁸. Powyższe prawidłowości zachodzą przy dynamice wynagrodzeń górników na

¹⁶ H. Markowska, *Rocznik statystyczny ubezpieczeń społecznych 1999-2002. System pozarolniczy*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2004.

¹⁷ *Kwartalna Informacja statystyczna. IV kwartał 2000 r.*, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Warszawa 2001.

¹⁸ A. Kolek, E. Sobolewski, *Stopa zastąpienia – czy Polska spełnia standardy Międzynarodowej Organizacji Pracy?*. Ekspertyza Instytutu Emerytalnego, Instytut Emerytalny, Warszawa 2021, s. 3.

poziomie 1,8%, dynamice dochodu rozporządzalnego rolników na poziomie 4,26% oraz dynamice emerytur w obu grupach zawodowych wynoszącej 2,2%. Wyniki przeprowadzonych badań prezentuje tabela 2.4.

Tabela 2.4. Stopa zastąpienia dla wybranych grup zawodowych w roku 2020 i jej prognoza na rok 2050 w wariacie wyjściowym

Stopa zastąpienia w roku:	Rolnicy	Górnicy	Powszechny system emerytalny
2020	29,18%	50,14%	42,4%
2050	16,05%	55,91%	28,7%

Źródło: opracowanie własne

W przeprowadzonych badaniach rozważono również scenariusze dla wyższej i niższej dynamiki emerytur przy różnej realnej dynamice dochodu rozporządzalnego w przypadku rolników. W wariacie najbardziej optymistycznym (z punktu widzenia zaspokojenia emerytalnego), zakładającym obniżoną realną dynamikę dochodu rozporządzalnego do poziomu średniej unijnej dynamiki produkcji rolnej w dekadzie 2010-2020 a także podwyższoną o 1% realną dynamikę emerytur, rolnicy mogliby liczyć na stopę zastąpienia porównywalną ze stopą zastąpienia w powszechnym systemie emerytalnym będącą na poziomie około 28%. W wariantach z podwyższoną realną dynamiką emerytur rolnicy mogliby liczyć na stopę zastąpienia w przedziale między 28% a 16%. Wariant pesymistyczny zakładający obniżenie realnej dynamiki emerytur rolniczych do 1,2% rocznie daje rolnikom stopę zastąpienia między 16%. W najbardziej negatywnym wariacie zakładającym realną dynamikę dochodu rozporządzalnego na poziomie 5,26% rocznie, stopa zastąpienia wynosi mniej niż 10%. Rozważanie takiej dynamiki również posiada swoje uzasadnienie. Jest o 1% mniej niż w dekadzie 2010-2020, która w rolnictwie nacechowana była licznymi niesprzyjającymi czynnikami: powtarzające się susze podczas najcieplejszych lat w historii pomiarów, od 2014 roku rosyjskie embargo uderzające w eksport polskich płodów rolnych do Rosji a także dotkliwa powódź w 2010 która zniszczyła liczne gospodarstwa rolne. Wydaje się zatem, że wyższa dynamika dochodu jest scenariuszem realnym.

W przypadku górników analiza danych historycznych wskazała, iż średnio rzecz biorąc dynamika dochodów jest zbliżona do dynamiki emerytur górniczych. Ponadto dynamika emerytur w ujęciu realnym w przypadku rolników i górników. W wariacie optymistycznym przy podwyższonej do 3,2% dynamice emerytur prognoza stopy zastąpienia mieści się w przedziale od 56% do 101% w wariacie z obniżoną dynamiką dochodów. Sytuacja taka wydaje się być

możliwa, jeżeli nastąpi zdecydowane odejście od wydobycia węgla w Polsce. Można się spodziewać wówczas spadku dynamiki wynagrodzeń oraz wyższych emerytur w górnictwie. Z kolei w wariacie negatywnym tj. przy obniżonej dynamice emerytur do 1,2% stopa zastąpienia mieści się w przedziale między 31% a 56%. Wariant najbardziej negatywny zakłada podwyższoną realną dynamikę wynagrodzeń do 2,8%. Prognozy stóp zastąpienia w 2050 roku w zależności od dynamiki wynagrodzeń i dochodu rozporządzalnego rolników oraz dynamiki emerytur przedstawia tabela 2.5.

Tabela 2.5. Prognoza stopy zastąpienia rolników i górników w Polsce w 2050 roku w zależności od dynamiki emerytur oraz dynamiki dochodu rozporządzalnego rolników i wynagrodzeń górników

Wyszczególnienie	Realna dynamika dochodu rozporządzalnego rolników			Realna dynamika wynagrodzeń górników		
Dynamika emerytur	3,33%	4,26%	5,26%	0,8%	1,8%	2,8%
1,2%	15,62%	11,93%	8,97%	56,47%	41,99%	31,32%
2,2%	20,97%	16,05%	12,04%	75,84%	55,91%	42,07%
3,2%	28,09%	21,46%	16,13%	101,57%	75,54%	56,34%

Źródło: opracowanie własne

Ostatecznie uzyskane wyniki nie dają zatem podstaw do odrzucenia hipotez badawczych postawionych we wstępie. Oznacza to, że w świetle przeprowadzonych badań prawdziwe są stwierdzenia, zgodnie z którymi rolnicy mają niższe a górnicy wyższe stopy zastąpienia w porównaniu z powszechnym systemem emerytalnym i sytuacja ta według przeprowadzonej prognozy będzie miała miejsce także w 2050 roku zakładając różne dynamiki wynagrodzeń, dochodów oraz emerytur.

2.5. Podsumowanie

Polski system emerytalny jest niejednolity dla obywateli i pewne grupy zawodowe funkcjonują na specjalnych zasadach. Wśród nich są rolnicy i górnicy. W przypadku rolników odrębność ta jest zarówno instytucjonalna jak i regulacyjna. Powodem dla powstania odrębnego systemu emerytalnego rolników są zaszłości historyczne, które spowodowały niemal stuletnie opóźnienie w postawianiu ubezpieczenia społecznego na wsi względem społeczeństwa pracującego w przemyśle i usługach. Rolnicy w odróżnieniu od pozostałej części społeczeństwa funkcjonują w systemie zdefiniowanego świadczenia, podczas gdy reszta społeczeństwa

uczestniczy w systemie zdefiniowanej składki. Składka na ubezpieczenie emerytalne zależy od posiadanego areалу ziemi oraz jej klasy bonitacyjnej, a także od wartości ustalonej minimalnej emerytury rolniczej. Rolnicy mają możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę po spełnieniu określonych warunków.

Specjalne zasady uczestnictwa górników w systemie emerytalnym wynikają przede wszystkim z ponadprzeciętnego ryzyka zawodowego. System emerytalny przez odpowiednie przeliczniki związane ze szkodliwością zdrowotną wykonywanej pracy skraca czas pracy potrzebny do uzyskania prawa do emerytury górniczej. Ponadto pracodawcy górników często zwolnieni są z opłacania składek emerytalnych z powodu wieloletnich problemów z rentownością polskiego górnictwa.

Do porównania tych dwóch systemów emerytalnych posłużono się stopą zastąpienia będącą relacją między otrzymywanymi emeryturami a wynagrodzeniami. Aby zastosować wskaźniki do analizy emerytur rolników i górników należało wskaźnik ten dostosować poprzez przyjęcie dochodu rozporządzalnego rolnika jako kategorię zbliżoną do wynagrodzenia oraz odpowiednie wskaźniki dynamiki dochodów oraz wynagrodzeń by dokonać prostej prognozy stóp zastąpienia.

Badania wskazały na wyższą stopę zastąpienia dla górników oraz niższą dla rolników w porównaniu z powszechnym systemem emerytalnym. Relacja ta ma zostać zachowana w perspektywie roku 2050 jednak, jeżeli system emerytalny będzie funkcjonował w obecnym kształcie stopa zastąpienia będzie spadać zarówno dla rolników oraz całego społeczeństwa, a w przypadku górników wiele zależy od sytuacji płacowej w branży. Niesie to potrzebę reformy systemu emerytalnego lub tworzenia rozwiązań dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. W powszechnym systemie emerytalnym w Polsce wdrożony został szereg rozwiązań jak: Pracownicze Plany Kapitałowe, Pracownicze Plany Emerytalne, Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego oraz Indywidualne Konta Emerytalne. Jedynie z dwóch ostatnich rozwiązań korzystać mogą rolnicy, przed którymi perspektywa emerytury wygląda najgorzej z porównywanych grup. Literatura przedmiotu podnosiła już ten problem przedstawiając sposoby dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego wskazując jednak na konieczność inicjatywy rolnika w tym zakresie¹⁹.

---

¹⁹ T. Jedynek, *O potrzebie dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego rolników*, „Ubezpieczenia w rolnictwie, Materiały i Studia” 2015, Nr 53, s. 49.

Literatura

Piśmiennictwo

Jarosz D., *Od dożywocia do emerytury. Ewolucja systemu zabezpieczenia starości na wsi polskiej w latach 1945–1989 i jej echa w korespondencji chłopskiej*, Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały XVIII/2020

Jedynak T., *Funkcjonowanie systemu zabezpieczenia emerytalnego rolników*, „Ubezpieczenia w rolnictwie, Materiały i Studia” 2015, Nr 54.

Jedynak T., *O potrzebie dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego rolników*, „Ubezpieczenia w rolnictwie, Materiały i Studia” 2015, Nr 53.

Kolek A., Sobolewski E., *Stopa zastąpienia – czy Polska spełnia standardy Międzynarodowej Organizacji Pracy? Ekspertyza Instytutu Emerytalnego*, Instytut Emerytalny, Warszawa 2021

Komitet Redakcyjny Głównego Urzędu Statystycznego, *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021

Komitet Redakcyjny Głównego Urzędu Statystycznego, *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021

Kwartalna Informacja statystyczna. IV kwartał 2000 r., Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Warszawa 2001

Kwartalna Informacja statystyczna. IV kwartał 2020 r., Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Warszawa 2021

Kydland F. E., Prescott E. C., *Time to build and Aggregate Fluctuations*, „Econometrica” 1982, vol. 50 (nr 6)

Łopato J., *Społeczna kwestia ludzi starych na wsi*, [w:] *Społeczne kwestie starości*, pod red. B. Rysz-Kowalczyk, Warszawa 1991

Markowska H., *Rocznik statystyczny ubezpieczeń społecznych 1999-2002. System pozarolniczy*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2004

Marczyk M., *Rocznik statystyczny ubezpieczeń społecznych 2015-2017*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2019

Szpak J., *Historia gospodarcza powszechna*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007,

Źródła internetowe:

Emerytura rolnicza - Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, (<https://www.krus.gov.pl/zadania-krus/swiadczenia/swiadczenia-z-ubezpieczenia-emerytalno-rentowego/emerytura-rolnicza/>), dostęp: 19.02.2023 r.

Akty prawne:

Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2004 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania przy niektórych z tych prac (Dz.U.2016.1509)

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. 1998 nr 162 poz. 1118 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. 1991 nr 7 poz. 24 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin ((Dz.U. 1977 nr 32 poz. 140)

Ustawą z dnia 28 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin (Dz.U. 1962 nr 38 poz. 166)

Rozdział 3

O potrzebie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce

Gabriela Kawula¹

3.1. Wprowadzenie

Podobnie jak wiele innych światowych gospodarek, Polska zmagą się z problemem starzenia się ludności. Już w 2020 r. udział osób w wieku powyżej 65 roku życia wynosił ponad 30% w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym. Estymuje się, że w 2050 odsetek podwoi się, a trzydzieści lat później zbliży się do 70%². Tym samym przyszła realizacja założeń umowy międzypokoleniowej, będącej fundamentem repartycyjnego systemu emerytalnego, staje pod znakiem zapytania. Po reformie systemu z 1999 r. wysokość emerytur obliczana jest w oparciu o formułę zdefiniowanej składki. W uproszczeniu, jest to suma składek odprowadzonych przez uczestnika do ZUS dzielona przez przeciętną dalszą długość trwania życia - a w związku z jego wydłużaniem, wynik całego ilorazu maleje.

W obliczu powyższych wyzwań uczestnik systemu, który jest jeszcze aktywny zawodowo, powinien rozważyć zatroszczenie się o swój stan materialny w późniejszej fazie życia. Jak pokazują badania, wiedza Polaków na temat sposobu działania systemu emerytalnego, czy też wagi odkładania małych kwot na wczesnym etapie czerpania dochodów jest raczej niska³. W opinii autorki rozdziału, świadomość niewielkiej stopy zastąpienia w przyszłości może doprowadzić to spopularyzowania dodatkowych form oszczędzania na czas dezaktywacji zawodowej. Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie aktualnej sytuacji obecnych emerytów, analizując jednocześnie upowszechnienie dodatkowych sposobów oszczędzania wśród osób

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Niniejszy rozdział został opracowany przez autorkę na podstawie pracy dyplomowej obronionej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie w 2023 r.

² OECD, *Pensions at a Glance 2021*, ([OECD iLibrary \(oecd-ilibrary.org\)](https://oecd-ilibrary.org)), dostęp: 17.02.2023 r., s. 174.

³ OECD, *Znajomość zagadnień finansowych w Polsce. Znaczenie, dane i oferta edukacyjna, 2022*, ([Krajowa Strategia Edukacji Finansowej. Publikacja raportu „Znajomość zagadnień finansowych w Polsce – znaczenie, dane i oferta edukacyjna” – Rzecznik Finansowy \(rf.gov.pl\)](https://www.krajowastrategiaedukacji.gov.pl)), dostęp: 02.01.2023 r., s. 45; K. Pogorzelski, M. Gromski, *Finansowy Barometr ING, 2018*, ([1124121 \(ing.pl\)](https://www.ing.pl)), dostęp: 03.01.2023 r., s. 6; OECD, *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies, 2016*, ([Measuring-financial-literacy.indd \(oecd.org\)](https://www.oecd.org)), dostęp: 31.12.2022 r.

pracujących. Wykraczając poza bieżące uwarunkowania, podjęto także próbę określenia tendencji w adekwatności dochodowej przyszłych emerytur.

W związku z wyżej wymienionym problem badawczy został sformułowany w postaci następujących pytań: *Jak wygląda sytuacja gospodarstw domowych polskich seniorów? Czy świadczenia emerytalne wystarczają im na spełnienie podstawowych potrzeb? Jakie czynniki determinują większą podatność na ubóstwo starcze? Jaki jest poziom adekwatności dochodowej polskiego systemu emerytalnego? Jakie są prognozy wielkości luki emerytalnej? Jakie działania można podjąć w celu zwiększenia dochodów na emeryturze? W jakim stopniu Polacy korzystają z form dodatkowego oszczędzania na starość? Jaką rolę odgrywa w nich trzeci filar systemu emerytalnego?* W ramach tak sformułowanych pytań zostały postawione hipotezy badawcze, które przedstawiają się następująco:

H1. Sytuacja gospodarstw domowych polskich seniorów jest gorsza niż innych gospodarstw domowych.

H2. Upowszechnienie form dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce spadło w czasie trwania pandemii COVID-19.

H3. Główną barierą dla dodatkowego oszczędzania na starość jest brak świadomości emerytalnej.

Aby zweryfikować powyższe hipotezy dokonano przeglądu literatury przedmiotu. W celu zbadania sytuacji gospodarstw domowych w Polsce pogłębionej analizie poddano raporty Głównego Urzędu Statystycznego oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Rozważania na temat luki emerytalnej oparto na danych Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, celem przedstawienia sytuacji Polski w odniesieniu do pozostałych państw należących do organizacji. Ostatni z rozdziałów, traktujący o skali upowszechnienia dodatkowych form oszczędzania na starość, bazuje w głównej mierze na cyklicznych raportach Komisji Nadzoru Finansowego o stanie rynku emerytalnego, raportach z badań, sprawdzających poziom wiedzy finansowej Polaków.

3.2. Sytuacja gospodarstw domowych seniorów w Polsce

Pomimo spadku liczby ludności między 2021 a 2020 r., liczba mieszkańców Polski powyżej 60 roku życia wzrosła⁴. Panująca od 2015 roku tendencja wzrostowa liczby świadczeniobiorców emerytur, pozostała niezmienna w ostatnich latach (z roku 2020 na 2021 przyrost ten miał rozmiar 12,0 tys. osób, tj. o 0,2%). Jednocześnie spadła liczba rencistów⁵. Według danych GUS, w 2021 r. świadczenia emerytalne otrzymywało miesięcznie średnio 7 101,4 tys. osób. Większość świadczeń wypłacono uczestnikom pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych⁶ (6 290,3 tys. osób, z czego świadczenia wypłacane przez ZUS pobierało 5 993,1 tys., co stanowi wzrost o 0,9% w porównaniu do 2020 r.), podczas gdy liczba podopiecznych rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych (instytucją zarządzającą wsparciem emerytalnym dla rolników jest Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) wynosi 811,0 tys. osób (spadek o 5,0% w stosunku do roku poprzedniego)⁷. Na rysunku 3.1. przedstawiono zmiany w liczbie emerytów pobierających emeryturę z poszczególnych instytucji na przestrzeni ostatnich pięciu lat. Na wykresie zaznaczono także udział uczestników systemu podlegających Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, będących na emeryturze, w liczbie uczestników systemu emerytalnego, którym wypłacano emeryturę ogółem. Przeważający jest udział świadczeniobiorców właśnie tej instytucji (w ostatnim roku stanowili 84% ogółu), na drugim miejscu znajduje się KRUS (ok. 11%). Z kolei za pomocą rysunku 3.2. ponownie zilustrowano liczbę osób pobierających emeryturę, lecz tym razem w relacji do pracujących w gospodarce narodowej ogółem, czyli tych, których bieżące składki finansują wypłatę omawianych świadczeń. W 2021 r. współczynnik ten wynosił 47,33% i realnie spadł o 0,61 p. proc. w stosunku do 2020 r. głównie za sprawą pojawienia się nowych osób na rynku pracy. W zestawieniu z 2016 r. widoczne jest, że obciążenie osób, odprowadzających składki, osobami starszymi utrzymywanymi z tychże składek, rośnie.

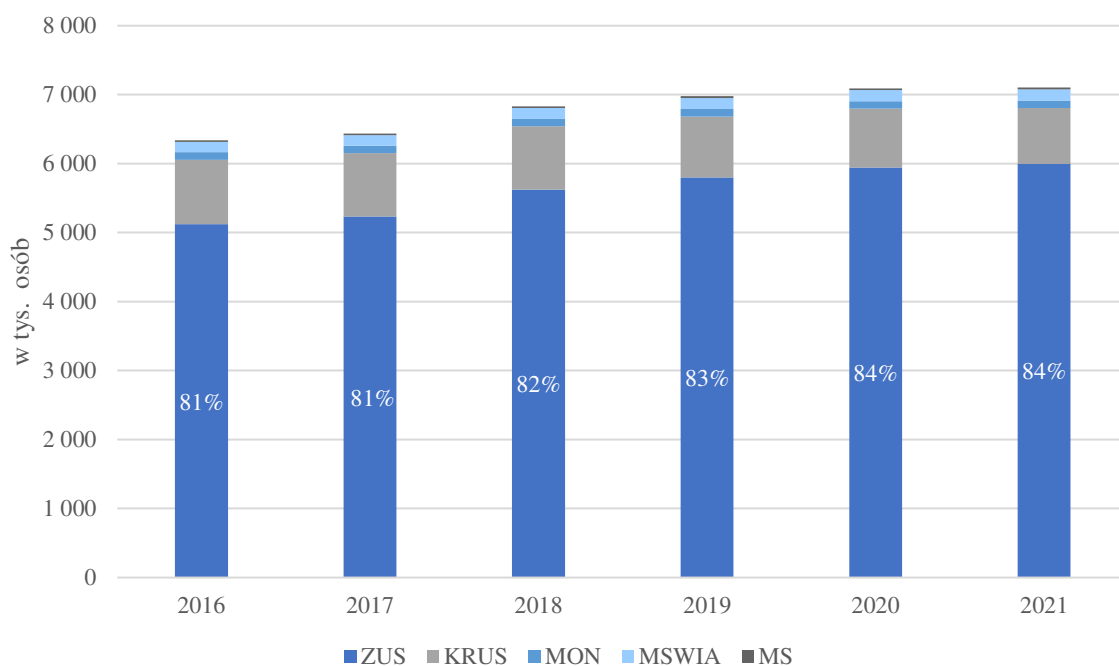
⁴ GUS, *Sytuacja osób starszych w Polsce 2021 r.*, 2022, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/sytuacja-osob-starszych-w-polsce-w-2021-roku,2,4.html>), dostęp: 10.01.2023 r., s. 11.

⁵ GUS, *Emerytury i renty w 2021 r.*, 2022, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/emerytury-i-renty-w-2021-r-,32,13.html>), dostęp: 10.01.2023 r., s. 14.

⁶ W rozumieniu ogółu świadczeń wypłacanych przez ZUS, Ministerstwo Obrony Narodowej (MON) (emerytury wypłacane byłym żołnierzom zawodowym i ich rodzinom), Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) (odpowiedzialne za wypłatę świadczeń byłym funkcjonariuszom służb bezpieczeństwa publicznego i ich rodzinom) oraz Ministerstwa Sprawiedliwości (MS) (wsparcie dla byłych funkcjonariuszy Służby Więziennej i członków ich rodzin).

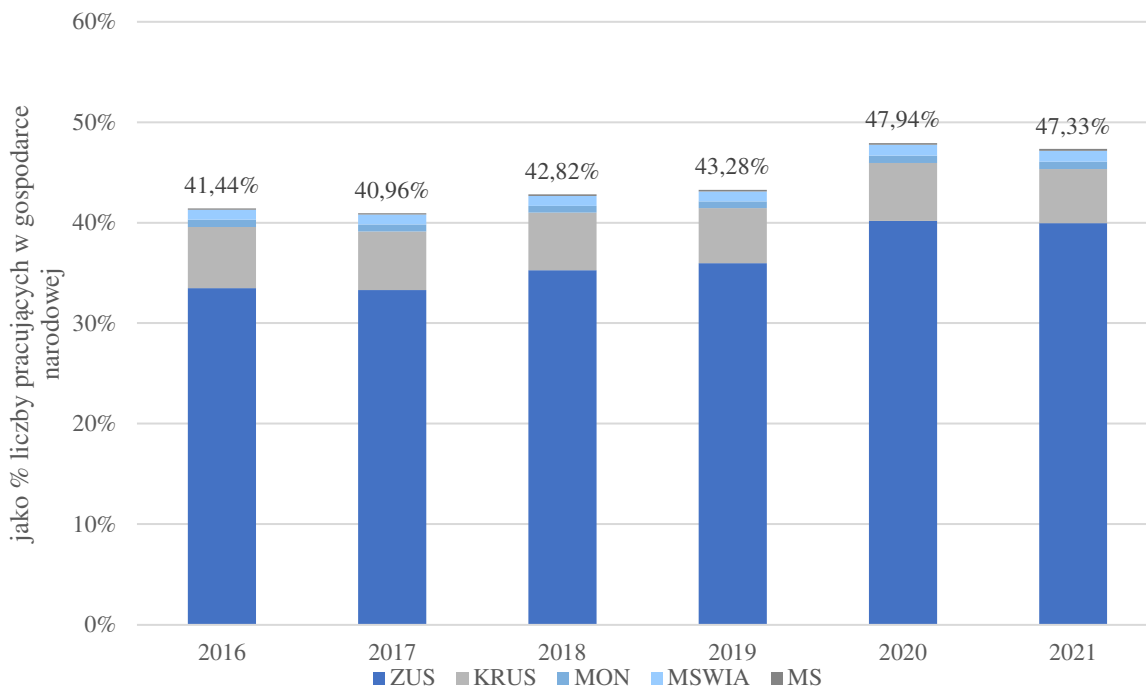
⁷ GUS, *Emerytury i renty w 2021 r.*, *op. cit.*, s. 16.

Rysunek 3.1. Liczba świadczeniobiorców pobierających emerytury (w tys. osób) w latach 2016-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (*Emerytury i renty dla poszczególnych lat (2016-2021)*, [Główny Urząd Statystyczny](#)), dostęp: 02.03.2023 r.).

Rysunek 3.2. Liczba świadczeniobiorców pobierających emerytury w liczbie pracujących w gospodarce narodowej ogółem w latach 2016-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (*Emerytury i renty w latach 2016-2021* oraz Banku Danych Makroekonomicznych GUS ([Główny Urząd Statystyczny](#)), dostęp: 9.01.2023 r.).

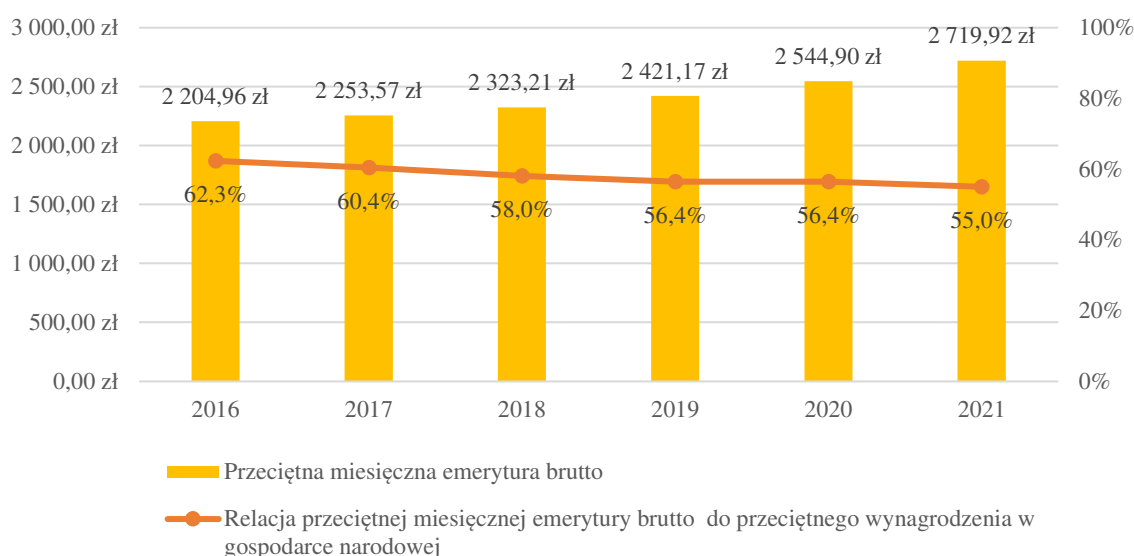
Najnowsze dane opublikowane przez ZUS, dotyczące wypłacanych świadczeń po waloryzacji, wskazują, iż wysokość wypłacanej co miesiąc emerytury z ZUS równa się 2 644,84 zł w całym 2021 r. (wzrost o 6,9% w stosunku do 2020 r.)⁸. Po odliczeniu składki na ubezpieczenie zdrowotne (9%) oraz podatku PIT (z uwzględnieniem kwoty zmniejszającej podatek) zostaje 2 182,04 zł. Najwięcej emerytur (16,6%) znajduje się w przedziale od 2 000,01 zł do 2 400,00 zł⁹. Podczas gdy w roku 2005 przeciętna miesięczna emerytura z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych w wysokości 1305,75 zł stanowiła 2/3 ówczesnego przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej, obecnie, pomimo nominalnej podwyżki emerytur, jej udział to jedynie 55% i z roku na rok maleje. Największy spadek relacji wysokości emerytury do wynagrodzenia odnotowano między 2007 r. a 2008 r. (z 66,8% do 59,1%). W następnych latach, aż do 2014 r. rosła, lecz jak już wspomniano, obecna tendencja jest malejąca. Sytuacja ma się podobnie w przypadku rolniczego systemu emerytalnego, choć wypłacane z KRUS emerytury są generalnie niższe. Obecny stosunek przeciętnej miesięcznej emerytury z KRUS do wynagrodzenia w gospodarce narodowej jest najniższy od początku tego tysiąclecia (29%)¹⁰. Opisane współzależności zademonstrowano odpowiednio na rysunku 3.3. dla systemu pozarolniczego oraz na rysunku 3.4. dla systemu rolniczego.

---

⁸ GUS, *Emerytury i renty w 2021 r., op. cit.*, s. 19.

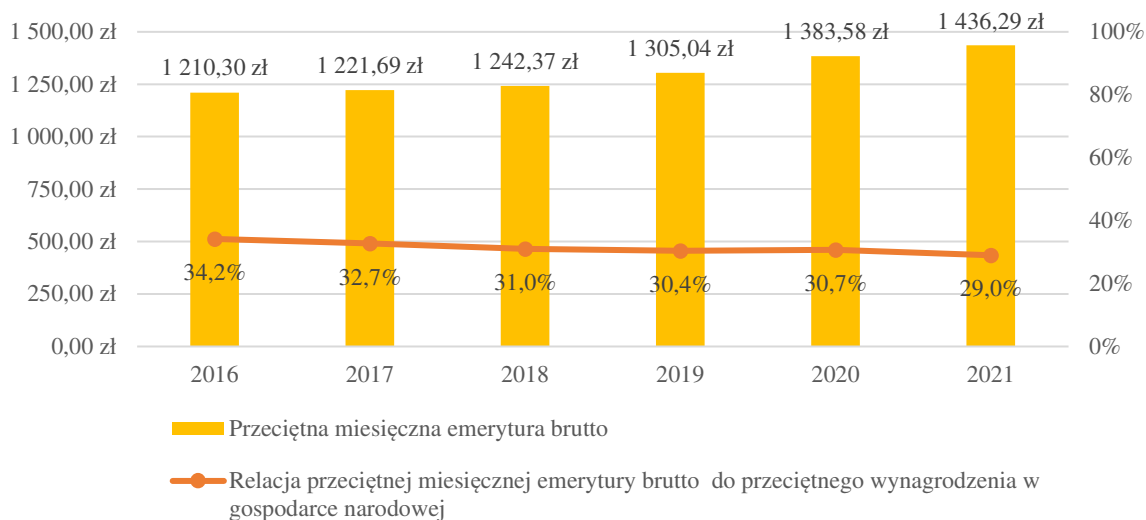
⁹ ZUS, *Struktura wysokości świadczeń wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2022 roku, 2022*, (<https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/opracowania-tematyczne/struktura-wysokosci-emerytur-i-rent>), dostęp: 10.01.2023 r., s. 6.

¹⁰ GUS, *Emerytury i renty w 2021 r., op. cit.*, s. 23-24;34.

Rysunek 3.3. Relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w latach 2016-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Emerytury i renty w 2021 r.*, ([Główny Urząd Statystyczny / Ob-szary tematyczne / Warunki życia / Dochody, wydatki i warunki życia ludności / Emerytury i renty w 2020 r.](#)), dostęp: 10.01.2023 r., s. 23.

Rysunek 3.4. Relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto z rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych i jej relacja do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Emerytury i renty w 2021 r.*, op. cit., s. 24.

Świadczenia społeczne, w tym emerytury, stanowią niewątpliwie podstawowe źródło utrzymania osób powyżej 60 roku życia, jednakże nie jedyne (w 2021 r. stanowiły ok. 83,4% dochodu). Innymi strumieniami dochodu są m. in. wpływy z: pracy najemnej (11,2%) oraz

pracy na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym (2,7%)¹¹. Wśród biernych zawodowo (ogółem 84,4% osób w wieku 60-89 lat w 2021 r.) przeważają kobiety (90,9% w zestawieniu z wartością wskaźnika wynoszącą 75,5% wśród mężczyzn)¹².

Zgodnie z danymi zebranymi przez Główny Urząd Statystyczny, w 2021 r. gospodarstwa domowe dysponowały przeciętnym miesięcznym dochodem rozporządzalnym na 1 osobę, w wysokości 2 096,28 zł (wzrost o 3,0% w porównaniu do 2020 r.). Dochód ten był niewiele większy od przeciętnego dochodu w ogóle gospodarstw domowych w Polsce¹³. Wiadomość ta byłaby pozytywna, gdyby nie fakt, iż gospodarstwa domowe osób starszych są w większym stopniu obciążone wydatkami stałymi ze względu na przeciętnie mniejszą liczbę osób w tychże gospodarstwach¹⁴. Dla przykładu, w 2018 r. gospodarstwa jednoosobowe tworzyło ok. 28% osób w wieku powyżej 65 lat¹⁵. Wysoki odsetek emerytów tworzących gospodarstwa jednoosobowe jest przejawem procesu nazywanego w literaturze obszaru problemem singularyzacji gospodarstw domowych. Sprawia on, że prezentowane wartości dochodów rozporządzalnych na jedną osobę mogą nie odzwierciedlać w pełni rzeczywistej sytuacji dochodowej seniorów ze względu na obciążenie jednej osoby wszystkimi kosztami stałymi (np. czynszem).

W gospodarstwach domowych emerytów, zaraz po rencistach (79,73%), wydatki stanowią największą część dochodu (69,61% w porównaniu do pracowników, u których współczynnik ten wynosi 62,99%)¹⁶. Relację przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego do wydatków gospodarstw domowych seniorów wraz z osiąganym saldem zaprezentowano na rysunku 3.5. Wartym zaznaczenia jest również fakt, iż dochód realny osób otrzymujących emerytury lub renty (prezentowany w odniesieniu do roku poprzedniego) w roku 2021 spadł, po raz pierwszy od 2012 r. (rysunek 3.6.). Wpływ na to miała między innymi rosnąca po pandemii COVID-19 inflacja.

¹¹ GUS, *Sytuacja osób starszych...*, op. cit., s. 33.

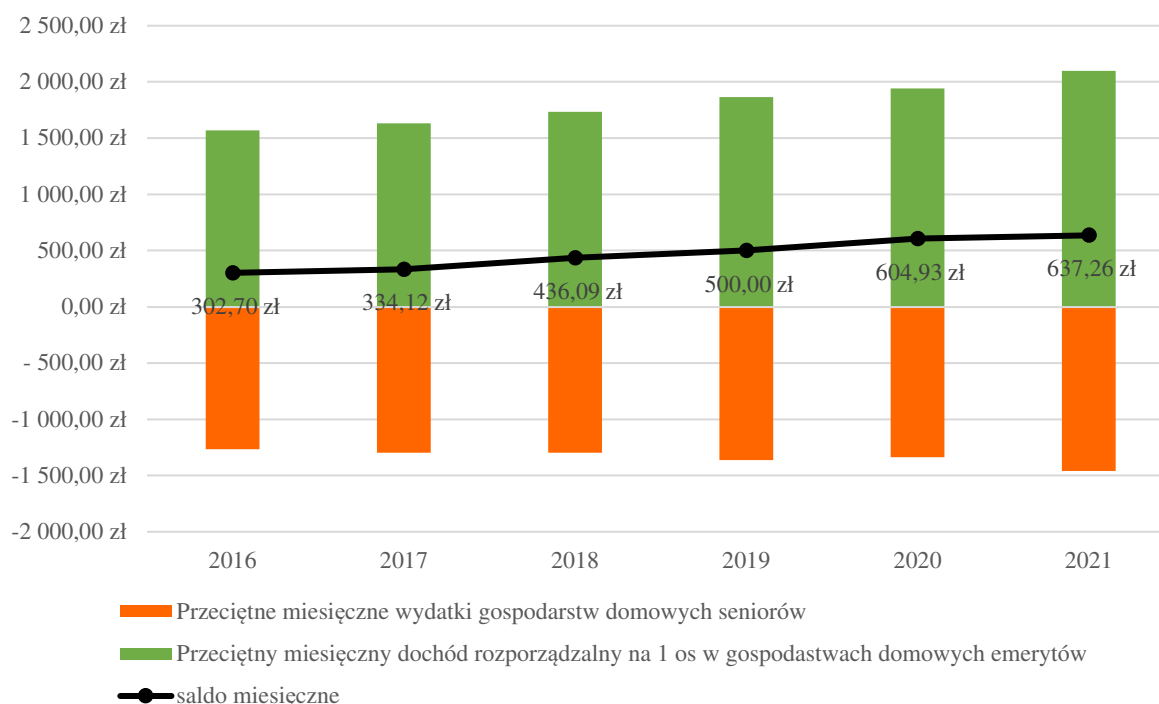
¹² *Ibidem.*, s. 26.

¹³ GUS, *Emerytury i renty w 2021 r.*, op. cit., s. 25.

¹⁴ Przeciętna liczba osób w gospodarstwach domowych w 2021 r. wynosiła ogółem 2,55 osoby. W tym 2,99 w przypadku pracowników – 2,99, a u emerytów – 1,77 (GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2021 r.*, s. 37.).

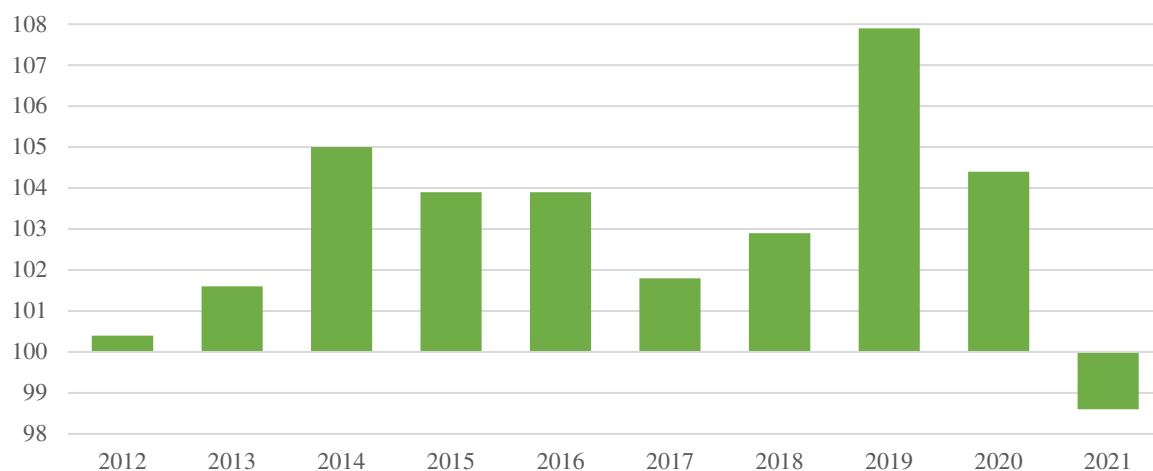
¹⁵ GUS, *Jakość życia osób starszych w Polsce w 2020 r.*, 2021, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-osob-starszych-w-polsce,26,2.html>), dostęp: 10.01.2023 r., s. 17.

¹⁶ GUS, *Budżety...*, op. cit., s. 29.

Rysunek 3.5. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 os. i wydatki gospodarstw domowych seniorów wraz z osiąganym saldem

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (*Emerytury i renty dla poszczególnych lat (2016-2021)*).

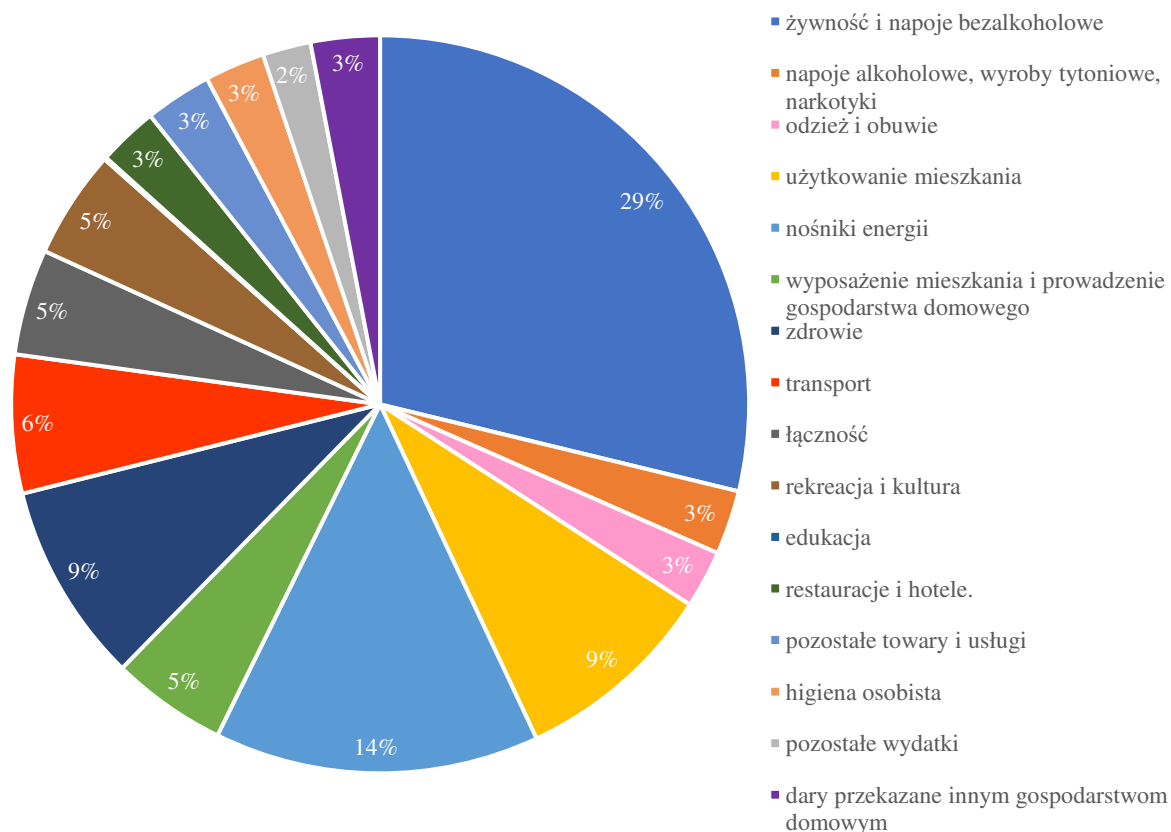

Rysunek 3.6. Dochód realny do dyspozycji brutto w podsektorze osób fizycznych otrzymujących emeryturę i rentę [rok poprzedni=100]

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Makroekonomicznych GUS ([Bank Danych Makroekonomicznych \(stat.gov.pl\)](http://bankdanych.stat.gov.pl), dostęp: 10.01.2023 r.).

Na skutek pandemii, rosnących cen i stóp procentowych, osoby starsze, podobnie jak reszta społeczeństwa, stanęły przed koniecznością ograniczenia wydatków. Emeryci ograniczyli je o średnio 27% w ciągu dwóch lat trwania epidemii (24,7% w 2021 r. i 29,5% w 2020 r.),

co było jednocześnie największym odsetkiem w stosunku do reszty grup społecznych¹⁷. Niekonionym okazał się jednak wzrost wydatków z roku 2020 na 2021, w przypadku gospodarstw składających się wyłącznie z emerytów przeciętne miesięczne wydatki wzrosły realnie o 4,1% i wynosiły nominalnie 1 459,02 zł (średnia dla wszystkich gospodarstw wynosiła 1 316,09 zł)¹⁸.

Rysunek 3.7. Struktura miesięcznych wydatków w gospodarstwach domowych emerytów w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Emerytury i renty w 2021 r., op. cit.*, tabela 43.

Spoglądając na strukturę owych wydatków, ukazaną na rysunku 3.7, można zauważyć, że największy udział mają w nich artykuły niezbędne dla ludzkiej egzystencji (żywność i napoje bezalkoholowe 28,5%; użytkowanie mieszkania (8,8%); nośniki energii (14,1%)). W następstwie wspomnianej w poprzednim akapicie, mniejszej liczebności gospodarstw seniorów, powierzchnia użytkowa zamieszkiwanych lokali w przeliczeniu na 1 osobę jest wśród emerytów najwyższa (41,2 m² podczas gdy gospodarstwom domowym osób pracujących przypadało jedynie 26,2 m² na osobę)¹⁹. Idąc dalej, wydatki związane z użytkowaniem mieszkania łącznie z

¹⁷ GUS, *Budżety...*, op. cit., s. 68.

¹⁸ GUS, *Emerytury i renty w 2021 r., op. cit.*, s. 25.

¹⁹ GUS, *Budżety...*, op. cit., s. 21.

nośnikami energii w znacznie większym stopniu obciążają gospodarstwa o większej powierzchni²⁰. Wedle powszechnie znanej zależności, że zdrowie pogarsza się wraz z wiekiem, osoby starsze wydają na ten cel statystycznie więcej (o 3 punkty procentowe, co daje 8,7% wydatków ogółem). Wydatki na transport, a także na rekreację i kulturę stanowią znacznie mniejszy odsetek, niż w ogóle wszystkich gospodarstw²¹.

Kierując się subiektywną oceną sytuacji materialnej respondentów, można by stwierdzić iż w przypadku emerytów sytuacja ta na przełomie 2020 i 2021 r. uległa poprawie (w 2021 swoją sytuację materialną jako złą lub raczej złą oceniło 7,1% emerytów, podczas gdy w 2020 był to odsetek równy 8,1%). Najczęstszą odpowiedzią wśród emerytów poproszonych o skategoryzowanie własnej sytuacji majątkowej było określenie „przeciętna”. Powszechność tej odpowiedzi świadczy poniekąd o przyzwyczajeniu seniorów do niewysokich standardów konsumpcyjnych i niskich aspiracjach dochodowych. Niewielkie oczekiwania są częściowo zakorzenione w kulturze, polscy seniorzy w znacznie mniejszym stopniu odczuwają deprivację pewnych potrzeb (jak np. wyjazdy wakacyjne za granicę), gdyż nie klasyfikują takich wygód jako normę społeczną (odmiennie jak w krajach Europy Zachodniej)²². Odnosząc przedstawione wyniki do sytuacji ogółu polskich gospodarstw domowych wartym odnotowania jest fakt, iż generalnie osoby starsze gorzej oceniają swój stan posiadania (złą lub raczej złą sytuację majątkową zadeklarowało 5,1% ogółu)²³. Najgorzej swoją sytuację finansową oceniają jednoosobowe gospodarstwa domowe osób starszych, które w większości tworzą kobiety - ze względu na mniejszą umiERALNOŚĆ i dłuższy przeciętny czas trwania życia (zła i raczej zła 11,1% w porównaniu do 2-os. 3%). W rozróżnieniu na mieszkańców wsi i miasta, lepiej wypadają jednoosobowe gospodarstwa w miastach (kategoria złej i raczej złej sytuacji materialnej na wsi wynosi 14,2% a w mieście 10,1%)²⁴. Porównanie oceny własnej sytuacji materialnej członków gospodarstw domowych z podziałem na te, składające się wyłącznie z osób w wieku 60 lat i więcej oraz bez osób starszych przedstawiono na rysunku 3.8.

Tym co wyróżnia starszych mieszkańców Polski wśród ich rówieśników w Unii Europejskiej jest niskie zaangażowanie w życie społeczne. W porównaniu ze starszymi obywatelami Unii

²⁰ GUS, *Emerytura i renty w 2021 r.*, op. cit., s. 25.

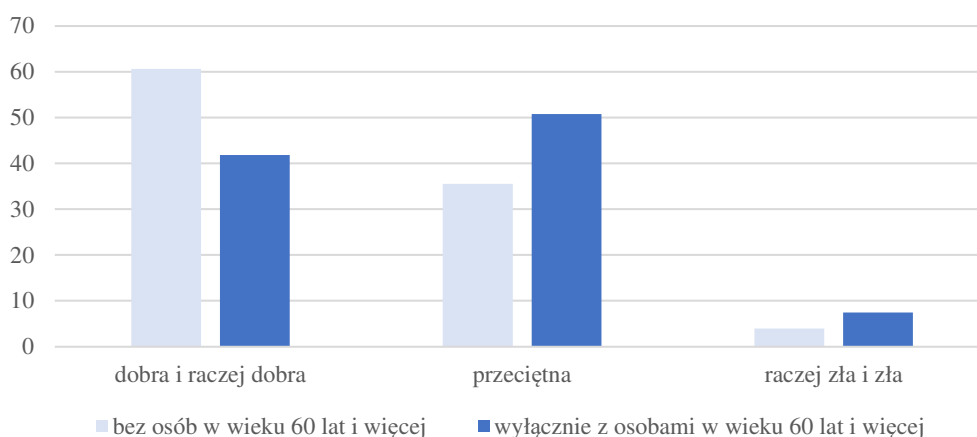
²¹ *Ibidem.*, s. 26.

²² M. Cycoń, T. Jedynek, M. Płonka, *Postawy studentów wobec zabezpieczenia ryzyka starości: studium empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2020, s. 21-22.

²³ GUS, *Emerytura i renty w 2021 r.*, op. cit., s. 27.

²⁴ GUS, *Sytuacja osób starszych...*, op. cit., s. 41.

Europejskiej, polscy emeryci rzadziej angażują się w wydarzenia kulturalne, sportowe, a także rzadziej uczestniczą w turystyce, uprawiają sport czy posiadają hobby o charakterze artystycznym. Zaledwie 9% polskich seniorów podróżuje za granicę - jest to o połowę mniej niż średnia dla całej Unii Europejskiej²⁵.

Rysunek 3.8. Subiektywna ocena sytuacji finansowej z podziałem na gospodarstwa domowe wyłącznie z osobami w wieku 60 lat i więcej oraz bez osób starszych w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Sytuacja osób starszych w Polsce 2021 r.*, ([Główny Urząd Statystyczny / Obszary tematyczne / Osoby starsze / Osoby starsze / Sytuacja osób starszych w Polsce w 2021 roku](#)), dostęp: 10.01.2023 r., s. 41-42, tabela 14.

Przyczyną stojącą za gorszym postrzeganiem sytuacji materialnej przez emerytki jest niewątpliwie niższa wysokość świadczenia emerytalnego w porównaniu do płci przeciwnej. Emerytury wypłacane kobietom są mniejsze ze względu na niższy wiek emerytalny (krótszy okres odprowadzania składek) oraz przeciętnie dłuższy czas trwania życia (dłuższy okres pobierania świadczeń)²⁶. Nie bez znaczenia pozostaje także luka płacowa między płciami w okresie aktywności zawodowej. Powołując się na dane GUS, emeryturę w wysokości ponad 2 600 zł otrzymuje 31,8% kobiet i 72,6% mężczyzn. Wraz z ponoszeniem wartości odniesienia rośnie dysproporcja. Jeżeli podniesiona zostanie do 5 000 zł i więcej odsetek mężczyzn pobierających takie emerytury (15,8%) będzie pięciokrotnie wyższy niż kobiet (3,2%)²⁷. Aby zobrazować zróżnicowanie struktury wysokości świadczeń emerytalnych biorąc pod uwagę kryterium płci stworzono rysunek 3.9. Rozważaną nierówność w przeciętnych świadczeniach emerytalnych na przestrzeni 5 lat zaprezentowano w postaci wykresu kolumnowego na rysunku 3.10. W

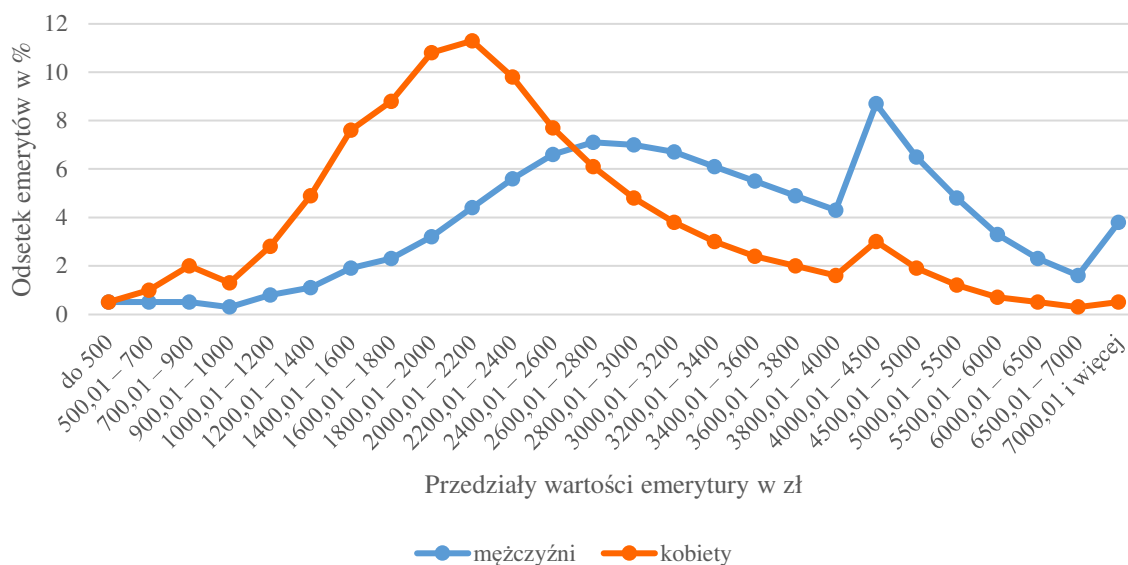
²⁵ GUS, *Jakość życia...*, op. cit., s. 162.

²⁶ GUS, *Sytuacja osób starszych...*, op. cit., s. 19.

²⁷ ZUS, *Struktura wysokości świadczeń...*, op. cit., s. 6-7.

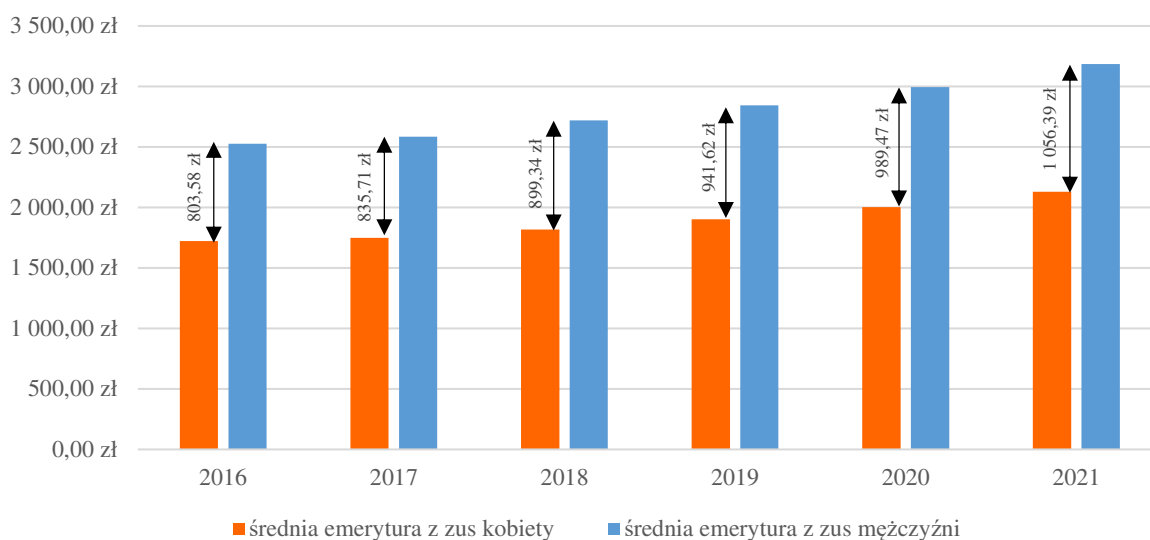

zastosowanym przedziale czasowym różnica ta rosła z roku na rok, by w 2021 r. osiągnąć poziom 1 056,39 zł.

Rysunek 3.9. Odsetek emerytów, którym emeryturę wypłaca ZUS, według wartości świadczeń i płci w marcu 2022 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ZUS, *Struktura wysokości świadczeń wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2022 roku*, 2022, (<https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/opracowania-tematyczne/struktura-wysokosci-emerytur-i-rent>), dostęp: 10.01.2023 r., s. 14.

Rysunek 3.10. Dysproporcja między przeciętnym świadczeniem emerytalnym wypłacanym przez ZUS dla kobiet i mężczyzn

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (*Emerytury i renty* dla poszczególnych lat (2016-2021)).

Sytuację materialną ludności można również ocenić, szacując zasięg ubóstwa ekonomicznego. Główny Urząd Statystyczny wyróżnia trzy najpowszechniej stosowane granice ubóstwa:

- granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wyznacza poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego występuje ryzyko zagrożenia życia, bądź rozwoju psychofizycznego człowieka²⁸. Uwzględnia potrzeby, których zaspokojenie jest podstawą ludzkiej egzystencji i zależy od poziomu cen towarów i usług konsumpcyjnych wchodzących w skład ściśle określonego koszyka dóbr²⁹;
- relatywna granica ubóstwa określona jako 50% średnich miesięcznych wydatków wszystkich gospodarstw domowych, uwzględniając tzw. oryginalną skalę ekwiwalentności OECD³⁰;
- ustawowa granica ubóstwa – uregulowana ustawowo kwota uprawniająca do ubiegania się o świadczenie pieniężne z systemu pomocy społecznej³¹.

Jak można zauważyć w tabeli 3.1, wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego w ciągu ostatnich pięciu lat miał tendencję malejącą. Stopa ubóstwa relatywnego maleje od roku 2018, a wskaźnik ubóstwa skrajnego nie posiada stałej tendencji (oscyluje w granicach 3-5%), lecz na przełomie ostatniego roku spadł o 1 p. proc.. Wzrost stopy ubóstwa skrajnego w 2020 r. uzasadniony był konsekwencjami wybuchu pandemii COVID-19 i dotyczył wszystkich grup społecznych. Odnosząc się do ogółu ludności, emeryci są w mniejszym stopniu narażeni na ubóstwo (prawidłowość ta powtarza się w każdym z analizowanych lat).

Tabela 3.1. Zasięg ubóstwa ekonomicznego emerytów na przestrzeni lat 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego [%]	10,9	11,9	12	11,3	9,6	9,5
Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego [%]	8	7,3	6,7	5,8	5,8	3,5
Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego [%]	3,9	4,4	4,6	3,5	4,2	3,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Dziedzinowe Bazy Wiedzy*, ([Ubóstwo według grup społeczno-ekonomicznych \(stat.gov.pl\)](#)), dostęp: 19.02.2023 r.

Ostatnią kwestią poruszaną w tym podrozdziale jest zadłużenie seniorów. Jak informuje Biuro Informacji Kredytowej, w 2020 r. kredyt lub pożyczkę posiadało prawie połowa osób w

²⁸ GUS, *Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego*, ([Główny Urząd Statystyczny / Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej](#)), dostęp: 19.02.2023 r.

²⁹ M. Cycoń, *Odwrócona hipoteka jako forma zabezpieczenia emerytalnego*, praca doktorska, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2017, s. 149.

³⁰ GUS, *Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego*, ([Główny Urząd Statystyczny / Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej](#)), dostęp: 19.02.2023 r.

³¹ GUS, *Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego*, ([Główny Urząd Statystyczny / Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej](#)), dostęp: 19.02.2023 r.

wieku powyżej 65. roku życia (49%). Łączna wartość zobowiązań tej grupy społecznej wynosiła 32,1 mld zł, a średnia kwota do zapłaty wynosiła 11 017 zł. 63% wartości wszystkich zobowiązań seniora stanowiły kredyty konsumpcyjne³². Osoby starsze spłacają również kredyty mieszkaniowe, karty i limity kredytowe. Z kolei, bazując na danych z Krajowego Rejestru Dłużników (KRD) zadłużonych jest prawie 363 tys. emerytów na łączną kwotę sięgającą 6,22 mld zł. Tym samym średnie zadłużenie osób pobierających emeryturę wynosi obecnie 17,2 tys. zł³³. Wartość nieuregulowanych zobowiązań wzrosła w stosunku do roku 2021 (wynosiła wtedy 5,9 mld zł)³⁴. Niestety jedynie 5% seniorów może liczyć na wsparcie finansowe od rodziny, a ¼ emerytów wystarcza środków jedynie na pokrycie bieżących wydatków³⁵.

3.3. Luka emerytalna w Polsce na tle państw OECD

Tytułowa luka emerytalna jest najpowszechniejszą miarą adekwatności dochodowej systemów emerytalnych i stanowi różnicę między oczekiwaną, a rzeczywistą stopą zastąpienia. Jest zazwyczaj przedstawiana w postaci punktów procentowych. Jej wielkość może być rozpatrywana w kontekście minionych okresów (*ex post*) dla osób mających możliwość przejścia na emeryturę w tym momencie lub jako prognoza dla osób rozpoczynających aktywność zawodową (*ex ante*). Ocena przyszłych wartości luki emerytalnej stanowi cenną wskazówkę, służącą kształtowaniu polityki emerytalnej. Aby wyznaczyć wielkość ubytku w stopie zastąpienia należy przyjąć pewien poziom oczekiwań względem jej wysokości. Optymalna wartość stopy zastąpienia powinna zapewniać zachowanie standardu życia na poziomie zbliżonym, do tego sprzed emerytury. Drugim podstawowym celem emerytury bazowej jest ochrona przed ubóstwem. Ma się to jednak odbywać z zachowaniem postulatu wyrównania konsumpcji w ciągu życia. Rozumowanie to, choć bardzo logiczne i klarowne, nie daje oczywistej odpowiedzi na podany problem – trudno jest oszacować konkretną, jednolitą względem wszystkich zainteresowanych stron, wartość docelowej stopy zastąpienia (ang. *targeted replacement rate*). Na podstawie szeregu analiz teoretycznych i badań empirycznych udaje się jednak wyodrębnić przedział 60-80% pierwszej emerytury do ostatniego wynagrodzenia, który zawiera najczęściej

³² BIK, *Kredytowo - pożyczkowy portret seniora*, 2021, ([Kredytowo - pożyczkowy portret seniora \(bik.pl\)](https://bik.pl/kredytowo-pozyczkowy-portret-seniora)), dostęp: 19.02.2023 r.

³³ KRD, *Seniorzy ograniczają wydatki, ale to nie pomaga w spłacie długów*, 2023, ([Informacje prasowe \(krd.pl\)](https://krd.pl/informacje-prasowe)), dostęp: 19.02.2023 r.

³⁴ KRD, *Emeryci coraz lepiej spłacają zadłużenie*, 2021, ([Informacje prasowe \(krd.pl\)](https://krd.pl/informacje-prasowe)), dostęp: 20.02.2023 r.

³⁵ KRD, *Seniorzy..., op. cit..*

podawane wartości³⁶. Zestawienie różnych estymacji tej stopy umieszczono w tabeli 3.2 poniżej. Aby uprościć formułowanie dalszych wniosków w opracowaniu przyjęto wartość środkową tego przedziału – 70%.

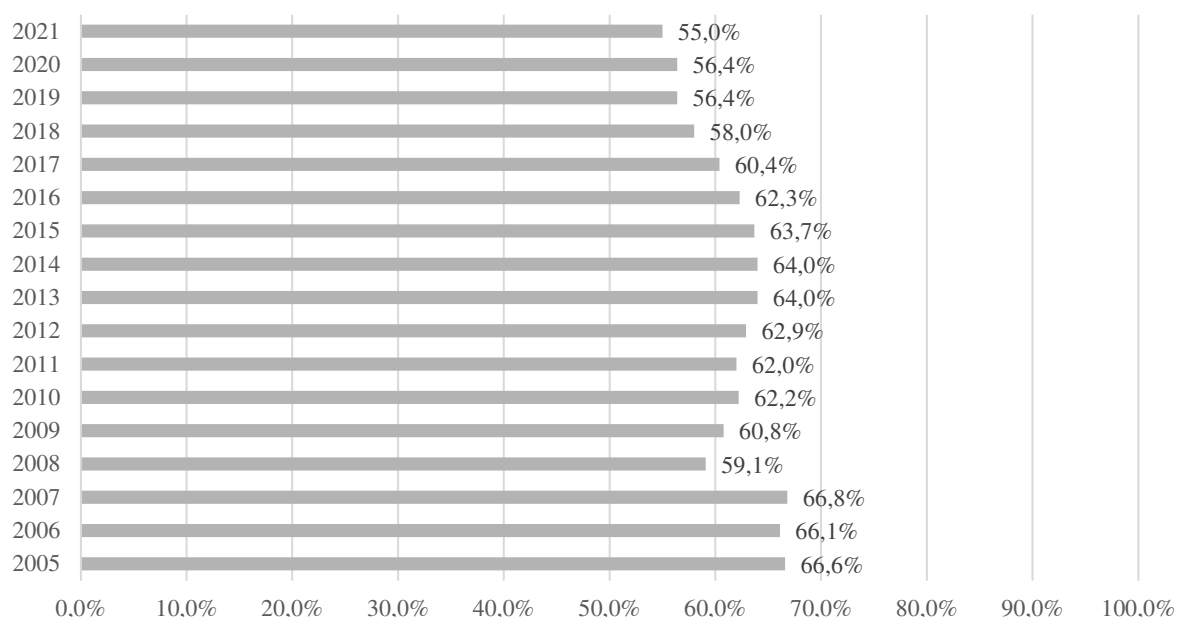
Tabela 3.2. Poziom docelowej stopy zastąpienia

Źródło, rok publikacji	Docelowa stopa zastąpienia
Mercer, 2016	65-80%
OECD, 2015	70%
Munnell i in., 2014	67-80%
Whitehouse, 2014	50-60%
Góra i Rutecka, 2013	60%
MacDonald i Moore, 2011	70-80%
Schieber, 2004	70%
Greninger i in., 2000	70-89%
World Bank, 1994	60%

Źródło: T. Jedynek, *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie” 2017, Nr 73, s. 131.

Ostatnim rokiem, kiedy relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto wypłacanej przez ZUS do przeciętnego wynagrodzenia przekroczyłaby próg chociażby 60% był rok 2017 (patrz rysunek 3.11.). Niestety tendencja jest raczej malejąca, biorąc pod uwagę sytuację demograficzną i legislacyjną systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce. Największy wpływ miały w tym zakresie decyzje o zmianie systemu zdefiniowanego świadczenia na system zdefiniowanej składki oraz odwrócenie reformy zwiększającej i wyrównującej wiek emerytalny z 2012 r.. W 2021 r. relacja ta spadła do 55% co wskazuje na lukę na poziomie 15% oraz niesie informację o nieadekwatności polskich emerytur już teraz.

³⁶ T. Jedynek, *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie” 2017, Nr 73, s. 130.

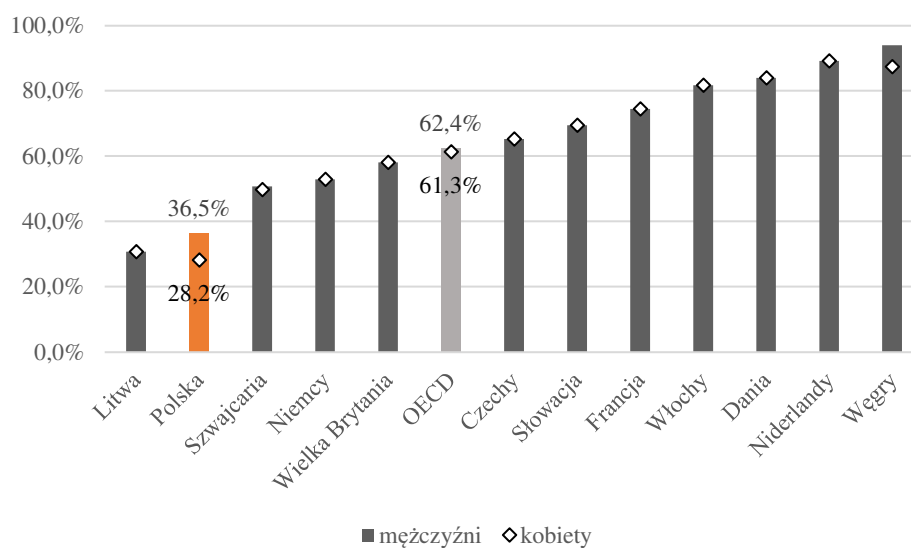

Rysunek 3.11. Relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS *Emerytury i renty w 2021 r.*, *op. cit.*, wykres 7.

Natomiast stopa zastąpienia dla osoby wchodzącej na rynek pracy w 2021 r. (przy założeniu stałego, pełnego zatrudnienia i rozpoczęcia pracy w wieku 22 lat) ma wynieść według najnowszych szacunków OECD zaledwie 36,5%³⁷. Wartości tej daleko do docelowej stopy zastąpienia, zostawiając przyszłe pokolenia emerytów ze świadczeniem niegwarantującym nawet połowy ostatniej zarobionej pensji. Jest to trzeci najgorszy wynik w europejskiej części organizacji. Niższe wartości zostały obliczone jedynie dla Litwy i Estonii. W publikacji OECD dokonano rozróżnienia na przeciętnie zarabiających (dla tej grupy podano poprzednią wartość i na niej skupiono dalszą analizę) oraz tych, zarabiających mniej (stopa zastąpienia netto dla mężczyzn w tej grupie to 39,1%, dla kobiet – 39,3%). Zależność między stopą zastąpienia netto w wybranych krajach OECD przedstawiono na rysunku 3.12., a tabela 3.3 zawiera informację o wszystkich analizowanych krajach.

³⁷ OECD, *Pensions at a Glance 2021*, ([OECD iLibrary \(oecd-ilibrary.org\)](https://oecd-ilibrary.org)), dostęp: 17.02.2023 r., tabela 4.4.

Rysunek 3.12. Prognozowana stopa zastąpienia w wybranych krajach OECD dla osób, które w 2021 roku rozpoczynały pracę

Źródło: opracowanie własne na podstawie: OECD *Pensions at a Glance 2021*, ([OECD iLibrary \(oecd-ilibrary.org\)](https://oecd-ilibrary.org/)), dostęp: 17.02.2023 r., tabela 4.4.

Tabela 3.3. Stopa zastąpienia netto w krajach wspólnoty OECD (przeciętne zarobki)

Kraj	Wiek emerytalny	Stopa zastąpienia netto	Kraj	Wiek emerytalny	Stopa zastąpienia netto
Australia	67	40,5% 36,8%	Luksemburg	62	88,7%
Austria	65	87,1%	Łotwa	65	55,3%
Belgia	67	61,9%	Meksyk	65	68,6% 65,2%
Chile	65	38,5% 35,4%	Niderlandy	69	89,2%
Czechy	65	65,2%	Niemcy	67	52,9%
Dania	74	84,0%	Norwegia	67	55,7%
Estonia	71	33,8%	Nowa Zelandia	65	43,3%
Finlandia	68	63,2%	Polska	65 60	36,5% 28,2%
Francja	66	74,4%	Portugalia	68	90,3%
Grecja	66	83,6%	Słowacja	64	69,4%
Hiszpania	65	80,3%	Słowenia	62	63,3%
Irlandia	66	39,9%	Szwajcaria	65 64	50,7% 49,7%
Islandia	67	59,7%	Szwecja	65	56,2%
Izrael	67 62	51,2% 42,1%	Turcja	65 63	103,3% 99,1%
Japonia	65	38,7%	USA	67	50,5%
Kanada	65	46,4%	Węgry	65 62	94,0% 87,4%

Kolumbia	62	57	73,1%	71,8%	Wielka Brytania	67	58,1%
Korea	65		35,4%		Włochy	71	81,7%
Kostaryka	65		76,0%		OECD	66,1	65,5
Litwa	65		30,7%				

Wyjaśnienie: Wartości po prawej stronie kolumny dotyczą kobiet, jeśli wartość jest inna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: OECD *Pensions at a Glance 2021, op. cit.*, tabela 4.4..

Zwrócić należy uwagę także na wartość stopy zastąpienia dla kobiet. Odwołując się do pozycjonowania krajów w rankingu, dwudziestoosmioprocentowa relacja świadczenia emerytalnego do zarobków sprzed zakończenia aktywności zawodowej gwarantuje Polsce niechlubne pierwsze miejsce wśród krajów o najniższych stopach zastąpienia. Również rozważana wcześniej luka w wysokości świadczeń między płciami jest w Polsce największa, zaraz za Izraelem. Jak widać w tabeli 3.3. różnica w stopie zastąpienia netto oszacowana przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju ma rozmiar 8,3 p. proc.. Estymacja wartości stopy zastąpienia brutto to 30,6% (dla kobiet 23,4%)³⁸. W związku z tym, to właśnie mężczyźni są mniej narażeni na ubóstwo w okresie starczym, czy też efekt luki emerytalnej³⁹.

Przywołując inne, niezbyt optymistyczne, prognozy – w 2070 r., w Polsce na jednego emeryta przypadać będzie niespełna dwóch pracujących (ok. 1,6)⁴⁰. Z kraju o jednym z najniższych udziałów osób powyżej 65 roku życia w ogóle ludności w roku 2016 (16,3%) staniemy się regionem w największym stopniu zagrożonym depopulacją i starością demograficzną (odsetek osób starszych na 2070 r. oszacowano na 33,3%)⁴¹. Większy odsetek wyliczono jedynie dla Cypru i Portugalii.

Podane wartości są pewnym uogólnieniem, gdyż stanowią próbą oszacowania przeciętnej luki emerytalnej dla ogółu ludności. Indywidualne stopy zastąpienia mogą być różne oraz dynamicznie zmieniać się w ciągu okresu pobierania świadczeń emerytalnych. Dzieje się tak, gdy waloryzacja nie nadąża za wzrostem płac w gospodarce. Kiedy emerytury rosną wolniej niż

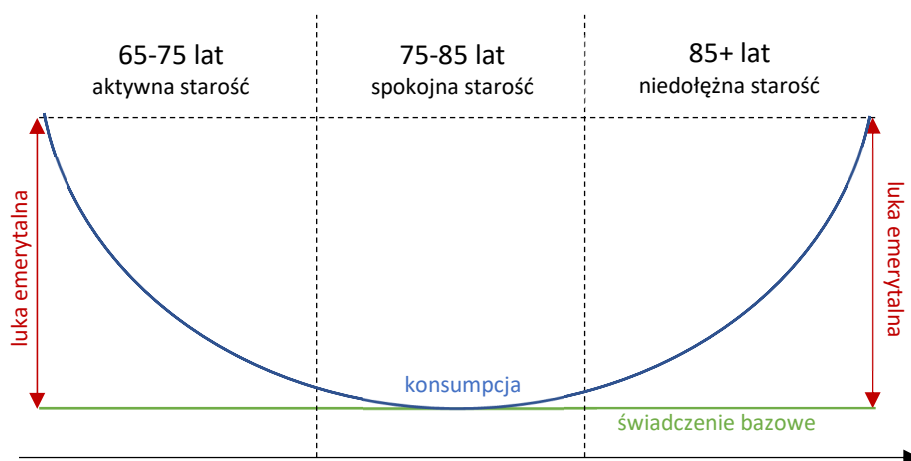
³⁸ OECD, *Pensions...*, op. cit., tabela 4.1..

³⁹ A. Jajko-Siwiek, *Ocena świadczeń emerytalnych w krajach europejskich*, „Wiadomości Statystyczne” 2017, Vol. 62, Nr 6, s. 29-31.

⁴⁰ Raport Komisji Europejskiej, *The 2018 Ageing Report*, 2018, ([The 2018 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States \(2016-2070\) \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators)), dostęp: 23.02.2023 r., s. 42.

⁴¹ Związek Banków Polskich (ZBP), *Raport ZBP InfoSenior 2019*, (https://zbp.pl/public/repozytorium/wydarzenia/images/styczen_2019/ZBP_InfoSenior_2019_POPR_21.01.pdf), dostęp: 03.03.2023 r., s. 17-19; Raport Komisji Europejskiej, op. cit., s. 41.

dochody osób pracujących, wzrasta wskaźnik ubóstwa relatywnego. Jednocześnie indywidualna stopa zastąpienia w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia, spada. Potwierdza to również badanie A. Jajko-Siwiek⁴². Jest to tzw. „efekt starego portfela”⁴³. Mimo iż wartości świadczenia nominalnie rosną, skala tego wzrostu nie jest jednolita we wszystkich grupach społecznych⁴⁴.

Rysunek 3.13. Poziom konsumpcji w wyodrębnionych fazach starości

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Rutecka, *Świadczenia emerytalne a zaspokojenie zmieniających się potrzeb w okresie dezaktywacji zawodowej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2015, Nr 8, s. 187.

J. Rutecka dzieli okres starości na trzy podokresy. Pierwszy z nich, rozpoczynający się w wieku przejścia na emeryturę i trwa mniej więcej do 75. roku życia. Jest to okres tzw. „aktywnej starości” – emeryci są aktywni fizycznie, towarzysko, pomagają rodzinie i opiekują się wnucami. Górna granica wieku wyznacza czas, w którym statystycznie najczęściej dochodzi do pogorszenia się ich stanu zdrowia. Następne lata seniorzy spędzają mniej aktywnie, naznaczeni przewlekłymi dolegliwościami zdrowotnymi. W związku z dłuższym przeciętnym trwaniem życia u kobiet, większa część ich życia starczego związana jest z chorobami (dalsze trwanie życia

⁴² A. Jajko-Siwiek, *op. cit.*, s. 35.

⁴³ J. Rutecka, *Świadczenia emerytalne a zaspokojenie zmieniających się potrzeb w okresie dezaktywacji zawodowej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2015, Nr 8, s. 184.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 185.

w zdrowiu jest stosunkowo podobne dla obu płci). Jak widać na rysunku 3.13. luka emerytalna dość istotnie wpływa na życie emerytów w tym podokresie, pomimo iż, jak wspomniano wcześniej, stopa zastąpienia jest najwyższa zaraz po przejściu na emeryturę. Badaniem statystycznym potwierdzono, że jednostkom o lepszym stanie zdrowia rzadziej zagraża luka emerytalna⁴⁵. Osoby starsze są przyzwyczajone do poziomu konsumpcji sprzed dezaktywacji zawodowej⁴⁶. Może to prowadzić do zadłużania się gospodarstw domowych emerytów w celu utrzymania poprzedniego poziomu konsumpcji (w teorii ekonomii zjawisko to nosi nazwę „efektu rygla” i powiązane jest z nagłym spadkiem dochodów).

Idąc dalej, okres „spokojnej starości”, trwający następną dekadę, prowadzi do zrównania poziomu konsumpcji do wysokości świadczenia bazowego z systemu emerytalnego. Jak już zasygnalizowano, stan zdrowia omawianej grupy społecznej ulega pogorszeniu, jednak emeryt jest jeszcze stosunkowo samodzielny, choć z biegiem lat może wymagać pomocy osób trzecich. Z powodu pojawienia się konieczności ponoszenia dodatkowych kosztów z tego tytułu około 80 roku życia linia konsumpcji i świadczenia emerytalnego ponownie się rozdziela⁴⁷.

Ostatnią fazą okresu emerytalnego jest „starość niedołączna”. Jednostki, które przekroczyły wiek 85 lat są zazwyczaj niesamodzielne i wymagają niekiedy całodobowej opieki (niemal co piąta osoba wymaga pomocy w codziennym funkcjonowaniu już w przedziale wiekowym 80-84 lat, a później odsetek ten się jedynie zwiększa) – czy to ze strony rodziny, czy wyspecjalizowanego opiekuna. Ich zaangażowanie w wydarzenia towarzyskie i sprawność fizyczna jest już mocno ograniczona, a wydatki na zdrowie (lekarstwa, wizyty u lekarza, zabiegi) najwyższe, patrząc przez pryzmat reszty podokresów. Może wówczas dojść do sytuacji, gdzie osoba w podeszłym wieku będzie zmuszona do rezygnacji z zaspokojenia części podstawowych potrzeb z powodu braku odpowiednich środków finansowych⁴⁸. W Polsce, poniekąd w celu minimalizacji kosztów zatrudnienia osoby z zewnątrz, opiekę nad osobami starszymi pełnią nieformalnie jej potomkowie, lub ogólnie rzecz ujmując – rodzina. Jednak w przypadku wymogu opieki całodobowej takowy opiekun staje przed koniecznością zrezygnowania z własnej pracy w celu sprawowania dozoru nad schorowanym członkiem rodziny. Kwestia świadczeń opiekuńczych jest mimo to odrębnym zagadnieniem, wykraczającym poza obręb tegoż opracowania.

---

⁴⁵ A. Jajko-Siwiek, *op. cit.*, s. 35.

⁴⁶ J. Rutecka, *op. cit.*, s. 187.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 188.

W tym miejscu warto wymienić sposoby na eliminację luki w stopie zastąpienia opisanej wyżej. Do podstawowych narzędzi zwiększania indywidualnej stopy zastąpienia należą:

- późniejsze odchodzenie z rynku pracy (wydłużanie stażu pracy i równocześnie okresu odkładania składek),
- wprowadzenie form dodatkowego oszczędzania (czy to w ramach III filaru, czy poza systemem),
- zawarcie umowy prywatnego ubezpieczenia pielęgnacyjnego (chroniącego przed starczą niedołążnością).

3.4. Upowszechnianie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce

Należy zauważyć, iż obecnie zapewnienie odpowiedniego poziomu życia po przejściu na emeryturę leży w głównej mierze w rękach samych uczestników systemu emerytalnego. Emerytura bazowa, wypłacana przez państwo może zagwarantować jedynie minimum bezpieczeństwa socjalnego, a wszystko, co wykracza ponad i służyć ma wyrównaniu dochodu, powinno wynikać z podjętych przez jednostki, z odpowiednim wyprzedzeniem, działań⁴⁹. Podkreślić należy tutaj, że im wcześniej rozpocznie się oszczędzanie, tym dłużej aktywa mogą pracować na przyszły dochód. Niestety jak wskazują badania, zainteresowanie tym tematem jest niewielkie. Jak oszacowano w publikacji Europejskiego Kongresu Finansowego prawie 40% Polaków nie myśli o tym, jak będzie wyglądało ich życie na emeryturze⁵⁰. Nawet jeśli już zainteresują się swoją przyszłością jako emeryci, robią to po osiągnięciu 50 roku życia lub później co znacznie ogranicza wybór strategii inwestycyjnych i możliwych do zastosowania rozwiązań⁵¹. W badaniach Instytutu Kronenberga realizowanych we współpracy z bankiem Citi Handlowy od pięciu lat odsetek oszczędzających na emeryturę oscyluje wokół 10%, z czego co piąta to osoba powyżej 60. roku życia. Pośród ankietowanych nie znaleziono za to nikogo poniżej 25 roku życia, kto oszczędzałby w takim celu⁵². W opracowaniu M. Góry i J. Czapińskiego nadmieniono również, że myślenie o emeryturze nie jest jednoznaczne z podejmowaniem działań w celu zwiększenia dostępnych w przyszłości zasobów finansowych. Spośród garstki, która snuje

⁴⁹ M. Cycoń, *op. cit.*, s. 50.

⁵⁰ J. Czapiński, M. Góra, *Świadomość „emerytalna” Polaków. Raport z badania ilościowego*, Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego, Warszawa 2016, s. 8.

⁵¹ *Ibidem*, s. 9.

⁵² Instytut Kronenberga, *Postawy Polaków wobec finansów*, 2021, ([raport_postawy_2021.pdf \(citibank.pl\)](#)), dostęp: 20.02.2023 r., s. 15.

rozważania dotyczące okresu po zakończeniu aktywności zawodowej, jedynie 1/3 podejmuje jakiegokolwiek działania. Ku zaskoczeniu autorów badania, pewne starania czynią nawet osoby niezainteresowane tym tematem, lecz ich udział jest niewielki⁵³.

Według danych opublikowanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych Polacy oszczędzający na starość poza obowiązkowym systemem stanowią mniejszość (24,4%)⁵⁴. Spośród 21,2% deklarujących jakikolwiek sposób dodatkowego oszczędzania w badaniu J. Czapińskiego i M. Góry jedynie 2,1% (w badaniu wzięło udział 1006 osób) robiła to w ramach III filaru (2016)⁵⁵. Jak widać na rysunku 3.14. upowszechnienie III filaru rozszerzyło się od tego czasu, głównie za sprawą PPK. Równocześnie zmalała nieco liczba rachunków IKE oraz IKZE, jednak obserwacje te nie są ze sobą powiązane. Zawężenie grupy posiadaczy indywidualnych kont emerytalnych, tudzież indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego, wiąże się z procesem zamykania pustych rachunków (bez środków na koncie).

W najnowszym badaniu OECD jedynie 6,7% respondentów zadeklarowało opracowanie i wdrożenie planu oszczędzania na emeryturę⁵⁶. Nic więc dziwnego, że zaledwie jedna czwarta Polaków ze spokojem myśli o swoich finansach na okres po utracie zdolności zarobkowej, podczas gdy reszta obawia się niedoboru środków w owym czasie⁵⁷. Niestety najczęstszymi formami zapobiegania starczej biedzie są lokaty bankowe lub trzymanie oszczędności w gotówce⁵⁸. Takie rozwiązania nie są efektywne, zwłaszcza w długim horyzoncie czasowym.

---

⁵³ *Ibidem*.

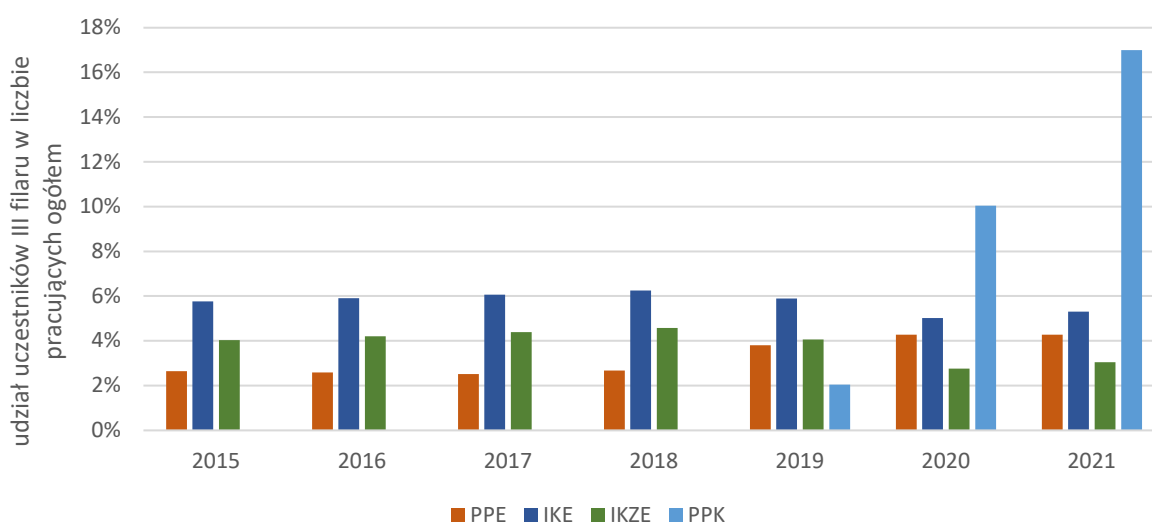
⁵⁴ ZUS, *Wiedza i postawy o ubezpieczeniach społecznych. Raport z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2016, ([040bd2a1-094a-4d97-9d77-e0bdbc19e845 \(zus.pl\)](https://o40bd2a1-094a-4d97-9d77-e0bdbc19e845.zus.pl)), dostęp: 31.12.2022 r., s. 27.

⁵⁵ J. Czapiński, M. Góra, *op. cit.*, s. 11.

⁵⁶ OECD, *Znajomość zagadnień finansowych w Polsce...*, *op. cit.*, s. 38.

⁵⁷ *ibidem*, s. 6.

⁵⁸ J. Czapiński, M. Góra, *op. cit.*, s. 9.

Rysunek 3.14. Liczba uczestników promowanych przez państwo form oszczędzania (III filar) na przestrzeni lat 2015-2021

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KNF (Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r., s. 11, tabela 7; Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2020 r., s. 16, tabela 7; Rynek emerytalny w Polsce (stan na koniec 2019 roku), s. 18, tabela 6; (<https://www.knf.gov.pl/>) dostęp: 10.01.2023 r.) oraz Banku Danych Makroekonomicznych GUS ([Bank Danych Makroekonomicznych \(stat.gov.pl\)](https://stat.gov.pl/)), dostęp: 10.01.2023 r.

Zagłębiając się w strukturę uczestników dodatkowej części polskiego systemu emerytalnego można zauważyć, że posiadacze dodatkowych programów oszczędzania na starość są w nich w większości aktywni⁵⁹. Najmniejszy udział aktywnych uczestników w ostatnich latach odnotowano w ramach IKE, a największy – w PPK (rysunek 3.15.). Wiedząc, że najbardziej rozpowszechnionym programem trzeciego filaru jest PPK, można dojść do wniosku, iż osiągnęły one sukces. Niestety interpretacja ta nie jest w pełni poprawna, choćby z takiego powodu, że przy tworzeniu Pracowniczych Planów Kapitałowych zakładano poziom partycypacji na ok. 75%⁶⁰. Aktualnie szacuje się że poziom ten jest realnie osiągalny w przeciągu 20-30 lat⁶¹. Na rzecz upowszechniania zarówno PPK, jak i pozostałych programów, przemawia fakt stopniowego bogacenia się społeczeństwa oraz zwiększenie skłonności do oszczędzania na skutek pandemii COVID-19⁶². Z drugiej strony, jako naród, Polacy prezentują stosunkowo nieufną postawę wobec innych (jedynie 17,8% respondentów twierdzi, że większości ludzi można ufać w

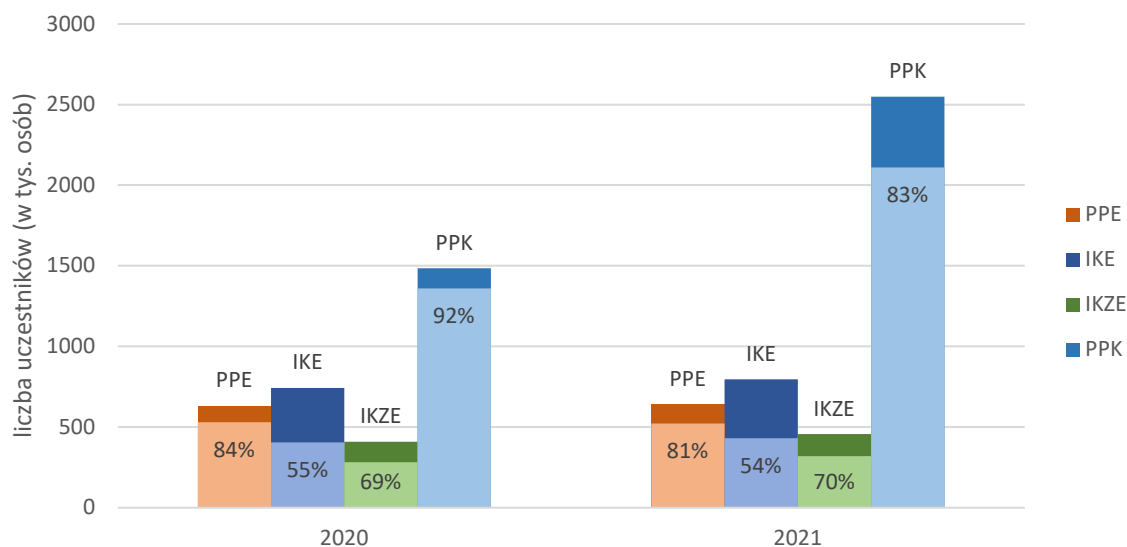
⁵⁹ Przez aktywnych uczestników rozumie się tę część istniejących uczestników programu (w przypadku OFE, PPE i PPK), bądź rachunków (w nazewnictwie IKE oraz IKZE), które zostały w danym roku zasilone wpłatami.

⁶⁰ M. Cycoń, J. Filiczowska, T. Jedynak, *Pracownicze plany kapitałowe jako element systemu emerytalnego w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2022, s. 144.

⁶¹ R. Benecki, K. Pogorzelski, *Finansowy Barometr ING*, 2020, ([v0pro61 \(ing.pl\)](https://v0pro61.ing.pl/)), dostęp: 02.01.2023 r., s. 6.

⁶² *Ibidem*.

porównaniu do średniej europejskiej 33,7%), co za tym idzie – jeżeli generalnie nie ufamy innym, ciężko abyśmy zaufali komukolwiek w kwestii tak ważnej jak opieka nad posiadanymi środkami. Relacja ta została potwierdzona większą skłonnością partycypacji w PPK osób wykazujących zaufanie względem innych⁶³.

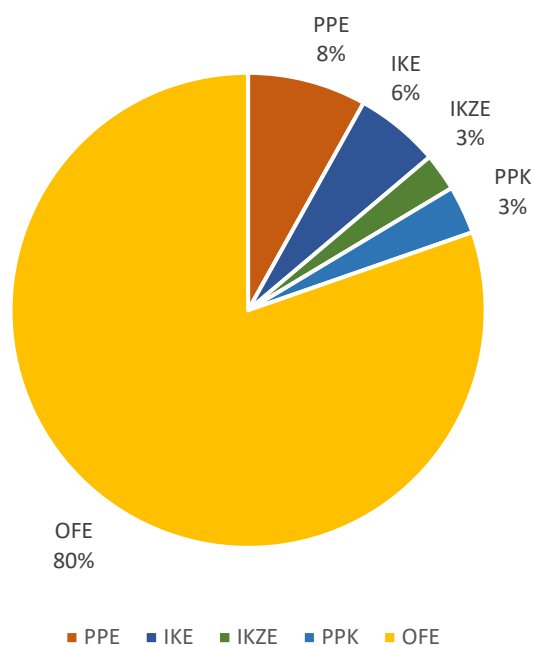

Rysunek 3.15. Udział aktywnych uczestników w liczbie uczestników ogółem w poszczególnych programach III filaru w latach 2020-2021

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KNF (Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r., op. cit., s. 11-12; Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2020 r., op. cit., s. 16-17).

Na koniec 2021 r. dobrowolnym systemem emerytalnym objętych było 19,6 mln osób, lecz po odjęciu OFE zostaje jedynie 4,4 mln. Pokazuje to poniekąd jak niewielki, w porównaniu do i tak sukcesywnie pomniejszanego OFE, jest rozmiar III filaru. Porównanie zgromadzonych w ramach III i II filaru aktywów przedstawiono w postaci wykresu kołowego na rysunku 3.16. Przeciętnie najwięcej na rachunku uczestnika znajduje się w PPE (29 512 zł), jest to jak najbardziej logiczne biorąc pod uwagę, iż są to najdłużej funkcjonujące programy w ramach których środki są regularnie inwestowane. W 2021 r. najwięcej składek odprowadzono do PPK, jednak najwyższą średnią wartość wpłat odnotowano w ramach IKE (5,2 tys. zł).

⁶³ *Ibidem*, s. 5.

Rysunek 3.16. Wartość zgromadzonych aktywów w ramach II i III filaru na koniec 2021 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KNF (Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r., op. cit., s. 11).

Według opracowania S. Pieńkowskiej-Kamienieckiej, P. Kowalczyk-Rólczyńskiej i J. Ruteckiej-Góry, opublikowanym w kwartalniku Polskiej Izby Ubezpieczeń, najczęstszym uzasadnieniem bierności w oszczędzaniu na starość są zbyt niskie zarobki (51% odpowiedzi)⁶⁴. Ankietowani twierdzą, że zwyczajnie nie mają z czego odkładać. Istnieje jednak grupa (ok. 8%), która deklaruje posiadanie odpowiednich środków finansowych, ale nie widzi w tym sensu⁶⁵. Skłonność do dodatkowego oszczędzania jest dodatnio skorelowana z poziomem wiedzy o sposobie działania ubezpieczeń społecznych – im niższy, tym mniejsza skłonność do odkładania środków na starość^{66,67}. W wyniku badania, opublikowanego w dwumiesięczniku „Wiadomości Ubezpieczeniowe” wydawanego przez Polską Izbę Ubezpieczeń (PIU), oszacowano że w przypadku osób słabo zorientowanych w zakresie ubezpieczeń społecznych prawdopodobieństwo na odkładanie dodatkowego kapitału na starość spada o ponad 70% w stosunku do osób

⁶⁴ S. Pieńkowska-Kamieniecka, P. Kowalczyk-Rólczyńska, J. Rutecka-Góra, *Wpływ poziomu wiedzy o ubezpieczeniach społecznych na dodatkowe oszczędzanie na emeryturę w Polsce*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2021, Nr 4, s. 89.

⁶⁵ ZUS, *op. cit.*, s. 36.

⁶⁶ L. Foster, *Young People and Attitudes towards Pension Planning*, „Social Policy & Society” 2017, Vol. 16., Nr 1, ([young-people-and-attitudes-towards-pension-planning.pdf \(cambridge.org\)](#)), dostęp: 02.01.2023 r., s. 65–80.

⁶⁷ S. Pieńkowska-Kamieniecka, P. Kowalczyk-Rólczyńska, J. Rutecka-Góra, *op. cit.*, s. 79.

wykształconych w tym obszarze⁶⁸. Wraz ze wzrostem ogólnego wykształcenia wzrasta odsetek osób co najmniej średnio zorientowanych w temacie zabezpieczenia emerytalnego⁶⁹. Raporty Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju informują, że poziom wiedzy finansowej Polaków jest niższy od średniej obliczonej dla całej instytucji. Nie planują oni w dłuższym horyzoncie czasowym i są zwolennikami bieżącej konsumpcji (wedle wyznawanej przez większość zasady „pieniądze są żeby je wydawać”)⁷⁰. Co więcej, ich wiedza jest w większym stopniu oparta na zasłyszanych opiniach i nie zawsze zgodna ze stanem faktycznym. W rezultacie wyciągane są błędne wnioski na temat systemu zabezpieczenia emerytalnego i powiązanych z nim instytucji. Przykładowo, jako rezultat ankiety ZUS, zauważono, że Polacy uważają że Zakład jest samodzielny i autorytarnie ustala wysokość składek na ubezpieczenia społeczne, a według 27% to właśnie on odpowiada za stan polskiej służby zdrowia. Niemal połowa ankietowanych (46%) traktuje składkę na ubezpieczenie zdrowotne jako jedną ze składek na ubezpieczenia społeczne⁷¹. Konieczność prostowania zakrzywionego obrazu rzeczywistości utrudnia popularyzację wiedzy o ubezpieczeniach, będących jednym z faktycznych zadań ZUS, a także zwiększa zagrożenie stawania się ofiarą oszustw finansowych (jak np. tzw. *misseling*)⁷². Brak świadomości emerytalnej przejawia się także w nierealnych oczekiwaniach względem wysokości owych świadczeń⁷³.

Pomimo przekonania Polaków, że ich emerytury będą wyższe od tych, wypłacanych obecnie przez ZUS nadal ok. 70% szacuje, że nie wystarczą one na utrzymanie standardu życia sprzed momentu podjęcia decyzji o permanentnym zakończeniu pracy. Interesującym jest, że jeszcze więcej osób (ok. 74%) nie próbuje nawet obliczyć, ile powinno oszczędzać by tej sytuacji zapobiec⁷⁴. Jak wynika z badania ZUS, ponad 46% ankietowanych w ogóle nie szuka wiedzy w omawianym obszarze – panuje swego rodzaju niechęć do poszerzania znajomości tego

---

⁶⁸ *Ibidem*, s. 95.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 91.

⁷⁰ K. Pogorzelski, M. Gromski, *Finansowy Barometr ING*, 2018, ([1124121 \(ing.pl\)](#)), data dostępu: 03.01.2023, s. 6; OECD, *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*, 2016, ([Measuring-financial-literacy.indd \(oecd.org\)](#)), dostęp: 31.12.2022 r.; OECD, *Znajomość zagadnień finansowych w Polsce...*, *op. cit.*, s. 45.

⁷¹ ZUS, *op. cit.*, s. 9.

⁷² OECD, *OECD/INFE International Survey...*, *op. cit.*; J. Czapiński, M. Góra, *op. cit.*, s. 39.

⁷³ OECD, *Znajomość zagadnień finansowych w Polsce...*, *op. cit.*, s. 38.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 38.

tematu⁷⁵. D. Owczarek⁷⁶ obwinia pośrednio za taki stan rzeczy wielokrotne modyfikacje polskiego systemu emerytalnego, które utrudniły jego czytelność. Zmiany dokonane w sposobie funkcjonowania Otwartych Funduszy Emerytalnych (zwłaszcza te wprowadzone w 2014 r.) skutkowały spadkiem zaufania społecznego, które odbiło się na postrzeganiu promowanych przez państwo form oszczędzania. Przykładowo, polegając na wynikach badania „Finansowy Barometr” banku ING 43% osób, które zrezygnowały z PPK uczyniło to z powodu obawy, iż państwo sięgnie po zgromadzone tam środki, tak jak stało się to w przypadku OFE⁷⁷. W odniesieniu do osób wykazujących brak zaufania względem ZUS, występuje większe prawdopodobieństwo dodatkowego oszczędzania (o 114% w porównaniu do osób nie posiadających w tym temacie zdania)⁷⁸.

Niepokojącym jest fakt, iż kobiety częściej niż mężczyźni zaliczają się do, utworzonej na potrzeby badania źródłowego, grupy tzw. ignorantów⁷⁹, gdyż to właśnie one, z powodu przeciętnie niższych emerytur, są w większym stopniu narażone na ubóstwo w wieku starszym⁸⁰. Należność do tej grupy znacząco obniża szanse na tworzenie dodatkowego zabezpieczenia. Niefortunnie to właśnie osoby w największym stopniu uzależnione od obowiązkowego systemu emerytalnego i wypłacanych z tego tytułu świadczeń, są najbardziej niedoinformowane w zakresie sposobu działania systemu⁸¹.

3.5. Podsumowanie

Na podstawie analizy sytuacji gospodarstw domowych seniorów w odniesieniu do reszty społeczeństwa, hipoteza H1 została zweryfikowana w sposób negatywny. Utrzymujący się w głównej mierze z emerytury, polscy seniorzy są w stanie zaspokoić swoje podstawowe potrzeby z osiągniętych dochodów. Ich saldo miesięczne jest dodatnie i zwiększa się z roku na rok. Zasięg ubóstwa mierzony odpowiednimi wskaźnikami jest mniejszy niż w ogóle ludności kraju. Jednak uogólnienie rozważań przez badanie wartości średnich może być mylące. Podobnie jak

---

⁷⁵ ZUS, *op. cit.*, s. 32.

⁷⁶ D. Owczarek, *Niski poziom wiedzy a wyrazista postawa Polaków wobec ubezpieczeń społecznych i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” 2017, Nr 1, s. 153–170.

⁷⁷ R. Benecki, K. Pogorzelski, *op. cit.*, s. 2.

⁷⁸ S. Pieńkowska-Kamieniecka, P. Kowalczyk-Rólczyńska, J. Rutecka-Góra, *op. cit.*, s. 92.

⁷⁹ Grupa utworzona na potrzeby omówienia wniosków z badania, odnosi się do osób w znikomym stopniu zainteresowanych tematem ubezpieczeń społecznych i w najmniejszym stopniu oszczędzającymi na starość.

⁸⁰ S. Pieńkowska-Kamieniecka, P. Kowalczyk-Rólczyńska, J. Rutecka-Góra, *op. cit.*, s. 90.

⁸¹ A.L. Gustman, T.L. Steinmeier, *Imperfect Knowledge, Retirement and Saving*, “NBER Working Paper” 2001 Nr 8406, (https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8406/w8406.pdf), dostęp: 31.12.2022 r.

w przypadku osób pracujących, grupa seniorów nie jest jednorodna – są osoby zarabiające więcej oraz te, dla których zaspokojenie podstawowych potrzeb z osiągniętych dochodów jest wyzwaniem. Analogicznie, sytuacja jednoosobowych gospodarstw seniorów (zwłaszcza kobiet) może być w istocie gorsza od ogółu społeczeństwa. Zwrócić uwagę należy na obszary deprivacji, które w przyszłości mogą się pogłębić. Polscy emeryci pozostają wycofani z życia społecznego w stosunku do mieszkańców Europy, a ich dochody nie pozwalają na zagraniczne podróże i inne udogodnienia. Większość ich budżetu pochłaniają koszty związane z utrzymaniem domu, bądź mieszkania, czy wydatki na żywność i zdrowie. Tak wygląda sytuacja obecnych seniorów, dla których luka emerytalna wynosi przeciętnie 15%. Nie kreuje to zbyt optymistycznego scenariusza dla osób młodych, które dopiero wchodzi na rynek pracy. W ich przypadku estymowana luka sięgnie 33,5% dla mężczyzn i nawet 41,8% dla kobiet. Trudno sobie wyobrazić, że po latach pracy emeryt otrzyma mniej więcej 30% swojego wynagrodzenia. W przyszłości nieuniknione będą głębokie reformy systemu emerytalnego, by zminimalizować prawdopodobieństwo wystąpienia tak katastrofalnego scenariusza. Dodatkowo, by uniknąć społecznego bojkotu, muszą być one wprowadzane stopniowo, więc nie dadzą natychmiastowego efektu.

Tym samym, w celu zapewnienia sobie godnego poziomu życia po zakończeniu pracy, wymagane są indywidualne działania. Wiążąc fakty, które udało się ustalić na podstawie niniejszego opracowania z postawionymi na wstępie hipotezami – drugą z nich również rozpatrzono negatywnie. Upowszechnienie dodatkowych form oszczędzania na starość wzrosło w latach przypadających na okres trwania pandemii COVID-19. Liczba uczestników III. filaru powiększyła się z poziomu 2548 osób w 2019 r. do 4442 na koniec 2021 r., aczkolwiek istotny wpływ na jego rozpowszechnienie miało wprowadzenie w 2019 r. PPK. Zaistniałe uwarunkowania nie pozwalają na wyciągnięcie jednoznacznych wniosków o wpływie samej pandemii na skłonność Polaków do odkładania środków pieniężnych na starość. Niestety odsetek oszczędzających na okres dezaktywacji zawodowej, pomimo wzrostu, jest wciąż niewielki, a najczęstsze sposoby odkładania środków są długookresowo nieefektywne (gotówka, lokaty bankowe). Ponadto Polacy zaczynają oszczędzać stosunkowo późno, kiedy to pozostały czas na narastanie odsetek z inwestycji, jest już krótki - co nie pozwala na czerpanie z nich optymalnych korzyści.

Ostatnia z hipotez (H3) została zwerifikowana negatywnie. Jak pokazują wyniki badań ankietowych, większość Polaków argumentuje bierność w obrębie dodatkowego oszczędzania

na starość brakiem odpowiednich środków finansowych. Polacy nie chcą poświęcać swoich zarobków na cel tak oddalony w przyszłości i niepewny, kosztem bieżącej konsumpcji i komfortu życia. Niemniej jednak w wyniku wspomnianej ankiety wyłoniono grupę osób, która, pomimo posiadania odpowiednich środków, nie oszczędza. To z kolei może wskazywać na niewystarczający poziom wiedzy Polaków o systemie emerytalnym, o którym wspomniano w rozdziale. Jak wskazuje badanie ankietowe, w ramach którego Polaków zapytano dwukrotnie kiedy planują przejść na emeryturę – za drugim razem informując ich o korzyściach jakie przedłużenie czasu pracy ma na wysokość świadczenia emerytalnego – znacznie chętniej pozostawaliby oni aktywni zawodowo, gdyby wiedzieli o tej zależności. Początkowo ankietowani podzielili się na trzy mniej więcej równe grupy – chcących zakończyć pracę w określonym wieku, zamierzających pracować najdłużej, jak się da oraz grupę niezdecydowanych, niemających konkretnej odpowiedzi na to pytanie. Ostatecznie około 42,3% osób chciała przejść na emeryturę później niż ustawowy wiek emerytalny. Po przekazaniu im informacji o szacownym wpływie przedłużenia okresu pracy na emeryturę aż 66,5% respondentów zadeklarowała chęć dalszej pracy, pomimo osiągnięcia wymaganego wieku uprawniającego do emerytury (z czego 37% chce pracować jak najdłużej)⁸². Odsetek osób niezdecydowanych spadł z 33,2% aż do 8,3%.

Można więc wysunąć przypuszczenie, że ludzie byłiby bardziej otwarci na perspektywę dłuższej pracy, gdyby oprócz obaw, mieli na względzie potencjalne korzyści opóźnienia dezaktywacji zawodowej⁸³. W tym miejscu uwagę zwraca istotność i potrzeba edukacji emerytalnej. Jak podkreślono w badaniu J. Czapińskiego i M. Góra - większość społeczeństwa nie dostrzega skali wzrostu świadczeń emerytalnych wraz z opóźnieniem rozpoczęcia ich pobierania. Równocześnie, polska ludność jest w znacznym stopniu zależna od państwa oraz decyzji ustawodawcy w zakresie emerytalnym⁸⁴. Ci, którzy dostrzegają te zależności, zdają sobie sprawę z konieczności jak najdłuższego pozostawania na rynku pracy w celu maksymalizacji świadczenia⁸⁵. Dysonans między potrzebami systemowymi a oczekiwaniami społecznymi utrudnia podjęcie decyzji w zakresie wieku emerytalnego. Jeżeli jednak Polska pozostanie przy najniższej w

---

⁸² J. Czapiński, M. Góra, *op. cit.*, s. 27.

⁸³ *ibidem*, s. 30.

⁸⁴ K. Pogorzelski, M. Gromski, *Finansowy Barometr ING*, 2018, ([1124121 \(ing.pl\)](#)), dostęp: 03.01.2023 r., s. 12.

⁸⁵ J. Czapiński, M. Góra, *op. cit.*, s. 29.

Europie granicy wieku uprawniającej do pobierania świadczeń emerytalnych, w przyszłości luka emerytalna dla kobiet będzie drugą najwyższą spośród wszystkich państw OECD.

Literatura

Piśmiennictwo

- Cycoń M., Jedynak T., Płonka M., *Postawy studentów wobec zabezpieczenia ryzyka starości: studium empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2020.
- Cycoń M., *Odwrócona hipoteka jako forma zabezpieczenia emerytalnego*, praca doktorska, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2017.
- Cycoń M., Filiczewska J., Jedynak T., *Pracownicze plany kapitałowe jako element systemu emerytalnego w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2022.
- Czapiński J., Góra M., *Świadomość „emerytalna” Polaków. Raport z badania ilościowego*, Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego, Warszawa 2016.
- Jajko-Siwiek A., *Ocena świadczeń emerytalnych w krajach europejskich*, „Wiadomości Statystyczne” 2017, Vol. 62, Nr 6.
- Jedynak T., *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie” 2017, Nr 73.
- Kowalczyk-Rólczyńska P., Pieńkowska-Kamieniecka S., Rutecka-Góra J., *Wpływ poziomu wiedzy o ubezpieczeniach społecznych na dodatkowe oszczędzanie na emeryturę w Polsce*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, 2021, Nr 4.
- Owczarek D., *Niski poziom wiedzy a wyrazista postawa Polaków wobec ubezpieczeń społecznych i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” 2017, Nr 1.
- Rutecka J., *Świadczenia emerytalne a zaspokojenie zmieniających się potrzeb w okresie dezaktywacji zawodowej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2015, Nr 8.

Źródła internetowe

- Benecki R., Pogorzelski K., *Finansowy Barometr ING*, 2020, ([v0pro6l \(ing.pl\)](https://www.ing.pl/v0pro6l)), dostęp: 02.01.2023 r.
- BIK, *Kredytowo - pożyczkowy portret seniora*, 2021, ([Kredytowo - pożyczkowy portret seniora \(bik.pl\)](https://www.bik.pl/kredytowo-pożyczkowy-portret-seniora)), dostęp: 19.02.2023 r.
- Foster L., *Young People and Attitudes towards Pension Planning*, „Social Policy & Society” 2017, Vol. 16., Nr 1, ([young-people-and-attitudes-towards-pension-planning.pdf \(cambridge.org\)](https://www.cambridge.org/core/young-people-and-attitudes-towards-pension-planning)), dostęp: 02.01.2023 r.
- Gromski M., Pogorzelski K., *Finansowy Barometr ING*, 2018, ([1124121 \(ing.pl\)](https://www.ing.pl/1124121)), dostęp: 03.01.2023 r.
- GUS, *Emerytury i renty w 2021 r.*, 2022, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/emerytury-i-renty-w-2021-r-32,13.html>), dostęp: 10.01.2023 r.
- GUS, *Jakość życia osób starszych w Polsce w 2020 r.*, 2021, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-osob-starszych-w-polsce,26,2.html>), dostęp: 10.01.2023 r.
- GUS, *Sytuacja osób starszych w Polsce 2021 r.*, 2022, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/sytuacja-osob-starszych-w-polsce-w-2021-roku,2,4.html>), dostęp: 10.01.2023 r.
- GUS, *Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego*, ([Główny Urząd Statystyczny / Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej](https://stat.gov.pl/glowny-urzad-statystyczny/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej)), dostęp: 19.02.2023 r.
- GUS, *Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego*, ([Główny Urząd Statystyczny / Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej](https://stat.gov.pl/glowny-urzad-statystyczny/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej)), dostęp: 19.02.2023 r.

- GUS, Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego, ([Główny Urząd Statystyczny / Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej](#)), dostęp: 19.02.2023 r.
- Gustman A.L., Steinmeier T.L., *Imperfect Knowledge, Retirement and Saving*, "NBER Working Paper" 2001 Nr 8406, (https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8406/w8406.pdf), dostęp: 31.12.2022 r.
- Instytut Kronenberga, *Postawy Polaków wobec finansów*, 2021, ([raport_postawy_2021.pdf \(citibank.pl\)](#)), dostęp: 20.02.2023 r.
- KRD, *Emeryci coraz lepiej splotają zadłużenie*, 2021, ([Informacje prasowe \(krd.pl\)](#)), dostęp: 20.02.2023 r.
- KRD, *Seniorzy ograniczają wydatki, ale to nie pomaga w spłacie długów*, 2023, ([Informacje prasowe \(krd.pl\)](#)), dostęp: 19.02.2023 r.
- OECD, *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*, 2016, ([Measuring-financial-literacy.indd \(oecd.org\)](#)), dostęp: 31.12.2022 r.
- OECD, *Pensions at a Glance 2021*, ([OECD iLibrary \(oecd-ilibrary.org\)](#)), dostęp: 17.02.2023 r.
- OECD, *Znajomość zagadnień finansowych w Polsce. Znaczenie, dane i oferta edukacyjna*, 2022, ([Krajowa Strategia Edukacji Finansowej. Publikacja raportu „Znajomość zagadnień finansowych w Polsce – znaczenie, dane i oferta edukacyjna” – Rzecznik Finansowy \(rf.gov.pl\)](#)), data dostępu: 02.01.2023.
- Raport Komisji Europejskiej, *The 2018 Ageing Report*, 2018, ([The 2018 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States \(2016-2070\) \(europa.eu\)](#)), dostęp: 23.02.2023 r.
- ZUS, *Struktura wysokości świadczeń wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2022 roku*, 2022, (<https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/opracowania-tematyczne/struktura-wysokosci-emerytur-i-rent>), dostęp: 10.01.2023 r.
- ZUS, *Wiedza i postawy o ubezpieczeniach społecznych. Raport z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2016, ([040bd2a1-094a-4d97-9d77-e0bddd19e845 \(zus.pl\)](#)), dostęp: 31.12.2023.
- Związek Banków Polskich (ZBP), *Raport ZBP InfoSenior 2019*, (https://zbp.pl/public/repozytorium/wydarzenia/images/styczen_2019/ZBP_InfoSenior_2019_POPR_21.01.pdf), dostęp: 03.03.2023 r.

Rozdział 4

Wiedza i opinie Polaków na temat dodatkowego oszczędzania na emeryturę

Julia Kieca¹

4.1. Wprowadzenie

Powszechny system emerytalny, ma zapewnić obywatelom ochronę ubezpieczeniową na okres starości i zapewnić im odpowiedni dochód, tak aby ich poziom życia po zakończeniu aktywności zawodowej pozostał na podobnym poziomie względem okresu przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Zadanie to spełnia przede wszystkim bazowy system zabezpieczenia, funkcjonujący w obrębie I filara, którego wydolność zależna jest od bardzo wielu czynników².

Coraz szybsze starzenie się społeczeństwa oraz niski współczynnik dzietności – jego wartość w roku 2021 wyniosła 1,378zł³ i zmniejszyła się w porównaniu do lat poprzednich gdzie współczynnik ten wynosił kolejno 1,419 w roku 2020⁴, 1,435 w roku 2019⁵, a w roku 2018 1,453⁶ - bezpośrednio przekładają się na wartość przyrostu naturalnego. Od roku 2015 charakteryzuje się on wartością ujemną, co oznacza większą liczbę zgonów, niż urodzeń żywych, i tak w 2020 roku osiągnął on rekordowo niską wartość –122 tysięcy⁷. Taka sytuacja demograficzna Polski wyraźnie wpływa na rozkład ludności według kryterium wieku i silnie oddziałuje

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Niniejszy rozdział został opracowany przez autorkę na podstawie pracy dyplomowej obronionej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie w 2022 r.

² N. Kaja, *Znaczenie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce oraz pracownicze plany kapitałowe jako odpowiedź rządowa na jego niskie upowszechnienie* [w:] *Nowe trendy w zabezpieczeniu emerytalnym w Polsce*, pod red. M. Cyconia, T. Jedyńska, G. Strupczewskiego, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2018, s. 75.

³ *Polska w liczbach*, GUS, 2021, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2021,14,14.html>), dostęp: 13.04.2022 r.

⁴ *Polska w liczbach*, GUS, 2020, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2020,14,13.html>), dostęp: 13.04.2022 r.

⁵ *Polska w liczbach*, GUS, 2019, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2019,14,12.html>), dostęp: 13.04.2022 r.

⁶ *Polska w liczbach*, GUS, 2018, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2018,14,11.html>), dostęp: 13.04.2022 r.

⁷ *Rocznik demograficzny 2021*, GUS, 2021, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html>), dostęp: 13.04.2022 r.

na efektywność funkcjonowania I filaru. Rokrocznie rosnąca liczba osób w wieku poprodukcyjnym oraz malejąca liczba osób w wieku produkcyjnym⁸, przyczynia się do pogłębiania niewydolności systemu bazowego, ze względu na coraz większe koszty związane z jego obsługą. Dlatego też, rozwiązaniem już funkcjonującym mającym na celu wspomaganie wydolności systemu emerytalnego są przede wszystkim dodatkowe formy oszczędzania na okres starości⁹. W związku z powyższymi rozważaniami, w niniejszej pracy postanowiono zbadać chęć udziału w dodatkowych programach oszczędzania na emeryturę, a także poznać nastawienie Polaków do tych programów. W tym kontekście postawiono dwie hipotezy badawcze, zakładających, że:

1. W Polsce odsetek osób dodatkowo zabezpieczających się przed ryzykiem starości od lat pozostaje na niskim poziomie.
2. Polacy napotykać liczne i znaczące ograniczenia uniemożliwiające im uczestnictwo w dodatkowych programach oszczędzania na emeryturę.

W opracowaniu wykorzystano metody badawcze, takie jak przegląd oraz analizę literatury specjalistycznej, analizę aktów prawnych oraz analizę raportów oraz opracowań opublikowanych przez instytucje takie jak Główny Urząd Statystyczny, Komisja Nadzoru Finansowego, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, a także wyniki badań „Diagnozy społecznej”.

4.2. System emerytalny w Polsce

W Polsce od 1999 roku występuje trójfilarowy system emerytalny, którego koncepcja została konsultowana z Bankiem Światowym. Zakłada ona możliwość finansowania świadczeń emerytalnych nie tylko ze składek, ale również z indywidualnych oszczędności, co nie miało miejsca w starym systemie. Bazowanie na trzech filarach wprowadza dywersyfikację podmiotów administrujących systemem i daje taką możliwość nie tylko instytucjom państwowym, ale również i prywatnym. Kolejną kluczową cechą dla omawianej koncepcji jest forma uczestnictwa, która może być obowiązkowa lub dobrowolna¹⁰. Trójfilarowe ujęcie systemu ma zapewnić nie tylko minimalną wysokość świadczenia wypłacanego w ramach I filaru, ale również

---

⁸ *Ibidem*.

⁹ N. Kaja, *op. cit.*, s. 75-76.

¹⁰ Jedynek T., *Kształt powszechnego systemu emerytalnego w Polsce w świetle klasycznych typologii wielofilarowych*, „Problemy Polityki Społecznej” 2019, nr 1, s. 40-41.

przyczynić się do finansowego uzupełnienia otrzymanej emerytury poprzez środki z II oraz III filaru, co można przedstawić przy pomocy następującego wzoru:

$$E = E_I + E_{II} + E_{III} ,$$

gdzie:

E_I – emerytura z FUS wypłacana z I filaru,

E_{II} – emerytura kapitałowa wypłacana z II filaru,

E_{III} – dodatkowe środki wypłacane z III filaru¹¹.

4.2.1 Funkcjonowanie pierwszego filaru

Pierwszy filar systemu emerytalnego gwarantujący bazowe zabezpieczenie na wypadek starości, jest filarem obowiązkowym dla każdego ubezpieczonego, gdzie finansowanie odbywa się w drodze repartycji, opartej na umowie pokoleniowej. Do największych zalet tej metody zalicza się odporność systemu na wahania rynków finansowych, ze względu na zerowe obciążenie ryzykiem wpłacanych środków, a także odporność na inflację, poprzez zastosowanie waloryzacji składek. W przypadku składek lokowanych na koncie w ZUS, są one indeksowane wskaźnikiem inflacji, powiększonym o wzrost wynagrodzeń w gospodarce. Z kolei składki lokowane na subkoncie są indeksowane w oparciu o wskaźnik wzrostu PKB. Natomiast bardzo znaczącą wadą systemu repartycyjnego jest brak odporności na przemiany demograficzne, czego odzwierciedleniem jest zmieniająca się wysokość stopy zastąpienia (relacji pierwszej emerytury do ostatniego wynagrodzenia)¹².

Składka wpłacona do ZUS, w wysokości 19,52% podstawy wymiaru jest dalej przekazywana na konto ubezpieczonego w ZUS, jego subkonto w ZUS oraz w drodze wyboru również do OFE. Na konto trafia 12,22% podstawy wymiaru, które kolejno przekazywane jest do FUS, a dokładniej na podfundusz zwany funduszem emerytalnym. W przypadku subkonta, ubezpieczony może dokonać wyboru czy pozostałą część składki w wysokości 7,30% podstawy wymiaru, w całości przekazać na subkonto kapitałowe w ZUS czy też przekazać kwotę niższą stanowiącą 4,38%, a 2,92% skieruje do OFE. W tym przypadku środki przekazane funduszom

¹¹ T. Jedynak, *Charakterystyka systemu emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, W. Sułkowska (red), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 2014 s. 49-50.

¹² D. Fudali, *Ewolucja polskiego systemu emerytalnego w: Między klasycznym, a nowoczesnym modelem zabezpieczenia emerytalnego. Przegląd Ubezpieczeń 2020*, pod red. M. Cyconia, T. Jedynaka, Kraków 2020, s. 31-33.

emerytalnym są inwestowane na rynku finansowym, a następnie przekazywane do ZUS na 10 lat przed przejściem ubezpieczonego na emeryturę. Z przekazanych do ZUS środków, pochodzących zarówno z konta ubezpieczonego jak i jego subkonta, FUS wypłaca bieżące emerytury. Zatem wysokość emerytury z I filara przedstawia się wzorem:

$$E_B = \frac{\sum S_k + \sum S_{sk} + KP}{pdtz},$$

gdzie:

E_B – emerytura bazowa,

$\sum S_k$ – suma zwaloryzowanych składek zaewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego w ZUS,

$\sum S_{sk}$ – suma zwaloryzowanych składek zewidencjonowanych na subkoncie ubezpieczonego w ZUS,

KP – kapitał początkowy,

pdtz – przeciętna dalsza długość trwania życia wyrażona w liczbie miesięcy¹³.

Tak więc kwota otrzymanej emerytury publicznej (bazowej) stanowi sumę zwaloryzowanych składek zaewidencjonowanych zarówno na koncie, jak i subkoncie ubezpieczonego w ZUS, zwiększonych o kapitał początkowy, którego wysokość obliczana jest przez ZUS dla wszystkich osób, które partycypowały w systemie emerytalnym przed jego reformą, czyli przed rokiem 1999. Suma tych trzech czynników dzielona jest następnie przez przeciętną dalszą długość trwania życia, wspólną dla kobiet i mężczyzn, której wysokość podawana jest przez Główny Urząd Statystyczny¹⁴ i w roku 2022, dla osób w momencie osiągnięcia wieku emerytalnego wynosiła średnio 234,8 miesiąca dla osób w wieku lat 60 i 192,5 miesiąca dla 65-latków¹⁵.

4.2.2 Funkcjonowanie drugiego filaru

W obrębie II filaru, jedynym funkcjonującym podmiotem są Otwarte Fundusze Emerytalne, w skrócie OFE, których organem są Powszechne Towarzystwa Emerytalne. Tworzone jedynie w formie spółki akcyjne PTE, powołują do życia fundusz, a następnie nadają mu statut, dzięki czemu OFE mogą być reprezentowane i zarządzane. Istotą powstawania funduszy jest

¹³ T. Jedynek, *Charakterystyka systemu...*, s. 60-62.

¹⁴ D. Fudali, *op. cit.*, s. 33.

¹⁵ Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 28 marca 2022 r. w sprawie tablicy średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn, Monitor Polski poz. 372.

inwestowanie na rynkach finansowych zakumulowanych środków pieniężnych, pobranych w formie składki od członków, by po przejściu na emeryturę, mogli oni otrzymywać zwiększone świadczenie¹⁶. Aby stać się członkiem OFE, należy dokonać tego w drodze umowy z funduszem, po spełnieniu dwóch warunków zawartych w art. 81 *ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych*. Co więcej uczestnictwo w funduszu nie może zostać odmówione osobie, która spełnia powyższe dwa warunki. Istotną kwestią dotyczącą uczestnictwa, jest również prawo osób fizycznych do członkostwa tylko i wyłącznie w jednym OFE, co jest kontrolowane przy pomocy Centralnego Rejestru Członków Otwartych Funduszy Emerytalnych¹⁷. Za pobór składek i wypłacanie świadczeń odpowiedzialny jest ZUS, który przekazuje część składki emerytalnej do OFE. W zależności od zadeklarowanego wyboru, ubezpieczony ma możliwość przekazania na swój imienny rachunek w OFE 2,92% podstawy wymiaru składki, bądź w ogóle tego nie robić i pozostawić pełną składkę na subkoncie w ZUS¹⁸. Istotną kwestią związaną z gromadzeniem środków oraz ich wypłatą z OFE jest tzw. suwak bezpieczeństwa, którego zadaniem jest ochrona i zabezpieczenie zgromadzonych do tej pory środków. Na 10 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego przez ubezpieczonego OFE co miesiąc przekazują na subkonto w ZUS określoną wartość zgromadzonych do tego czasu środków i jednocześnie ZUS zaprzestaje przekazywania składek do OFE. Celem takiego rozwiązania jest ochrona osób osiagających wiek emerytalny w okresie bessy na rynku finansowym, tak aby przechodząc na emeryturę mieli oni pewność, że ich środki nie będą obciążone ryzykiem i tym samym nie zostaną narażone na znaczne uszczuplenie¹⁹. Decyzją rządu, pod koniec 2019 przedstawiono projekt ustawy likwidującej OFE, zgodnie z którą członkowie funduszy powinni zdecydować o miejscu przekazania całości zgromadzonych przez nich środków. Ustawodawca przewidział dwie możliwości przekazania środków przez ubezpieczonego – na Indywidualne Konta Emerytalne lub do ZUS, przy czym IKE są opcją domyślną. Dlatego też, jeżeli ubezpieczony wyrazi chęć przekazania środków nie na IKE, a do ZUS, będzie zobligowany do złożenia odpowiedniej deklaracji²⁰. Pomimo projektu ustawy, która została uchwalona podczas III czytania, do dnia

¹⁶ W. Dębski, *Otwarte fundusze emerytalne w Polsce* [w:] *Analiza działalności inwestycyjnej, finansów oraz decyzji członków*, pod red. F. Chybalskiego, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 41.

¹⁷ Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Dz. U. 1997 nr 139 poz. 934.

¹⁸ D. Fudali, *op. cit.*, s. 35.

¹⁹ T. Jedynak, *Charakterystyka systemu...*, s. 65-66

²⁰ A. Kolek, O. Sobolewski, *Polski System Emerytalny, Prawne uwarunkowania trzech filarów*, Warszawa, Wolters Kluwer, 2021, s. 155-156.

dzisiejszego (t.j. 18.02.2023) prace nad nią nie zakończyły się, po tym jak została odrzucona przez senat²¹.

4.2.3 Funkcjonowanie trzeciego filaru

W ramach III filaru wyróżnia się cztery rozwiązania, stanowiące grupowe formy oszczędzania takie jak Pracownicze Programy Emerytalne (PPE) oraz Pracownicze Plany Kapitałowe (PPK) lub formy indywidualne, do których zalicza się Indywidualne Konta Emerytalne (IKE), a także Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE)²². Potrzeba utworzenia trzeciego filara wynikała z tego, że przewidywana stopa zastąpienia z dwóch pierwszych filarów, kształtowała się na niewystarczającym poziomie, co miało być impulsem dla przyszłych emerytów do podjęcia decyzji o przystąpieniu do grupowych form oszczędzania²³.

Pracownicze Programy Emerytalne

Pierwsza forma dodatkowego oszczędzania to Pracownicze Programy Emerytalne. Są one tworzone przez podmiot gospodarczy zatrudniający pracowników, czyli przez pracodawcę, bez względu na posiadaną przez jednostkę formę prawną. Ustawa przewiduje 4 formy prowadzenia PPE, gdzie dla każdego programu należy wybrać jedną z nich. W celu utworzenia PPE w zakładzie pracy, należy wpieryw przedstawić zatrudnionym pracownikom projekt umowy zakładowej oraz warunki programu ustalone z daną instytucją. Następnie po podpisaniu przez pracowników i pracodawcę zakładowej umowy emerytalnej, dochodzi do podpisania przez pracodawcę umowy z instytucją finansową, która będzie gromadziła składki i je inwestowała. Aby doszło do utworzenia PPE, ostatnim krokiem jest dokonanie wpisu w Rejestrze Pracowniczych Programów Emerytalnych prowadzonym przez Komisję Nadzoru Finansowego. Rozpoczęcie funkcjonowania programu jest równoznaczne z rozpoczęciem pobierania składek z tytułu PPE. Składka może być pobierania na poziomie podstawowym jak i dodatkowym, w zależności od decyzji pracownika. W wymiarze podstawowym jest ona finansowana przez pracodawcę i maksymalnie może stanowić 7% wynagrodzenia pracownika przed opodatkowaniem. Jeśli chodzi o składkę dodatkową, jest ona finansowana w całości przez pracownika, który

---

²¹ Rządowy projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z przeniesieniem środków z otwartych funduszy emerytalnych na indywidualne konta emerytalne, (<https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=114&fbclid=IwAR2FJ9d5E-Yos7uQ-0eG8Ue-CGVWJKSIIR7gAAt37uVJVwaOSb74J354ZhHU>), dostęp: 12.04.2022.

²² D. Fudali, *op. cit.*, s. 36.

²³ T. Jedynak, *Charakterystyka systemu...*, s. 67.

może od razu podjąć decyzję o jej przekazywaniu, w momencie podpisania umowy, bądź też na późniejszym etapie złożyć deklarację zmiany uczestnictwa. Zgodnie z ustawą maksymalna kwota ze składki dodatkowej, przekazywana do PPE w ciągu roku kalendarzowego może wynieść maksymalnie 4,5-krotność prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w kraju na określony rok. Wypłata zakumulowanych środków ma miejsce jedynie w 4 przypadkach: na wniosek po osiągnięciu 60 roku życia przez uczestnika; na wniosek, gdy uczestnik posiada decyzję o przyznaniu emerytury i ukończył 55 lat; w przypadku braku złożenia wniosku, każdemu uczestnikowi po 70 roku życia, który przestał być zawodowo aktywny, a także na wniosek osoby uprawnionej w razie śmierci uczestnika²⁴. Zgodnie z raportem KNF, z roku na rok uczestnictwo pracowników w PPE rośnie, tak samo jak wartość odprowadzanych składek. Pozytywnym zjawiskiem jest również zwiększająca się wartość odprowadzanej składki dodatkowej²⁵.

1.2.3.2 Indywidualne Konta Emerytalne

Kolejną wprowadzoną formą oszczędzania w obrębie III filaru, są Indywidualne Konta Emerytalne, które funkcjonują na mocy ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego. Jest to pierwsze rozwiązanie skierowane do znacznie szerszej grupy odbiorców, niż w przypadku PPE, gdyż każda osoba fizyczna po ukończeniu 16 roku życia ma prawo do dokonywania wpłat na poczet IKE²⁶. Konta emerytalne w ramach IKE prowadzone są przez instytucje finansowe takie jak fundusze inwestycyjne, banki, dobrowolne fundusze emerytalne, zakłady ubezpieczeń czy podmioty zajmujące się działalnością maklerską. Każda osoba chcąc posiadać IKE, musi podpisać umowę o prowadzenie konta emerytalnego z uprzednio wybraną instytucją finansową. Warunkiem podpisania umowy, oprócz kryterium wiekowego, jest dodatkowo oświadczenie o nieposiadaniu innego konta w ramach IKE²⁷. Po utworzeniu konta, rozpoczyna się okres odprowadzania środków do wybranej przez nas instytucji. Wysokość wpłat jest limitowana i

²⁴ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych, Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1207.

²⁵ Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Pracownicze Programy Emerytalne w 2018 roku*, Warszawa, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, 2019.

²⁶ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.

²⁷ Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Pracownicze Programy Emerytalne w 2018 roku*, Warszawa, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, 2019.

(https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_PPE_w_2018_66737.pdf) dostęp: 31.03.2023 r.

zgodnie z ustawowymi wymogami kwota wpłacanych środków w przeciągu roku nie może przekroczyć kwoty w wysokości 300% prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w polskiej gospodarce na konkretny rok²⁸. Zgodnie z obwieszczeniem Ministra rodziny i polityki społecznej, limit wpłat na IKE na rok 2023 wynosi 20 805 zł²⁹. Posiadacz konta IKE nie ma obowiązku regularnego dokonywania wpłat w ciągu roku, jak i nie jest zobligowany do oprowadzenia jakiegokolwiek kwoty na rzecz IKE w danym roku. Proces odkładania środków na IKE, może być dowolnie zarządzany przez osobę oszczędzającą, według jej upodobań oraz możliwości finansowych. W przypadku indywidualnych form oszczędzania na emeryturę istnieje zaproponowany przez państwo system podatkowy. Dokonywanie wpłat na IKE, obarczone jest podatkiem dochodowym, gdyż środki te pochodzą z dochodu osoby oszczędzającej. Natomiast wypłata środków jest nieopodatkowana, gdy ma ona miejsce w następujących przypadkach: ukończono 60 rok życia bądź w wieku 55 lat uzyskano prawo do wcześniejszej emerytury, a środki były wpłacane przez przynajmniej 5 lat kalendarzowych lub dokonano wpłaty ponad połowy środków na 5 lat przed złożeniem wniosku o wypłatę³⁰. Gdy osoba posiadająca konto w IKE zdecyduje się na wcześniejszą wypłatę zgromadzonych środków, będzie ona zobligowana do zapłacenia tzw. podatku Belki, czyli podatku od zysków kapitałowych w wysokości 19% liczonych od wypracowanego zysku³¹.

1.2.3.3 Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego

W drodze ustawy z dnia 25 marca 2011 roku o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych, wprowadzono do III filara nowy element w postaci Indywidualnych Kont Zabezpieczenia Emerytalnego, których funkcjonowanie zbliżone jest do powstałych w 2004 roku IKE³². Do prowadzenia kont emerytalnych w ramach IKZE, dopuszczone są ustawowo te same instytucje finansowe, co w przypadku IKE. Dodatkowo

²⁸ Z. Ofiarski, *Indywidualne Konta Emerytalne. Aspekty podatkowoprawne i organizacyjno-funkcyjne*, Diffin, Warszawa 2020, s. 219.

²⁹ Obwieszczenie Ministra rodziny i polityki społecznej z dnia 13 października 2022r. w sprawie wysokości kwoty wpłat dokonywanych na indywidualne konto emerytalne w roku 2022, M.P. 2022 poz. 1008.

³⁰ J. Wykowska, *III filar dla początkujących, Poradnik przyszłego emeryta, Poradnik klienta usług finansowych*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2014, s. 15-19, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/III%20Filar%20inter_40098.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.

³¹ E. Sośniak, *Funkcjonowanie IKE, IKZE, PPE oraz PPK w: Nowe trendy w zabezpieczeniu emerytalnym w Polsce. Przegląd Ubezpieczeń 2018*, pod red. M. Cyconia, T. Jedyńaka, G. Strupczewskiego, Kraków 2018, s. 43.

³² Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych, Dz. U. 2011 nr 75 poz. 398.

prawo do założenia IKZE, przysługuje również każdej osobie fizycznej, która ukończyła 16 rok życia³³. Każda osoba uprawniona może posiadać jedno konto w ramach IKZE, a posiadanie kont w ramach obu form indywidualnego oszczędzania nie wyklucza się. Tak więc, każdy, komu przysługuje takie prawo może posiadać dwa konta – jedno w IKE, a drugie w IKZE. Kluczowe kwestie różniące od siebie te dwie formy oszczędzania to przede wszystkim wysokość odprowadzanych środków oraz ich limit, a także odmienne rozwiązania podatkowe. Dokonywane w ciągu roku wpłaty na IKZE nie mogą być wyższe niż 120% przeciętnego prognozowanego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej na dany rok³⁴. W roku 2023 kwota ta wyniosła 8322 zł dla wszystkich posiadaczy IKZE, oprócz samozatrudnionych. Natomiast osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą mogą dokonywać wpłat na IKZE w maksymalnej wysokości 12 483zł³⁵. Wypłata środków z konta emerytalnego może nastąpić na wniosek uczestnika, który ukończył 65 rok życia i przez przynajmniej 5 lat wpłacał on środki na IKZE lub w przypadku śmierci uczestnika, na wniosek osoby uprawnionej³⁶. Jak wcześniej wspomniano, Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego cechują się odmienną formą opodatkowania niż IKE. Ustawodawca przewidział możliwość odliczenia kwoty wniesionych na IKZE wpłat od podstawy opodatkowania, co w ostateczności ma na celu zmniejszenie należnego podatku dochodowego od osób fizycznych. Natomiast wypłaty z IKZE podlegają opodatkowaniu zryczałtowanym podatkiem dochodowym w wysokości 10%. Pomimo rokrocznego wzrostu otwieranych w ramach IKE i IKZE kont, poziom partycypacji w obu programach jest niewielki – w 2019 roku liczba prowadzonych IKE wyniosła około 1 mln, a IKZE niecałe 700 tys. W odniesieniu do ogólnej liczby osób uprawnionych do skorzystania z tych form oszczędzania, można zauważyć dość niski poziom partycypacji. Co więcej mając na uwadze aktywną partycypację w obu programach, a więc uwzględniającą liczbę tylko aktywnych kont emerytalnych - takich na które dokonano przynajmniej jednej wpłaty – stwierdza się, że faktyczny udział w obu programach jest na jeszcze niższym poziomie³⁷.

³³ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.

³⁴ J. Wykowska, *op. cit.*, s. 15.

³⁵ Obwieszczenie Ministra rodziny i polityki społecznej z dnia 13 października 2022r. w sprawie wysokości kwoty wpłat dokonywanych na indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego w roku 2022, M.P. 2022 poz. 1006.

³⁶ J. Wykowska, *op. cit.*, s. 19.

³⁷ E. Ociepa-Kicińska, *Uwarunkowania funkcjonowania kapitałowego systemu emerytalnego w Polsce i podstawowe metody oceny jego efektywności*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2020, s. 98-102.

Pracownicze Plany Kapitałowe

Ostatnim rozwiązaniem i zarazem najnowszym są wprowadzone w 2019 roku PPK, powstałe na mocy ustawy z dnia 4 października 2018 roku o pracowniczych planach kapitałowych³⁸. Podobnie jak w przypadku PPE, Pracownicze Plany Kapitałowe są dobrowolną formą oszczędzania na emeryturę tworzoną w zakładach pracy. Ustawowo ich implementacja obejmowała 4 etapy, rozłożone na okres 2 lat:

- od 1 lipca 2019 roku dla podmiotów zatrudniających przynajmniej 250 osób,
- od 1 stycznia 2020 roku dla podmiotów, które zatrudniają minimum 50 osób,
- od 1 lipca 2020 roku dla podmiotów zatrudniających co najmniej 20 osób,
- od 1 stycznia 2021 roku dla wszystkich pozostałych podmiotów oraz osób zatrudnionych w sektorze finansów publicznych.

Z obowiązku wprowadzenia PPK zostały zwolnione podmioty gospodarcze, które wprowadziły PPE i odprowadzają składki podstawowe w wysokości minimum 3,5% podstawy wymiaru; mikroprzedsiębiorcy, u których wszyscy zatrudnieni jednowośnie rezygnują z przystąpienia do PPK oraz osoby fizyczne zatrudniające inne osoby fizyczne do czynności niezwiązanych z działalnością gospodarczą jednostki. Poza wyżej wymienionymi przypadkami wprowadzenie Pracowniczych Planów Kapitałowych ma być powszechne, a zatem jest dla pracodawcy obowiązkowe³⁹. Po raz pierwszy w III filarze zastosowano rozwiązanie o charakterze obligatoryjno-fakultatywnym, gdzie pracodawca tworzący PPK, ma obowiązek zapisania do programu wszystkich zatrudnionych poniżej 55 roku życia. Jeżeli pracownik nie chce uczestniczyć w programie, musi poinformować pracodawcę o swojej decyzji w odpowiedniej deklaracji. W przypadku osób nieuczestniczących w PPK, co cztery lata są one ponownie zapisywane do programu. Można więc stwierdzić, że PPK nie cechują się taką samą dobrowolnością jak w przypadku PPE, IKE czy IKZE. Osoby powyżej 55 roku życia nie są objęte automatycznym zapisem i mogą same wyrazić chęć przystąpienia po złożeniu wniosku. Pracownicy uczestniczący w PPK wraz z pracodawcami odprowadzają składki w wymiarze podstawowym oraz dodatkowym. Składki podstawowe finansowane przez pracodawców wynoszą 1,5% wynagrodzenia, a opłacane przez pracowników 2%. W przypadku składki dodatkowej, pracodawca finansuje ją w

³⁸ Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych, Dz. U. 2018 poz. 2215 z późn. zm.

³⁹ E. Ociepa-Kicińska, *op. cit.*, s. 103.

kwocie maksymalnie 2,5% podstawy wymiaru, natomiast pracownik w kwocie maksymalnie 2% podstawy wymiaru.

Dodatkowo udział w finansowaniu programu posiada państwo, które ze środków Funduszu Pracy przekazuje wpłaty powitalne oraz dopłaty. Dla każdej osoby przystępującej do PPK gwarantowana jest jednorazowa wpłata powitalna w kwocie 250 zł, a także coroczne wpłaty na konto w ramach PPK w wysokości 240zł⁴⁰. Zarówno w przypadku IKE jak i IKZE, wprowadzono górny limit rocznych wpłat na rzecz PPK w wysokości 50 tys. dolarów⁴¹. Gromadzenie środków odbywa się przy udziale funduszy inwestycyjnych lub funduszy emerytalnych prowadzonych przez daną instytucję finansową, z którą została podpisana umowa o prowadzenie PPK. Takimi instytucjami mogą być towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechne towarzystwa emerytalne, a także zakłady ubezpieczeń na życie, pod warunkiem wpisania ich do ewidencji PPK prowadzonej przez Państwowy Fundusz Rozwoju. Inwestowanie zgromadzonych środków opiera się na idei funduszu zdefiniowanej daty, gdzie polityka inwestowania środków zależy od wieku osoby uczestniczącej w programie i ma na celu dostosowanie odpowiedniego ryzyka inwestycyjnego. Co do zasady środki gromadzone w PPK mają posłużyć jako dodatkowy dochód na okres starości, dlatego też każdy uczestnik powyżej 60 roku życia może złożyć wniosek o jednorazową wypłatę maksymalnie 25% posiadanych środków oraz wypłatę pozostałej części w ratach miesięcznych rozłożonych na okres co najmniej 10 lat lub też wnioskować o wypłatę środków w postaci świadczenia małżeńskiego albo wypłat transferowych, będąc przy tym zwolnionym z podatku Belki⁴². Jednakże przewidziano kilka sytuacji, w których możliwa jest wcześniejsza wypłata zakumulowanych środków. Po pierwsze uczestnik ma prawo do wypłacenia maksymalnie 25% środków, w przypadku ciężkiej choroby jego, jego małżonka lub dziecka; po drugie uczestnik może skorzystać ze 100% swoich pieniędzy z PPK w celu nabycia nieruchomości mieszkaniowej, z przyrzeczeniem zwrotu pełnej kwoty w okresie 15 lat; kolejno istnieje opcja całkowitego wycofania środków bez podawania przyczyny, aczkolwiek pobrane środki zostaną pomniejszone o 30% składek finansowanych przez pracodawcę, o podatek od zysków kapitałowych oraz o dopłaty państwowe; ostatnią

⁴⁰ T. Jedynak, *Pracownicze Plany Kapitałowe jako instrument mobilizacji dodatkowych oszczędności emerytalnych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2019, br 2 (980), s. 117-118.

⁴¹ J. Filiczowska, T. Jedynak, *Pracownicze Plany Kapitałowe jako mechanizm poprawy adekwatności systemu emerytalnego w Polsce*, Kraków, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2020, nr 1 (985), s. 7.

⁴² T. Jedynak, *Pracownicze...*, s. 118-119.

możliwością przedwczesnego wypłacenia środków jest śmierć uczestnika, w momencie której dokonuje się wypłaty transferowej⁴³.

4.3. Wiedza i opinie Polaków na temat dobrowolnego oszczędzania na emeryturę

4.3.1 Ogólna charakterystyka wiedzy i opinii o dodatkowym oszczędzaniu na emeryturę

Uczestnictwo w dobrowolnych programach oszczędzania na emeryturę wchodzących w skład trzeciego filara, jest mocno skorelowane nie tylko z poziomem posiadanej wiedzy obywateli na ten temat, ale również w bardzo dużym stopniu wynika z ogólnej wiedzy o zabezpieczeniu emerytalnym i skłonności do oszczędzania długoterminowego. W przypadku oszczędzania długoterminowego, Polacy nie wykazują zbyt dużego zaangażowania w porównaniu do innych państw europejskich. Wśród ponad połowy Polaków panuje bowiem przekonanie, iż pieniądze są przede wszystkim po to, aby je wydawać⁴⁴. Z badań przeprowadzonych w latach 2008-2021 przez Fundację Citi Handlowy im. Leopolda Kronenberga wynika jednakże, że Polacy deklarują, że warto jest oszczędzać, aby w przyszłości wieść komfortowe życie. Taką postawą charakteryzuje się ponad połowa polskiego społeczeństwa. Na przestrzeni 14 lat, odsetek takich osób oscylował w przedziale 58%-75%. Niestety deklaracje nie pokrywają się z podejmowanymi działaniami – oszczędzanie deklaratywne znacznie różni się od oszczędzania faktycznego. W grupie osób uważających, że warto jest oszczędzać, tylko połowa z nich faktycznie odkłada pewną sumę pieniędzy ze swojego dochodu. Co więcej tylko niewielki odsetek robi to w sposób regularny, zdecydowana większość jedynie od czasu do czasu⁴⁵.

Jako główne przeszkody w regularnym oszczędzaniu Polacy uznają przede wszystkim zbyt niskie dochody, zbyt wysokie wydatki bieżące oraz brak nawyku do oszczędzania. Dlatego też ich oszczędności mają charakter krótkoterminowy i nieskonkretyzowany co do celu. Oszczędzanie na emeryturę jest zjawiskiem rzadkim – około 75% Polaków nie odkłada żadnych środków z myślą o starości. Główną tego przyczyną oprócz braku nawyku oszczędzania, jest brak wystarczającej wiedzy na ten temat. Polakom brakuje podstawowej wiedzy dotyczącej ogólnego funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych.

⁴³ E. Ociepa-Kicińska, *op. cit.*, s. 104.

⁴⁴ *Finansowy barometr ING, Międzynarodowe Badanie ING na temat oszczędzania*, Warszawa, IPSOS, 2018 (<https://www.ing.pl/fileserver/item/1124121>), dostęp: 17.03.2023 r.

⁴⁵ *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy z lat 2008-2021, (<https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/10199.html>), dostęp: 31.03.2023 r.

Jedynie 7% populacji kraju, posiada wystarczającą wiedzę o systemie ubezpieczeń społecznych, natomiast pozostali wykazują się dość słabą wiedzą, a nawet ignorancją. Co więcej prawie połowa Polaków nie korzysta z żadnych dostępnych źródeł, aby zdobyć informacje o systemie ubezpieczeń społecznych. Większość obywateli nie wie m.in. skąd wypłacane są emerytury, jak funkcjonuje ZUS oraz FUS, nie zna rodzajów, ani wysokości składek odprowadzanych na ubezpieczenie społeczne. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku dodatkowych form oszczędzania na starość, ponieważ Polakom nie jest znana konstrukcja systemu emerytalnego. Co trzeci Polak w roku 2016 wskazywał OFE jako instrument oszczędzania na emeryturę w ramach III filaru W przypadku dodatkowych form oszczędzania, znacząca większość służyła o funkcjonowaniu IKE, IKZE czy PPE, ale tylko niewielka część z nich była w stanie scharakteryzować każdy z tych programów. Większość badanych nie znała podstawowych zasad ich funkcjonowania takich jak ulgi podatkowe, limity wpłat czy zwolnienia podatkowe. Mimo to, duża liczba osób nie oszczędzających na okres starości byłaby skłonna odkładać dodatkowe środki na emeryturę, pod warunkiem wystąpienia kilku czynników. Przede wszystkim respondenci byliby chętni uczestniczyć w III filarze, jeżeli ich sytuacja materialna by na to pozwalała. Kolejno wskazano potrzebę stabilizacji systemu emerytalnego i większą jego przejrzystość, a także konieczność poszerzenia wiedzy i świadomości emerytalnej. W przypadku realizacji powyższych czynników, do III filaru byłoby w stanie przystąpić około 10% Polaków, co znacznie zwiększyłoby odsetek osób korzystających z dodatkowych form oszczędzania na emeryturę⁴⁶.

4.3.2 Wiedza i opinie Polaków na temat dodatkowego oszczędzania na emeryturę w świetle wyników badania „Diagnoza Społeczna”

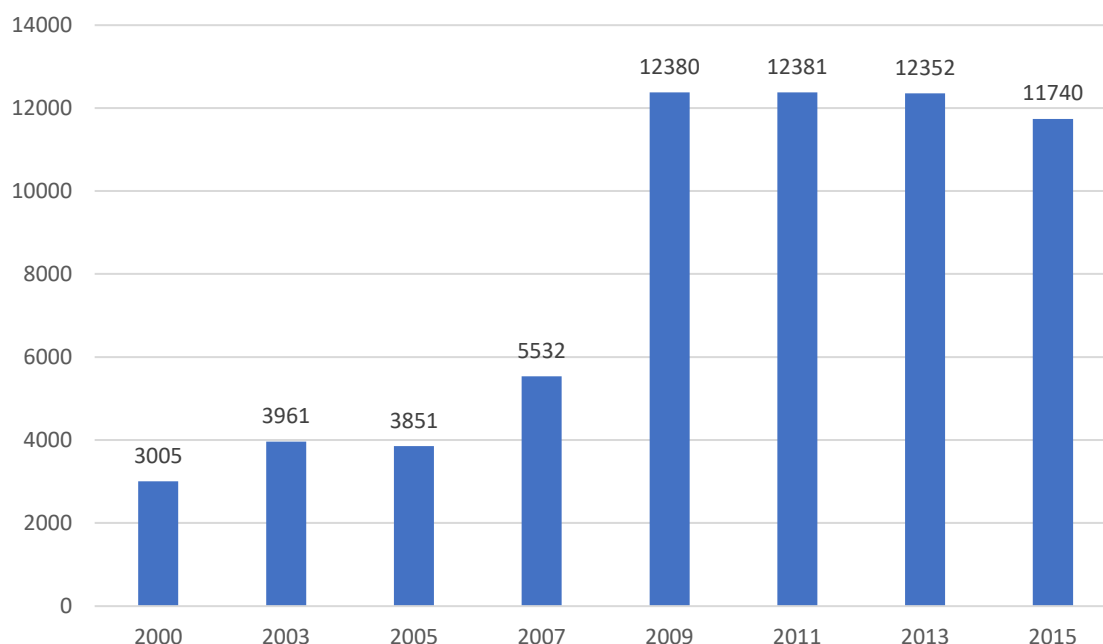
W ramach interdyscyplinarnych badań prowadzonych na przestrzeni 16 lat, dokonano dogłębnej analizy warunków i jakości życia Polaków, czego wyniki publikowane były w ramach raportu *Diagnoza Społeczna*, pod redakcją Janusza Czapińskiego oraz Tomasza Panka. Nad przeprowadzeniem i opracowaniem raportu pracowali liczni eksperci z dziedziny ekonomii, demografii, psychologii, socjologii, ubezpieczeń i statystyki. Impulsem do przeprowadzenia pierwszych badań była zmiana ustroju państwa, po roku 1989. Badania objęły również

---

⁴⁶ *Wiedza i postawy wobec ubezpieczeń społecznych, Raport z badań*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 2016, Warszawa, (<https://www.zus.pl/documents/10182/44573/Raport%20wiedza%20system%20emerytalny/040bd2a1-094a-4d97-9d77-e0bddd19e845>), dostęp: 31.03.2023 r.

tematykę związaną z systemem emerytalnym, w tym programami dodatkowego oszczędzania na emeryturę⁴⁷.

Zgodnie z pierwotnym założeniem prowadzone badania w ramach Diagnozy Społecznej miały mieć charakter panelowy, a więc systematycznemu badaniu miała podlegać ta sama grupa respondentów. Jednakże wraz z każdym badaniem liczebność próby badawczej zmieniała się, obejmując zarówno badane w latach poprzednich gospodarstwa, jak i nowo powstałe gospodarstwa domowe wraz z ich członkami, którzy ukończyli 16 rok życia. W ciągu 16 lat przebadano 62541 członków gospodarstw z 26685 wybranych gospodarstw domowych⁴⁸. Dynamika liczebności próby badawczej została przedstawiona na rysunku 4.1 i rysunku 4.2.

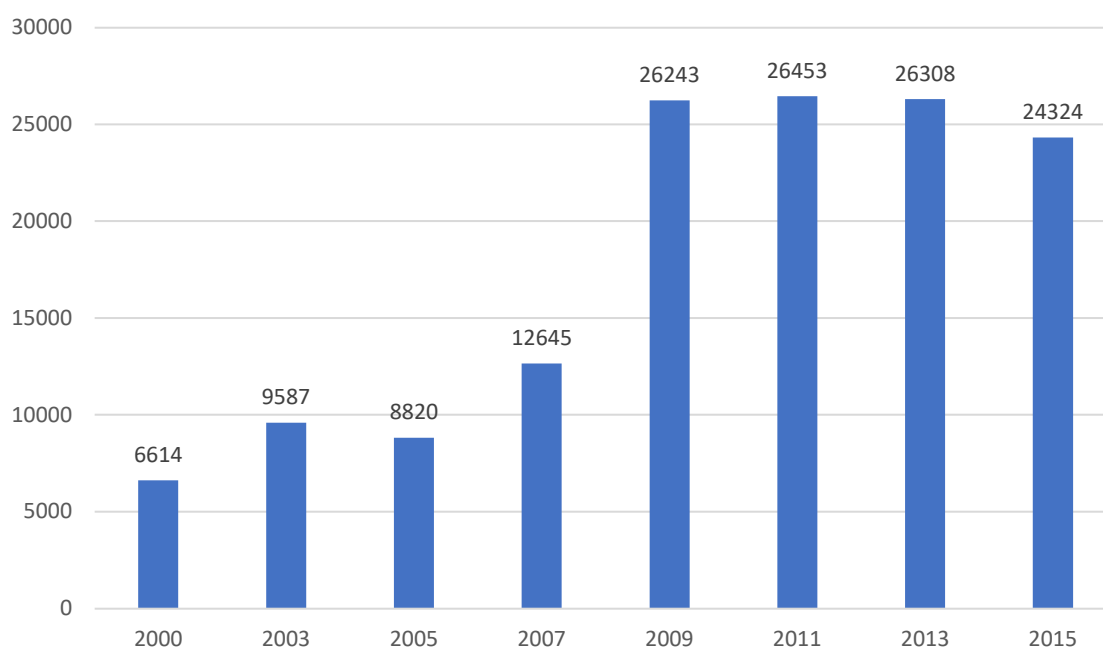

Rysunek 4.1. Liczba gospodarstw domowych objętych badaniem w latach 2000-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza Społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2015, s. 25-26.

⁴⁷ *Diagnoza Społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków*, pod red. J. Czapińskiego, T. Panka, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2015, s. 13-15, (http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 27-28.

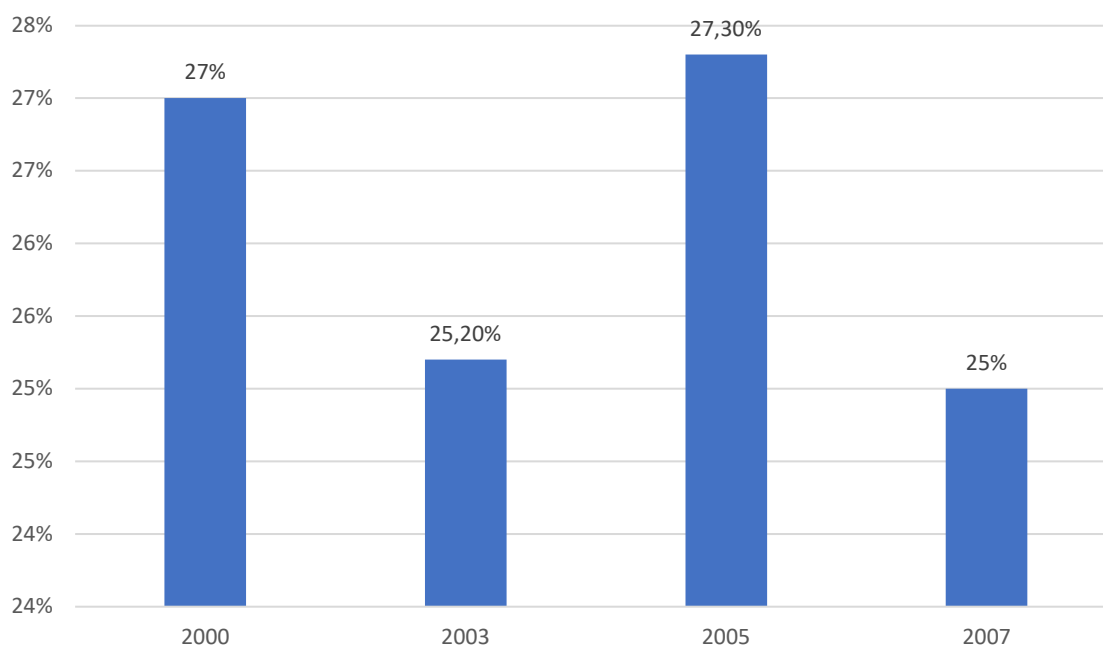
Rysunek 4.2 Liczba członków gospodarstw domowych powyżej 16 roku życia objęta badaniem w latach 2000-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza Społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2015, s. 25-26.

Wobec badanych gospodarstw domowych została zastosowana ich klasyfikacja ze względu na grupę społeczno-ekonomiczną wyodrębnioną na podstawie głównego źródła utrzymania, typ gospodarstwa domowego ustalony na podstawie liczby rodzin i typu rodziny biologicznej, klasę miejscowości zamieszkania oraz województwo zamieszkania. W roku 2009 dokonano powiększenia klasyfikacji o aktywność zawodową oraz jednorazowo o kryterium niepełnosprawności⁴⁹.

Odnosząc się do wyników badań Diagnozy Społecznej przeprowadzonej w latach 2000-2015, dokonano analizy postaw Polaków w odniesieniu do oszczędzania na emeryturę w badanym okresie. Na rysunku 4.3 przedstawiono dynamikę zmian uczestnictwa w dodatkowych programach oszczędzania na jesień życia.

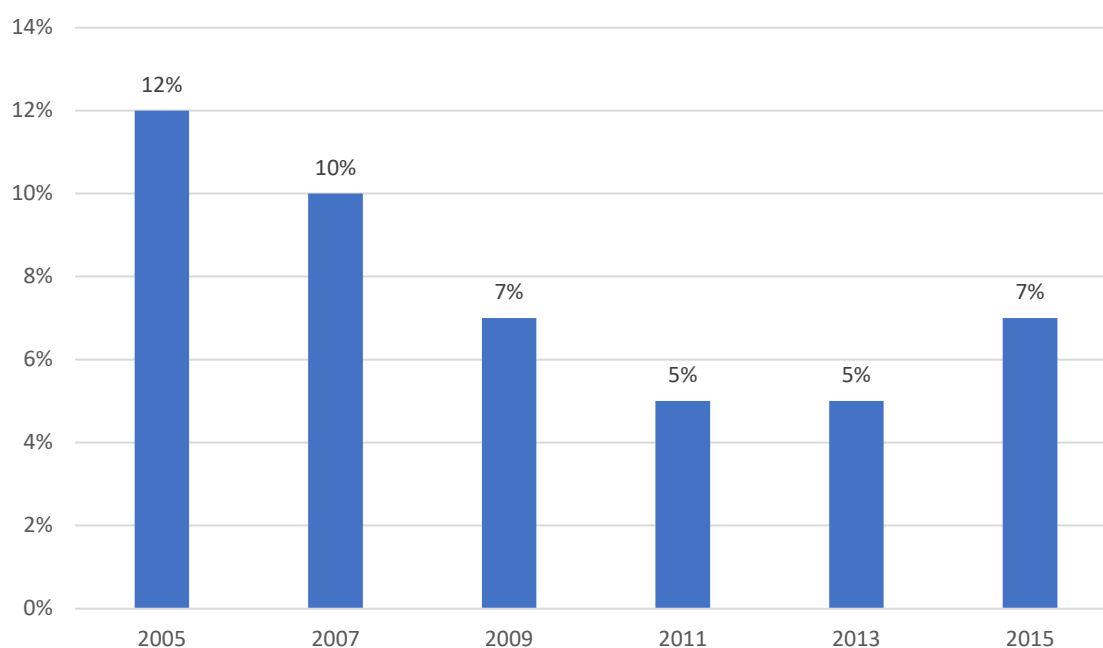
⁴⁹ *Ibidem*, s. 29-30.

Rysunek 4.3. Udział w dodatkowych programach oszczędzania na emeryturę w latach 2000-2007 wyrażony w procentach

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza Społeczna 2000-2007 Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego.

Jak widać na powyższym wykresie udział w dodatkowych programach oszczędzania na emeryturę w latach 2000-2007 zmieniał się w niewielkim zakresie. Na przestrzeni 8 lat oscylował on między poziomem 25 i 28 procent, co w tym okresie daje średnio udział 26,13% respondentów w programach emerytalnych.

Rysunek 4.4. Udział gospodarstw domowych w IKE w latach 2005-2015 wyrażony w procentach

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza Społeczna 2005-2015 Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2005-2015.

W przypadku uczestnictwa gospodarstw w IKE, dynamika zmian jest znacznie bardziej widoczna niż w przypadku uczestnictwa w dodatkowych programach emerytalnych w latach 2000-2007. Największy odsetek uczestników IKE wyniósł 12% w roku 2005, co może świadczyć o wysokim zainteresowaniu nowo wprowadzonym programem. Jednakże udział w programie IKE z czasem zaczął maleć, średnio o około 2 punkty procentowe co wykazywano w kolejnych edycjach badania, i tak w 2011 wyniósł on jedynie 5%. Od tego momentu nie osiągnął on nigdy takiej wielkości jak w roku 2005.

Stwierdzić można, że Polacy w latach 2000-2007 wykazywali podobną skłonność do dodatkowego oszczędzania na emeryturę, bowiem w 4 edycjach badania odsetek osób deklarujących uczestnictwo w programach III filaru, zmieniał się o około 2 punkty procentowe in minus lub in plus. W przypadku badań nad uczestnictwem w IKE w okresie 2005-2015, widoczna jest większa zmienność odsetka osób deklarujących swój udział w tym właśnie programie oszczędzania na emeryturę, który wahał się pomiędzy 12, a 5%. Jednakże skupiając się na następujących po sobie badaniach zmiany te nie są tak bardzo głębokie, gdyż między kolejnymi edycjami badania, odsetek uczestników zmieniał się zawsze o 2 punkty procentowe in plus bądź in minus w stosunku do badania go poprzedzającego.

4.3.3 Udział Polaków programach dodatkowego oszczędzania na emeryturę w świetle danych KNF

Z raportu Komisji Nadzoru Finansowego dotyczącego rynku emerytalnego w Polsce z 2019 roku wynika, że liczba uczestników programów trzeciego filara w latach 2016-2019 utrzymywała się na bardzo podobnym poziomie. W 2016 roku do programów trzeciego filara zapisanych było 1 942 000 członków, z czego prawie 50% stanowili posiadacze IKE – 903 tys. osób. Do IKZE przynależało 643 tys. osób, a do PPE 396 tys. osób. W roku 2017 uczestnictwo w 3 filarze deklarowało 2 038 000 Polaków, 952 tys. osób posiadało IKE, 690 tys. IKZE, a do PPE należało 396 tys. obywateli. Rok później swój udział w programach trzeciego filaru oznajmiło 115 tys. więcej osób niż w 2017 roku i tak samo największą popularnością cieszyły się IKE – 996 tys. uczestników – następnie IKZE – 731 uczestników – a na końcu PPE z 426 tys. uczestników. W roku 2019 liczba osób partycypujących w trzecim filarze wyniosła 2 548 000, wzrastając o 395 tys. nowych członków w porównaniu do 2018 roku, co jest skutkiem wprowadzenia w 2019 roku nowego programu jakim są Pracownicze Plany Kapitałowe, do których zapisało się 329 tys. osób. Większym zainteresowaniem cieszyły się PPE, posiadające 613 tys. członków, a więc o 187 tys. więcej niż rok wcześniej. Natomiast w 2019 zmniejszył się poziom partycypacji w indywidualnych programach oszczędzania - z IKE zrezygnowało 45 tysięcy członków, a z IKZE aż 76 tys.50. Raport KNF z 2020 roku ukazuje znaczny wzrost partycypacji w programach trzeciego filara o 718 tys. członków, spowodowany ogromnym wzrostem członków PPK – z 329 tys. do 1 484 tys. W przypadku pozostałych programów zauważalne zmiany zaszły w obrębie indywidualnych form oszczędzania, czyli IKE oraz IKZE. W 2020 roku IKE straciły 209 tys. członków, a IKZE 247 tys. Natomiast PPE przyciągnęły jedynie 19 tys. nowych uczestników⁵¹.

Rekordowym rokiem pod względem liczby uczestniczących w programach III filara, był 2021, kiedy to zarejestrowano łącznie aż 4 442 tys. uczestników, co stanowi wzrost o ponad milion w odniesieniu do roku 2020. Za tą zmianę odpowiedzialny jest znaczący przyrost członków Pracowniczych Planów Kapitałowych z 1 484 tys. w 2020 do 2 548 tys. – czyli o ponad

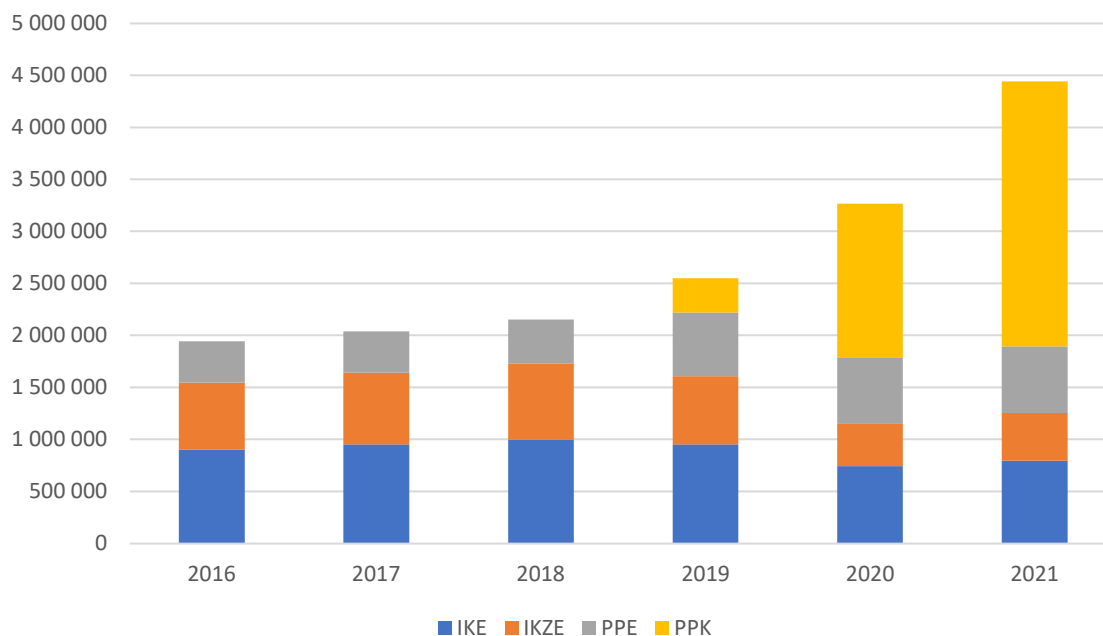
⁵⁰ Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Rynek emerytalny w Polsce w 2019 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2019, s. 18,

(https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Raport_emerytalny_2019_v2.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.

⁵¹ Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2020 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2020, s. 14,

(https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_ryнку_emerytalnego_w_Polsce_na_koniec_2020_r.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.

70%. Co więcej w 2021 roku wszystkie pozostałe programy dodatkowego oszczędzania na emeryturę również odnotowały wzrost poziomu uczestnictwa. Pracownicze Plany Emerytalne pozyskały 9 tys. nowych członków, do IKE przystąpiło 54 tys. obywateli, a do IKZE 49 tys.⁵².

Rysunek 4.5. Liczba uczestników programów wchodzących w skład III filara w latach 2016-2020

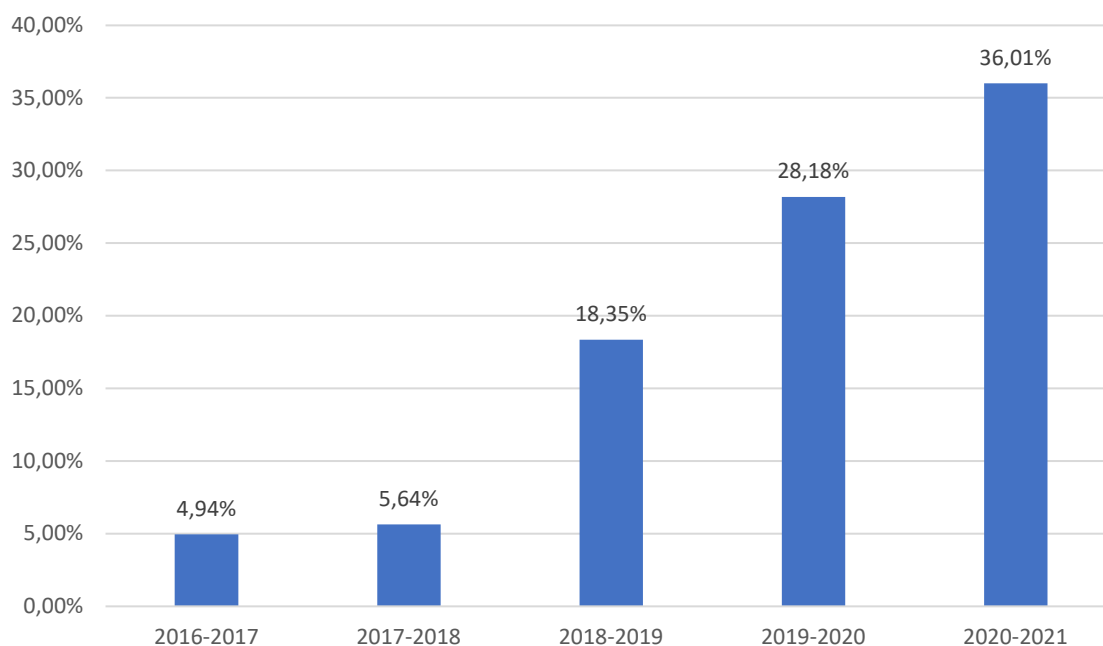
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport Komisji Nadzoru Finansowego Rynek emerytalny w Polsce w 2019 roku, UKNF, Warszawa 2019. oraz Raport Komisji Nadzoru Finansowego Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r., UKNF, Warszawa 2021.

Analizując powyższe dane z raportów KNF dla 6 letniego okresu, zaobserwować można pozytywne zjawisko rocznego powiększania się liczby uczestników programów dodatkowego oszczędzania na emeryturę.

Od 2016 roku do roku 2017 liczba ta wzrosła od 1 942 000 osób do 2 038 000 osób, czyli o 4,94%. W roku kolejnym – 2018 - liczba uczestników wzrosła do 2 153 000 czyli o 5,64% w porównaniu do 2017. Znaczący wzrost ilości uczestników III filara miał miejsce w latach 2019-2021. Wpierw od końca 2018 roku do roku 2019 liczba oszczędzających w ramach III filaru zwiększył się o 18,35%, a do roku 2020 aż o 28,18%. Na tak wysokie wzrosty mogło mieć wpływ wprowadzenie od 2019 roku Pracowniczych Planów Kapitałowych, które przyciągnęły nową

⁵² Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2021, s. 10, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_rynku_emerytalnego_w_Polsce_2021_79097.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.

grupę oszczędzających. Jeżeli by rozpatrywać uczestnictwo w każdym programie oszczędzania z osobna, widoczne jest, że w badanym okresie nie każdy z nich charakteryzował się wzrastającym zainteresowaniem. Zarówno z IKE jak i IKZE w latach 2019-2020 zrezygnowało łącznie aż 577 000 osób, a pomimo to dzięki rosnącej grupie uczestników PPE oraz PPK – łącznie 1 690 000 nowych członków w okresie 2019-2020 – nie przyczyniło się to ostatecznie do zmniejszonego zainteresowania III filarem. Jak widać w ostatnich latach Polacy znacznie chętniej przystępowali do grupowych programów oszczędzania takich jak PPE czy PPK, natomiast indywidualne formy oszczędzania na emeryturę zaczęły tracić członków. Bardzo pozytywne zmiany nastąpiły w roku 2021, kiedy to zarówno grupowe, jak i indywidualne programy oszczędzania zyskały nowych członków. Dynamika wyżej opisanych zmian została przedstawiona na rysunku 4.6.

Rysunek 4.6. Dynamika zmian liczby uczestników programów III filara w latach 2016-2020 wyrażona w procentach

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Raport Komisji Nadzoru Finansowego Rynek emerytalny w Polsce w 2019 roku, UKNF, Warszawa 2019 oraz Raport Komisji Nadzoru Finansowego Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r., UKNF, Warszawa 2021.

Jak widać Polacy wykazują coraz większe zainteresowanie programami III filara, co może świadczyć o zwiększającej się z czasem świadomości emerytalnej społeczności. Jest to bardzo pozytywne zjawisko, gdyż jak wiadomo uczestnictwo w dodatkowych programach oszczędzania jest niezwykle konieczne, aby utrzymać swój poziom życia na emeryturze. Niestety z

wielu względów cały czas zdecydowana mniejszość Polaków uczestniczy w dodatkowym oszczędzaniu na emeryturę, co jest wynikiem wielu czynników. Przede wszystkim znacznej części społeczeństwa nie stać na oszczędzanie, a szczególnie na oszczędzanie długoterminowe. Dodatkowo wiele osób przejawia dość niski poziom wiedzy, nie tylko na temat dodatkowego oszczędzania na emeryturę, ale również na temat całego systemu emerytalnego. Dlatego też brak merytorycznej wiedzy o funkcjonowaniu systemu, przyczynia się do panującej obecnie nieświadomości w kwestii wysokości przyszłych emerytur, a zatem nie ma impulsu do zabezpieczenia się na okres starości.

4.4. Podsumowanie

Obserwując dane z lat poprzednich na temat uczestnictwa Polaków w oszczędzaniu na emeryturę, przewidzieć można przyszłe tendencje w tym obszarze. Jak można zauważyć zainteresowanie III filarem rośnie, co powinno utrzymać się, ze względu na zwiększającą się liczbę osób świadomych w kwestiach emerytalnych. Coraz częściej Polacy czerpią wiedzę o finansach ze sprawdzonych źródeł, przez co roztropniej podejmują decyzje dotyczące ich finansów. Mimo to, na przestrzeni lat liczba uczestników dodatkowych programów zabezpieczenia emerytalnego nie zmienia się diametralnie.

W drodze prowadzonych badań obie postawione hipotezy zostały pozytywnie zweryfikowane. A zatem potwierdzono, że w Polsce odsetek osób dodatkowo zabezpieczających się przed ryzykiem starości jest niewielki, a jego zmiany nie są dynamiczne. Na przestrzeni lat 2000-2020 uczestnictwo w dodatkowych programach oszczędzania na emeryturę deklarowało od 20-25% społeczeństwa, co stanowi niewielką część ogółu. Rokrocznie, pomimo wzrastającego zainteresowania III filarem, faktyczne uczestnictwo nie zmienia się w sposób diametralny. Kolejna hipoteza stanowiąca o licznych i znaczących ograniczeniach, które uniemożliwiają Polakom uczestnictwo w dodatkowych programach na emeryturę również znalazła potwierdzenie podczas analizy badań. Wskazano czynniki takie jak zbyt niski poziom dochodów, brak wystarczającej wiedzy o systemie emerytalnym i możliwościach oszczędzania czy też wzmożona konsumpcja bieżąca, które negatywnie wpływają na zaangażowanie obywateli w programy III filara. Do tego dochodzą obecne realia gospodarcze, które dodatkowo przyczyniają się do finansowej niepewności wśród obywateli. Bardzo istotne jest poszerzanie wiedzy obywateli o emeryturze, tak aby byli oni zmotywowani do podjęcia konkretnych działań. Póki

co znajomość funkcjonowania systemu jest raczej niska i bez ingerencji państwa w zwiększaniu świadomości emerytalnej, tak naprawdę może w żadnym stopniu nie ulec zmianie. Ponadto obecna polityka rządu, który zapewnia emerytom dodatkowe świadczenia w postaci 13 oraz 14 emerytur, może wzbudzać w wielu osobach przekonanie, że to zawsze państwo zapewni im zabezpieczenie na starość, a oszczędzanie jest zupełnie zbędne. Takie działania powodują, że Polacy nie dostają z żadnej strony impulsu, który skłoniłby ich do oszczędzania na emeryturę.

Zatem przewidując tendencję zmian postaw Polaków wobec dodatkowego oszczędzania na przyszłość, można zauważyć liczne ograniczenia, hamujące prawidłowy rozwój III filara. Dopóki gospodarka jest mało stabilna, obywatele nie posiadają wystarczającej wiedzy i środków, a państwo nie zachęca do podejmowania konkretnych działań, bardzo trudno będzie o wysoką partycypację w programach jakimi są IKE, IKZE, PEE czy PPK. Rosnące zainteresowanie III filarem dotyczy wciąż obywateli, którzy stanowią mniejszość pośród ogółu społeczeństwa. Są to przede wszystkim osoby finansowo świadome, dysponujące takim majątkiem, który pozwala im na odłożenie części konsumpcji w czasie, jednocześnie nie odczuwając tego w dużym stopniu podczas życia codziennego. Aby większość obywateli mogła oszczędzać dodatkowo na emeryturę musi dojść do znacznych przemian na wielu płaszczyznach, co jest procesem czasochłonnym i często nieograniczonym w czasie. Póki co przyszłość III filara raczej nie będzie się diametralnie różnić od jego stanu na obecny moment.

Literatura

Literatura zwarta

Jedynak T., *Charakterystyka systemu emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.

Dębski W., *Otwarte fundusze emerytalne w Polsce* [w:] *Analiza działalności inwestycyjnej, finansów oraz decyzji członków*, pod red. F. Chybalskiego, C.H. Beck, Warszawa 2009.

Kolek A., Sobolewski O., *Polski System Emerytalny, Prawne uwarunkowania trzech filarów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

Ociepa-Kicińska E., *Uwarunkowania funkcjonowania kapitałowego systemu emerytalnego w Polsce i podstawowe metody oceny jego efektywności*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2020.

Ofiarski Z., *Indywidualne Konta Emerytalne. Aspekty podatkowoprawne i organizacyjno-funkcyjne*, Diffin, Warszawa 2020.

Artykuły naukowe

- Filiczowska J., Jedynak T., *Pracownicze Plany Kapitałowe jako mechanizm poprawy adekwatności systemu emerytalnego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2020, nr 1 (985).
- Fudali D., *Ewolucja polskiego systemu emerytalnego* [w:] *Między klasycznym, a nowoczesnym modelem zabezpieczenia emerytalnego. Przegląd Ubezpieczeń 2020*, pod red. M. Cyconia, T. Jedynaka, Kraków 2020.
- Jedynak T., *Kształt powszechnego systemu emerytalnego w Polsce w świetle klasycznych typologii wielofilarowych*, „Problemy Polityki Społecznej” 2019, nr 1.
- Jedynak T., *Pracownicze Plany Kapitałowe jako instrument mobilizacji dodatkowych oszczędności emerytalnych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2019, nr 2 (980).
- Kaja N., *Znaczenie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce oraz pracownicze plany kapitałowe jako odpowiedź rządowa na jego niskie upowszechnienie* [w:] *Nowe trendy w zabezpieczeniu emerytalnym w Polsce. Przegląd Ubezpieczeń 2018*, pod red. M. Cyconia, T. Jedynaka, G. Strupczewskiego, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2018.
- E. Sośniak, *Funkcjonowanie IKE, IKZE, PPE oraz PPK* [w:] *Nowe trendy w zabezpieczeniu emerytalnym w Polsce. Przegląd Ubezpieczeń 2018*, pod red. M. Cyconia, T. Jedynaka, G. Strupczewskiego, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2018.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Dz. U. 1997 nr 139 poz. 934 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych, Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1207 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych, Dz. U. 2011 nr 75 poz. 398.
- Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych, Dz. U. 2018 poz. 2215 z późn. zm.
- Obwieszczenie Ministra rodziny i polityki społecznej z dnia 13 października 2022r. w sprawie wysokości kwoty wpłat dokonywanych na indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego w roku 2022, M.P. 2022 poz. 1006.
- Obwieszczenie Ministra rodziny i polityki społecznej z dnia 13 października 2022r. w sprawie wysokości kwoty wpłat dokonywanych na indywidualne konto emerytalne w roku 2022, M.P. 2022 poz. 1008.
- Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 28 marca 2022 r. w sprawie tablicy średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn, Monitor Polski poz. 372.

Źródła internetowe

- Diagnoza Społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków*, pod red. J. Czapińskiego, T. Panka, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2015, (http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.
- Finansowy barometr ING, Międzynarodowe Badanie ING na temat oszczędzania*, IPSOS, Warszawa 2018, (<https://www.ing.pl/fileserver/item/1124121>), dostęp: 17.03.2023 r.
- Polska w liczbach*, GUS, 2021, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2021,14,14.html>), dostęp: 13.04.2022 r.
- Polska w liczbach*, GUS, 2020, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2020,14,13.html>), dostęp: 13.04.2022 r.

- Polska w liczbach*, GUS, 2019, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2019,14,12.html>), dostęp: 13.04.2022 r.
- Polska w liczbach*, GUS, 2018, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2018,14,11.html>), dostęp: 13.04.2022 r.
- Postawy Polaków wobec oszczędzania*, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy z lat 2008-2021, (<https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/10199.html>), dostęp: 31.03.2023 r.
- Rocznik demograficzny 2021*, GUS, 2021, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html>), dostęp: 13.04.2022 r.
- Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Pracownicze Programy Emerytalne w 2018 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2019, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_PPE_w_2018_66737.pdf) dostęp: 31.03.2023 r.
- Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Rynek emerytalny w Polsce w 2019 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2019, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Raport_emerytalny_2019_v2.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.
- Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2020 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2020, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_ryнку_emerytalnego_w_Polsce_na_koniec_2020_r.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.
- Raport Komisji Nadzoru Finansowego, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2021, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_ryнку_emerytalnego_w_Polsce_2021_79097.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z przeniesieniem środków z otwartych funduszy emerytalnych na indywidualne konta emerytalne, (<https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=114&fbclid=IwAR2FJ9d5E-Yos7uQ-0eG8UeCGVWJKSIIR7gAAAt37uVJVwaOSb74J354ZhHU>), dostęp: 12.04.2022 r.
- Wiedza i postawy wobec ubezpieczeń społecznych, Raport z badań*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2016, (<https://www.zus.pl/documents/10182/44573/Raport%20wiedza%20system%20emerytalny/040bd2a1-094a-4d97-9d77-e0bddc19e845>), dostęp: 31.03.2023 r.
- Wykowska J., *III filar dla początkujących, Poradnik przyszłego emeryta, Poradnik klienta usług finansowych*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2014 (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/III%20Filar%20inter_40098.pdf), dostęp: 31.03.2023 r.

Rozdział 5

Postawy polskiego społeczeństwa wobec oszczędzania na starość w Pracowniczych Planach Kapitałowych

Karolina Łakomic¹

5.1. Wprowadzenie

Konsekwencją postępujących dynamicznie zmian demograficznych w Europie jest starzenie się społeczeństwa spowodowane spadkiem liczby urodzeń przy jednoczesnym wydłużeniu przeciętnego trwania życia. W strukturze demograficznej państw, których dotyczy ten problem wzrasta udział osób w wieku poprodukcyjnym, a maleje liczba obywateli w wieku produkcyjnym. Z punktu widzenia efektywności funkcjonowania systemów zabezpieczenia emerytalnego nie jest to sytuacja korzystna, a prognozy wskazują, że w najbliższych latach zjawisko to będzie postępować. Obecnie stopa zastąpienia (relacja pierwszego świadczenia emerytalnego do ostatniego wynagrodzenia za stosunek pracy) kształtuje się na poziomie ok. 40%, zgodnie z prognozami w 2060 roku wartość ta może wynosić ok. 24%². Aby sprostać wyzwaniom wynikającym z przemian demograficznych system zabezpieczenia emerytalnego w Polsce jest nieustannie modyfikowany. Na przestrzeni lat powstało kilka programów, które miały zmobilizować Polaków do odkładania środków na starość. Jednak partycypacja w żadnym z nich nie osiągnęła zakładanego poziomu. Wzorując się na podobnych programach, które odniosły sukces na arenie międzynarodowej, podjęto decyzje o wprowadzeniu w Polsce grupowego programu oszczędzania na starość o nazwie Pracownicze Plany Kapitałowe. Pomimo licznych w programie odsetek korzystających z niego wciąż nie jest satysfakcjonujący i porównywalny do tego, który odnotowują inne kraje z podobnymi programami.

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Niniejszy rozdział został opracowany przez autorkę na podstawie pracy dyplomowej obronionej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie w 2022 r

² *Przyszłość emerytalna. Ekspertyza Instytutu Emerytalnego*, Instytut Emerytalny, www.instytutemerytalny.pl, dostęp: 24.05.2022 r.

W związku z tym problem badawczy niniejszego opracowania może być przedstawiony w postaci następujących pytań: *Na jakich zasadach oparty jest program Pracowniczych Planów Kapitałowych?*, *Jaki stosunek mają Polacy do dodatkowego oszczędzania na starość?* oraz *Jak polskie społeczeństwo ocenia Pracownicze Plany Kapitałowe?* W ramach tak postawionych pytań została sformułowana hipoteza badawcza zgodnie z którą: *Istotną barierą dla oszczędzania w PPK jest niski poziom zaufania do tego programu.* Aby odpowiedzieć na pytania badawcze i zweryfikować postawioną hipotezę za główne cele opracowania przyjęto:

1. Pogłębioną analizę zasad funkcjonowania programu Pracowniczych Planów Kapitałowych.
2. Zbadanie świadomości społeczeństwa w zakresie dodatkowego oszczędzania na starość.
3. Zbadanie postaw społeczeństwa w stosunku do programu PPK.

Aby zrealizować powyższe cele dokonano przeglądu krajowej literatury oraz aktów prawnych w zakresie funkcjonowania powszechnego systemu zabezpieczenia emerytalnego ze szczególnym uwzględnieniem Ustawy z dnia 4 października 2018 *o pracowniczych planach kapitałowych* (Dz. U. 2018, poz. 2215 z późn. zm.). Wykorzystane zostały także opracowania przygotowane przez różne instytucje (m. in, Komisję Nadzoru Finansowego, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Instytut Spraw Publicznych, Instytut Badań Strukturalnych), a także informacje z oficjalnej strony programu: www.mojePPK.pl.

W części empirycznej dokonano analizy odpowiedzi uzyskanych w ramach badania ankietowego, którego celem było zbadanie postaw oraz świadomości obywateli w zakresie długoterminowego oszczędzania na emeryturę ze szczególnym uwzględnieniem wiedzy i postaw wobec PPK. Ankieta została przeprowadzona w dniach od 05.05.2022 do 29.05.2022, swoje odpowiedzi wyraziło w niej 196 respondentów.

5.2. Ramy organizacyjne Pracowniczych Planów Kapitałowych

Pracownicze Plany Kapitałowe to kolejny z oferowanych przez państwo programów w ramach powszechnego III filaru emerytalnego. Jego głównym celem jest gromadzenie środków, które zostaną wykorzystane po ukończeniu 60 roku życia i poprawią sytuację finansową jego uczestników w okresie emerytalnym. 4 października 2018 roku została podpisana ustawa, która weszła w życie 1 stycznia 2019 roku. Twórcy PPK wzorując się na programach

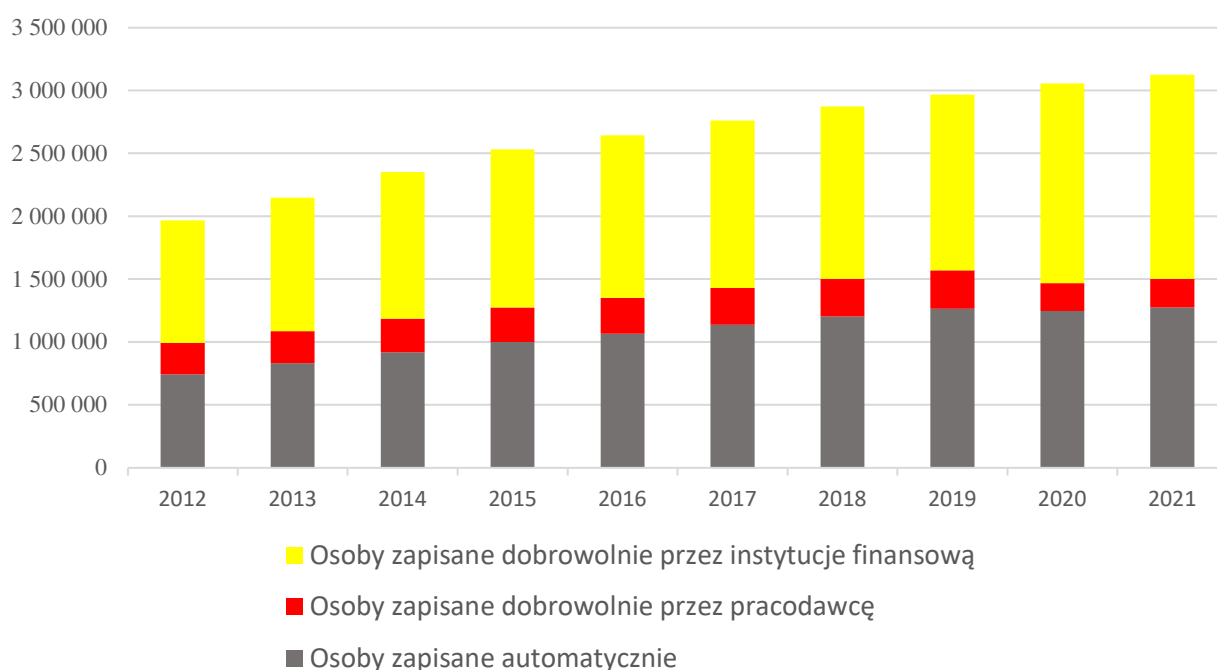
oszczędnościowych w innych państwach wykorzystali teorię ekonomii behawioralnej. Zgodnie z ustawą mamy do czynienia z automatycznym zapisem, którym objęte są wszystkie osoby zatrudnione od co najmniej 3 miesięcy w wieku 18-54 lat. Nie oznacza to, że udział w PPK jest obowiązkowy. Osoby, które chcą zrezygnować z uczestnictwa mogą to zrobić w dowolnym momencie za sprawą odpowiedniej deklaracji. Jednak automatyczny zapis będzie odnawiany co 4 lata, co oznacza, że po upływie tego czasu konieczne będzie ponowne złożenie deklaracji o rezygnacji³.

Podobne programy długoterminowego oszczędzania na emeryturę działają z powodzeniem od wielu lat w innych krajach. Nowa Zelandia była jednym z pierwszych państw na świecie, które wprowadziło idee ekonomii behawioralnej w tworzeniu programu mobilizującego dodatkowe oszczędności na emeryturę. Program ten nazywa się KiviSaver i został wprowadzony w 2007 roku. Automatyczny zapis dotyczy wszystkich pracujących obywateli Nowej Zelandii w przedziale wiekowym 18-65 lat, a ponadto mogą z niego skorzystać również: bezrobotni, samozatrudnieni oraz osoby zatrudnione przed wejściem ustawy w życie. Obowiązek płacenia składki ma zarówno pracownik jak i pracodawca. Pracownik ma do wyboru odprowadzanie składki w wysokości: 3%, 4% lub 8%, w przypadku braku samodzielnej decyzji automatycznie wybierana jest najniższa z tych wartości. Na tym samym poziomie kształtuje się minimalna składka płacona przez pracodawcę. Uczestnicy programu mogą także liczyć na dopłaty od państwa w wysokości 521,43 dolarów nowozelandzkich (NZD) co roku, pod warunkiem, że kwota wpłacona przez pracownika będzie równa lub większa 1043,86 NZD w ciągu roku. Do maja 2015 Nowozelandczycy mogli liczyć na dopłatę powitalną w wysokości 1000 NZD, jednak obecnie państwo nie oferuje tego typu zachęt⁴. Rysunek 5.1 prezentuje liczbę uczestników programu KiviSaver w latach 2012-2021 w zależności od sposobu zapisu.

---

³ D. Wachel, *Znaczenie narzędzi wywodzących się z ekonomii behawioralnej w tworzeniu Pracowniczych Planów Kapitałowych*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem starości. Przegląd ubezpieczeń 2019*, red. M. Cycoń, T. Jedynak, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2019, s. 183-184.

⁴ S. Pieńkowska-Kamieniecka, *Rola i zakres udziału pracodawcy we wspieraniu długoterminowych oszczędności emerytalnych- przykład programów automatycznego zapisu*, [w:] *Długoterminowe oszczędzanie. Postawy, strategie, wyzwania*, red. J. Rutecka-Góra, Oficyna wydawnicza SGH, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2016, s. 283-289.

Rysunek 5.1. Liczba uczestników KiviSaver w latach 2012-2021

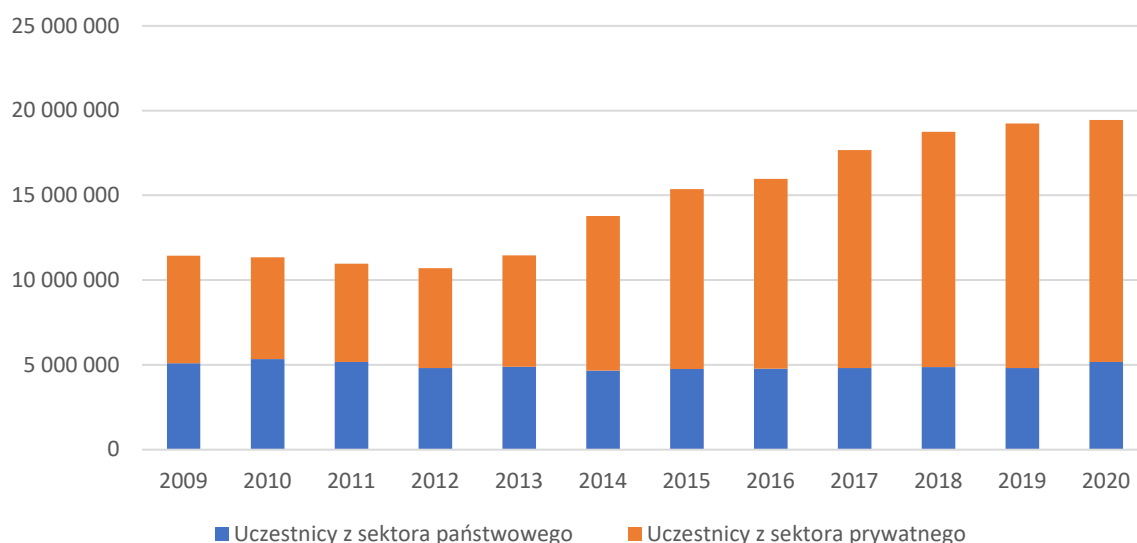
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Annual KiviSaver statistics - June 2012 to June 2021*, www.ird.govt.nz, dostęp: 01.05.2022 r.

Analizując wykres można zauważyć, że liczba uczestników KiviSaver z roku na rok się zwiększa, co jest sukcesem tego programu. Bardzo duży odsetek w każdym z poszczególnych lat stanowią osoby zapisane dobrowolnie przez instytucję finansową, co pokazuje, że w przypadku Nowozelandczyków bardzo ważną rolę w motywowaniu do oszczędzania na emeryturę stanowiły dopłaty od państwa.

Kolejnym programem, na którym Polska wzorowała się tworząc PPK jest Workplace Pension wprowadzony w 2008 roku w Wielkiej Brytanii. Automatyczny zapis obejmuje tam obywateli pracujących na terenie Wielkiej Brytanii, zarabiających powyżej 10 tys. funtów, w przedziale wiekowym 22-65 lat, którzy nie należą do żadnych innych dobrowolnych programów oszczędzających. Każdy uczestnik może wypisać się w dowolnym momencie poprzez złożenie specjalnej deklaracji, ale po 3 latach ponownie działa automatyczny zapis uczestnika do programu. Składka, którą odprowadza pracodawca stanowi 2% wynagrodzenia, natomiast składkę w wysokości 3% opłaca pracownik. Państwo dodatkowo zachęca obywateli do udziału w programie poprzez ulgi podatkowe. W Wielkiej Brytanii wprowadzenie automatycznego zapisu poprawiło poziom partycypacji w programie dobrowolnego oszczędzania zwłaszcza w sektorze prywatnym. Dane z końca maja 2018 roku wskazują, że dzięki automatycznemu

zapisowi liczba oszczędzających powiększyła się o 9,7 mln osób co stanowiło 30% wszystkich pracujących w gospodarce i 45% zatrudnionych spełniających kryteria zapisu⁵.

Rysunek 5.2. Liczba uczestników Workplace Pension w latach 2009-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Workplace pension participation and savings trends 2009 to 2020*, <https://www.gov.uk/>, dostęp: 02.05.2022 r.

Kolejnym państwem korzystającym z automatycznego zapisu w programie dodatkowego oszczędzania na emeryturę jest Turcja. 1 stycznia 2017 roku wprowadzone zostały zmiany w programie Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), zgodnie z którymi osoby będące urzędnikami lub pracownikami służby cywilnej do 45 roku życia, a także osoby pracujące w ramach SGK (program opieki zdrowotnej rządu tureckiego) są automatycznie zapisane do programu. W BES wpłaty są realizowane przez pracowników, a ich wysokość wynosi co najmniej 3% wynagrodzenia brutto. Pracodawcy nie uczestniczą w finansowaniu składek. Państwo motywuje uczestników dodatkowym, jednorazowym bonusem, który wynosi 1 tys. lir oraz rocznymi dopłatami w wysokości 25% wartości przekazywanych składek (pod warunkiem, że nie jest to więcej niż wysokość minimalnego wynagrodzenia). Uczestnicy programu mają możliwość zrezygnowania z partycypacji w dowolnym momencie po złożeniu specjalnej deklaracji, która obowiązuje przez kolejne 2 lata. Po upływie tego czasu znów występuje automatyczny zapis do programu. Wypłata środków może być zrealizowana przez uczestnika po osiągnięciu 56 roku życia, jeżeli był on zapisany do programu przez co najmniej 10 lat. Zgromadzone środki mogą

⁵ *System emerytalny na świecie. Rekomendacje dla pracowniczych planów kapitałowych w Polsce*, Polityka Insight, Warszawa 2018, s. 33-34.

być wypłacane jednorazowo lub w regularnych transzach, w przypadku regularnych wypłat uczestnik ma prawo do bonusu od państwa w wysokości 5 proc. wartości zgromadzonych środków. W przypadku wypłacenia środków wcześniej, składki przekazane przez państwo nie są wypłacane w całości⁶.

Wzorując się na pracowniczych programach w innych państwach Polska zdecydowała się zaproponować podobny swoim obywatelom. PPK są dobrowolne dla pracowników, ale obowiązkowe dla pracodawców, nie zostały one jednak wprowadzone w tym samym czasie dla wszystkich podmiotów. Kryterium warunkującym, kiedy dane przedsiębiorstwo musiało wprowadzić PPK była liczba zatrudnionych osób. Tabela 5.1 prezentuje harmonogram, zgodnie z którym następowało wdrażanie PPK w Polsce.

Tabela 5.1. Harmonogram wdrażania PPK w Polsce

Etap wdrożenia	Data wdrożenia	Liczba osób zatrudnionych przed podmiot
I	1 lipca 2019	Co najmniej 250 osób
II	1 stycznia 2020	Co najmniej 50 osób
III	1 lipca 2020	Co najmniej 20 osób
IV	1 stycznia 2021	Pozostałe podmioty i jednostki sektora finansów publicznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 4 października 2018 o *pracowniczych planach kapitałowych*, Dz. U. 2018, poz. 2215 z późn. zm.

Jak wskazuje tabela wszystkie etapy wdrożenia PPK zostały zakończone, co oznacza, że aktualnie wszystkie podmioty zatrudniające są zobligowane do utworzenia u siebie PPK. Wyjątek stanowią jednak mikroprzedsiębiorstwa, w których wszyscy pracownicy rezygnują z przystąpienia do pracowniczych planów kapitałowych, a także zwolnieni z utworzenia u siebie PPK są pracodawcy, którzy w podanych w tabeli terminach posiadali Pracownicze Programy Emerytalne⁷. W przypadku podmiotów zatrudniających prowadzących PPE, konieczne do spełnienia są następujące warunki:

1. Naliczanie i odprowadzanie składek podstawowych w porozumieniu ustawy o PPE w wysokości do najmniej 3,5% wynagrodzenia w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 15 ustawy o PPE.

⁶ Programy oszczędnościowe na świecie, www.mojeppk.pl, dostęp 13.06.2023 r.

⁷ J. Filiczowska, T. Jedynak, *Pracownicze Plany Kapitałowe jako mechanizm poprawy adekwatności systemu emerytalnego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2020, nr 985, s. 14.

2. Do pracowniczego programu emerytalnego przystąpiło co najmniej 25% osób zatrudnionych w danym podmiocie zatrudniającym.

Podstawą funkcjonowania PPK w danym przedsiębiorstwie jest umowa o zarządzanie pomiędzy podmiotem zatrudniającym, a daną instytucją finansową. Jej wyboru dokonuje podmiot zatrudniający w porozumieniu z zakładową organizacją związkową, jeśli taka istnieje. W przeciwnym razie podmiot zatrudniający robi to w porozumieniu z wybraną reprezentacją pracowników w danym zakładzie (art. 7 u.p.p.k.). Instytucjami finansowymi które mogą zajmować się prowadzeniem PPK są tylko i wyłącznie:

1. Fundusze Inwestycyjne zarządzane przez Towarzystwo Funduszy Inwestycyjnych (TFI),
2. Fundusze Emerytalne zarządzane przez Powszechne Towarzystwa Emerytalne (PTE) albo Pracownicze Towarzystwa Emerytalne (PrTE),
3. Zakłady Ubezpieczeń.

Po zawarciu umowy o zarządzanie należy przygotować umowę o prowadzenie, którą również zawiera podmiot zatrudniający w imieniu i na rzecz osób zatrudnionych. Zgodnie z definicją zawartą w art. 2 u.p.p.k. jako osoby zatrudnione należy rozumieć osoby podlegające obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z niżej wymienionych tytułów w RP zgodnie z ustawą o systemie ubezpieczeń społecznych, czyli:

- pracowników w rozumieniu kodeksu pracy – wyjątek stanowią pracownicy przebywających na urlopach górniczych i urlopach dla pracowników zakładu przeróbki mechanicznej węgla oraz młodociani,
- osoby fizyczne wykonujące pracę nakładczą, które ukończyły 18. rok życia,
- członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych lub spółdzielni kółek rolniczych,
- osoby fizyczne, które ukończyły 18. rok życia, wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z art. 750 kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotyczące zlecenia,
- członków rad nadzorczych wynagradzanych z tytułu pełnienia tych funkcji,
- osoby wskazane w lit. a-d, przebywające na urlopach wychowawczych lub pobierające zasiłek macierzyński lub zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego.

W zależności od wieku osoby zatrudnionej stosuje się odmienne formy zapisu do programu. Szczegółowe zasady zapisu osób zatrudnionych do PPK zostały zaprezentowane w Tabeli 5.2.

Tabela 5.2. Zasady zapisu do PPK

Wiek osoby zatrudnionej	Sposób zapisu do PPK
18-54 lat	Automatyczny zapis (chyba, że zostanie złożona deklaracja o rezygnacji z dokonywania wpłat w PPK przez zatrudnionego przed zawarciem umowy o prowadzenie. Automatyczny zapis odnawiany jest co 4 lata, co oznacza, że jeśli dana osoba nie zmieniła zdania i dalej nie chce korzystać z PPK musi składać stosowny wniosek co 4 lata)
55-70 lat	Wniosek (osoba zatrudniona musi złożyć wniosek o zawarcie umowy o prowadzenie PPK)
+70 lat	Brak możliwości przystąpienia do PPK

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 4 października 2018 o pracowniczych planach kapitałowych, Dz. U. 2018, poz. 2215 z późn. zm.

Zgodnie ze nowymi przepisami, które weszły w życie 4 czerwca 2022 r. podmiot zatrudniający zawiera umowę o prowadzenie PPK nie wcześniej niż po upływie 14 dni zatrudnienia i nie później niż do 10 dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym upłynął termin 3 miesięcy zatrudnienia, pod warunkiem że nie została złożona deklaracji o rezygnacji z dokonywania wpłat w ramach PPK (art. 16 u.p.p.k.).

5.3. Gromadzenie i dysponowanie środkami w ramach PPK

Zaletą PPK, która miała zachęcić Polaków do uczestnictwa w nim i zmotywować do gromadzenia środków na emeryturę jest trójstronne finansowanie. W przeciwieństwie do poprzednio oferowanych programów przez państwo w ramach III filaru, mamy do czynienia z sytuacją, gdzie zgromadzone środki są efektem składek od osoby zatrudnionej i podmiotu zatrudniającego, a także dopłat od państwa. W świetle art. 26 ustawy o PPK, w przypadku wpłat realizowanych przez podmiot zatrudniający dolnym limitem jest składka w wysokości 1,5% wynagrodzenia pracownika, jeżeli podmiot zatrudniający wyrazi chęć to może dokonywać wpłaty dodatkowej, która stanowi maksymalnie 2,5% wynagrodzenia pracownika miesięcznie. Wpłaty realizowane przez podmiot zatrudniający pełnią funkcje gromadzenia kapitału emerytalnego uczestników oraz zwiększenia ich bezpieczeństwa finansowego. Podmiot zatrudniający ma możliwość zdecydowania o dokonywaniu wpłat dodatkowych oraz ich wysokości

podczas tworzenia PPK, ale możliwe są także zmiany na późniejszym etapie funkcjonowania programu w danej jednostce⁸.

Jeżeli pracownik nie złoży żadnej deklaracji z jego miesięcznego wynagrodzenia na rzecz PPK zostanie pobrane 2%, istnieje jednak możliwość obniżenia lub podwyższenia tej stawki. Jeśli jego wynagrodzenie z różnych źródeł w danym miesiącu nie przekracza 120% płacy minimalnej, możliwe jest obniżenie wpłaty podstawowej do 0,5%. Natomiast maksymalna wysokość realizowanej przez niego wpłaty dodatkowej wynosi 2%⁹. Podmiot zatrudniający nie ma prawa narzucić lub zakazać osobie zatrudnionej dokonywania wpłat dodatkowych. Uczestnik może zmienić wysokość wpłaty dodatkowej lub zrezygnować z jej dokonywania w dowolnym momencie za pośrednictwem odpowiedniej deklaracji. Zmiany dokonane w owej deklaracji zaczną obowiązywać od następnego miesiąca po jej złożeniu¹⁰. Uczestnicy PPK mogą także liczyć na dodatkowe korzyści finansowe od państwa tj. wpłata powitalna w wysokości 250 złotych, która przysługuje uczestnikowi PPK dokonującemu wpłat podstawowych przez co najmniej 3 pełne miesiące kalendarzowe. Wpłatę powitalną można uzyskać tylko raz niezależnie od tego w ilu PPK uczestniczy dana osoba. Dodatkowo państwo oferuje dopłaty roczne w wysokości 240 złotych pod warunkiem, że uczestnik w poprzednim roku kalendarzowym zgromadził łącznie na wszystkich PPK kwotę równą przynajmniej wpłatom podstawowym należnym od 6-krotności pensji minimalnej (art. 31,32 u.p.p.k.). W przypadku uczestników, którzy zdecydowali się obniżyć wysokość swojej wpłaty po poziomie poniżej 2%, dostaną oni dopłatę roczną od państwa jeśli w danym roku zgromadzili minimum 25% kwoty wpłat podstawowych należnych od kwoty stanowiącej 6-krotność minimalnego wynagrodzenia obowiązującego w tym roku. Wpłata powitalna i dopłaty roczne finansowane są z Funduszu Pracy, na który składki zobligowani są płacić pracodawcy¹¹.

---

⁸ Jakubowski S., *Gromadzenie środków w pracowniczym planie kapitałowym*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie” 2019, nr 80, s. 90-93.

⁹ K. Wołowicz, *Pracownicze plany kapitałowe jako impuls do wzrostu oszczędności gospodarstw domowych*, Biuro Analiz Sejmowych, www.sejm.gov.pl, dostęp: 29.05.2022 r., s. 2-3.

¹⁰ S. Jakubowski, *op. cit.*, s. 89-90.

¹¹ T. Jedynak, *Pracownicze Plan Kapitałowe jako instrument mobilizacji dodatkowych oszczędności emerytalnych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2019, nr 2 (980), s. 118.

Tabela 5.3. Finansowanie wpłat do PPK

Podmiot finansujący	Wpłata podstawowa(obowiązkowa)	Wpłata dodatkowa (dobrowolna)	Maksymalna wpłata
Osoba zatrudniona	2% wynagrodzenia dla pracowników, których łączne wynagrodzenie osiąmane z różnych źródeł w danym miesiącu nie przekracza kwoty w wysokości 120% minimalnego wynagrodzenia – minimum 0,5% wynagrodzenia	Do 2% wynagrodzenia	4% wynagrodzenia
Podmiot zatrudniający	1,5% wynagrodzenia	Do 2,5% wynagrodzenia	4% wynagrodzenia
Państwo	Wpłata powitalna 250 złotych		
	Dopłata roczna 240 złotych		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 4 października 2018 o *pracowniczych planach kapitałowych*, Dz. U. 2018, poz. 2215 z późn. zm.

Gromadzenie środków w PPK ma charakter kapitałowy, co oznacza, że składki pobierane od uczestników są na bieżąco inwestowane według odpowiedniego funduszu zdefiniowanej daty. Polityka inwestycyjna w funduszach zdefiniowanej daty musi być zgodna z przepisami zawartymi w ustawie z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi¹². Głównym założeniem funduszu zdefiniowanej daty jest redukcja pozycji bardziej ryzykownych na rzecz instrumentów bezpieczniejszych zgodnie z przyjętą ścieżką alokacji aktywów, która jest uzależniona od czasu pozostałego do przejścia na emeryturę¹³. Przypisanie do konkretnego funduszu zależy od roku, w którym uczestnik ukończy 60 lat. Każdy z funduszy inwestuje w instrumenty dłużne (m.in. obligacje, bony skarbowe, listy zastawne, certyfikaty depozytowe itd.), które odznaczają się stosunkowo niskim ryzykiem, ale jednocześnie osiąmane z nich zyski nie są na wysokim poziomie. Oprócz tego w portfelu inwestycyjnym danego funduszu znajdują się też instrumenty udziałowe typu: akcje, prawa poboru itd. Inwestowanie w tego typu instrumenty pozwala na odniesienie znacznie wyższych zysków niż z części dłużnej, ale także są obarczone znacznie większym ryzykiem. . Wraz z upływem czasu zmienia się proporcja części udziałowej i dłużnej w portfelu inwestycyjnym danego funduszu. Kiedy uczestnicy są młodzi, fundusz jest zorientowany na

¹² S. Jakubowski, *How Employee Capital Plans qualify under the IORP II Directive*, Economics and Law, 2022, 21, 2, s. 419-429.

¹³ W. Krawiec, *Fundusze target date – nowy produkt w ofercie towarzystw funduszy inwestycyjnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 239, s. 118.

wzrost, co oznacza dominację części kapitałowej. Wraz z wiekiem uczestnika i zbliżającą się datą przejścia na emeryturę strategia inwestycyjna funduszu staje się bardziej konserwatywna i dominują inwestycje w bezpieczniejsze instrumenty dłużne.¹⁴

Dodatkowo fundusz zarządzającymi środkami swoich uczestników musi przestrzegać limitów określonych ustawą (art. 37 u.p.p.k.)¹⁵. W części udziałowej portfela wyróżniamy następujące limity:

- minimum 40% musi zostać zainwestowane w spółki należące do indeksu WIG20,
- maksimum 20% może zostać zainwestowane w spółki należące do indeksu WIG40,
- minimum 20% musi zostać zainwestowane w spółki zagraniczne publiczne (notowane na jednym z rynków OECD – innych niż Polska),
- maksimum 10% może zostać zainwestowane w pozostałe spółki notowane na GPW S.A lub na rynku zorganizowanym.

W ramach części dłużnej również zostały wyszczególnione limity inwestycyjne:

- minimum 70% musi zostać zainwestowane w obligacje i inne papiery wartościowe emitowane, poręczone lub gwarantowane przez Skarb Państwa, Narodowy Bank Polski, jednostki samorządu terytorialnego lub władze i banki centralne krajów Unii Europejskiej albo organizacje międzynarodowe oraz depozyty w bankach krajowych lub instytucjach kredytowych,
- maksimum 30% może zostać ulokowane w innych instrumentach dłużnych, ale maksymalnie 10% może zostać zainwestowane w instrumenty, które nie posiadają ratingu inwestycyjnego uznaną przez Europejski Bank Centralny.

Ponadto, fundusze zarządzające PPK mogą w swoim portfelu inwestycyjnym uwzględnić inwestycje alternatywne oraz nabywać jednostki uczestnictwa innych funduszy inwestycyjnych typu fundusze nieruchomości, venture capital itd., ale łączna suma takich inwestycji nie ma prawa przekroczyć 10% aktywów netto funduszu¹⁶. Pomimo, że limity inwestycyjne są takie same dla wszystkich instytucji finansowych należy jednak zwrócić uwagę, że ramy tych

---

¹⁴ S. Jakubowski S., *The glide-path mechanism in Employee Capital Plan*, Pension today: economic, managerial, and social issues, pod red. F. Chybalskiego, E. Marcinkiewicz, Lodz University of Technology Press, 2021, s. 240-250.

¹⁵ S. Jakubowski, A. Prusik, *Pracownicze plany kapitałowe : komentarz* Warszawa, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 656.

¹⁶ J. Fijałkowska, D. Okseniuk, A. Paterek, D. Tymoczko, A. Wojciechowski, *Czy opłaty w pracowniczych planach kapitałowych są naprawdę niskie?*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2019, nr 80, s. 41- 44.

limitów są dość szerokie, co może wpłynąć na różne stopy zwroty osiągnane przez poszczególne instytucje. Uczestnik PPK nie może zmienić instytucji zarządzającej jego środkami, a także nie ma wpływu na jej politykę. Może natomiast wybrać fundusz zdefiniowanej daty i w zależności od preferencji jego profil inwestycyjny może być bardziej agresywny lub bardziej konserwatywny.

Uczestnik PPK oprócz comiesięcznych wpłat potrącanych z wynagrodzenia musi także ponieść inne opłaty za korzystanie z programu. Każda z instytucji zajmujących się PPK pobiera opłaty za zarządzanie, których wysokość musi być zgodna z art. 49 ustawy o PPK.

Osoba korzystająca z PPK, która ukończyła 60 lat może wypłacić swoje środki niezależnie od tego, czy wciąż pracuje czy jest już na emeryturze. W sytuacji gdy uczestnik po ukończeniu 60 roku życia pozostaje aktywny zawodowo, ma możliwość dalej odkładać środki w ramach PPK. Jednak gdy dana osoba zdecyduje się na wypłacenie środków, bez względu na to czy pracuje, czy nie, będzie to równoznaczne z zakończeniem uczestnictwa w programie niezależnie od liczby otworzonych rachunków. Decyzja o sposobie wypłaty środków należy do uczestnika, w przypadku wypłaty całości uczestnik musi liczyć się z koniecznością zapłacenia 19% podatku od zysków kapitałowych, zastosowanego do 75% wypłacanych środków. Można uniknąć płacenia tego podatku pod warunkiem, że 25% środków zostanie wypłaconych od razu, a pozostałe 75% w co najmniej 120 miesięcznych ratach. Jeśli uczestnik zmniejszy liczbę rat, także konieczne będzie zapłacenie podatku Belki. Warto dodać, że po rozpoczęciu wypłacania środków, instytucja zarządzająca ciągle zajmuje się inwestowaniem środków pozostałych na rachunku PPK¹⁷.

Ustawa daje możliwość połączenia środków gromadzonych na rachunkach dwóch osób, jeśli są one w związku małżeńskim, mogą one wtedy wypłacać je jako wspólne świadczenie, które nazywa się świadczeniem małżeńskim (również w co najmniej 120 miesięcznych ratach). W takiej sytuacji także nie ma konieczności płacenia podatku od zysków kapitałowych. Istnieje kilka warunków, po spełnieniu których takie wspólne świadczenie może być wypłacone. Oboje małżonkowie muszą:

- mieć ukończone 60 lat,
- posiadać rachunek PPK w tej samej instytucji finansowej,

---

¹⁷ T. Jedynak, *op. cit.*, s. 41-42.

- złożyć stosowny wniosek o wypłatę środków w postaci świadczenia małżeńskiego.

W przypadku świadczenie małżeńskiego całość jest wypłacalna ratalnie, inaczej niż przy wypłatach indywidualnych. Jeśli w czasie wypłacania świadczeń jeden z małżonków umrze, drugi kontynuuje pobieranie środków do ich wyczerpania¹⁸.

Głównym założeniem Pracowniczych Planów Kapitałowych jest odkładanie środków w celu ich wykorzystania po przejściu na emeryturę. Należy jednak pamiętać, że są w to w pełni prywatne środki uczestników, co oznacza, że jest możliwość skorzystania z nich w dowolnym momencie. Aby jednak został zrealizowany podstawowy cel programu ustawodawca umożliwia wypłacanie środków tylko na specjalnych zasadach określonych szczegółowo w ustawie o PPK. Osoby, które zdecydują się wypłacić środki przed ukończeniem 60 roku życia bez ważnych powodów muszą liczyć się z pewnymi konsekwencjami. Takie mechanizmy w funkcjonowaniu PPK przyczyniają się do większej stabilności uczestnictwa w PPK oraz ograniczają liczbę wypowiedzianych umów. Rachunek PPK nie posiada cech rachunku bankowego i nie powstał w takim celu, a aby systematycznie gromadzić środki oraz inwestować je w celu wypłacenia po spełnieniu przez uczestnika ustawowych warunków. Średnia długość życia w Polsce wynosi około 80 lat, jak pokazują stworzone modele finansowe oznacza to, że uczestnik PPK, który przestrzega założeń programu ma szansę otrzymywać świadczenia zgromadzone w PPK aż do śmierci¹⁹. Liczne potrącenia, o których mowa u ustawie mają zniechęcić uczestników do wcześniejszego korzystania ze zgromadzonych funduszy. Uczestnik PPK ubiegający się o zwrot środków, czyli wypłatę dotychczas zgromadzonych oszczędności, musi złożyć stosowny wniosek do instytucji finansowej. Dokładniejsze zasady dotyczące tego procesu powinny być zawarte w umowie o prowadzenie. W takiej sytuacji 30% środków, które pochodzą z wpłat od pracodawcy zostaną potrącone (środki te zwiększą kapitał emerytalny danej osoby, dzięki temu jej świadczenie z ZUS będzie wyższe). Natomiast wszelkie dopłaty od państwa są zwracane do Funduszu Pracy. W rezultacie uczestnik, który dokonuje wypłaty środków z PPK otrzymuje:

- 70% środków pochodzących z wpłat pracodawców, pomniejszone o kwotę podatku od zysków kapitałowych,

---

¹⁸ S. Jakubowski, *Świadczenia z pracowniczych planów kapitałowych*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2019, nr 2 (32), s. 104.

¹⁹ S. Jakubowski, *Withdrawal of funds accumulated on the account of Employee Capital Plans participants*, „Ubezpieczenia społeczne. Teoria i Praktyka” 2019, nr 4 (143), s. 41-64.

- 100% środków z wpłat własnych, również pomniejszone o kwotę podatku od zysków kapitałowych²⁰.

Rachunek z którego dokonano zwrotu nie jest anulowany i uczestnik nadal może kontynuować oszczędzanie w PPK.

Ustawa definiuje także dwie specjalne sytuacje, w których można dokonać wypłaty z PPK na szczególnych warunkach przed ukończeniem 60. roku życia:

- poważna choroba samego uczestnika lub jego małżonka czy dziecka,
- sfinansowanie wkładu własnego, aby zaciągnąć kredyt na budowę lub przebudowę budynku mieszkalnego lub zakupu mieszkania.

Dodatkowo, małżonkowie pozostający w związku małżeńskim, których łączy wspólność majątkowa muszą pamiętać, że środki na rachunku PPK nie są wyłącznie ich własnością. W przypadku rozwodu lub unieważnienia małżeństwa należy podzielić się środkami zgromadzonymi w PPK (tymi odkładanymi od dnia zawarcia związku małżeńskiego). Ten podział jest realizowany w postaci wpłaty transferowej pomiędzy rachunkami, jeśli małżonek, któremu przypadają środki także posiada rachunek w PPK. W przeciwnym razie wypłata może zostać zrealizowana w postaci wypłaty pieniężnej lub przekazania na lokatę terminową pod warunkiem ich wypłaty po ukończeniu 60 roku życia. Decyzja odnośnie sposobu wypłaty środków należy wyłącznie do byłego małżonka uczestnika PPK²¹.

Istotną kwestią jest też dziedziczenie środków gromadzonych w ramach PPK w przypadku śmierci uczestnika. Ma on prawo wskazać w pisemnej formie osoby, którym przypadną jego środki na wypadek śmierci. Jeśli zostanie wskazanych kilka osób, a jednocześnie uczestnik nie określi udziału tych osób w środkach, zostaną one podzielone po równo. Jeżeli natomiast osoby uprawnione nie zostaną określone, wtedy dziedziczenie odbywa się na zasadach ogólnych (pomijając sytuacje, gdzie środki przypadają małżonkowi uczestnika), czyli to kodeks cywilny określi komu przypadną środki po zmarłym. W takiej sytuacji zarówno małżonek jak i każda inna osoba uprawniona nie musi płacić podatku od zysków kapitałowych, jak to jest w przypadku zwrotu na wniosek uczestnika. Dodatkowo środki nabyte w drodze dziedziczenia z

---

²⁰ G. Gołębiowski, P. Russel, *Pracownicze plany kapitałowe, a bezpieczeństwo finansowe Polaków*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2018, nr 358, s. 56.

²¹ U. Kalina- Prasznic, *Ochrona ryzyka emerytalnego- od różnorodności do odpowiedzialności*, E-wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2021, s. 321.

PPK nie podlegają podatkowi od spadków i darowizn. Oznacza to, że środki odziedziczone po zmarłym mogą być wypłacone w pełnej wysokości²².

5.4. Stosunek społeczeństwa wobec PPK w świetle wyników własnych badań ankietowych

Dane niezbędne do przeprowadzenia badań empirycznych zebrane zostały poprzez badanie ankietowe zrealizowane przy wykorzystaniu formularza google. Ankieta została przeprowadzona w dniach od 05.05.2022 do 29.05.2022, udział w niej wzięło 196 osób. Dobór próby miał charakter nielosowy, a przy jego doborze wykorzystane zostały grupy na platformie społecznościowej facebook.

W badaniu zostały poruszone takie kwestie jak:

- stosunek do dodatkowego oszczędzania na emeryturę,
- postawy wobec programu Pracowniczych Planów Kapitałowych,
- wiedza w zakresie działania PPK oraz powszechnego systemu emerytalnego.

Większość pytań w formularzu miała charakter zamknięty, a w 3 z nich pod opcją „inne” ankietowani mogli dopisać swoją odpowiedź. W ankiecie przeważały pytania jednokrotnego wyboru, ale pojawiło się 5 pytań wielokrotnego wyboru, a także 2, w których ankietowani oceniali sytuacje w skali od 1 do 5, w zależności od wyrażonego stosunku do danej kwestii. Cała ankieta składała się z 21 pytań: pierwsze 7 to metryczka, w której respondenci odpowiadali na pytania dotyczące: płci, wieku (ankieta skierowana była do osób, które ukończyły 18 lat), wielkości miejscowości zamieszkania, wykształcenia, statusu (uczeń, student, osoba bezrobotna, osoba pracująca, emeryt/rencista), formy zatrudnienia (w przypadku osób pracujących) oraz miesięcznego dochodu. Szczegółowe informacje na temat liczby ankietowanych w zależności od poszczególnych kryteriów zostały przedstawione w tabeli 5.4.

W następnej części zostało zadanych 7 pytań związanych z oszczędzaniem na emeryturę ogólnie, kolejne 5 natomiast dotyczyło Pracowniczych Planów Kapitałowych, a ostatnie 2 sprawdzały wiedzę w zakresie działania powszechnego systemu emerytalnego.

Tabela 5.4. Respondenci według kryteriów społeczno-ekonomicznych

Cechy społeczno-demograficzne	Liczebność	Procentowo
Płeć		

²² *Poradnik oszczędzającego w PPK*, PFR Portal PPK, Warszawa 2020, <https://www.mojeppk.pl>, dostęp 01.05.2022 r., s. 78-91.

Kobieta	104	46,9%
Mężczyzna	92	53,1%
Wiek		
18-26	101	51,5%
27-39	46	23,5%
40-65	46	23,5%
>65	3	1,5%
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	53	27%
Miasto do 20 tys. mieszkańców	14	7,1%
Miasto od 20 tys. mieszkańców do 50 tys. mieszkańców	15	7,7%
Miasto od 50 tys. mieszkańców do 100 tys. mieszkańców	21	10,7%
Miasto od 100 tys. mieszkańców do 250 tys. mieszkańców	22	11,2%
Miasto do 250 tys. mieszkańców do 500 tys. mieszkańców	16	8,2%
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	55	28,1%
Wykształcenie		
Podstawowe	9	4,6%
Gimnazjalne	0	0%
Zasadnicze zawodowe	21	10,7%
Średnie	75	38,3%
Wyższe	91	46,4%
Status		
Uczeń	8	4,1%
Student	94	48%
Osoba pracująca	123	62,8%
Osoba bezrobotna	9	4,6%
Emeryt/rencista	3	1,5%
Miesięczny dochód		
Do 2000 zł	51	26%
2000-2500 zł	27	13,8%
2500-3500 zł	32	16,3%
3500-4500 zł	26	13,3%

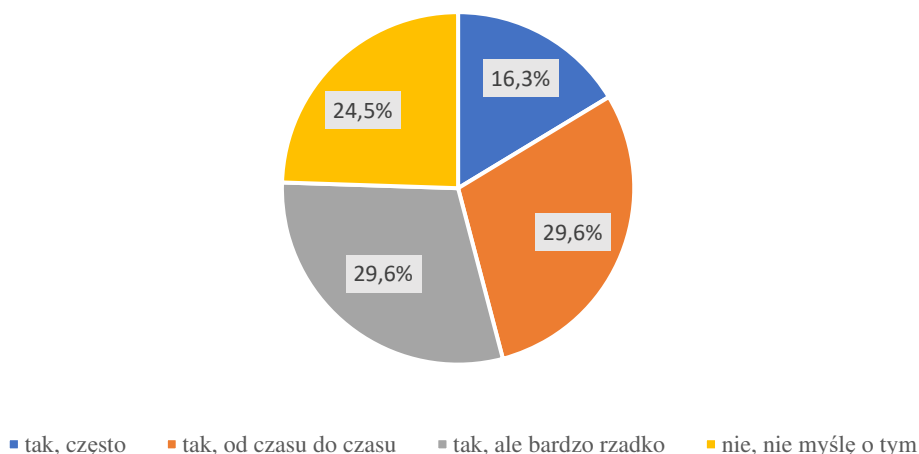
4500-5500 zł	19	9,7%
5500-6500 zł	15	7,7%
Powyżej 6500 zł	26	13,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Analizując tabelę 5.4 można zauważyć, że w badaniu wzięło udział więcej kobiet niż mężczyzn, a dominującą grupą wiekową były osoby w przedziale 18-26 lat. Największy odsetek ankietowanych stanowiły osoby mieszkające w dużych miastach (28%) oraz na wsiach (27%). Biorąc pod uwagę wykształcenie, najwięcej osób posiada wykształcenie wyższe oraz średnie. W ankiecie wzięły udział 123 osoby pracujące. Analizując odpowiedzi w zależności od wysokości miesięcznego dochodu mamy do czynienia ze sporym zróżnicowaniem, jednak najwięcej jest ankietowanych z miesięcznym dochodem nieprzekraczającym 2000 złotych.

W kolejnej części zostały zadane pytania odnoszące się do oszczędzania na emeryturę w szerokim znaczeniu. W zależności od udzielonej odpowiedzi na pytanie „Czy oszczędza Pan/Pani z myślą o emeryturze?” respondenci musieli określić formę w jakiej oszczędzają, lub powody, dla których nie oszczędzają. Następnie poproszono o wyrażenie opinii na temat zmian dokonywanych przez rząd w kontekście systemu emerytalnego w ostatnich latach. Pytanie miało charakter skali, gdzie do 4 podanych zmian, można było zaznaczyć odpowiedź od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało zdecydowanie negatywną ocenę, natomiast 5 było zdecydowanie pozytywną oceną. W następnej sekcji zostały zadane pytania odnoszące się do postaw wobec Pracowniczych Planów Kapitałowych. Aby zbadać świadomość społeczeństwa zadano pytania sprawdzające wiedzę w zakresie PPK oraz wysokości składki emerytalnej pobieranej z wynagrodzenia pracownika do ZUS, a także poproszono o wskazanie jakiej stopy zastąpienia z bazowej części systemu emerytalnego spodziewają się osoby biorące udział w badaniu.

W pierwszym etapie badania ankietowego zostały zadane ogólne pytania dotyczące oszczędzania, ale także świadomości społeczeństwa na tematy związane z systemem zabezpieczenia emerytalnego w Polsce. W pytaniu „Czy myśli Pan/Pani o swoim życiu na emeryturze?” odpowiedzi były dość zróżnicowane. Szczegółowo zostało to zaprezentowane na rysunku 5.3

Rysunek 5.3. Odpowiedzi na pytanie "Czy myśli Pan/Pani o swoim życiu na emeryturze?"

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Fakt iż Polacy myślą o emeryturze nie ma bezpośredniego odzworowania w działaniach podejmowanych aby na emeryturę odłożyć dodatkowe środki, ponieważ w kolejnym pytaniu „Czy oszczędza Pan/Pani z myślą o emeryturze”? zaledwie 29% ankietowanych odpowiedziało twierdząco. Uzyskany wynik jest dość niepokojący w kontekście wysokości przyszłych świadczeń emerytalnych z ZUS, na które będą mogli liczyć emeryci. Analizując skłonność do oszczędzania w zależności od płci nie mamy zbyt zróżnicowanych wyników, gdyż spośród wszystkich kobiet biorących udział w badaniu, oszczędzające na emeryturę stanowią 27%, a w przypadku mężczyzn stosunek ten wynosi 32%. Analizując jednak oszczędzanie na emeryturę w zależności od wykształcenia, można zauważyć, że najwyższy odsetek oszczędzających jest wśród osób z wykształceniem wyższym (39,6%). W przypadku osób z wykształceniem średnim ta relacja wynosi 24%. Ankietowanych, którzy odpowiedzieli twierdząco na wyżej wymienione pytanie zapytano o formę oszczędzania. Najczęściej podawaną odpowiedzią było odkładanie środków na lokacie bankowej lub trzymanie ich w gotówce. Tabela 5.5 prezentuje dokładne statystyki na wyżej podane pytanie.

Tabela 5.5. Odpowiedzi na pytanie " W jaki sposób Pan/Pani oszczędza z myślą o emeryturze?"

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procentowo
Odkładam środki na lokacie bankowej i/lub w gotówce	34	59,6%

Samodzielnie inwestuję (m.in. w nieruchomości, diamenty, złoto, akcje, obligacje, itd.)	21	36,8%
Korzystam z indywidualnych programów oferowanych przez państwo (IKE, IKZE)	8	14%
Korzystam z grupowych programów oferowanych przez państwo (PPE, PPK)	15	26,3%
Posiadam polisę ubezpieczeniowo-ochronną	6	10,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Dla osób, które w pytaniu o oszczędzanie na emeryturę odpowiedziały przecząco, było przewidziane pytanie, które miało określić jaki jest powód takiej sytuacji. Aż 42,4% ankietowanych wskazało, iż nie myślą o emeryturze, ponieważ są zbyt młodzi. Najczęściej podawaną odpowiedzią był jednak zbyt niski dochód, aż 46,8% ankietowanych stwierdziło, że nie ma wystarczających środków, żeby oszczędzać. 14,4% ankietowanych twierdzi natomiast, że nie czuje potrzeby aby dodatkowo oszczędzać, gdyż odprowadza składki do ZUS. Ponadto 23% osób przyznaje, że do tej pory nie znalazło odpowiedniego sposobu na oszczędzanie, a 25,9% nie chce oszczędzać, gdyż nie ma zaufania do instytucji finansowych.

W ankiecie pojawiły się 2 pytania, które miały na celu sprawdzić ogólną wiedzę oraz świadomość w zakresie systemu emerytalnego. Pierwsze z nich dotyczyło wysokości składki emerytalnej odprowadzanej co miesiąc z wynagrodzenia pracownika do ZUS-u. W sumie aż 52% ankietowanych błędnie określiło wyżej wspomnianą wartość. Wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 5.6, wiersz z poprawną odpowiedzią został oznaczony kolorem zielonym.

Tabela 5.6. Odpowiedzi na pytanie "Ile Pana/Pani zdaniem wynosi składka emerytalna odprowadzana co miesiąc z wynagrodzenia pracownika do ZUS-u?"

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procentowo
0,5%	10	5,1%
2,15%	31	15,8%
5%	27	13,8%
9,76%	94	48%
15%	21	10,7%
21%	13	6,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Wysokość składki emerytalnej jest jedną z podstawowych informacji dotyczącą funkcjonowania Zakładu Ubezpieczeń, a tak wysoki odsetek błędnych odpowiedzi może świadczyć o niskim poziomie wiedzy społeczeństwa w tym temacie.

Kolejne z pytań miało na celu sprawdzenie świadomości w obszarze wysokości przyszłych świadczeń emerytalnych z ZUS w porównaniu do ostatnich pobieranych wynagrodzeń za stosunek pracy (stopa zastąpienia). Tabela 5.7 przedstawia jak rzeczywiście kształtowała się przeciętna stopa zastąpienia w latach 2014-2020.

Tabela 5.7. Przeciętna stopa zastąpienia w latach 2014-2020

Rok	Stopa zastąpienia
2014	52,5%
2015	50,3%
2016	49,2%
2017	45,5%
2018	43,1%
2019	43,6%
2020	42,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Stopa zastąpienia- czy Polska spełnia standardy Międzynarodowej Organizacji Pracy?*, Instytut Emerytalny, www.instytutemerytalny.pl, dsotęp: 29.05.2022 r.

Analizując tabelę można zauważyć, że w latach 2014-2020 stopa zastąpienia obniżyła się o prawie 10 pp., a prognozy wskazują, że wartość ta będzie systematycznie malała i w roku 2040 można spodziewać się stopy zastąpienia na poziomie 28%, a w 2060 będzie to około 24%²³. Odpowiedzi ankietowanych nie pokrywają się z wyżej zaprezentowanymi danymi, za ledwie 30% z nich było zbliżonych do stanu przedstawionego w prognozach. Odpowiedzi zostały zaprezentowane w tabeli 5.8.

Tabela 5.8. Odpowiedzi na pytanie „Ile będzie wynosiło Pana/Pani świadczenie emerytalne (z ZUS) w porównaniu do ostatniego wynagrodzenia pobieranego za stosunek pracy (tzw. stopa zastąpienia)?”

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procentowo
emerytura będzie wyższa lub bardzo zbliżona do ostatniego wynagrodzenia	25	12,8%

²³ J. Sawulski, I. Magda, P. Lewandowski, *Czy Polski system emerytalny zbankrutuje?*, Instytut Badań Strukturalnych, www.ibs.org.pl, dostęp: 15.05.2022 r.

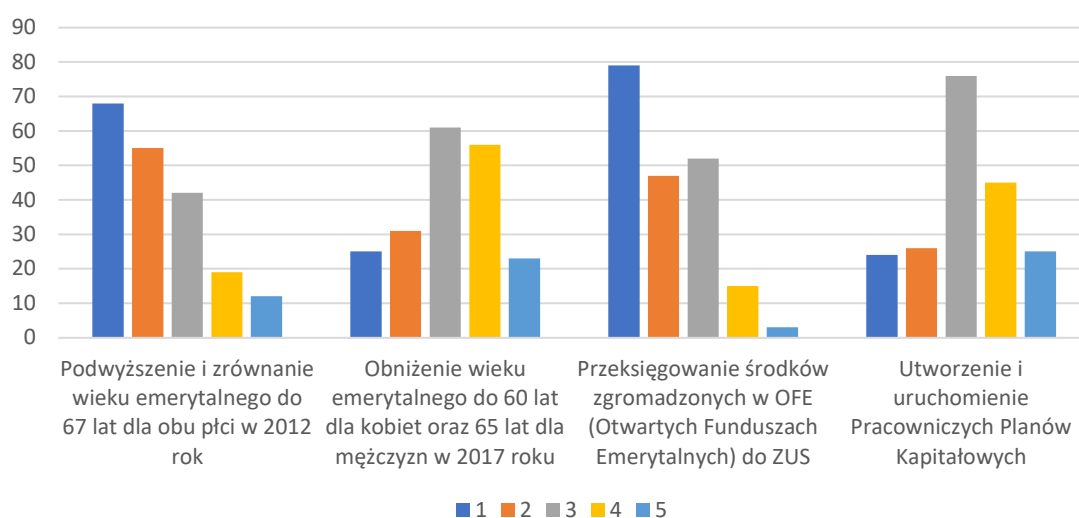

emerytura będzie stanowiła ok 80-90% ostatniego wynagrodzenia	23	11,7%
emerytura będzie stanowiła ok. 60-70% ostatniego wynagrodzenia	43	21,9%
emerytura będzie stanowiła ok.40-50% ostatniego wynagrodzenia	45	23%
emerytura będzie stanowiła ok.20-30% ostatniego wynagrodzenia	39	19,9%
emerytura będzie stanowiła mniej niż 20% ostatniego wynagrodzenia	21	10,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

W dużym stopniu społeczeństwo nie jest świadome jak niskie mogą być ich przyszłe świadczenia i że konieczne jest dodatkowe oszczędzanie, aby utrzymać zbliżony poziom życia do tego w czasie aktywności zawodowej.

Aby zbadać postawy społeczeństwa wobec zmian dokonywanych w polskim systemie emerytalnym w ostatnich latach, poproszono o ocenienie poszczególnych wydarzeń związanych z aspektem emerytur. Uzyskane wyniki zostały zaprezentowane na rysunku 5.4, zgodnie z niżej przedstawioną skalą: 1- stosunek zdecydowanie negatywny, 2 – stosunek raczej negatywny, 3 – stosunek neutralny, 4- stosunek raczej pozytywny, 5- stosunek zdecydowanie pozytywny.

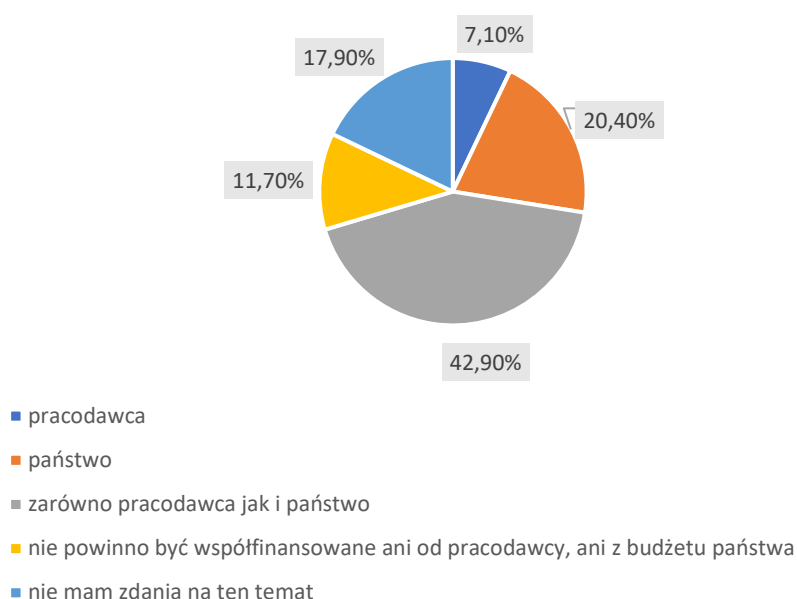

Rysunek 5.4. Opinie respondentów wyrażone w kwestii zmian dokonywanych w polskim systemie emerytalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Respondenci zdecydowanie negatywnie oceniają próby podwyższenia wieku emerytalnego w 2012, gdzie dążono do jego zrównania i podwyższenia do 67 lat dla obu płci. Odwrotne natomiast są oceny społeczeństwa w odniesieniu do przywrócenia wieku emerytalnego, które miało miejsce w 2017. Następnie ankietowani ocenili przeksięgowanie środków zgromadzonych w OFE do ZUS. Aż 64% odpowiedzi pokazało negatywny stosunek społeczeństwa do tej zmiany, istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że tamto wydarzenie na tyle mocno poruszyło społeczeństwo, że jego znaczna część do tej pory kwestionuje jakiegokolwiek programy emerytalne tworzone przez państwo. Zapytano także o stosunek jaki mają Polacy do uruchomienia PPK, tutaj odpowiedzi są dość zróżnicowane. Najwyższy odsetek stanowią osoby, które oceniają utworzenie i uruchomienie PPK neutralnie (38,8%), w sumie jednak ocen pozytywnych tego wydarzenia jest więcej niż negatywnych, a różnica stanowi 10,2 pp.

Pytania w drugiej części ankiety związane były ze stosunkiem do Pracowniczych Planów Kapitałowych. W pierwszej kolejności zadane zostały 2 pytania, które dotyczyły PPK, jednak nie było powiedziane wprost o jaki program chodzi. Taki zabieg miał na celu uzyskanie obiektywnych odpowiedzi, aby zbadać stosunek do niektórych aspektów działania PPK, a nie stosunek społeczeństwa do samego programu. Na pytanie „Czy wyraziłby/aby Pan/Pani chęć uczestnictwa w programie długoterminowego oszczędzania, w którym do składki pracownika taka samą stawkę dopłacałby pracodawca oraz państwo?” tylko 15,3% ankietowanych odpowiedziało, że nie byłoby zainteresowani dołączeniem. Pokazuje to że, znaczna część bo aż 53,5% chciałoby skorzystać z programu, który polega na współfinansowaniu składek - tak jak PPK. Można więc wyciągnąć wniosek, że problemem stosunkowo niskiej partycypacji w PPK nie są główne założenia programu, a ogólna niechęć społeczeństwa do Pracowniczych Planów Kapitałowych. Kolejne pytanie, które brzmiało „Kto Pana/Pani zdaniem powinien współfinansować dodatkowe oszczędzanie na emeryturę?” potwierdza wcześniejsze wnioski, a mianowicie, że społeczeństwo uznaje za pozytywne zjawisko dopłaty od pracodawcy oraz państwa. Dokładne statystyki dotyczące odpowiedzi na to pytanie zostały zaprezentowane na rysunku 5.5.

Rysunek 5.5. Odpowiedzi na pytanie "Kto Pana/Pani zdaniem powinien współfinansować dodatkowe oszczędzanie na emeryturę?"

Źródło: obliczenia własne na podstawie badania ankietowego.

Odpowiedzi na dwa wyżej zaprezentowane pytania pokazują, że respondenci są zainteresowani korzystaniem z programu, który działa na takich zasadach jak PPK, ale nie chcą korzystać z PPK, ponieważ w kolejnym pytaniu tylko 14,3% ankietowanych zadeklarowało, że korzysta z tego programu. Warto także zwrócić uwagę na fakt, że ze 119 osób, które zadeklarowały, że nie oszczędzają w PPK, aż 47% z nich na jedno z poprzednich pytań „Czy wyraziłby/aby Pan/Pani chęć uczestnictwa w programie długoterminowego oszczędzania, w którym do składki pracownika taką samą stawkę dopłacałby pracodawca oraz państwo?” odpowiedziały twierdząco. Najczęściej pojawiające się argumenty, dlaczego dana osoba nie korzysta z PPK zostały przedstawione w tabeli 5.9. Wyniki ostatecznie nie sumują się do 100%, ponieważ ankietowani mieli możliwość wybrać kilka wariantów odpowiedzi w tym pytaniu.

Tabela 5.9. Najczęstsze odpowiedzi na pytanie "Dlaczego Pan/Pani nie korzysta z PPK?"

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	Procentowo
Brak zaufania do programów oferowanych przez państwo	57	47,5%
Brak zatrudnienia/ brak formy zatrudnienia, która pozwoli na udział w PPK	46	38,3%
Strach, że ze środkami w PPK stanie się to samo, co ze środkami w OFE	42	35%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Uzyskane wyniki są bardzo niepokojące, gdyż pokazują, że duża część społeczeństwa rezygnuje z uczestnictwa z PPK, nie ze względu na jego cechy, a z powodu prywatnych uprzedzeń. Aż 47,5% ankietowanych wskazuje, że nie ufa programom oferowanym przez państwo, co może być powiązane z brakiem aprobaty do aktualnej partii rządzącej. Argument związany z podobieństwem PPK do OFE nie jest racjonalny, gdyż oba programy różnią się od siebie w istotny sposób. Jednak biorąc pod uwagę niski poziom świadomości społeczeństwa w zakresie funkcjonowania systemu emerytalnego oraz fakt, że znaczna część osób większość swoich decyzji podejmuje kierując się emocjami, bardzo ciężko oczekiwać, że pod uwagę zostaną wzięte tylko i wyłącznie racjonalne argumenty.

Aby sprawdzić wiedzę ankietowanych w zakresie funkcjonowania PPK w kolejnej części ankiety poproszono o wskazanie zdań prawdziwych. W tabeli 5.10 zostały zaprezentowane uzyskane wyniki, kolorem zielonym zostały oznaczone, zdania prawdziwe.

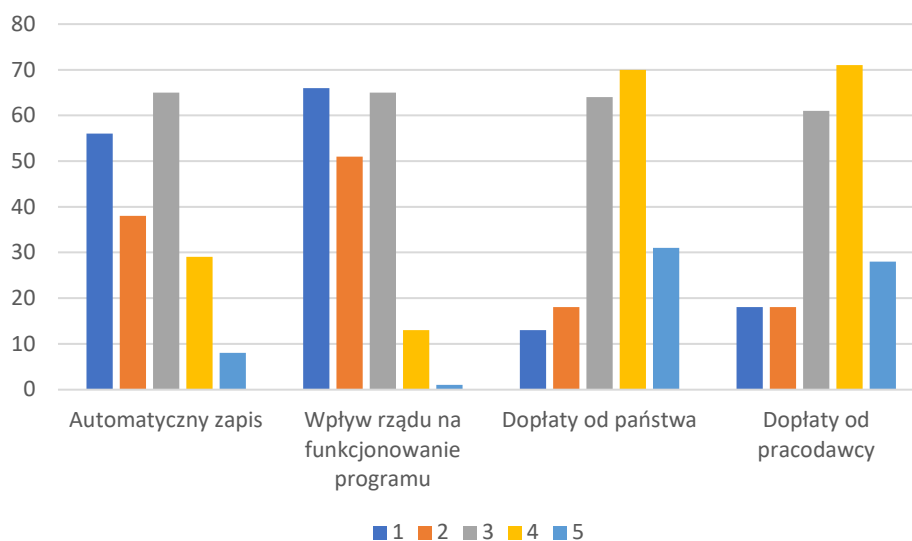
Tabela 5.10. Statystyka prawidłowych odpowiedzi w zakresie wiedzy o PPK

Zdanie	Liczba osób, która oznaczyła je jako prawdziwe	Procentowo
PPK działa na identycznych zasadach jak OFE	48	24,5%
Państwo co roku dopłaca 240 złotych do rachunku uczestnika PPK	75	38,3%
Środki gromadzone w PPK są prywatną własnością uczestników	88	44,9%
Środki w PPK nie są dziedziczone	57	29,1%
Środki gromadzone w PPK są inwestowane na rynku kapitałowym	72	36,7%
Pracodawca nie musi, co do zasady odprowadzać składek do PPK	55	28,1%
Po zapisaniu do PPK nie można z niego zrezygnować	19	9,7%
Nie ma możliwości wypłacenia środków przed ukończeniem 60 roku życia	44	22,4%
Inwestowaniem środków w ramach PPK zajmuje się instytucja finansowa, z którą pracodawca podpisał stosowną umowę	71	36,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

W żadnym z wyżej wymienionych zdań, które były zgodne z prawdą odsetek poprawnych odpowiedzi nie przekroczył 50%. Można jednak zauważyć, że ankietowani częściej wybierali prawidłowo, ponieważ wszystkie zdania prawdziwe mają więcej odpowiedzi niż zdania fałszywe. Dodatkowo warto zwrócić uwagę na fakt, że aż 29,1% ankietowanych uważa, że środki gromadzone w PPK nie są dziedziczone, co nie jest zgodne z prawdą. Spora część odpowiedzi wskazuje także na brak wiedzy społeczeństwa na temat fundamentalnych zasad działania PPK, ponieważ 24,5% uważa, że PPK działają w dokładnie ten sposób co Otwarte Fundusze Emerytalne. Ankietowani nie byli przekonani do tego, czy odprowadzanie składek przez pracodawcę jest obowiązkowe, gdyż 28,1% z nich błędnie stwierdziło, że pracodawca nie musi co do zasady odprowadzać składek do PPK.

W kolejnej części poproszono o dokonanie oceny poszczególnych aspektów PPK w skali od 1 do 5, gdzie: 1- zdecydowanie negatywnie, 2- raczej negatywnie, 3-neutralnie, 4-raczej pozytywnie, 5- zdecydowanie pozytywnie. Uzyskane odpowiedzi zostały zaprezentowane na rysunku 5.6

Rysunek 5.6. Opinie respondentów wyrażone odnośnie poszczególnych aspektów działania PPK

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Wyniki pokazują, że 47% ankietowanych ocenia automatyczny zapis występujący w programie negatywnie, 18,9% myśli o nich pozytywnie, a 33,1% ma do nich neutralny stosunek. Twórcy programu liczyli, że stosując narzędzie ekonomii behawioralnej jakim jest automatyczny zapis, partycypacja w PPK będzie znacznie wyższa. Zdecydowana część społeczeństwa

jest jednak przeciwna idei automatycznego zapisu, ponieważ nie czują się oni komfortowo wiedząc, że pewne decyzje są podejmowane za nich. Kolejnym ocenianym aspektem był fakt, że PPK są programem tworzonym przez państwo, a więc występuje wpływ rządu na jego funkcjonowanie. Prawie 60% ankietowanych ma do tego aspektu negatywny stosunek, a zaledwie 7% uznaje to jako pozytywne zjawisko. Po raz kolejny poruszono także kwestie dopłat od pracodawcy oraz państwa, które występują w PPK i po raz kolejny ankietowani popierają obie formy dopłat i mają do nich pozytywny stosunek.

5.5. Podsumowanie

Bazując na prognozach demograficznych oraz prognozach odnośnie stopy zastąpienia na najbliższe lata, nie ulega wątpliwości, że świadczenia wypłacane z bazowej części systemu emerytalnego powinny być uzupełnione o dodatkowe środki gromadzone indywidualnie przez obywateli. Państwo aby zachęcić i zmotywować społeczeństwo do dodatkowego oszczędzania oferuje kilka programów w ramach III filaru emerytalnego. Programy takie jak PPE, IKE, IKZE mimo licznych korzyści dla ich uczestników nie cieszą się zbyt dużą popularnością wśród Polaków. Wdrożenie Pracowniczych Planów Kapitałowych - grupowego programu mobilizującego oszczędzanie na starość miało na celu poprawę stanu dodatkowych oszczędności Polaków w długoterminowej perspektywie.

Analizując wyniki badania ankietowego można zauważyć, że zdecydowana większość obywateli nie oszczędza długoterminowo na emeryturę w żaden sposób. Badanie wskazało także brak wiedzy społeczeństwa zarówno w zakresie odkładania środków w bazowej części systemu emerytalnego jak i zasady działania PPK. Spośród oszczędzających na emeryturę tylko niewielki odsetek korzysta z PPK. Na uwagę zasługuje fakt, że zdecydowana większość respondentów wyraziła chęć uczestnictwa w programie (bez podawania jego nazwy), w którym występuje współfinansowanie składek. Pokazuje to, że problem niskiej partycypacji nie leży w głównych założeniach programu, a podejściu jakim Polacy mają do niego. Postawiona w pracy hipoteza *Istotną barierą dla oszczędzania w PPK jest niski poziom zaufania do tego programu* została zweryfikowana w sposób pozytywny. Na stosunek do PPK wpływ miało wiele czynników. Można znaleźć powiązanie z dezaprobatą społeczeństwa wobec przeksięgowania środków z OFE na subkonta w ZUS. Po tamtej sytuacji znaczna część społeczeństwa straciła zaufanie do programów oferowanych przez państwo i w efekcie nie chcą uczestniczyć w tego typu

programach. Zdecydowana większość respondentów zaznacza, że obawia się, że środki gromadzone w PPK powtórzą los środków w OFE. Wyżej wymienione czynniki pokazują, że program pracowniczych planów kapitałowych posiada wiele dobrych elementów i może być skutecznym narzędziem w odkładaniu środków na emeryturę. Jednak cały czas znaczna część Polaków pochodzi bardzo sceptycznie do niego. Powszechnie panujący negatywny stosunek do PPK bardzo często nie jest związany z jego założeniami, a prywatnymi uprzedzeniami, które wynikają ze złych przeszłych doświadczeń oraz nieufności do partii rządzącej, która stworzyła program PPK.

Literatura

Piśmiennictwo

- Fijałkowska J., Okseniuk D., Paterek A, Tymoczko D., Wojciechowski A., *Czy opłaty w pracowniczych planach kapitałowych są naprawdę niskie?*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2019, nr 80.
- Filiczowska J., Jedynak T., *Pracownicze Plany Kapitałowe jako mechanizm poprawy adekwatności systemu emerytalnego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2020, nr 985.
- Gołębiowski G., Russel P., *Pracownicze Plany Kapitałowe, a bezpieczeństwo finansowe Polaków*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2018, nr 358, s. 56.
- Góra M., *System emerytalny*, Polskie wydawnictwo ekonomiczne, Warszawa 2003,
- Jakubowski S., *Gromadzenie środków w pracowniczym planie kapitałowym*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie” 2019, nr 80,
- Jakubowski S., *How Employee Capital Plans qualify under the IORP II Directive*, Economics and Law, 2022, 21, 2,
- Jakubowski S., *Świadczenia z pracowniczych planów kapitałowych*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2019, nr 2 (32).
- Jakubowski S., *The glide-path mechanism in Employee Capital Plan*, Pension today: economic, managerial, and social issues, red. F. Chybalski, E. Marcinkiewicz, Lodz University of Technology Press, 2021,
- Jakubowski S., *Withdrawal of funds accumulated on the account of Employee Capital Plans participants*, „Ubezpieczenia społeczne. Teoria i Praktyka” 2019, nr 4 (143).
- Jedynak T., *Pracownicze Plany Kapitałowe jako instrument mobilizacji dodatkowych oszczędności emerytalnych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2019, nr 2 (980).
- Kalina- Prasznic U., *Ochrona ryzyka emerytalnego- od różnorodności do odpowiedzialności*, E-wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2021.
- Krawiec W., *Fundusze target date– nowy produkt w ofercie towarzystw funduszy inwestycyjnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 239.
- Pieńkowska- Kamieniecka S., *Rola i zakres udziału pracodawcy we wspieraniu długoterminowych oszczędności emerytalnych- przykład programów automatycznego zapisu*, [w:] *Długoterminowe oszczędzanie. Postawy, strategie, wyzwania*, pod red. J. Ruteckiej- Góry, Oficyna wydawnicza SGH, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2016.
- System emerytalny na świecie. Rekomendacje dla pracowniczych planów kapitałowych w Polsce*, Polityka Insight, Warszawa 2018.

Wachel, D., *Znaczenie narzędzi wywodzących się z ekonomii behawioralnej w tworzeniu Pracowniczych Planów Kapitałowych*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem starości. Przegląd ubezpieczeń 2019*, pod red. M. Cyconia, T. Jedynaka, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2019.

Źródła internetowe

Annual KiviSaver statistics -June 2012 to June 2021, www.ird.govt.nz, dostęp: 01.05.2022 r.

Poradnik oszczędzającego w PPK, PFR Portal PPK, Warszawa 2020, <https://www.mojeppk.pl>, dostęp: 01.05.2022 r, s. 60-61.

Programy oszczędnościowe na świecie, www.mojeppk.pl, dostęp: 13.06.2023 r.

Przyszłość emerytalna. Ekspertyza Instytutu Emerytalnego, Instytut Emerytalny, www.institutemerytalny.pl, dostęp: 24.05.2022 r.

Sawulski J., I. Magda, P. Lewandowski, *Czy Polski system emerytalny zbankrutuje?*, Instytut Badań Strukturalnych, www.ibs.org.pl, dostęp: 15.05.2022 r.

Stopa zastąpienia- czy Polska spełnia standardy Międzynarodowej Organizacji Pracy?, Instytut Emerytalny, www.institutemerytalny.pl, dostęp: 29.05.2022 r.

Wołowicz K., *Pracownicze plany kapitałowe jako impuls do wzrostu oszczędności gospodarstw domowych*, Biuro Analiz Sejmowych, www.sejm.gov.pl, dostęp: 29.05.2022 r.

Workplace pension participation and savings trends 2009 to 2020, www.gov.uk/, dostęp: 02.05.2022 r.

Akty prawne

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 o *pracowniczych programach emerytalnych*, Dz.U. 2004, Nr 116, poz. 1207 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 *Karta Nauczyciela*, Dz. U. 1982, nr 3, poz. 19 z późn. zm.

Ustawa z dnia 4 października 2018 o *pracowniczych planach kapitałowych*, Dz. U. 2018, poz. 2215 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 o *indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego*, Dz.U. 2004, Nr 116, poz. 1205 z późn. zm.

Rozdział 6

Alternatywne metody zabezpieczenia emerytalnego a problem starzenia się społeczeństwa polskiego

Natalia Wiącek¹

6.1. Wprowadzenie

Utrzymujący się od lat spadek liczby urodzeń przy jednoczesnym wydłużaniu się trwania życia sprawia, że polskie społeczeństwo się starzeje. Oznacza to, że coraz mniej osób w wieku produkcyjnym opłacać będzie składki emerytalne, z których następnie wypłacane będą świadczenia emerytalne dla coraz szerszego grona emerytów. W konsekwencji polski system emerytalny, opierający się na umowie międzypokoleniowej może stać się niewydolny i nie będzie w stanie zapewnić seniorom godziwej emerytury. W związku z powyższym koniecznym będzie poszukiwanie alternatywnych metod zabezpieczenia emerytalnego, które zagwarantują dodatkowe wpływy środków, pozwalających osobom starszym utrzymać określony poziom życia po zaprzestaniu aktywności zawodowej.

Celem niniejszego opracowania było więc:

- zaprezentowanie zagrożeń dla funkcjonowania polskiego systemu emerytalnego wywołanych postępującym procesem starzenia się społeczeństwa, obserwowanym w naszym kraju od kilku dekad,
- przedstawienie wybranych alternatywnych metod zabezpieczenia emerytalnego, takich jak odwrócony kredyt hipoteczny, czy ubezpieczenia rentowe,
- zbadanie świadomości Polaków w zakresie występowania tych zagrożeń oraz ich wiedzy na temat dostępności dodatkowych form zabezpieczenia.

W opracowaniu postawiono następujące pytania badawcze: Jak prezentuje się obecna sytuacja demograficzna Polski oraz jakie są prognozy demograficzne na kolejne lata? Jakie występują alternatywne metody zabezpieczenia emerytalnego? Czy Polacy zdają sobie sprawę z

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

tego jakie ryzyko dla polskiego systemu emerytalnego pociąga za sobą starzenie się społeczeństwa? Czy korzystają oni z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego, by uchronić się przed skutkami niewydolności systemu? Jakie są ich zdaniem przyczyny, dla których ludzie niechętnie korzystają z dodatkowych form zabezpieczenia? W oparciu o postawione pytania sformułowano następujące hipotezy:

H1: Polacy mają niską świadomość skutków zachodzących zmian demograficznych dla systemu emerytalnego w Polsce.

H2: Istotną barierą dla korzystania przez Polaków z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego jest brak zaufania do instytucji finansowych.

Aby zrealizować przyjęte cele badawcze dokonano przeglądu literatury przedmiotu oraz przeanalizowano dane statystyczne opracowane przez Główny Urząd Statystyczny. Zapoznano się ponadto z prognozami przygotowanymi przez Eurostat oraz Zakład Ubezpieczeń Społecznych, a także przestudiowano przepisy ustawy z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym. Weryfikację hipotez badawczych umożliwiło natomiast przeprowadzone w formie elektronicznej w dniach 24.02 – 26.02.2023 r. własne badanie ankietowe, w którym udział wzięło 55 nielosowo wybranych respondentów.

6.2. Problem starzenia się społeczeństwa polskiego

Jednym z wielu współczesnych problemów globalnych na świecie jest zjawisko starzenia się społeczeństw. Dotyczy ono przede wszystkim krajów wysoko rozwiniętych, w tym także Polski. W krajach tych na skutek postępu cywilizacyjnego, poprawy jakości życia, rozwoju w dziedzinie medycyny, mającego korzystny wpływ na wydłużanie się długości życia ludzkiego (wcześniejsze wykrywanie chorób, nowoczesne metody leczenia), rośnie odsetek osób starszych². Z danych Głównego Urzędu Statystycznego [GUS] wynika, iż na przestrzeni lat 2010 – 2020 w każdej z wyszczególnionych grup wiekowych, zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn obserwuje się w Polsce tendencję wzrostową przeciętnej oczekiwanej liczby lat dalszego trwania życia w zdrowiu³. Przykładowo w 2010 r. przewidywana liczba lat dla mężczyzn w wieku 45

² *Starzenie się społeczeństwa – wyzwanie dla rynku pracy, aktywizacja pracowników 50+*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości [PARP] 2020, (https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/starzenie-sie-spolesczenstwa-wyzwanie-dla-ryнку-pracy-aktywizacja-pracownikow-50?sort=default&term%5B%5D=1&text_search=), dostęp: 05.02.2023 r.

³ *Mały Rocznik Statystyczny Polski*. Główny Urząd Statystyczny [GUS] 2022, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/maly-rocznik-statystyczny-polski-2022,1,24.html>), dostęp: 05.02.2023 r.

lat wynosiła 18,4, natomiast w 2020 r. było to już 19,6 lat. Dla kobiet zaś w tym samym wieku przeciętna liczba lat wzrosła z 20,7 w 2010 r. do 22,1 w roku 2020. Ponadto średnia długość trwania życia w 2021 r. dla mężczyzn stanowiła 71,8 lat, a dla kobiet 79,7 lat⁴.

Towarzyszący wzrostowi udziału osób w podeszłym wieku w populacji spadek liczby urodzeń, dodatkowo intensyfikuje proces starzenia się społeczeństwa. Jeszcze w latach 80. w naszym kraju na świat przychodziło ponad 600 tys. dzieci rocznie, podczas gdy w ubiegłym roku według wstępnych szacunków GUS liczba urodzeń żywych wynosiła zaledwie 305 tys.⁵⁶. Jest to najgorszy wynik od czasów końca II Wojny Światowej. Spadek ten spowodowany jest wieloma czynnikami. Jednym z nich jest odkładanie w czasie decyzji o posiadaniu pierwszego dziecka⁷. Wiąże się to z dłuższym okresem edukacji, a także ze wzmożoną aktywnością zawodową kobiet. Wiele z nich obawia się utraty stanowiska, dyskryminacji ze strony przyszłych pracodawców, bądź też „pozostania w tyle” ze względu na ciężę czy konieczność późniejszej opieki nad dzieckiem. W tabeli 6.1 zaprezentowano w jakim wieku Polki w latach 2002 – 2021 zostawały po raz pierwszy mamami.

Tabela 6.1. Urodzenia pierwszego dziecka w zależności od wieku matki

Wiek matki	Liczba urodzeń pierwszego dziecka		
	2002 r.	2012 r.	2021 r.
19 lat i mniej	22 211	14 371	5 245
20 - 24	75 126	48 660	25 788
25 - 29	58 744	80 160	57 775
30 - 34	13 362	35 982	40 628
35 - 39	2 899	8 649	14 208
40 - 44	527	1 057	2 616
45 - 49	22	30	170
50 lat i więcej	1	1	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Wyniki badań bieżących*, GUS, (<https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/Tables.aspx>), dostęp: 07.02.2023 r.

⁴ *Trwanie życia w 2021 r.* GUS 2022, (https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5470/2/16/1/trwanie_zycia_w_2021_roku.pdf), dostęp: 08.03.2023 r.

⁵ *Rocznik Demograficzny 2022.* GUS 2022, (https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/3/16/1/polski_rocznik_demograficzny_2022.pdf), dostęp: 06.02.2023 r.

⁶ *Materiały z konferencji prasowej Prezesa GUS z 30.01.2023r.* GUS 2023, (<https://stat.gov.pl/dla-mediow/konferencje-i-briefingi-prasowe-w-gus/materiały-z-konferencji-prasowej-prezesa-gus-z-30-01-2023-r-46,1.html>), dostęp: 06.02.2023 r.

⁷ *Starzenie się społeczeństwa..., op. cit.*

Jak można łatwo zauważyć w ostatnich dwóch dekadach kobiety poniżej 24 r.ż. coraz rzadziej wydawały na świat swoje pierwsze potomstwo. Zamiast tego systematycznie rosła liczba urodzeń pierwszego dziecka wśród kobiet będących między 30 a 39 r.ż. Drugą przyczyną jest migracja ludności, zwłaszcza w młodym wieku. Młodzi ludzie wyjeżdżają za granicę w poszukiwaniu lepszych perspektyw zawodowych, wyższych zarobków, wyższego standardu życia oraz większych możliwości kształcenia się i to tam zakładają swoje rodziny. Jak podaje GUS w 2021 r. z naszego kraju na stały pobyt poza jego granicą wyemigrowało aż 4 012 osób do 29 r.ż.⁸. Bez znaczenia na preferencje prokreacyjne nie pozostaje także zmiana idealnego modelu rodziny⁹. Jeszcze do nie tak dawna dominował model rodziny wielodzietnej. Obecnie rodziny z tak licznym potomstwem są bardzo rzadko spotykane. Zdecydowanie częściej pary decydują się na posiadanie jednego lub maksymalnie dwójki dzieci. Zdarza się także, iż całkowicie rezygnują oni z ich posiadania. Trend ten można zaobserwować analizując kształtowanie się wysokości współczynnika dzietności. W roku 1955 przyjął on wartość 3,61, w 1980 r. wynosił 2,28, dziesięć lat później jego wielkość nie przekraczała już nawet 2 i liczyła 1,99, w 2010 r. 1,38, natomiast w 2021 r. wskaźnik ten osiągnął jedynie wartość 1,33¹⁰¹¹. Aktualny poziom współczynnika dzietności nie jest w stanie zapewnić prostej zastępowalności pokoleń. Aby mogło się tak stać, musiałby on stanowić przynajmniej 2,1.

Najogólniej rzecz biorąc starzenie się społeczeństwa to proces polegający na zwiększeniu się liczebności osób starszych i ich udziału w strukturze populacji, przy jednoczesnym zmniejszeniu się liczby dzieci i ich udziału w strukturze. Do najważniejszych wskaźników demograficznych opisujących to zjawisko należy zaliczyć¹²:

- medianę wieku ludności,
- udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności,
- współczynnik obciążenia demograficznego.

---

⁸ *Mały Rocznik ...*, op. cit.

⁹ A. Zygmunt, *Misja: dziecko. Kobiety i mężczyźni wobec rodzicielstwa i prokreacji*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2020, nr 21, s. 379.

¹⁰ *Urodzenia i dzietność*. GUS 2018, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/urodzenia-i-dzietnosc,34,1.html>), dostęp: 07.02.2023 r.

¹¹ *Rocznik Demograficzny ...*, op. cit.

¹² J. Szymańczak, *Starzenie się polskiego społeczeństwa – wybrane aspekty demograficzne*, „Studia BAS” 2012, nr 2 (30), s. 9 – 10.

Na początku lat 80. w Polsce średnia wieku zbliżona była do 30 lat. Współcześnie jest ona znacznie wyższa i w 2021 r. wynosiła 41,9 lat (dla mężczyzn – 40,3 lata, dla kobiet – 43,5 lat)¹³. Mediana ta jest niższa od mediany dla ludności całej Unii Europejskiej, dla której na dzień 1 stycznia 2021 r. liczyła ona 44,1 lat, czyli o 2,5 roku więcej niż jeszcze 10 lat wcześniej¹⁴. Choć w porównaniu z UE Polska prezentuje się nie najgorzej, to nie należy się jednak z tego cieszyć, gdyż na globalnym tle sytuacja ma się już nico inaczej. Średnia wieku dla całego świata w 2021 r. wynosiła bowiem 30 lat¹⁵.

Za osoby w wieku produkcyjnym w Polsce uważa się mężczyzn w wieku 18 – 64 lata oraz kobiety w przedziale wiekowym 18 – 59 lat. Na ludność w wieku nieprodukcyjnym składają się dwie grupy: ludzie w wieku przedprodukcyjnym, czyli ci, którzy nie ukończyli jeszcze 18 r.ż. oraz ludzie w wieku poprodukcyjnym tj. kobiety po 60 r.ż. oraz mężczyźni mający 65 lat lub więcej. Wskaźnik starości, a więc udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności, w 2021 r. przybrał w Polsce wartość 18,9%¹⁶. Jest to o 8,9 p.p. więcej niż w roku 1990, gdy wskaźnik ten wynosił 10%. Zgodnie z klasyfikacją ONZ, w której za populację młodą uznaje się taką, która charakteryzuje się wskaźnikiem starości poniżej 4%, za populację dojrzałą taką, dla której wskaźnik ten liczy między 4 a 7%, a za starą tą, w której wskaźnik przewyższa 7%, polskie społeczeństwo zdecydowanie zalicza się do społeczeństw starych¹⁷.

Współczynnik obciążenia demograficznego wskazuje, ile osób w wieku nieprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym. W 2021 r. było to 69 osób, przy czym 31 osób to osoby w wieku przedprodukcyjnym, zaś 38 w wieku poprodukcyjnym¹⁸. Oznacza to, że grupa osób, która teoretycznie przeszła już na emeryturę jest liczniejsza niż grupa osób, która w przyszłości zasili rynek pracy. W 1990 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadały 74 osoby w wieku nieprodukcyjnym, jednak proporcje wskaźników cząstkowych były

¹³ *Rocznik Demograficzny...*, op. cit.

¹⁴ *EU's median age increased to 44.1 years in 2021*. Eurostat, 2022, (<https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220228-1>), dostęp: 07.02.2023 r.

¹⁵ *Age Structure*. Our World in Data, (<https://ourworldindata.org/age-structure>), dostęp: 07.02.2023 r.

¹⁶ *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2021r. Stan w dniu 31 grudnia*. GUS, 2022, s. 16, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stand-i-struktura-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-w-2021-r-stand-w-dniu-31-grudnia,6,31.html>), dostęp: 08.02.2023 r.

¹⁷ A. Abramowska – Kmon, *O nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności*, „Studia Demograficzne” 2011, nr 1 (159), s. 5.

¹⁸ *Ludność. Stan i struktura ...*, op. cit., s. 19.

korzystniejsze, gdyż liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym wynosiła odpowiednio 52 i 22.

Aktualna sytuacja demograficzna Polski jest niekorzystna, a kierunek zachodzących zmian sprawia, że prognozy na kolejne lata prezentują się jeszcze gorzej. Według przewidywań Eurostatu liczebność polskiej populacji na przestrzeni lat 2019 – 2070 zmniejszy się o 7 mln i wyniesie 30 807 000 osób¹⁹. Pomimo zakładanego wzrostu współczynnika dzietności z 1,36 w 2019 r. do 1,65 w 2070 r., jego poziom w dalszym ciągu będzie zbyt niski, by możliwe było zapewnienie zastępowalności pokoleń. Demografowie spodziewają się także wzrostu oczekiwanej długości trwania życia. W porównaniu z rokiem 2019 oczekiwana długość trwania życia w momencie narodzin wzrośnie dla mężczyzn o 10 lat i wyniesie 84,3 lat, natomiast dla kobiet o 8 lat i wyniesie 89,5 lat. Również dla osób w wieku 65 lat wydłużeniu ulegnie prognozowana dalsza długość życia i wyniesie 22,6 lat (czyli o 7 więcej niż w 2019 r.) dla mężczyzn oraz 26,2 lata (czyli o 6 lat więcej niż w 2019 r.) dla kobiet. Wszystko to sprawi, iż osoby starsze będą stanowiły coraz to większy odsetek społeczeństwa. Szacowany stosunek liczby osób w wieku 65 + do liczby osób w przedziale wiekowym 20 – 64 lat, który w 2019 r. liczył 29%, w 2070 r. zwiększy się do 68%.

Podobną prognozę w maju 2019 r. opracował na podstawie założeń makroekonomicznych Ministerstwa Finansów oraz przy wykorzystaniu metod matematyki aktuarialnej Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Owocem ich pracy jest model nazywany „FUS17”. Ramami czasowymi obejmuje on okres od 2020 do 2080 roku. Według prognozy ogólna liczba ludności Polski w 2080 r. zmniejszy się do 30,3 mln osób²⁰. Wzrośnie za to współczynnik dzietności i wyniesie on 1,87. Mediana wieku ukształtuje się na poziomie 48,1 lat. Ludność w wieku przedprodukcyjnym liczyła będzie 5 341 tys. osób i stanowiła 17,6% całej populacji. W wieku poprodukcyjnym będzie 10 167 tys. osób, czyli 33,5% społeczeństwa. Razem odsetek osób w wieku nieprodukcyjnym w populacji osiągnie 51,1%. Współczynnik obciążenia demograficznego wyniesie więc 104 osoby w wieku nieprodukcyjnym przypadające na 100 osób w wieku produkcyjnym.

¹⁹ *The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019 – 2070)*, Eurostat, 2021, (https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2021-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2019-2070_en), dostęp: 10.02.2023 r.

²⁰ *Prognoza wpływów i wydatków Funduszu Emerytalnego do 2080 roku*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych [ZUS], 2019, (https://bip.zus.pl/documents/493361/494125/Prognoza_Fundusz_Emerytalny_2020-2080.pdf/6adcc789-79bf-b08e-4261-8fc5184a4e95), dostęp: 10.02.2023 r.

Jak widać zarówno prognoza przygotowana przez Eurostat, jak i ta sporządzona przez ZUS przewidują dalsze postępowanie procesu starzenia się polskiego społeczeństwa. Stanowić będzie to wyzwanie dla polskiego systemu emerytalnego, opierającego się na umowie między-pokoleniowej. Metoda repartycyjna polega bowiem na tym, że wydatki ponoszone z tytułu wypłaty bieżących świadczeń emerytalnych pokrywane są z bieżących wpływów ze składek odprowadzanych przez aktywnych zawodowo obywateli. W związku z wydłużaniem się życia ludności wzrastać będzie ilość emerytów oraz wydłuży się okres pobierania przez nich świadczeń. Ponadto niektórzy decydują się na wcześniejsze przejście na emeryturę, co oznacza skrócenie się okresu płacenia przez nich składek na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych i dodatkowo obciąża system emerytalny²¹. W celu częściowego rozwiązania problemu z wypłacaniem świadczeń w przyszłości w roku 1999 przeprowadzono w Polsce reformę systemu emerytalnego, przechodząc z metody repartycyjnej na repartycyjno – kapitałową. Powołano wówczas do życia Otwarte Fundusze Emerytalne, stanowiące II filar systemu emerytalnego²². Powstał wtedy również III filar, na który obecnie składają się: Pracownicze Plany Kapitałowe (PPK), Pracownicze Programy Emerytalne (PPE), Indywidualne Konta Emerytalne (IKE) oraz Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE).

Pomimo wprowadzonych zmian z analizy przeprowadzonej przez ZUS w 2019 r., sporządzonej w trzech wariantach – pesymistycznym, optymistycznym i pośrednim, wynika że w całym okresie jaki obejmowała, a więc począwszy od 2020 r. do 2080 r., w wariantach pesymistycznym oraz pośrednim fundusz emerytalny osiągał będzie ujemne saldo roczne²³. Innymi słowy, wysokość wydatków na emerytury finansowane z funduszu emerytalnego oraz części odpisu na ZUS przewyższą wysokość wpływów ze składek oraz tzw. „suwaka bezpieczeństwa”. Jedynie w wariacie optymistycznym fundusz będzie w stanie wypracować roczne nadwyżki. Stanie się to jednak dopiero w 2065 r. Stąd wydolność funduszu, czyli iloraz wpływów i wydatków, przyjmie wartości powyżej 100% wyłącznie w latach 2065 – 2080 w wariacie optymistycznym. W pozostałych dwóch wariantach w latach poddanych analizie wydolność nigdy nie przekroczy 100%. Innym wskaźnikiem obrazującym sytuację systemu emerytalnego jest

---

²¹ *Oszczędności emerytalne Polaków. Jak mądrze zabezpieczyć się na przyszłość?*, Fundacja Republikańska, 2021, (<https://fundacjarepublikanska.org/wp-content/uploads/2021/03/RAPORT-PPK-INTERNET.pdf>), dostęp: 11.02.2023 r.

²² N. Lechowicz, *Dobrowolne formy oszczędzania na emeryturę w świetle konieczności dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura” 2013, nr 4(8), s. 45.

²³ *Prognoza wpływów i wydatków ...*, op. cit.

współczynnik obciążenia systemowego (iloraz liczby osób na emeryturze oraz liczby osób objętych ubezpieczeniem emerytalnym). ZUS przewiduje, iż system emerytalny niezależnie od wariantu będzie najbardziej obciążony w latach 2055 – 2065. Zakładając optymistyczny rozwój zdarzeń współczynnik ten w szczytowym momencie wyniesie 0,72, zaś przyjmując pesymistyczny scenariusz będzie to 0,88. W obu przypadkach będzie to miało miejsce w 2060 r.

W obliczu takich perspektyw władze zaczynają podejmować działania, mające na celu zniwelowanie nierównowagi finansowej systemu emerytalnego. Cel ten próbują osiągnąć np. poprzez podnoszenie wieku emerytalnego, ograniczanie możliwości wcześniejszego przejścia na emeryturę, podnoszenie wymogów, które należy spełnić, by móc uzyskać minimalną wysokość świadczenia emerytalnego, zniesienie przywilejów emerytalnych, czy zmniejszenie wysokości wypłacanych emerytur²⁴.

Sytuacja przyszłych emerytów jest niepokojąca. Wysokość świadczeń emerytalnych, które otrzymają będzie znacznie niższa od ich wynagrodzeń uzyskiwanych w latach aktywności zawodowej. Wobec tego bez uzupełnienia emerytur przysługujących im z obowiązkowego systemu emerytalnego o wpływy z dodatkowych, dobrowolnych form zabezpieczenia, utrzymanie dotychczasowego poziomu życia po przejściu na emeryturę może okazać się niezwykle trudne²⁵. Jedną z miar stosowanych do określenia stopnia pokrycia potrzeb bytowych emerytów zapewnionego przez świadczenia pobierane w ramach obowiązkowego systemu emerytalnego jest stopa zastąpienia²⁶. Oblicza się ją dzieląc wysokość nowo przyznanej emerytury przez średnie miesięczne wynagrodzenie. Spodziewana wartość tego wskaźnika w 2060 r. to zaledwie 18,7%²⁷. Taki stan rzeczy grozić będzie ubóstwem osób w wieku emerytalnym. Do zmierzenia stopnia pokrycia potrzeb wykorzystuje się także tzw. lukę emerytalną. Jest to różnica między stopą zastąpienia brutto gwarantowaną przez bazowy system emerytalny pracownikowi o przeciętnym wynagrodzeniu a przeciętną stopą zastąpienia przypadającą na

²⁴ T. Jedynek, *Ryzyko starości a dodatkowy system emerytalny w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2016, nr 8(956), s. 9.

²⁵ T. Jarocki, *Postawy Polaków wobec oszczędzania w II i III filarze w świetle znajomości zasad systemu emerytalnego*, „Ubezpieczenia społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 4/2017, s. 144.

²⁶ T. Jedynek, *Ryzyko ...*, *op. cit.*, s. 9.

²⁷ J. Ociski, *Jak zatroszczyć się o zabezpieczenie na starość osób o niskich dochodach?*, 2017, (<https://www.zus.pl/documents/10182/874079/13+-+Jak+zatroszczy%25C4%2587+si%25C4%2599+o+zabezpieczenie+na+staro%25C5%2598%25C4%2587+os%25C3%25B3b+o+niskich+dochodach.pdf/d3c3bb66-5784-44b2-bf1a-d98528603e60>), dostęp: 12.02.2023 r.

wszystkie kraje należące do OECD²⁸. Przez wzgląd na zagrożenia wynikające z ryzyka niewypłacalności systemu emerytalnego w przyszłości, a także przewidywane relatywnie niskie stopy zastąpienia oraz pogłębianie się luki emerytalnej, znaczenia zaczynają nabierać dodatkowe, alternatywne metody zabezpieczenia emerytalnego.

6.3. Wybrane alternatywne metody zabezpieczenia emerytalnego

Występuje wiele sposobów na zapewnienie sobie dodatkowych zasobów pieniężnych na czas jesieni życia. Jedną z alternatywnych form zabezpieczenia emerytalnego są usługi typu *equity release*. Umożliwiają one uptyśnienie kapitału zamrożonego w posiadanych nieruchomościach. Zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej, by móc sklasyfikować usługę jako *equity release* musi ona spełniać poniższe kryteria²⁹:

- mieć charakter usługi finansowej,
- stanowić przyszłe źródło płynności,
- zapewnić beneficjentowi możliwość dożywotniego zamieszkiwania w nieruchomości,
- uwzględniać jedynie wartość nieruchomości przy ustalaniu wysokości spłaty.

Wyróżnia się dwa modele, w których oferowane mogą być usługi *equity release*. Pierwszym z nich jest model kredytowy, znany szerzej jako „odwrócony kredyt hipoteczny”, drugim zaś model sprzedażowy³⁰. Umowa w modelu sprzedażowym zakłada przeniesienie własności nieruchomości, będącej przedmiotem umowy na osoby trzecie z momentem jej podpisania, przy jednoczesnym zagwarantowaniu zbywcy prawa do dożywotniego jej zamieszkiwania³¹. Oznacza to, że podmiot przejmujący prawo własności zobligowany będzie przez cały okres obowiązywania umowy do pokrywania kosztów wynikających z opłat publicznoprawnych, takich jak podatek od nieruchomości. Pozostałe koszty związane z utrzymaniem nieruchomości obciążą zaś konsumenta. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku modelu kredytowego. Tutaj przeniesienie prawa własności następuje dopiero po śmierci kredytobiorcy, a więc to on odpowiada za opłacanie kosztów zarówno na poczet utrzymania nieruchomości, jak i opłat

²⁸ T. Jedynek, *Ryzyko ...*, op. cit., s. 9 – 10.

²⁹ U. Reifner, S. Clerc – Renaud, E. F. Pérez – Carrillo, A. Tiffe, M. Knobloch, *Study on Equity Release Schemes in the EU, Part I: General Report*, Institut für Finanzdienstleistungen e.V., 2009.

³⁰ P. Kowalczyk – Rólczyńska, T. Rólczyński, *Odwrócony kredyt hipoteczny – dodatkowe źródło zabezpieczenia emerytalnego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2014, nr 3, s. 136.

³¹ M. Cycoń, *Odwrócona hipoteka. Zagadnienia ekonomiczno – prawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2019, s. 25 – 27.

publicznoprawnych. Kolejną różnicą między modelami jest podmiot oferujący usługę. Podczas, gdy w modelu sprzedażowym może być nim dowolny podmiot świadczący usługi finansowe (np. zakłady ubezpieczeń), w modelu kredytowym podmiotem świadczącym usługę jest bank³². Modele różnią się także w kwestii formy wypłaty świadczenia. W modelu sprzedażowym wypłaty świadczeń dokonywane są zwykle dożywotnio, natomiast w modelu kredytowym świadczenie może być wypłacane do ustalonego terminu, dożywotnio, czy też w postaci linii kredytowej z określonym limitem. Ponadto w modelu kredytowym istnieje możliwość spłacenia przez spadkobierców odwróconego kredytu hipotecznego wraz z odsetkami oraz pozostałymi kosztami w celu zachowania nieruchomości w rękach rodziny, czego nie dopuszcza model sprzedażowy. Mają oni na to 12 miesięcy licząc od dnia śmierci kredytobiorcy³³. Jeśli tego nie uczynią, w posiadanie nieruchomości wchodzi bank, a spłatą kredytu staje się wartość otrzymana w wyniku sprzedaży tej nieruchomości. Gdyby wówczas zdarzyło się tak, że wartość uzyskana ze sprzedaży nieruchomości przekroczyłaby wartość długu, to nadwyżka ta powinna zostać zwrócona przez bank spadkobiercom³⁴. W sytuacji odwrotnej, tzn. jeśli wartość nieruchomości jest mniejsza od zadłużenia, spadkobiercy nie są zobligowani do pokrycia tej różnicy.

Wysokość terminowego rocznego świadczenia z tytułu odwróconego kredytu hipotecznego zawartego na n – lat, płatnego z góry na początku każdego roku osobie w wieku x ustalić można przy wykorzystaniu następującego wzoru:

$$b = \frac{RW_0 \times \alpha}{\ddot{a}_{x:\bar{n}}}$$

gdzie:

$$\ddot{a}_{x:\bar{n}} = \sum_{k=0}^{n-1} V^k {}_kP_x$$

b – wysokość terminowego rocznego świadczenia płaconego z góry osobie x – letniej,

$RW_0 \times \alpha$ – kwota otrzymanego odwróconego kredytu hipotecznego ustalona jako część aktualnej w momencie zawierania umowy wartości rynkowej nieruchomości,

V – czynnik dyskontujący, $V = \frac{1}{1+r}$,

³² P. Kowalczyk – Rólczyńska, T. Rólczyński, *Odwrócony kredyt hipoteczny...*, op. cit., s. 136 – 137.

³³ Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym, (Dz. U. 2014 poz. 1585 z późn. zm.).

³⁴ M. Cycoń, *Odwrócona hipoteka ...*, op. cit., s. 27.

r – stopa procentowa,

${}_kP_x$ – prawdopodobieństwo przeżycia kolejnych k lat przez x – letnią osobę.

W Polsce kwestie dotyczące funkcjonowania odwróconego kredytu hipotecznego uregulowane zostały Ustawą z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym. Ustawa definiuje odwrócony kredyt hipoteczny jako umowę na podstawie, której bank zobowiązuje się przekazać kredytobiorcy określoną sumę środków pieniężnych na czas nieoznaczony, które zostaną spłacone dopiero po śmierci kredytobiorcy, zaś kredytobiorca zobowiązuje się do zapewnienia zabezpieczenia tej spłaty wraz z odsetkami i innymi kosztami³⁵. Zgodnie z ustawą kredytobiorcą może zostać osoba fizyczna, będąca właścicielem lub współwłaścicielem nieruchomości, jak też osoba, której przysługuje spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu bądź udział w tym prawie lub której przysługuje prawo do wieczystego użytkowania bądź udział w tym prawie. W ustawie nie ma żadnych obostrzeń dotyczących minimalnego wieku beneficjenta, co oznacza, że nie tylko osoby starsze mogą zaciągnąć taki kredyt. Wedle ustawy kwotę odwróconego kredytu hipotecznego ustala się na podstawie wartości rynkowej nieruchomości, na której beneficjent ustanowi zabezpieczenie tegoż kredytu. Na 14 dni przed zawarciem umowy bank zobligowany jest do przekazania kredytobiorcy formularza informacyjnego zawierającego m.in. informacje o kosztach związanych z odwróconym kredytem, takich jak prowizje, opłaty za przygotowanie i rozpatrzenie wniosku kredytowego, koszty dokonania wyceny nieruchomości lub lokalu, a także koszty monitorowania wartości nieruchomości lub lokalu. Ustawa precyzuje również prawa i obowiązki stron umowy. Do obowiązków kredytobiorcy należy np. utrzymanie nieruchomości lub lokalu w niepogorszonym stanie, opłacanie w terminie podatków oraz wszelkich obowiązkowych opłat wynikających z korzystania z tej nieruchomości lub lokalu oraz o ile wymaga tego bank, posiadanie ubezpieczenia nieruchomości lub lokalu od zdarzeń losowych. Przysługuje mu natomiast prawo do odstąpienia od umowy bez podania przyczyny, w terminie do 30 dni od dnia jej zawarcia, prawo do wypowiedzenia umowy w dowolnym momencie jej obowiązywania, z zachowaniem 30 dniowego terminu wypowiedzenia oraz prawo do dokonania spłaty całej kwoty bądź jej części w każdym czasie. Bank z kolei może wypowiedzieć umowę jedynie w przypadku zaistnienia jednego z 4 warunków określonych w ustawie w art. 17.

---

³⁵ *Ibidem*, Art. 4 u.o.k.h.

Pomimo wprowadzenia ustawy żaden bank nie zainteresował się jednak poszerzeniem swojej oferty o taką usługę. Wynikać to może z faktu, iż potencjalna grupa klientów chętna na skorzystanie z odwróconej hipoteki jest niewielka, a zarazem jej zaoferowanie wiązałoby się dla banku z istotnym ryzykiem³⁶. Pierwszym z nich jest ryzyko długowieczności. W momencie zawierania umowy nie ma możliwości przewidzenia momentu śmierci kredytobiorcy, a co za tym idzie długości obowiązywania umowy. Czym dłużej żył będzie beneficjent, tym później bank otrzyma spłatę kredytu³⁷. Dla kredytobiorcy ryzyko to również nie jest obojętne. Jeśli zdecyduje się on na wariant umowy, w którym świadczenia wypłacane są do określonego z góry momentu, może okazać się, że mimo zaciągnięcia kredytu ostatnie lata życia spędzi on bez dodatkowego wpływu środków z tego tytułu. Kolejnym czynnikiem wpływającym na ryzykowność umowy odwróconego kredytu hipotecznego są zmiany w prawie. Jako że umowa ta ma charakter długoterminowy występuje ryzyko, że w czasie jej obowiązywania przepisy prawa ulegną zmianie bądź to na korzyść, bądź na niekorzyść obu stron umowy. Źródłem ryzyka jest także wartość rynkowa nieruchomości. Może się tak zdarzyć, że jej wartość w momencie przeniesienia prawa własności na bank będzie niższa od sumy wypłaconych beneficjentowi świadczeń. Problem może też stanowić utrzymanie dobrego stanu nieruchomości, za który odpowiedzialny jest kredytobiorca. Jeżeli kredytobiorcą jest osoba starsza, a to właśnie do takich osób kierowana jest oferta takiego kredytu, może mieć ona trudności z wyremontowaniem nieruchomości.

Innym przykładem dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego są ubezpieczenia rentowe. Mają one charakter oszczędnościowy i stanowią wsparcie finansowe dla ubezpieczonego po osiągnięciu przez niego określonego w umowie wieku, którym zwykle jest wiek emerytalny³⁸. Beneficjentem otrzymującym wpływy z tytułu renty jest przede wszystkim sam ubezpieczony, jednak w przypadku jego śmierci renta może również być wypłacana wskazanym przez niego osobom upoważnionym. Mianem renty (*annuity*) określa się okresowe świadczenie pieniężne, które wypłacane jest w równych odstępach czasowych. Renta pewna okresowo to taki rodzaj renty, która jest niezależna od życia ludzkiego, a ilość płatności jest

---

³⁶ B. Meluch, *Odwrócona hipoteka – model kredytowy czy model sprzedażowy? Czy polski senior będzie mógł wzmocnić swój budżet?*, [w:] „*Odwrócona hipoteka*” jako nowa usługa na rynku finansowym, pod red. E. Rutkowskiej – Tomaszewskiej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 3.

³⁷ P. Kowalczyk – Rólczyńska, T. Rólczyński, *Odwrócony kredyt...*, *op. cit.*, s. 139 – 141.

³⁸ P. Pisarewicz, A. Gierusz, P. Kowalczyk – Rólczyńska, A. Pobłocka, *Produkty ubezpieczeniowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2020, s. 89.

najczęściej uzgadniana z góry. Renta terminowa natomiast uzależniona jest od ludzkiego życia, czyli prawdopodobieństwa przeżycia przez osoby w wieku x i wypłacana jest jedynie wtedy, gdy annuitant jeszcze żyje³⁹. Ubezpieczenia rentowe związane są w głównej mierze z rentami terminowymi, jednak może się także zdarzyć, iż występować w nich będzie połączenie renty terminowej z rentą pewną okresową. Dzięki takiemu rozwiązaniu wpłacone przez ubezpieczonego do zakładu ubezpieczeń składki nie przepadną w sytuacji, gdyby umarł on w okresie objętym ubezpieczeniem, jakby to miało miejsce w przypadku renty terminowej, lecz zostaną wypłacone uposażonym.

Ubezpieczony podpisując z zakładem ubezpieczeń umowę zobowiązuje się do opłacania składek. Może tego dokonać jednorazowo, wówczas mówimy o składce jednorazowej lub regularnie wpłacając określoną sumę pieniędzy. W zależności od postanowień umowy składki mogą być płacone w okresach miesięcznych, kwartalnych, półrocznych lub rocznych. W zamian za opłacone składki ubezpieczonemu przysługują świadczenia rentowe. Ze względu na moment rozpoczęcia wypłacania świadczenia wyróżnić można rentę natychmiast płatną, czyli taką która zostaje wypłacona zaraz po podpisaniu umowy i wpłaceniu składki jednorazowej oraz rentę odroczoną, która wypłacana będzie po upływie określonego czasu (najczęściej pierwsza płatność z tytułu renty odroczonej ma miejsce w roku, w którym ubezpieczony osiągnie wiek emerytalny)⁴⁰. Jeśli chodzi zaś o okres przez jaki zakład ubezpieczeń będzie wypłacał świadczenie, rentę podzielić można na⁴¹:

- rentę terminową – która wypłacana jest do ustalonego w umowie momentu, nie dłużej jednak niż do chwili śmierci ubezpieczonego,
- rentę pewną okresową – która wypłacana jest przez określoną z góry liczbę lat, bez względu na to czy ubezpieczony żyje czy też nie,
- rentę dożywotnią – która wypłacana jest aż do momentu śmierci ubezpieczonego,
- rentę gwarantowaną – w sytuacji, gdy okres wypłacania renty pewnej okresowej dobiegł końca, a ubezpieczony nadal żyje renta ta przekształca się w rentę dożywotnią.

Ubezpieczenia rentowe są mało popularne na polskim rynku ubezpieczeń. W 2021 r. składka przypisana brutto w całym dziale I ubezpieczeń wynosiła 22 127 490 tys. zł, z czego

---

³⁹ *Ibidem.*, s. 89 – 91.

⁴⁰ M. Cycoń, E. Czerwiec, *Ubezpieczenia rentowe na przykładzie ofert wybranych zakładów ubezpieczeń*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu” 2011, nr 181, s. 282.

⁴¹ *Ibidem.*, s. 282 – 283.

zaledwie 161 003 tys. zł przypadało na ubezpieczenia wchodzące w skład grupy 4, co oznacza że ich udział w dziale I stanowił jedynie 0,7%⁴². W 2022 r. spośród 24 towarzystw ubezpieczeniowych oferujących ubezpieczenia na życie, jedynie 15 posiadało w swojej ofercie ubezpieczenia rentowe⁴³. Do towarzystw tych należały: Aegon TU na Życie S.A., TU Allianz Życie Polska S.A., Compensa TU na Życie S.A. Vienna Insurance Group, TU Inter – Życie Polska S.A., Nationale – Nederlanden TUnŻ S.A., NNLIFE TUnŻiR S.A., PKO Życie TU S.A., Pocztove TUnŻ S.A., PZU Życie S.A., TUW Rejent – Life, Saltus TU Życie S.A., STUnŻ Ergo Hestia S.A., TU na Życie Europa S.A., TUnŻ Warta S.A. oraz Unum Życie TUiR S.A.

6.4. Świadomość Polaków w zakresie dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego w świetle wyników własnych badań ankietowych

W celu zbadania świadomości Polaków w zakresie ryzyka jakie niesie za sobą dla polskiego systemu emerytalnego starzenie się społeczeństwa oraz ich skłonności do korzystania z alternatywnych metod zabezpieczenia w dniach 24.02. – 26.02. 2023 r. przeprowadzono badanie ankietowe przy wykorzystaniu formularza Google. Kwestionariusz składał się z dwóch części: metryczki oraz pytań właściwych, obejmujących 3 pytania jednokrotnego wyboru oraz 7 pytań wielokrotnego wyboru. Niektóre z pytań skierowane były do wszystkich ankietowanych, pozostałe zaś do wybranej grupy osób (osób kształcących się, osób aktywnych zawodowo oraz emerytów).

W badaniu wzięło udział 55 osób, z czego kobiety stanowiły 70,9%, a mężczyźni 29,1%. Prawie połowa (45,5%) ankietowanych to osoby w wieku 18 – 26 lat. Zarówno osoby w przedziale wiekowym 27 – 45 lat, jak i 46 – 64 lat stanowiły po 21,8 % wszystkich respondentów. Powyżej 64 lat miało 10,9% uczestników badania. Żadna z osób biorących udział w badaniu nie była osobą niepełnoletnią. Wykształcenie wyższe posiadało 49,1% ankietowanych, średnie – 38,2%, natomiast zawodowe 12,7%. Różnicując respondentów ze względu na ich status zawodowy, 49,1% z nich to osoby aktywne zawodowo, 32,7% to studenci, 16,4% emeryci, 5,5% uczniowie, a 3,6% to bezrobotni, przy czym należy zwrócić uwagę, iż dana osoba może posiadać więcej niż jeden status na raz. Wśród ankietowanych znalazło się 35 mieszkańców wsi, 14 osób zamieszkujących miasta o liczbie mieszkańców przekraczającej 500 tys., 3 osoby

⁴² Statystyki 2021, Polska Izba Ubezpieczeń, (<https://piu.org.pl/raport-roczny-piu/>), dostęp: 09.03.2023 r.

⁴³ Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń 3/2022, Komisja Nadzoru Finansowego, 2022, (https://www.knf.gov.pl/?articleId=80446&p_id=18), dostęp: 18.02.2023 r.

zamieszkujące miasta o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys., 2 osoby zamieszkujące miasta o liczbie mieszkańców między 20 – 100 tys. oraz jedna osoba zamieszkująca miasto o liczbie mieszkańców pomiędzy 100 a 200 tys.

Na samym początku uczestnikom badania zadano pytanie o to czy według nich polskiemu systemowi emerytalnemu grozi w przyszłości niewydolność spowodowana starzeniem się społeczeństwa. Zdecydowana większość, bo aż 89,1% uważa, że system emerytalny w Polsce jest zagrożony, natomiast 10,9 % jest odmiennego zdania i jest spokojna o przyszłe losy systemu. Następnie spytano czy ankietowani uważają, że polski system emerytalny będzie w stanie zapewnić im świadczenie emerytalne wystarczające do pokrycia kosztów życia na emeryturze. Jedynie 12,7% przyznało, że świadczenie to będzie dla nich wystarczające. Pozostałe 87,3% ankietowanych jest przekonana, iż świadczenie to nie pozwoli im pokryć ponoszonych w okresie jesieni życia kosztów. Analizując odpowiedzi zauważyć również można, iż wraz z wiekiem rośnie odsetek osób przekonanych, że świadczenie emerytalne pozwoli zaspokoić ich potrzeby bytowe po przejściu na emeryturę. Zależność tą obrazuje tabela 6.2

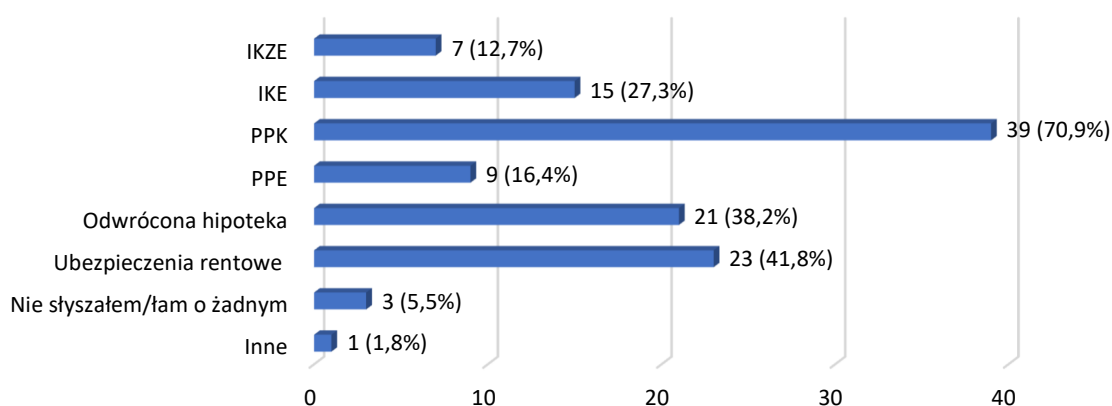
Tabela 6.2. Związek między wiekiem a przekonaniem, że świadczenie emerytalne będzie wystarczające do pokrycia kosztów życia na emeryturze

Czy uważa Pan/Pani, że polski system emerytalny będzie w stanie zapewnić Panu/Pani świadczenie emerytalne wystarczające do pokrycia kosztów życia na emeryturze?	Wiek									
	Poniżej 18 lat		18 - 26 lat		27 - 45 lat		46 - 64 lat		Powyżej 64 lat	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tak	0	0%	0	0%	1	8,33%	3	25,00%	3	50%
Nie	0	0%	25	100%	11	91,67%	9	75,00%	3	50%
Razem	-	-	25	100%	12	100%	12	100%	6	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Trzecie pytanie kwestionariusza miało za zadanie zbadać wiedzę Polaków na temat dostępności dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego. Respondenci zostali poproszeni o wskazanie, o których formach zabezpieczenia słyszeli. Było to pytanie wielokrotnego wyboru. Najwięcej osób – 39, spotkało się kiedyś z Pracowniczymi Planami Kapitałowymi. Na drugim oraz trzecim miejscu pod względem częstości wskazywania przez ankietowanych znalazły się odpowiednio ubezpieczenia rentowe oferowane przez towarzystwa ubezpieczeniowe,

wskazane przez 23 osoby oraz odwrócona hipoteka, wskazana przez 21 osób. O Indywidualnych Kontach Emerytalnych słyszało 15 osób, o Pracowniczych Programach Emerytalnych 9 osób, a o Indywidualnych Kontach Zabezpieczenia Emerytalnego 7 osób. Ponadto jedna osoba słyszała o innej niż wymienione w ankiecie formie, jednak nie podała jaka to forma. Trzy osoby nie posiadały natomiast żadnej wiedzy o istnieniu dodatkowych form zabezpieczenia. Odpowiedzi ankietowanych obrazuje rysunek 6.1.

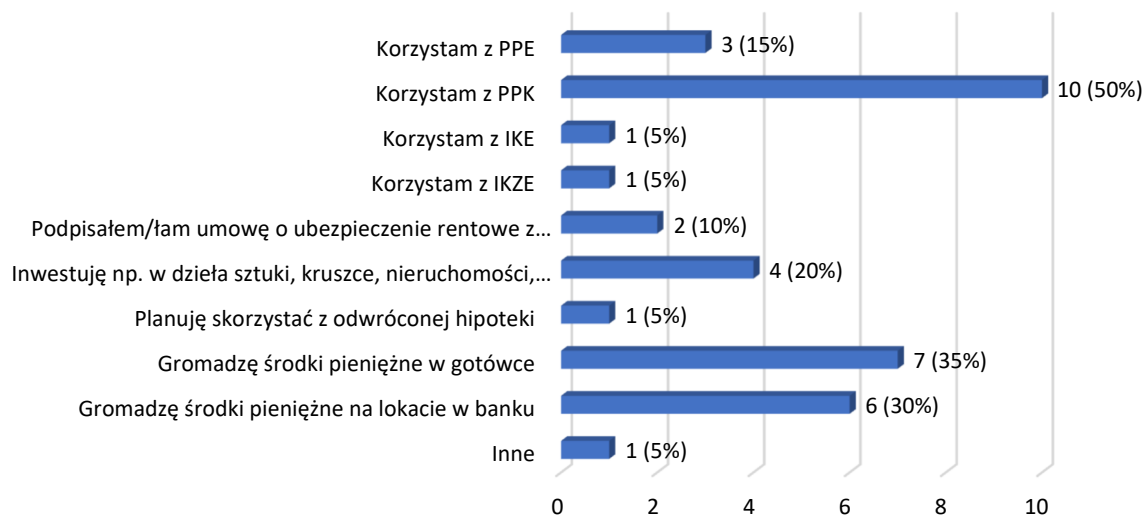
Rysunek 6.1. Znajomość alternatywnych metod zabezpieczenia emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Kolejne trzy pytania skierowane były wyłącznie do osób aktywnych zawodowo. Najpierw zostali oni zapytani czy poza opłacaniem obowiązkowych składek emerytalnych gromadzą oni w inny sposób kapitał na czas emerytury. Było to pytanie jednokrotnego wyboru. Z otrzymanych odpowiedzi wynika, iż 58,1% osób pracujących opłaca jedynie obowiązkowe składki, zaś 41,9% dodatkowo odkłada środki finansowe. Na podstawie odpowiedzi na kolejne dwa pytania wielokrotnego wyboru wywnioskować można, iż osoby korzystające z dodatkowych form zabezpieczenia najczęściej akumulują środki w ramach Pracowniczych Planów Kapitałowych. Badani chętnie gromadzą również środki pieniężne w gotówce bądź na lokacie bankowej. Nieco mniejszym zainteresowaniem cieszą się inwestycje (np. w dzieła sztuki, kruszce, nieruchomości, wina inwestycyjne), Pracownicze Programy Emerytalne oraz ubezpieczenia rentowe. Z Indywidualnego Konta Emerytalnego oraz Indywidualnego Konta Zabezpieczenia Emerytalnego korzysta tylko po jednej osobie. Jedna osoba gromadzi kapitał w sposób inny niż wymienione, lecz nie podała w jaki. Z odwróconej hipoteki planuje skorzystać również jedna osoba. Osoby nie korzystające z dodatkowych form zabezpieczenia, nie robią tego przede wszystkim z powodu braku wystarczających środków finansowych oraz braku zaufania do

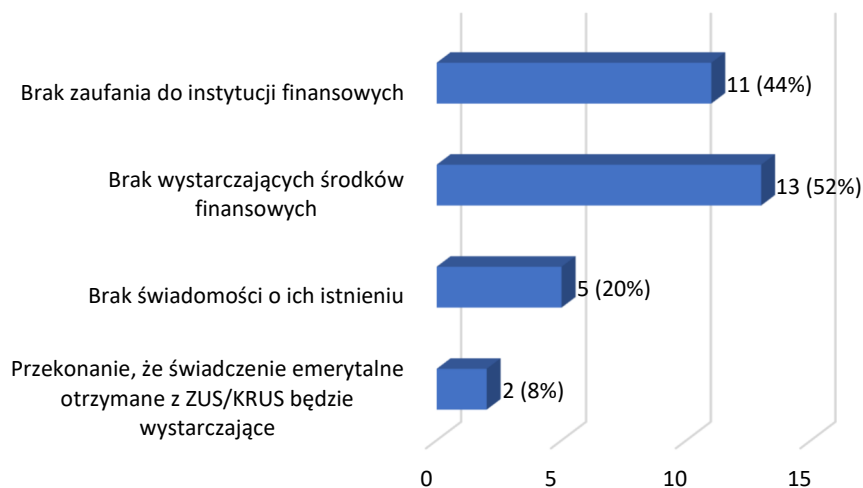

instytucji finansowych. Pięć osób jako przyczynę podało także brak świadomości o istnieniu dodatkowych metod zabezpieczenia, a dwie uznały, że świadczenie emerytalne, które otrzymają z ZUS lub KRUS im wystarczy i nie potrzebują one dodatkowo gromadzić środków. Odpowiedzi osób aktywnych zawodowo na pytania dotyczące dodatkowych form zabezpieczenia, z których korzystają oraz powodów, dla których z nich nie korzystają zostały przedstawione na rysunkach 6.2 i 6.3.

Rysunek 6.2. Dodatkowe formy zabezpieczenia z jakich korzystają osoby aktywne zawodowo

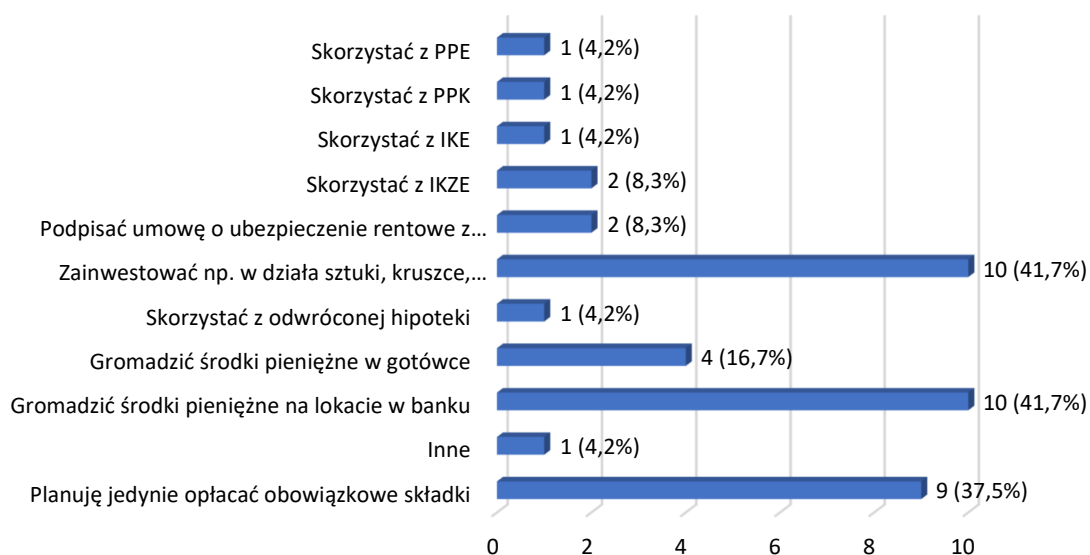
Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Rysunek 6.3. Powody, dla których aktywni zawodowo nie korzystają z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Następnie zadano pytanie wyłącznie osobom, które jeszcze się kształcą. Było to pytanie wielokrotnego wyboru i dotyczyło tego, w jaki sposób młodzi ludzie planują w przyszłości gromadzić kapitał na okres starości. Ich odpowiedzi zostały zilustrowane na rysunku 6.4. Opłacanie jedynie obowiązkowych składek planuje 37,5% uczniów/studentów. Ci, którzy zdecydują się dodatkowo odkładać środki, mają zamiar zrobić to głównie poprzez inwestowanie (np. w dzieła sztuki, kruszce, nieruchomości, wina inwestycyjne) oraz gromadzenie środków pieniężnych na lokacie w banku. Pojedyncze osoby zakładają gromadzenie gotówki, podpisanie z towarzystwem ubezpieczeniowym umowy o ubezpieczenie rentowe oraz skorzystanie z Indywidualnego Konta Zabezpieczenia Emerytalnego. Pozostałe formy są zdecydowanie mniej popularne.

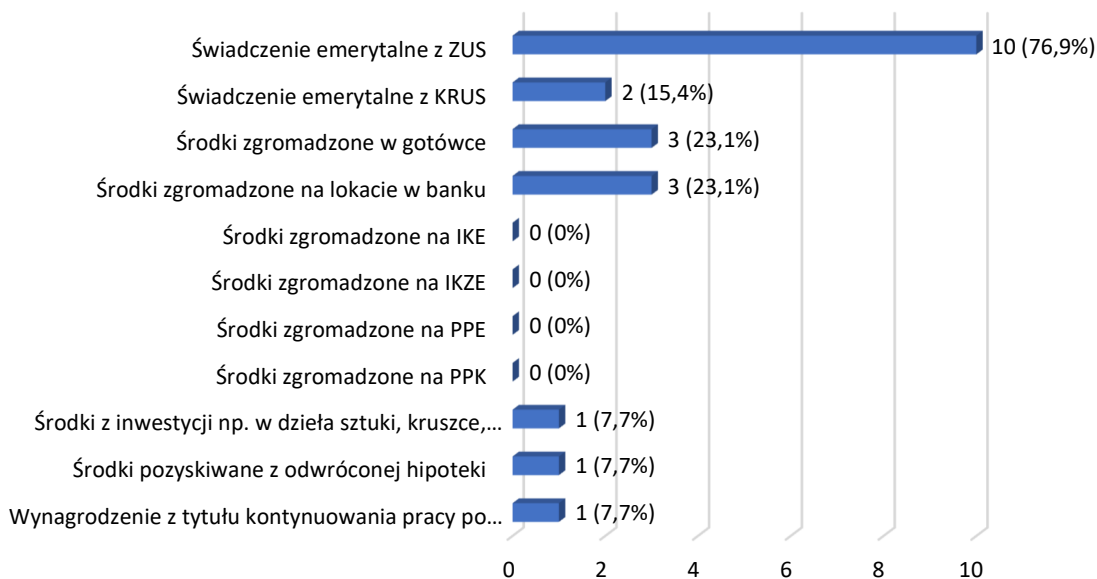
Rysunek 6.4. Dodatkowe formy zabezpieczenia emerytalnego, z jakich planują skorzystać osoby, które jeszcze się kształcą

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Kolejno zwrócono się z pytaniem do emerytów i zapytano ich o to, z jakich źródeł finansują oni swoje bieżące wydatki. Było to pytanie wielokrotnego wyboru, a ich odpowiedzi ilustruje rysunek 6.5. Podstawowym źródłem finansowania emerytów są oczywiście świadczenia emerytalne otrzymywane z ZUS. Dwie osoby otrzymują świadczenia emerytalne z KRUS. Emeryci ponadto posiłkują się środkami pieniężnymi zgromadzonymi w gotówce lub na lokacie w banku. Po jednym z ankietowanych emerytów czerpie również środki do życia z inwestycji (np. w dzieła sztuki, kruszce, nieruchomości, wina inwestycyjne), z odwróconej hipoteki oraz z tytułu kontynuowania pracy po przejściu na emeryturę. Żaden z emerytów biorących udział w

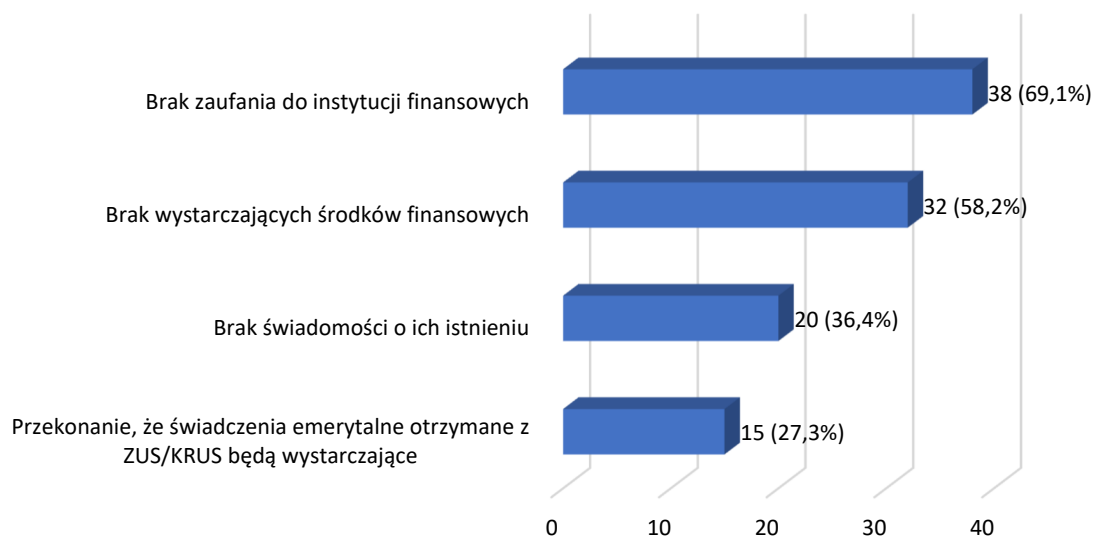
badaniu nie składał środków w ramach Indywidualnego Konta Emerytalnego, Indywidualnego Konta Zabezpieczenia Emerytalnego, Pracowniczych Programów Emerytalnych oraz Pracowniczych Planów Kapitałowych.

W przedostatnim pytaniu wszyscy ankietowani zostali poproszeni o wskazanie, jakie są ich zdaniem powody, dla których ludzie niechętnie korzystają z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego. Mogli oni wybrać więcej niż jedną odpowiedź. Za najważniejszą przyczynę uznali oni brak zaufania do instytucji finansowych. Taką odpowiedź zaznaczyło 69,1% respondentów. Nieco rzadziej wybieraną odpowiedzią był brak wystarczających środków finansowych (58,2% ankietowanych). Brak świadomości o istnieniu dodatkowych form oraz przeświadczenie, że emerytura otrzymana z ZUS/KRUS będzie wystarczająca jako przyczynę podało odpowiednio 36,4% oraz 27,3% uczestników badania. Odpowiedzi uzyskane na to pytanie prezentuje rysunek 6.6.

Rysunek 6.5. Źródła z jakich emeryci finansują swoje bieżące wydatki

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Rysunek 6.6. Powody, dla których ludzie niechętnie korzystają z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Na samym końcu spytano o to, co zachęciłoby ankietowanych do skorzystania z dodatkowych metod zabezpieczenia emerytalnego. To pytanie również było pytaniem wielokrotnego wyboru, a otrzymane odpowiedzi zostały zobrazowane na rysunku 6.7. Wynika z nich, że największą zachętą byłaby możliwość dziedziczenia środków przez bliskich. Takiej odpowiedzi udzieliło 49,1% respondentów. Kolejnymi ważnymi czynnikami zachęcającymi do skorzystania z dodatkowego zabezpieczenia są według ankietowanych ulgi podatkowe, możliwość wypłacenia środków przed uzyskaniem wieku emerytalnego oraz dopłaty ze strony państwa. Mniejsze znaczenie natomiast mają możliwość rezygnacji w dowolnym momencie (wskazana przez 36,4% uczestników badania), możliwość chwilowego zawieszenia wpłat oraz możliwość indywidualnego ustalania częstotliwości wypłat (wybrane przez 23,6% ankietowanych).

Rysunek 6.7. Co skłoniłoby ludzi do skorzystania z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

6.5. Podsumowanie

Większość ankietowanych jest świadoma niestabilności finansowej czekającej polski system emerytalny, wywołanej poprzez nieustannie postępujący proces starzenia się społeczeństwa oraz uważa, że wysokość świadczenia emerytalnego, jaką system będzie w stanie im zaoferować będzie dla nich niezadowalająca. Hipoteza pierwsza została więc zweryfikowana w sposób negatywny (*H1: Polacy mają niską świadomość skutków zachodzących zmian demograficznych dla systemu emerytalnego w Polsce*). Wraz z wiekiem rośnie co prawda odsetek osób wierzących w to, że otrzymana przez nich emerytura z ZUS/KRUS będzie wystarczająca do zaspokojenia ich potrzeb bytowych. Wiązać się to może z faktem, iż ludzie młodzi zdają sobie sprawę z tego, że w momencie, kiedy zakończą oni swoją aktywność zawodową, kondycja systemu emerytalnego będzie znacznie gorsza niż współcześnie, natomiast osoby, które są już obecnie na emeryturze czują się względnie bezpiecznie finansowo z wypłacanym im świadczeniem.

Wiedza Polaków o dodatkowych formach zabezpieczenia emerytalnego może być oceniona jako średnia. Najwięcej osób słyszało o Pracowniczych Planach Kapitałowych, co może być spowodowane tym, że pracodawcy zobowiązani są do przystąpienia do PPK, jeśli średnioroczne zatrudnienie w ich firmie przekroczy 9 osób, a więc mnóstwo osób zetknęło się z nimi w swoim miejscu pracy. Niewielu osobom znajome były zaś Pracownicze Programy

Emerytalne, Indywidualne Konta Emerytalne czy Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego. Ponadto wśród respondentów znalazły się osoby, które w ogóle nie znały żadnych alternatywnych metod zabezpieczenia emerytalnego.

Pomimo tego, że ludzie są względnie świadomi tego, co czeka system emerytalny, tylko nieliczni zadeklarowali, że korzystają bądź chcą skorzystać z dodatkowych metod zabezpieczenia. Większość osób aktywnych zawodowo opłaca jedynie obowiązkowe składki, a ponad 1/3 uczniów i studentów planuje pójść w ich ślady. Analizując odpowiedzi emerytów również można zauważyć, iż w głównej mierze polegają oni na systemie emerytalnym. Głównymi przyczynami ich niechęci do alternatywnych form zabezpieczenia emerytalnego są brak zaufania do instytucji finansowych oraz brak wystarczających dostępnych środków finansowych, które mogliby przeznaczyć na oszczędzanie na okres jesieni życia, co potwierdza drugą hipotezę (*H2: Istotną barierą dla korzystania przez Polaków z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego jest ich brak zaufania do instytucji finansowych*). Ci, którzy odkładają kapitał gromadzą środki przede wszystkim w PPK, w gotówce, na lokacie bankowej czy też inwestując np. w dzieła sztuki, kruszce, nieruchomości, czy wina inwestycyjne. Osoby, które jeszcze się kształcą, a chcą w przyszłości akumulować kapitał na okres starości, planują wpłacać środki na lokatę w banku oraz inwestować. Do skorzystania z alternatywnych metod zabezpieczenia emerytalnego ankietowanych skłoniłaby możliwość dziedziczenia środków przez bliskich, możliwość wypłacenia środków przed osiągnięciem wieku emerytalnego, a także ulgi podatkowe oraz dopłaty ze strony państwa.

Literatura

Literatura zwarta

Cycoń M., *Odwrócona hipoteka. Zagadnienia ekonomiczno – prawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2019.

Meluch B., *Odwrócona hipoteka – model kredytowy czy model sprzedażowy? Czy polski senior będzie mógł wzmocnić swój budżet?*, [w:] „*Odwrócona hipoteka*” jako nowa usługa na rynku finansowym, pod red. E. Rutkowskiej – Tomaszewskiej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017.

Pisarewicz P., Gierusz A., Kowalczyk – Rólczyńska P., Pobłocka A., *Produkty ubezpieczeniowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2020.

Artykuły naukowe

Abramowska – Kmon A., *O nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności*, „*Studia Demograficzne*” 2011, nr 1 (159).

Cycoń M., Czerwiec E., *Ubezpieczenia rentowe na przykładzie ofert wybranych zakładów ubezpieczeń*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu” 2011, nr 181.

Jarocki T., *Postawy Polaków wobec oszczędzania w II i III filarze w świetle znajomości zasad systemu emerytalnego*, „Ubezpieczenia społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 4/2017.

Jedynak T., *Ryzyko starości a dodatkowy system emerytalny w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2016, nr 8(956).

Kowalczyk – Rólczyńska P., Rólczyński T., *Odwrócony kredyt hipoteczny – dodatkowe źródło zabezpieczenia emerytalnego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2014, nr 3.

Lechowicz N., *Dobrowolne formy oszczędzania na emeryturę w świetle konieczności dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura” 2013, nr 4(8).

Reifner U., Clerc – Renaud S., Pérez – Carrillo E. F., Tiffe A., Knobloch M., *Study on Equity Release Schemes in the EU, Part I: General Report*, Institut für Finanzdienstleistungen e.V., 2009.

Szymańczak J., *Starzenie się polskiego społeczeństwa – wybrane aspekty demograficzne*, „Studia BAS” 2012, nr 2 (30).

Zygmunt A., *Misja: dziecko. Kobiety i mężczyźni wobec rodzicielstwa i prokreacji*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2020, nr 21.

Akty normatywne

Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym, (Dz. U. 2014 poz. 1585 z późn. zm.).

Źródła internetowe

Age Structure. Our World in Data, (<https://ourworldindata.org/age-structure>), dostęp: 07.02.2023 r.

Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń 3/2022, Komisja Nadzoru Finansowego, 2022, (https://www.knf.gov.pl/?articleId=80446&p_id=18), dostęp: 18.02.2023 r.

EU's median age increased to 44.1 years in 2021. Eurostat, 2022, (<https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220228-1>), dostęp: 07.02.2023 r.

Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2021r. Stan w dniu 31 grudnia. GUS, 2022, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-w-2021-r-stan-w-dniu-31-grudnia.6.31.html>), dostęp: 08.02.2023 r.

Mały Rocznik Statystyczny Polski. Główny Urząd Statystyczny [GUS] 2022, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/maly-rocznik-statystyczny-polski-2022.1.24.html>), dostęp: 05.02.2023 r.

Materiały z konferencji prasowej Prezesa GUS z 30.01.2023r. GUS 2023, (<https://stat.gov.pl/dla-mediow/konferencje-i-briefingi-prasowe-w-gus/materiały-z-konferencji-prasowej-prezesa-gus-z-30-01-2023-r.46.1.html>), dostęp: 06.02.2023 r.

Oczki J., *Jak zatroszczyć się o zabezpieczenie na starość osób o niskich dochodach?*, 2017, (<https://www.zus.pl/documents/10182/874079/13+-+Jak+zatroszczy%25C4%2587+si%25C4%2599+o+zabezpieczenie+na+staro%25C5%259B%25C4%2587+os%25C3%25B3b+o+niskich+dochodach.pdf/d3c3bb66-5784-44b2-bf1a-d98528603e60>), dostęp: 12.02.2023 r.

Oszczędności emerytalne Polaków. Jak mądrze zabezpieczyć się na przyszłość?, Fundacja Republikańska, 2021, (<https://fundacjarepublikanska.org/wp-content/uploads/2021/03/RAPORT-PPK-INTERNET.pdf>), dostęp: 11.02.2023 r.

Prognoza wpływów i wydatków Funduszu Emerytalnego do 2080 roku, Zakład Ubezpieczeń Społecznych [ZUS], 2019, (https://bip.zus.pl/documents/493361/494125/Prognoza_Fundusz_Emerytalny_2020-2080.pdf/6adcc789-79bf-b08e-4261-8fc5184a4e95), dostęp: 10.02.2023 r.

Rocznik Demograficzny 2022. GUS 2022, (https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/3/16/1/polski_rocznik_demograficzny_2022.pdf), dostęp: 06.02.2023r.

Starzenie się społeczeństwa – wyzwanie dla rynku pracy, aktywizacja pracowników 50+. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości [PARP] 2020, (https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/starzenie-sie-spoleszczenstwa-wyzwanie-dla-ryнку-pracy-aktywizacja-pracownikow-50?sort=default&term%5B%5D=1&text_search=), dostęp: 05.02.2023 r.

Statystyki 2021, Polska Izba Ubezpieczeń, (<https://piu.org.pl/raport-roczny-piu/>), dostęp: 09.03.2023 r.

The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019 – 2070), Eurostat, 2021, (https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2021-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2019-2070_en), dostęp: 10.02.2023 r.

Trwanie życia w 2021 r. GUS 2022, (https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5470/2/16/1/trwanie_zycia_w_2021_roku.pdf), dostęp: 08.03.2023 r.

Urodzenia i dzietność. GUS 2018, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/urodzenia-i-dzietnosc,34,1.html>), dostęp: 07.02.2023 r.

Wyniki badań bieżących, GUS, (<https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/Tables.aspx>), dostęp: 07.02.2023 r.

Rozdział 7

Wpływ oszczędzania długoterminowego na adekwatność dochodową polskiego systemu emerytalnego

Aleksandra Kutypa¹

7.1. Wprowadzenie

Świadczenie emerytalne stanowi fundamentalną formę zabezpieczenia finansowego wśród osób starszych. Jego wysokość często staje się więc podstawą godnego poziomu życia. W przypadku, gdy państwowy system emerytalny nie jest wystarczająco wydajny, kluczową rolę zaczyna odgrywać świadomość społeczeństwa w obszarze dodatkowego oszczędzania na starość. To wiedza na temat funkcjonowania systemu oraz prognoz przyszłych wysokości emerytur warunkuje podejście ludzi młodych do oszczędzania. Istnieje ryzyko, że oparcie całości swoich dochodów emerytalnych na obligatoryjnej części systemu, okaże się niewystarczające. Wskutek tego, korzystanie z dodatkowych form akumulacji kapitału promowanych przez państwo lub instytucje prywatne może okazać się niezbędne.

W ciągu kilkunastu ostatnich lat system emerytalny w Polsce zmieniał się kilkakrotnie. Obecnie państwo skupia się na rozpowszechnieniu III filaru systemu, który stanowi jego dobrowolną część. Działania te związane są z prognozowaną, niską wydolnością części obligatoryjnej. Uwzględniając wyżej przedstawione zagadnienia, problem badawczy niniejszej pracy może zostać sformułowany w postaci następujących pytań: *Czym jest luka emerytalna i jaki jest jej prognozowany poziom w Polsce na tle innych państw? Jak wysoka będzie przewidywana luka emerytalna osób dopiero zaczynających pracę zawodową? Jaki wpływ na wysokość luki emerytalnej mają dobrowolne formy oszczędzania oraz wydłużenie okresu akumulowania oszczędności?*

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Niniejszy rozdział został opracowany przez autorkę na podstawie pracy dyplomowej obronionej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie w 2022 r.

Głównym celem badawczym pracy jest ocena adekwatności dochodowej polskiego systemu emerytalnego. Aby prawidłowo przeanalizować jego funkcjonowanie, przyjęto kolejne cele:

- charakterystyka luki emerytalnej oraz sposobów jej zminimalizowania.
- oszacowania wysokości luki emerytalnej osób rozpoczynających obecnie pracę zawodową.
- analiza wpływu dobrowolnego oszczędzania oraz wydłużenia okresu oszczędzania na wysokość niedoboru finansowego na emeryturze.

W ramach analizy powyższych celów postanowiono zweryfikować prawdziwość następujących hipotez:

H1: Dodatkowe oszczędzanie na starość ma istotny wpływ na wysokość luki emerytalnej.

H2: Wydłużenie okresu oszczędzania znacząco oddziałuje na zmniejszenie luki emerytalnej.

Do zbadania powyższych hipotez wykorzystane zostały następujące metody badawcze:

- przegląd literatury
- analiza wielkości luki emerytalnej na podstawie raportów OECD, Mercer, GUS, Mercer, ZUS
- przeprowadzenie symulacji luki emerytalnej definiowanej jako różnica pomiędzy oczekiwaną, a rzeczywistą stopą zastąpienia z uwzględnieniem różnego wieku przejścia na emeryturę oraz dodatkowych form oszczędzania na starość.

7.2. Istota luki emerytalnej

Sytuacja demograficzna w Polsce ma ogromny wpływ na wysokość przyszłych emerytur oraz wydolność systemu emerytalnego. Warto w tym momencie podkreślić, że cały I filar systemu emerytalnego ma charakter repartycyjny, co oznacza, że składki emerytalne są przekazywane natychmiastowo na wypłatę świadczeń emerytalnych. System działa na podstawie umowy pokoleniowej, gdzie osoby w wieku produkcyjnym zapewniają świadczenie osobom w wieku emerytalnym.

W Polsce od 1989 roku w istotny sposób zmieniła się struktura demograficzna ludności. Dzięki rozwojowi medycyny średnia wieku umieralności rośnie, co mogłoby mieć wpływ na wzrost przyrostu naturalnego. W opozycji do tego zjawiska należy jednak uwzględnić zmiany w zakresie modelu rodziny czy migracje zagraniczne. Polska znajduje się obecnie w tzw. drugim

przejściu demograficznym, którego cechami są m.in. spadek liczby urodzeń oraz małżeństw i wzrost liczby rozwodów. Skutkiem tych zmian jest zmniejszenie się przyrostu naturalnego, co nierozłącznie związane jest z zjawiskiem przemiany struktury populacji. Analiza wykonana przez Główny Urząd Statystyczny wskazuje, że liczba ludności w Polsce będzie się systematycznie zmniejszać. Według prognoza jej szacowana wielkość w roku 2050 to 33 951 tys., co stanowi jedynie 88,2% liczby ludności z roku 2013².

Z punktu widzenia funkcjonowania systemu emerytalnego ważniejszy od wielkości populacji jest jednak stosunek osób aktywnych zawodowo do tych w wieku emerytalnym. W tym przypadku prognozy GUS-u również nie napawają optymizmem – nastąpi duży spadek liczby dzieci oraz osób w wieku produkcyjnym przy jednoczesnym wzroście liczby osób starszych. Szacuje się, że w roku 2050 liczba dzieci w wieku do 14 lat, będzie mniejsza o 1,65 mln w porównaniu do roku 2013, co stanowi procentowy spadek o 28,6%. W tych samych latach liczba aktywnych zawodowo zmniejszy się o 8,3 mln. Zmniejszenie się procentowego udziału tych dwóch grup w populacji oznacza wzrost procentowego udziału osób w wieku emerytalnym. Liczba osób starszych w 2050 roku będzie większa o 5,4 mln osób w porównaniu do roku 2013, co będzie stanowić aż 32,7% całej populacji³.

W celu zbadania efektywności danego systemu emerytalnego zasadnym jest przeanalizowanie wielu jego cech charakterystycznych. Jednym ze sposobów oceny jego skuteczności jest wskaźnik obrazujący poziom rekompensaty straty finansowej związanej z zakończeniem aktywności zawodowej. Służy do tego m.in. stopa zastąpienia która pozwala porównać stosunek wysokości emerytury do wynagrodzenia. Wyróżnia się trzy rodzaje stopy zastąpienia:

- indywidualna stopa zastąpienia – jest to stosunek pierwszego świadczenia emerytalnego do ostatniego wynagrodzenia
- względna stopa zastąpienia - jest to stosunek pierwszego świadczenia emerytalnego do uśrednionego wynagrodzenia w gospodarce
- ogólna stopa zastąpienia - jest to stosunek uśrednionego świadczenia emerytalnego do uśrednionego wynagrodzenia w gospodarce⁴.

² Raport GUS, *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, www.stat.gov.pl, dostęp: 27.02.2022 r.

³ Raport GUS, *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności w świetle prognozy na lata 2014-2015*, www.stat.gov.pl, dostęp: 27.02.2022 r.

⁴ D. Banaś, *Skuteczność systemów emerytalnych w krajach postradzieckich*, „Wiadomości Statystyczne” 2020, nr 9, s. 32-33.

Wskaźnik zastąpienia dochodu ma jednak pewne wady. Warto zwrócić uwagę, że o ile korzystanie z niego na krótko przed przejściem na emeryturę może mieć duży sens, to często nie jest on wartościowym punktem odniesienia na początkowy okres pracy zawodowej. Realia współczesnego świata szybko się zmieniają i bardzo ciężko określić jak będzie kształtować się gospodarka za kilkadziesiąt lat i jaka stopa zastąpienia będzie potencjalnie satysfakcjonująca. Potrzeby dochodowe charakteryzują się również zmiennością na różnych etapach życia, dlatego ciężko dobrać wskaźnik zastąpienia dostosowany tak, aby wiarygodnie je odzwierciedlał. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że osoby zarabiające najmniej uzyskają prawdopodobnie względnie wysoką stopę zastąpienia, co wcale nie musi świadczyć o wysokim poziomie ich życia⁵.

System emerytalny powinien zapewnić swoim uczestnikom adekwatne dochody, chronić osoby starsze przed biedą oraz równoważyć i wygładzać konsumpcje na przestrzeni całego życia. W ten sposób zdefiniowaną, szerszą grupę celów emerytalnych nazywamy adekwatnością dochodową systemu emerytalnego. Najprostszą jej definicją jest zapewnienie przez prawidłowo funkcjonujący system emerytalny takiej samej jakości i poziomu życia jego uczestnikom po przejściu na emeryturę. Najczęściej obecnie wykorzystywanym wskaźnikiem adekwatności emerytalnej jest stopa zastąpienia brutto (indywidualna stopa zastąpienia), która implikowana jest do wielu opracowań największych instytucji zajmujących się tym problemem. Jest to prosta konstrukcja dająca szeroką możliwość porównań, więc pomimo wcześniej przytoczonych wad często się jej używa.

Luka emerytalna definiowana jest jako różnica między oczekiwaną, a rzeczywistą stopą zastąpienia. W tak przyjętej definicji istnieje zależność, że im wyższa luka emerytalna, tym mniej efektywny jest system⁶. W literaturze najczęściej można znaleźć zapisy, że stopa zastąpienia powinna wynosić od 60-70% ostatniego wynagrodzenia, a utrzymanie jej na tym poziomie daje podobny standard życia co w wieku produkcyjnym. W momencie, gdy ta relacja kształtuje się na poziomie 40%, to pozwala na zapewnienie realizacji podstawowych potrzeb emeryta, a poziom ten uważany jest za akceptowalne minimum⁷. Jak wynika z prac

---

⁵ J. Burnett, K. Davis, C. Murawski, N. Wilkinson, *Measuring the adequacy of retirement savings*, "Review of Income and Wealth" 2018, number 4, s. 900-901.

⁶ T. Jedynak, *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2017, nr 73, s. 127-130.

⁷ K. Bielawska, *Adekwatność emerytur w świetle zmian polskiego systemu emerytalnego*, „Zarządzanie i Finanse” 2020, vol. 14, s. 32.

naukowych, których autorzy analizują poziom docelowej stopy zastąpienia, okazuje się, że jej poziom waha się od 50% według Whitehouse do nawet 89% zgodnie z analizą Greninger. Należałoby równocześnie zaznaczyć, że za maksymalny poziom stopy zastąpienia uznaje się 90%, a przekroczenie tej wartości może znacznie zaburzyć równomierny rozkład konsumpcji na przestrzeni życia⁸.

Według danych udostępnianych przez Główny Urząd Statystyczny, przeciętna wartość wynagrodzenia w Polsce w roku 2020 wynosiła 5167,47 złotych⁹. Z kolei przeciętna emerytura z pozarolniczego systemu w tym samym roku była na poziomie 2455,07 złotych¹⁰, co stanowi około 47% przeciętnego wynagrodzenia. Warto jednak zwrócić uwagę, że istnieje duże prawdopodobieństwo zaburzenia wiarygodności średniego wynagrodzenia. O ile uśrednienie emerytur z systemu obowiązkowego cechuje się dużą wiarygodnością, ponieważ nie występuje wiele wartości odstających – będących dużo niższymi lub wyższymi od średniej, to z zarobkami taka sytuacja ma już miejsce. Większa różnorodność dochodowa zaburza ten wynik i ma duży wpływ na podaną średnią, o czym trzeba pamiętać podczas analizy.

7.3. Problem luki emerytalnej w Polsce na tle innych państw

W ciągu ostatniego dziesięciolecia wiele krajów należących do Unii Europejskiej zdecydowało się na przebudowę swojego systemu emerytalnego. Głównym celem tych reform była ogólna poprawa sytuacji gospodarki w perspektywie długoterminowej, co wiązało się często z niekorzystnymi prognozami demograficznymi oraz kryzysami gospodarczymi. Reformy mające na celu poprawę sytuacji finansowej państwa, często tym samym pogarszały albo przynajmniej nie poprawiały przyszłej sytuacji finansowej emerytów. Z tego powodu największym obecnym wyzwaniem jest zrównoważenie polityki finansowej oraz adekwatności świadczeń emerytalnych¹¹. Warto jednak zwrócić uwagę, że o ile dużo debatuje się na temat stabilności systemów emerytalnych, to adekwatność dochodowa nie jest przedmiotem szerokiej dyskusji. W świetle problemów ekonomicznych systemu, aspekt jakości życia emerytów odsunięty został na drugi plan. Za przyczynę tego zjawiska można wskazać światową recesję, która rozpoczęła się w

⁸ T. Jedynek, *Luka emerytalna ...*, s. 130-131.

⁹ Raport GUS, *Komunikat w sprawie przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2021 roku*, www.stat.gov.pl, dostęp: 29.03.2022 r.

¹⁰ Raport GUS, *Emerytury i renty w 2020 r.*, s.18, www.stat.gov.pl, dostęp: 29.03.2022 r.

¹¹ J.J. Alonso-Fernandez, R. Meneu-Gaya, E. Devesa-Carpio, M. Devesa-Carpio, I. Dominguez-Fabia, B. Encinas-Goenechea, *From the Replacement Rate to the Synthetic Indicator: A Global and Gender Measure of Pension Adequacy in the European Union*, Springer Science + Business Media Dordrecht 2017, s. 166.

2008 roku i skierowała uwagę na problem ubóstwa i wysokiego bezrobocia wśród ludzi w wieku produkcyjnym, odsuwając na dalszy plan sytuację finansową emerytów¹².

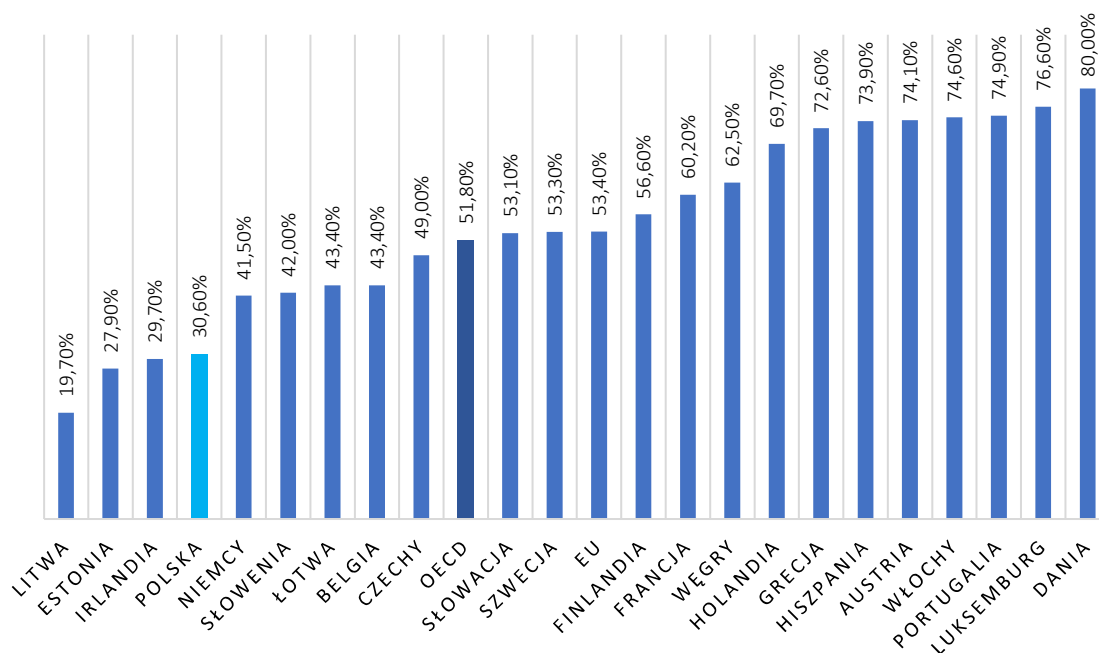
Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) wydała raport szacujący uprawnienia emerytalne pracowników wchodzących na rynek pracy w roku 2020 w wieku 22 lat, czyli urodzonych w roku 1998¹³. Średnia wartość stopy zastąpienia brutto z obowiązkowej części systemu emerytalnego, w przypadku przeciętnych zarobków, kształtuje się na poziomie 51,8% u mężczyzn i 50,9% dla kobiet w krajach OECD. W Polsce stopa zastąpienia dla osób zarabiających przeciętne miesięczne wynagrodzenie wynosi 30,6% u mężczyzn i 23,4% u kobiet. Tak wysoka różnica w obrębie płci związana jest w dużej mierze z różnicą wieku emerytalnego, który wynosi 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet. W Polsce w przypadku osób zarabiających najmniej (0,5 średniej krajowej) wynosi ona 31,8% u mężczyzn i 31,9% u kobiet, a dla osób zarabiających podwójną średnią krajową to 30% dla mężczyzn i 22,8% dla kobiet. Dla porównania stopa zastąpienia w Unii Europejskiej dla osób zarabiających na poziomie średniego wynagrodzenia to 53,4% w przypadku mężczyzn i 52,8% u kobiet¹⁴.

---

¹² B. Ebbinghaus, *Inequalities and poverty risks in old age across Europe: The double-edged income effect of pension systems*, Wiley, Oxford 2020, s. 441.

¹³ Opracowanie to zawiera wiele informacji odnośnie do kształtowania się poziomu życia emerytów w różnych krajach, a te same metody obliczeniowe umożliwiają łatwe porównywanie poszczególnych rozwiązań. Wszelkie reformy prawne uchwalone przed wydaniem raportu zostały w nim zawarte, co sprawia, że staje się on kompleksem źródłem informacji. Warto zaznaczyć, że analizy prowadzone są dla osób przechodzących na emeryturę po osiągnięciu wieku emerytalnego, a w przypadku krajów takich jak Polska, czyli z różnym wiekiem emerytalnym kobiet i mężczyzn – następuję rozróżnienie wskaźników względem płci. Analiza obejmuje wszelkie obowiązkowe rozwiązania emerytalne dla pracowników oraz takie, które dotyczą większości uczestników systemu emerytalnego (co najmniej 85%). Raport uwzględnia również różnice w poziomie przyszłych emerytur u osób zarabiających najmniej (połowę szacowanej średniej krajowej) oraz więcej od przeciętnego obywatela (dwukrotną średnią krajową). Wskaźnik wyliczony jest jako iloraz dochodów w wieku produkcyjnym brutto i świadczeń emerytalnym w okresie poprodukcyjnym. Zarobki i świadczenia emerytalne ujednoczone są na cały okres pracy zawodowej, zgodnie z przewidywanym ich wzrostem.

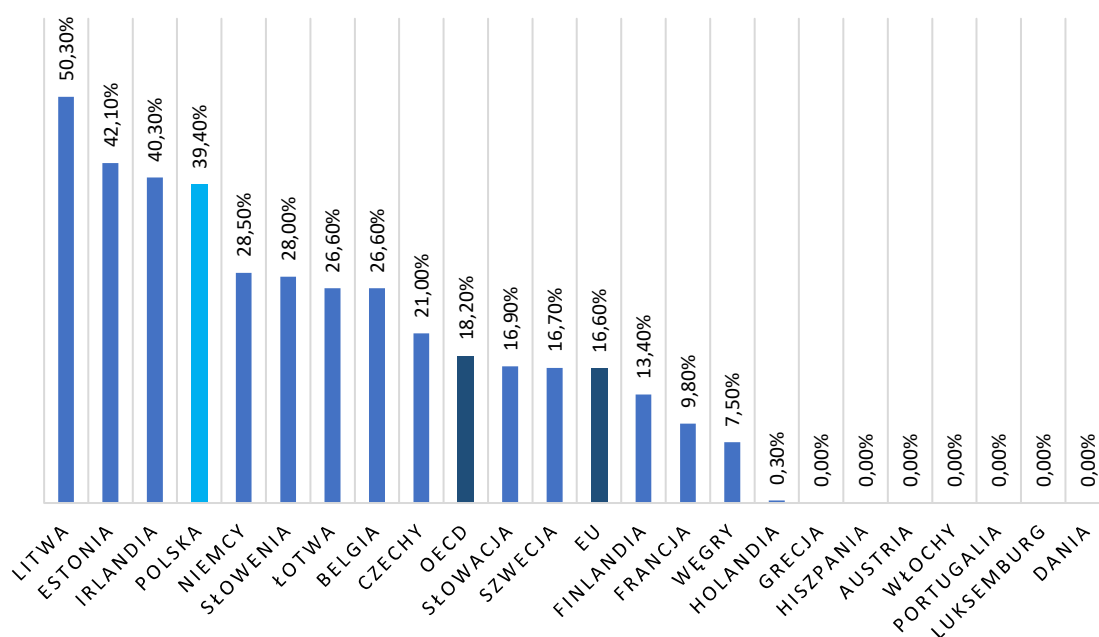
¹⁴ Raport OECD, *Pensions at a Glance 2021*, OECD and G20, s. 135-139, www.oecd.org, dostęp: 30.03.2022 r.

Rysunek 7.1. Stopa zastąpienia brutto w krajach UE należących do OECD (mężczyźni)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raport OECD, *Pensions at a Glance 2021, OECD and G20*, s. 139, www.oecd.org, (dostęp: 30.03.2022)

Rysunek 7.1 obrazuje, jak kształtują się (definiowane zgodnie ze schematem podanym powyżej) stopy zastąpienia brutto w krajach Unii Europejskiej należących do Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Oznacza, to że nie uwzględnia on krajów takich jak Chorwacja, Rumunia, Cypr, Bułgaria i Malta, a dodatkowo dodane zostały dwa słupki przedstawiające uśrednione dane dla wszystkich krajów należących do OECD oraz UE. Analizując wykres można zauważyć, że stopa zastąpienia w Polsce jest jedną z najniższych i różni się od średniej unijnej o 21%. Krajami charakteryzującymi się najwyższym poziomem wskaźnika jest Dania z wartością 80%, Luksemburg 76% oraz Portugalia, Włochy i Austria ze stopą zastąpienia na poziomie 74%.

Rysunek 7.2. Luka emerytalna wśród mężczyzn w krajach UE należących do OECD (mężczyźni)

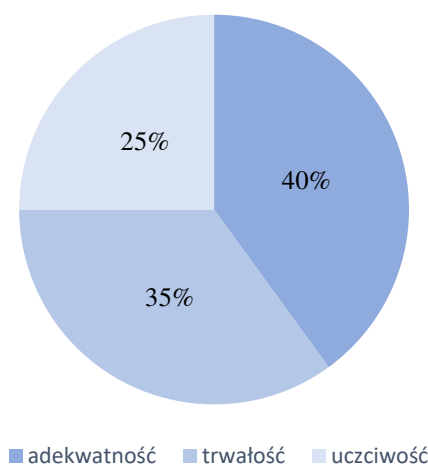
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raport OECD, *Pensions at a Glance 2021, OECD and G20*, s. 139, www.oecd.org, dostęp: 30.03.2022 r.

Na rysunku 7.2 przedstawiony został poziom luki emerytalnej dla krajów Unii Europejskiej należących do OECD (analogicznie jak dla poprzedniego wykresu). Za docelowy poziom stopy zastąpienia przyjęte zostało 70%. Z dwudziestu dwóch krajów, aż w przypadku piętnastu założone oczekiwania emerytalne nie zostają zaspokojone. Polska zajmuje niechlubne, czwarte miejsce z luką emerytalną na poziomie niemal 40%. Krajami, dla których prognozy OECD są jeszcze mniej korzystne są Irlandia, Estonia oraz Litwa, z rekordowym wynikiem ponad 50%.

Firma Mercer wydała w 2022 roku raport podsumowujący poprzedni rok ze względu na efektywność polityki emerytalnej – „Mercer CFA Global Pension Index 2021”. Raport ten porównuje systemy emerytalne w 43 krajach, które zamieszkuje ponad 65% światowej populacji. Badania skupiają się na trzech głównych składowych rozwiązaniach emerytalnych: adekwatności, trwałości oraz uczciwości, które mają różny wpływ na ostateczną wartość wskaźnika (rysunek 7.3). Te trzy kryteria podzielone są na kolejne, mniejsze składniki i dzięki temu dochody emerytalne są oceniane w oparciu o ponad 50 wskaźników¹⁵.

¹⁵ Raport Mercer, *Mercer CFA Institute Global Pension Index*, s. 1-4, www.mercer.com.pl, dostęp: 31.03.2022 r.

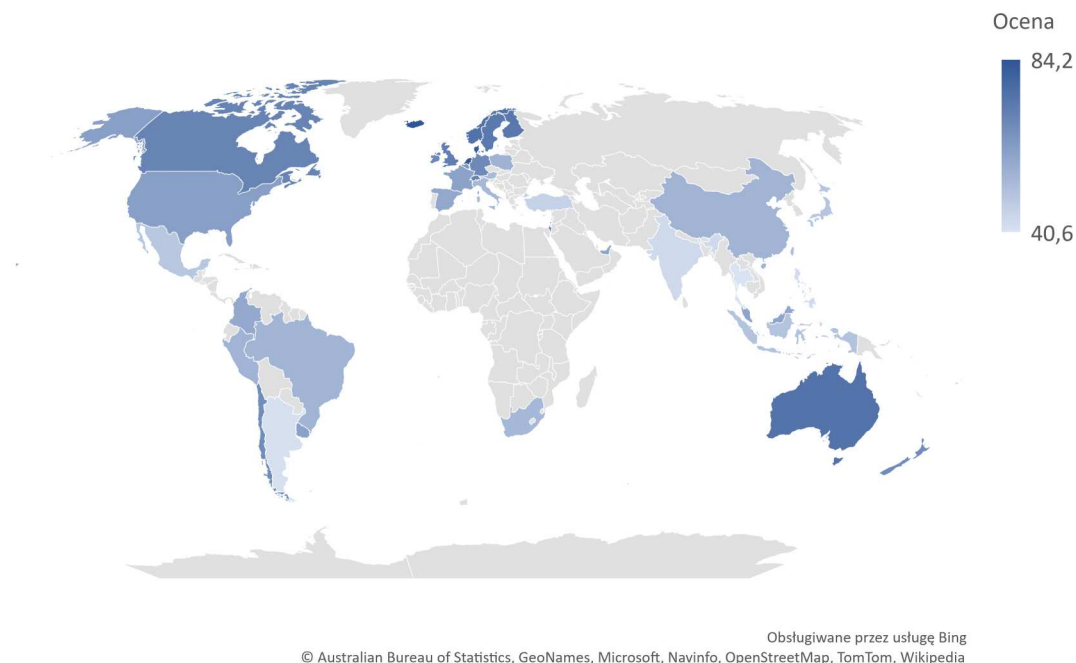
Rysunek 7.3. Wagi składowych wskaźnika Mercer CFA Institute Global Pension Index

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raport Mercer, *Mercer CFA Institute Global Pension Index*, s. 4, www.mercer.com.pl, dostęp: 31.03.2022 r.

Autorzy raportu stworzyli ranking dzielący kraje na 7 grup ze względu na wartość indeksu. Najlepszą, ocenę – A, uzyskały trzy kraje: Islandia, Holandia oraz Dania, gdzie wartość indeksu przekracza 85 punktów (na maksymalne 100 możliwych do zdobycia). Polska znajduje się na 27 miejscu, w grupie C z wartością indeksu na poziomie 55,2 - z oceną 60,9 za adekwatność, 41,3 za trwałość oraz 65,6 za uczciwość. W ten sposób rozłożona punktacja wskazuje, że najslabiej wypadła trwałość systemu emerytalnego, związana z problemami m.in. z demografią, długiem i wydatkami publicznymi. Autorzy opisują kraje w grupie C jako te, których systemy emerytalne mają pewne pozytywne cechy, ale zmagają się również z wieloma zagrożeniami i niedociągnięciami w ich konstrukcji oraz wskazują na potrzebę ich udoskonalenia. W raporcie przedstawione są również pomysły na zwiększenie wartości wskaźnika, a w przypadku Polski, autorzy proponują:

- wprowadzanie automatycznych zapisów do prywatnej części systemu emerytalnego, co skutkuje wzrostem składek, a tym samym zwiększeniem kapitału gromadzonego na wypłaty świadczeń emerytalnych.
- zwiększenie minimalnej wartości świadczenia emerytalnego, a tym samym poprawienie jakości życia najuboższych obywateli.
- zachęcenie mieszkańców do oszczędzania pieniędzy na emeryturę na własną rękę, czyli wzrost świadomości osób aktywnych zawodowo o prognozach wysokości ich przyszłych emerytur.

- zwiększenie liczby osób aktywnych zawodowo w starszym wieku, co wiąże się z rosnącą średnią długością życia¹⁶.

Rysunek 7.4. Ocena efektywności systemów emerytalnych w wybranych krajach świata

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raport Mercer, *Mercer CFA Institute Global Pension Index*, s. 6, www.mercer.com.pl, dostęp: 31.03.2022 r.

Rysunek 7.4 pokazuje efektywność systemów emerytalnych w poszczególnych 43 krajach na podstawie kryteriów Mercer. Polska uzyskała znacznie gorszy wynik od większości krajów europejskich, podobnie jak w zestawieniu proponowanym przed OECD. Ciekawe jest to, jak różne oceny dają te dwa raporty. Badania OECD wskazały, że Włosi, którzy dopiero zaczynają pracę zawodową, będą mogli liczyć na jedną z najwyższych emerytur – stopa zastąpienia: 74,6%. Z kolei z punktu widzenia Mercer system włoski jest mało efektywny, a jego ocena to jedynie 53,4. Wpływ na to mają np. duże wydatki publiczne i dług publiczny tego kraju, co w przyszłości może mieć ogromne znaczenie w aspekcie wypłacalności systemu. Warto również pamiętać, że raport OECD sporządzony jest na podstawie danych z roku 2020, a raport Mercer jest o rok nowszy, sporządzony na podstawie danych z roku 2021. Ze względu na pandemię, inflację oraz duże problemy geopolityczne, korzystne jest pozyskiwanie danych z wielu źródeł. Porównanie obu raportów wskazuje też, że stopa zastąpienia jest odpowiednim sposobem oceny systemu emerytalnego, ale powinno się patrzeć na niego również z szerszej

¹⁶ *Ibidem*, s. 5-7, 42

perspektywy, analizując także inne składowe. Szersza analiza uwydatnia problemy systemów emerytalnych nawet w krajach, w których przyszła stopa zastąpienia prognozowana jest na wysokim poziomie.

7.4. Świadomość Polaków w obszarze oszczędzania na starość

W świetle przedstawionych wyżej analiz sytuacji finansowej polskich emerytów, nasuwa się pytanie o świadomość Polaków w obszarze oszczędzania na starość. Wydaje się, że jest to podstawowy sposób umiejętnego niwelowania błędów nieefektywnego systemu. Wiedza na temat funkcjonowania systemu emerytalnego oraz prognozowanych wysokości emerytur czy alternatywnych sposobów oszczędzania, to fundamenty dla umiejętnego rozdysponowania środków finansowych w ciągu całego życia. Tym samym jest to sposób na efektywne zaspokojenie potrzeb w wieku poprodukcyjnym. Problem świadomości emerytalnej bez wątpienia powinien być tematem szerokiej dyskusji społecznej, a szerzenie tej wiedzy jest niezbędną częścią udoskonalania każdego systemu emerytalnego. Jednym z czynników niewystarczającej skłonności do dobrowolnego oszczędzania, jest właśnie zbyt niska świadomość dotycząca wysokości przyszłych świadczeń emerytalnych. Jako kolejne powody wymienia się m.in. niewystarczający poziom wiedzy o produktach oferowanych w ramach III filaru, brak znajomości metod i sposobów długoterminowego oszczędzania oraz brak wykształconej potrzeby oszczędzania¹⁷.

Rozważając grupę czynników wpływającą na oszczędzanie z myślą o emeryturze, wskazać można:

- czynniki ekonomiczne – związane z wysokością zarobków oraz zgromadzonych aktywów finansowych i rzeczowych. Osoby osiągające wyższe dochody, stabilnie zatrudnione, częściej oszczędzają z myślą o emeryturze. Osoby uboższe (szczególnie gdy nie posiadają własnej nieruchomości) skupiają się po pierwsze na zaspokojeniu podstawowych potrzeb, a oszczędzanie przesuwają na dalszy plan. Taka zależność nie jest w żaden sposób zaskakująca i uwidocznia jedną z głównych barier oszczędzania na starość – brak wystarczających dochodów.

---

¹⁷ E. Cichowicz, J. Rutecka-Góra, *Świadomość Polaków dotycząca dodatkowego oszczędzania na starość – próba oceny oraz identyfikacja niezbędnych działań*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2017, nr 38, s. 90-91.

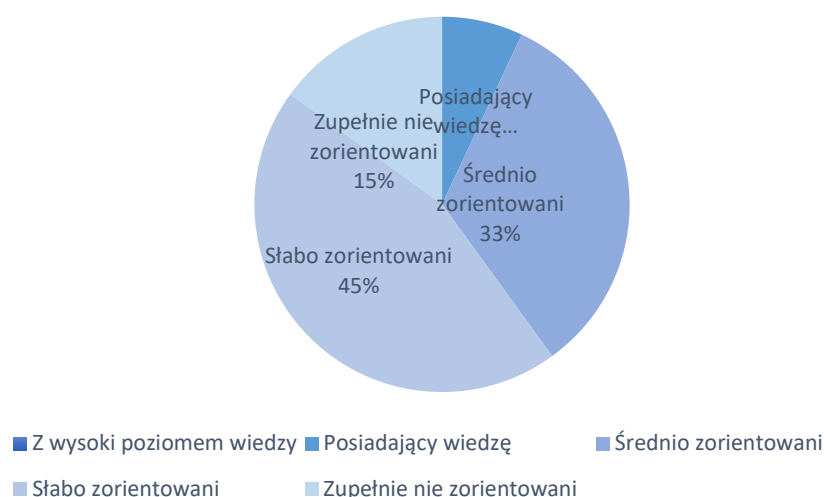
- Czynniki psychologiczne – związane z indywidualnym podejściem jednostki do oszczędzania, czyli np. nawyk oszczędzania, lęk związany z przejściem na emeryturę lub awersja do ryzyka.
- wiedza z zakresu finansów – osoby posiadające wiedzę oraz umiejętności z dziedziny finansów częściej decydują się na długoterminowe oszczędzanie oraz skrupulatnie dokonują wyboru miejsca alokacji pieniędzy.
- umiejętność zarządzanie finansami – osoby, które decydują się tworzyć długookresowe plany oszczędzają efektywniej¹⁸.

Podczas Europejskiego Kongresu Finansowego w 2016 roku, został przedstawiony raport z badania ilościowego dotyczącego świadomości emerytalnej Polaków. Jedno z pierwszych pytań zadane respondentom dotyczyło myślenia o własnej przyszłości emerytalnej. Aż 40% badanych nie było w żaden sposób zainteresowanych tym tematem i przyznało, że nie zdarza im się o tym myśleć. Jest to szczególnie niepokojące, ponieważ proces gromadzenia kapitału na okres starości jest długotrwały i wymaga znaczących kroków podjętych wiele lat wcześniej. Co ciekawe, jedynie 34,7% osób w wieku +50 zaznaczyło, że myśli o tym aspekcie często. Aż 78,5% badanych nie zadeklarowało podejmowanie jakichkolwiek działań z myślą o swojej sytuacji finansowej na emeryturze. Wśród pozostałych osób najpopularniejszą formą oszczędzania było odkładanie funduszy na lokatach bankowych lub w gotówce, a taką formę gromadzenia kapitału wybrało 13,1% badanych¹⁹.

---

¹⁸ M. Solarz, *Rola państwa w mobilizowaniu dodatkowych oszczędności emerytalnych Polaków w świetle wyników badań własnych* [w:] *Współczesne problemy i wyzwania finansów – wybrane zagadnienia*, pod red. M. Sosnowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2020 s. 94.

¹⁹ J. Czapiński, M. Góra, *Świadomość „emerytalna” Polaków. Raport z badania ilościowego*, „Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego” 2016, s. 6-10.

Rysunek 7.5. Indeks wiedzy o ubezpieczeniach społecznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raport ZUS, *Wiedza i postawa wobec ubezpieczeń społecznych*, s. 17, www.zus.pl, dostęp: 15.04.2022 r.

Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Polacy mają niski poziom wiedzy z zakresu obszaru ubezpieczeń. Jedynie 14% badanych poprawnie wskazało źródło wypłat świadczeń emerytalnych – budżet Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Respondenci mieli duży problem z poprawnym wskazaniem składowych III filaru, a jedynie 10% z nich zakwalifikowało do niego Pracownicze Programy Emerytalne. Z raportu wynika również, że Polacy mają problem ze wskazaniem źródeł finansowania poszczególnych składek, zależności składek od rodzaju umów czy praw do uzyskania świadczenia. Podsumowując – Polacy mają niską świadomość na temat ubezpieczeń społecznych. Zgodnie z rysunkiem 7.4, jedynie 7% osób posiada wystarczającą wiedzę w tej dziedzinie, a 60% wie na ten temat niewiele lub nic²⁰.

W badaniach prowadzonych wśród studentów, aż 48% respondentów zgodziło się z ze stwierdzeniem, że składki emerytalne nie powinny być obowiązkowe. Jest to aż o 7% więcej w porównaniu z przeciwstawną opinią o konieczności obowiązkowych składek. Takie odpowiedzi mogą świadczyć o braku ufności w stosunku do polskiego systemu emerytalnego lub o przeświadczeniu co do niskiej jego wydolności. W kolejnym fragmencie badań, przed respondentami zostało postawione pytanie o rolę zabezpieczenia emerytalnego w ich życiu. 37% osób uznało, że jest to dla nich istotny aspekt, który zajmuje wysokie miejsce w ich hierarchii

²⁰ Raport ZUS, *Wiedza i postawa wobec ubezpieczeń społecznych*, s. 9-18, www.zus.pl, dostęp: 15.04.2022 r.

ważności. Kolejnym aspektem poruszonym w badaniu była kwestia odpowiedzialności w zakresie opieki nad seniorami w okresie emerytalnym. 49% ankietowanych uważa, że spoczywa ona na barkach dzieci lub rodziny, a 35% jest zdania, że powinno zajmować się tym państwo. 39% badanych odpowiedziało również, że pomoc oraz opieka nad osobami starszymi powinna działać w ramach umowy pokoleniowej, a 31% uważa, że osoby starsze same powinny zapewnić sobie byt finansowy na emeryturze, dzięki systemowi emerytalnemu lub własnym oszczędnościom. Oznacza to, że respondenci są zdania, że państwo odgrywa mniejszą rolę w zabezpieczeniu osób starszych niż rodzina i młodsze pokolenia²¹.

Ostatnim z prezentowanych badań jest praca dotycząca nastawienia młodych ludzi do oszczędzania. Nie dotyczy ona typowo oszczędzania z myślą o emeryturze, ale przedstawia ogólne tendencje i postawy wobec oszczędzania wśród osób w wieku 17-18 lat. Na jej podstawie można wysnuć wnioski o ogólnych nawykach finansowych wśród młodzieży, które będą miały swoje odzwierciedlenie w przyszłości. 68,2% ankietowanych zadeklarowało posiadanie oszczędności, a 34,4% z nich regularnie odkłada określoną kwotę. Jedynie 29,4% respondentów alokuje oszczędności w banku, większość skłania się do przechowywania odłożonych sum pieniężnych w domu. Aż 50% osób zadeklarowało odkładanie pieniędzy na zakup określonej rzeczy, 42,9% na realizację pasji, 27,5% ankietowanych decyduje się oszczędzać pomimo braku konkretnego celu. Jedynie 7,2% badanych inwestują oszczędzone środki finansowe, co może świadczyć o niskiej wiedzy z obszaru finansów²². Należy zwrócić uwagę na fakt, jak mało młodych osób oszczędza przy użyciu lokat bankowych, inwestycji czy innych instrumentów finansowych. Istotnym jest, aby już u tak młodych osób zaszczerpić umiejętność racjonalnego oszczędzania. Właściwe praktyki finansowe u młodzieży z pewnością będą miały wpływ na poziom ich życia w przyszłości, a tym samym na emeryturze.

7.5. Oszczędzanie długoterminowe, a możliwość sfinansowania luki emerytalnej

Zgodnie z rozważaniami prowadzonymi w podrozdziale 2 oraz 3, aby ocenić adekwatność i wydolność danego systemu emerytalnego, warto zbadać wysokość luki emerytalnej. Bazując

---

²¹ M. Cycoń, T. Jedynek, M. Płonka, *Postawy studentów wobec zabezpieczenia ryzyka starości. Studio empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2020, s. 52-80.

²² O. Smalej, Z. Kawczyńska-Butrym, R. Mącik, V. Pantyley, *Zachowania młodych konsumentów na rynku finansowym w aspekcie oszczędzania i inwestowania pieniędzy – wyniki badania ankietowego*, „E-mentor” 2021, nr 4(91), s. 38-40.

na wcześniej przytoczonej definicji jest to różnica pomiędzy oczekiwaną stopą zastąpienia, a rzeczywistą stopą zastąpienia.

Luka emerytalna (LM) = oczekiwana stopa zastąpienia – rzeczywista stopa zastąpienia

W opracowaniach naukowych wartość oczekiwanej stopy zastąpienia waha się od 50% do 89%²³. W pracy w bazowym założeniu postanowiono skupić się na wyższych poziomach tego wskaźnika. Wynika to z przypuszczeń, co do większego oczekiwanego poziomu życia przez osoby wchodzące w wiek produkcyjny. Związane jest to przede wszystkim z coraz wyższym poziomem wykształcenia społeczeństwa, pociągającym za sobą nowe potrzeby finansowe, socjalne, kulturalne oraz wypoczynkowo – rekreacyjne. Przypuszcza się więc, że oczekiwany poziom życia przyszłych emerytów będzie na znacznie wyższym poziomie niż obecny²⁴. Z uwagi na to, w pracy przyjęto trzy warianty poziomu stopy zastąpienia: 60%, 70% i 80%, z uwzględnieniem, że wartość najwyższa – 80%, pozwoli na życie na wysokim, oczekiwanym poziomie. Wartość prognozowanej stopy zastąpienia przyjęta została na poziomie 25% zgodnie z raportem Komisji Europejskiej na rok 2070, co i tak jest optymistyczną prognozą²⁵.

Wysokość pierwszego przeciętnego wynagrodzenia została wyznaczona w oparciu o dane ZUS za IV kwartał 2021 roku i kształtowała się na poziomie 5995,09²⁶. Rozumowanie dla kolejnych miesięcy zostało przeprowadzone na podobnych zasadach, z uwzględnieniem proporcjonalności wzrostu wynagrodzeń i emerytur o 2,3% rocznie (g). Bazując na założeniach T. Jedynaka²⁷ w pracy zastosowana została kapitalizacja miesięczna z roczną stopą procentową na poziomie 2,5% (r) z uwzględnieniem płatności na początku każdego miesiąca. Stopa dyskontowa przyjęta została na poziomie 2,2% rocznie, również z kapitalizacją miesięczną z wpłatami na początku danego okresu.

²³ K. Bielawska, *op. cit.*, s. 32.

²⁴ M. Zrałek, *Zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych osób starszych. Dylematy i kierunki zmian*, [w:] *O sytuacji ludzi starszych*, pod red. J. Hryniewicz, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2013, s. 103.

²⁵ *Aging Working Group. Polish country fiche o pension projections 2021*, Komisja Europejska, www.ec.europa.eu, s. 24, dostęp 19.05.2022 r.

²⁶ *Minimalne i przeciętne wynagrodzenia 2022*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, www.zus.pl, dostęp: 19.05.2022 r.

²⁷ T. Jedynak, *The Role of Supplementary Retirement Savings in Reducing the Pension Gap in Poland*, "Economics and Environmental Studies" 2017, nr 17, s. 100-102.

Luka emerytalna została obliczona jako suma poszczególnych niedoborów miesięcznych z uwzględnieniem konkretnej stopy zastąpienia i wzrostu emerytur, a następnie zdyskontowana na okres pierwszej wypłaty emerytalnej. Za moment rozpoczęcia pracy zawodowej przyjęto wiek 24 lat, czyli czas ukończenia ewentualnych studiów magisterskich (z założeniem wcześniejszej nauki w liceum ogólnokształcącym i rozpoczęcia studiów od razu w kolejnym roku). Za bazowy czas przejścia na emeryturę przyjęto zgodnie z obecnie panującymi przepisami: 60 lat dla kobiet oraz 65 lat dla mężczyzn. Oznacza to, że bazowo założono, że czas pracy zawodowej i odkładania na emeryturę u kobiet wyniesie 36 lat, a u mężczyzn 41 lat. Okres rozpoczęcia pracy zawodowej to rok 2022, co oznacza, że mężczyzna przejdzie na emeryturę w roku 2063, a kobieta w roku 2058. Średnia długość życia osoby po osiągnięciu wieku emerytalnego została ustalona w oparciu o prognozy Eurostat²⁸, z uwzględnieniem konkretnego roku przejścia na emeryturę, wieku oraz płci (tabela 7.1).

Tabela 7.1 Prognozowana średnia długość życia po osiągnięciu wieku emerytalnego

Wyszczególnienie	Obszar	Wiek	Rok	Średni dalszy czas trwania życia (lata)	Średni dalszy czas trwania życia (miesiące w zaokrągleniu)
Kobieta	Miasto Kraków	60 lat	2058	30,2	362
Mężczyzna	Miasto Kraków	65 lat	2063	22,7	272

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Projected life expectancy by age (reached during the year), sex, type of projection and NUTS 3 region, Eurostat, www.eurostat.ec.europa.eu, dostęp: 19.05.2022 r.

W ramach dodatkowych sposobów oszczędzania przyjęte zostały dwa sposoby akumulacji środków finansowych: indywidualne oszczędzania 10% comiesięcznej wypłaty oraz oszczędności w ramach Pracowniczych Planów Kapitałowych. Wartość łącznej sumy 10% oszczędności z comiesięcznej wypłaty została określona również na okres pierwszej wypłaty emerytalnej, aby umożliwić wiarygodne porównywanie wartości. W ten sam sposób obliczone zostały skumulowane wpłaty z PPK z uwzględnieniem wpłat od pracowników i pracodawców oraz jednorazowej powitalnej wpłaty od państwa w wysokości 250 złotych i cyklicznych corocznych wpłat w wysokości 240 złotych. Wartość równych, comiesięcznych oszczędności koniecznych do

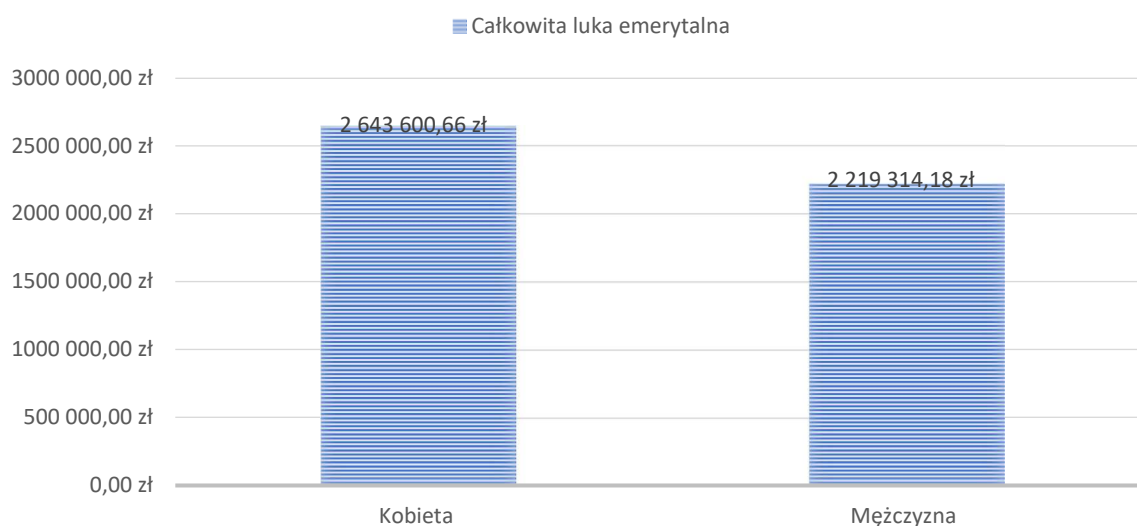
²⁸ Projected life expectancy by age (reached during the year), sex, type of projection and NUTS 3 region, Eurostat, www.eurostat.ec.europa.eu, dostęp: 19.05.2022 r.

sfinansowania luki emerytalnej została obliczona według poniższego wzoru, gdzie „n” to czas pracy zawodowej w miesiącach:

$$O_m = LM \times \frac{(r - g)}{(1 + r)^n \times (1 + g)^n}$$

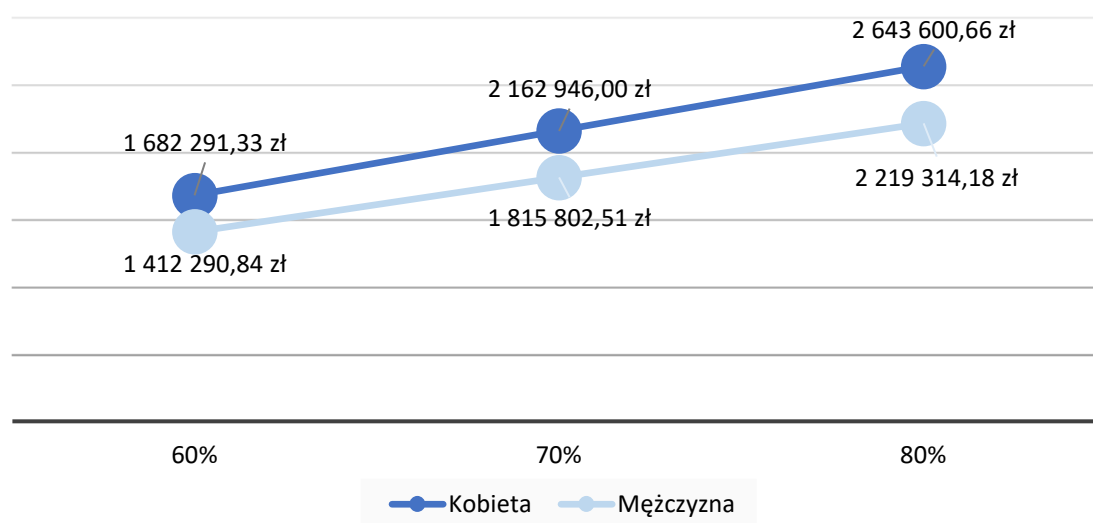
Zgodnie z bazowymi założeniami symulacji ostatnia wypłata mężczyzny, miesiąc przed przejściem na emeryturę będzie wynosić 14887,48 złotych. Oznacza to, że jego oczekiwana emerytura na poziomie 80% ostatniego wynagrodzenia – kształtują się na poziomie 11909,98 zł w pierwszym miesiącu po ukończeniu pracy zawodowej. Zgodnie z prognozami Komisji Europejskiej rzeczywista wartość emerytury wyniesie jedynie 25%, czyli 3721,87 złotych, co daje lukę emerytalną na poziomie 8188,11 złotych. Ostatnia wypłata kobiety będzie kształtować się na poziomie 13287,49 złotych, a oczekiwana wartość emerytury to 10629,99 złotych. Jej rzeczywista wartość wynosi jednak 3321,87 złotych, co stwarza lukę emerytalną na poziomie 7308,12. Całkowita luka emerytalna liczona na podstawie powyższych założeń z uwzględnieniem średniego dalszego trwania życia wynosi 2 219 314,18 złotych u mężczyzn oraz 2 643 600,66 złotych u kobiet. Wskazuje to na bardzo dużą dysproporcję (co obrazuje rysunek 7.6), pomimo, że zarobki kobiet i mężczyzn zostały uśrednione. Na taką sytuację wpływ ma przede wszystkim fakt, że kobiety żyją dłużej od mężczyzn, a z drugiej strony, ich wiek emerytalny jest niższy.

Rysunek 7.6. Całkowita luka emerytalna dla kobiet i mężczyzn (rozpoczynających pracę zawodową w roku 2022) w Polsce

Źródło: opracowanie własne

Kolejnym krokiem jest założenie niższej stopy zastąpienia na poziomie 70% oraz 60%. Jak zostało wyżej podane – oczekiwana stopa zastąpienia to subiektywna wartość, a jej wysokość może zależeć np. od innych posiadanych aktywów. Pomimo, że stopa zastąpienia na poziomie 60% wydaje się minimalną wartością mogącą zapewnić podobną jakość życia jak przed emeryturą, to luka emerytalna nawet przy tym założeniu kształtuje się na wysokim poziomie, co obrazuje rysunek 7.7.

Rysunek 7.7. Wartość całkowitej luki emerytalnej ze względu na oczekiwaną wysokość stopy zastąpienia

Źródło: opracowanie własne

Następnie postanowiono przyjąć założenie o dodatkowej formie oszczędzania i przeanalizować jej wpływ na kształtowanie się luki emerytalnej. Za podstawową stawkę oszczędności przyjęte zostało 10% miesięcznego wynagrodzenia akumulowane co miesiąc. Tabela 7.2 przedstawia łączną wartość oszczędności, zebraną przez całą okres produkcyjny. Pomimo, że kwoty same w sobie są wysokie: 605 218,78 złotych dla kobiet oraz 776 663,30 złotych dla mężczyzn, to nie są wystarczające na pokrycie luki emerytalnej w żadnym z wariantów (tabela 7.2). W przypadku przyjęcia stopy zastąpienia na poziomie jedynie 60% i regularnych oszczędzaniu 10% wynagrodzenia – kobietom zabraknie do tego ponad milion złotych. Wskazuje to na problem, jak trudna do sfinansowania będzie luka emerytalną z która przyjdzie się mierzyć osobom rozpoczynającym obecnie pracę zawodową. Warto zaznaczyć, że 10% miesięcznie, oszczędzane od pierwszego miesiąca pracy – to bardzo wysoka kwota (obecnie wartość

odkładanej sumy to prawie 600 złotych u osoby zarabiającej na poziomie średniego wynagrodzenia). Trzeba pamiętać, że dotyczy ona jedynie oszczędności emerytalnych i nie uwzględnia innych celów oszczędzania.

Tabela 7.2. Wartość zakumulowanych oszczędności w stosunku do luki emerytalnej

Wyszczególnienie	Kobieta	Mężczyzna	Stopa zastąpienia
Luka emerytalna	1 682 291,33 zł	1 412 290,84 zł	60%
	2 162 947,00 zł	1 815 802,51 zł	70%
	2 643 600,66 zł	2 219 314,18 zł	80%
Wartość oszczędności	605 218,78 zł	776 663,30 zł	
Dysproporcja (różnica)	1 007 072,55 zł	635 627,54 zł	60%
	1 557 727,22 zł	1 039 139,21 zł	70%
	2 038 381,88 zł	1 442 650,88 zł	80%

Źródło: opracowanie własne

Przyjmując stopę zastąpienia na poziomie 80% oraz wyżej przytoczoną formę oszczędzania, luka emerytalna w pierwszym miesiącu emerytury w przypadku mężczyzny to 8188,11 złotych, a wartość dodatkowych zaoszczędzonych miesięcznych środków możliwych do konsumowania w tym czasie to 5702,37 złotych. Oznacza to, że luka w pierwszym miesiącu emerytury spadnie do 2485,74 złotych, a ze względu na przyjęty wzrost emerytur - z roku na rok będzie się powiększać. U kobiet z kolei luka w okresie pierwszej wypłaty emerytalnej kształtuje się na poziomie 5638,09 złotych, a oszczędności akumulowane podczas okresu pracy w wysokości 1670,03 złote pozwolą na pokrycie jedynie 23% z 7308,12 złotych.

Kolejnym założeniem jest oszczędzanie przy użyciu instrumentu z III filara - Pracowniczych Planów Kapitałowych. Suma oszczędności w przypadku wpłat podstawowej gromadzonych przez cały okres zawodowy, wynosi 289 220,42 złote u mężczyzn i 256 093,84 złote u kobiet. Są to dużo niższe kwoty niż w przypadku oszczędzania na własną rękę 10% wynagrodzenia, jednak ze względu na dopłaty od pracodawcy oraz od państwa – miesięczne wpłaty pracownika są znacząco niższe. Wynoszą one jedynie 2% wynagrodzenia, co na początku okresu oszczędzania daje kwotę ponad 100 złotych. Jest to już dużo mniejsze zobowiązanie, a

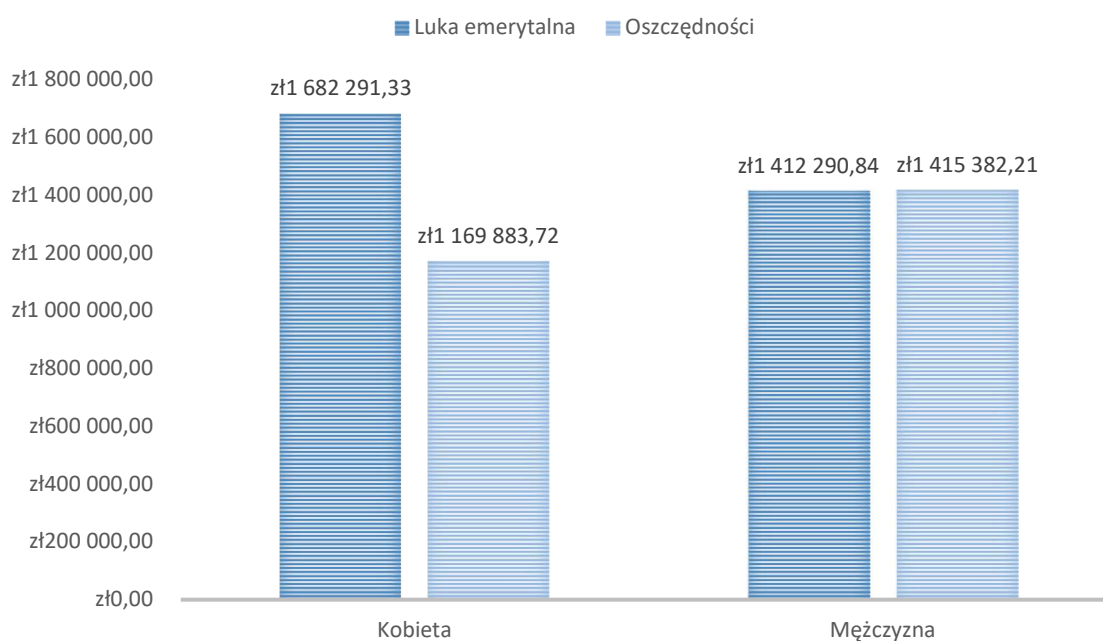
akumulowanie i kapitalizacja tych środków przez wiele lat, jest w stanie przynieść wysoki kapitał. Przy uwzględnieniu wpłat dobrowolnych, które wynoszą 2% wynagrodzenia u pracownika oraz 2,5% wynagrodzenia u pracodawcy kwota widocznie rośnie. Kapitał zebrany na koniec okresu oszczędzania to 638 781,91 złotych u mężczyzn oraz 564 664,94 złote u kobiet (kwoty dla różnych wariantów oszczędzania zostały przedstawione w tabeli 7.3).

Tabela 7.3. Łączna wartość oszczędności z PPK przy założeniu różnych wielkości wpłat

Pracownik	Pracodawca	Wartość skumulowanych wpłat na koniec okresu inwestycji
Kobieta		
2%	1,5%	256 093,84 zł
4%	1,5%	393 052,95 zł
4%	4%	564 664,94 zł
Mężczyzna		
2%	1,5%	289 220,42 zł
4%	1,5%	444 553,08 zł
4%	4%	638 718,91 zł

Źródło: opracowanie własne

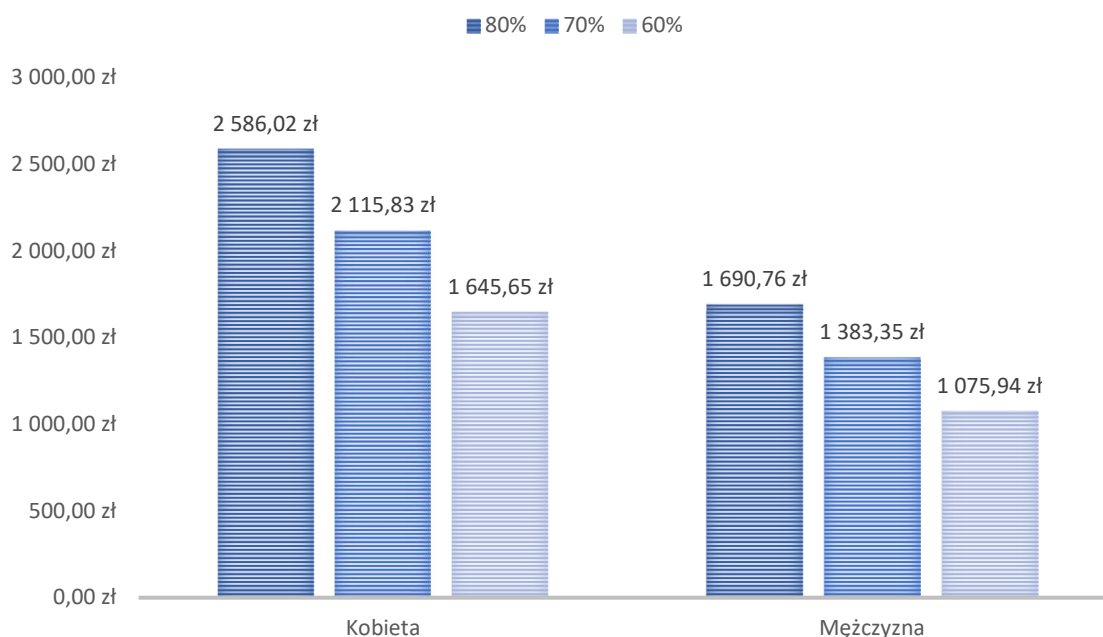
Porównując kwotę zaoszczędzoną z PPK w najwyższym wariantcie u mężczyzn, z wartością luki emerytalnej, przy założeniu oczekiwanej stopy zastąpienia 60% oraz oszczędzania dodatkowego 10% wynagrodzenia – wreszcie udaje pokryć się deficyt pieniężny. Warto jednak pamiętać, że w tym przypadku stopa zastąpienia jest na najniższym analizowanym poziomie oraz łączna wartość oszczędności danej osoby wynosi, aż 14% miesięcznego wynagrodzenia. Przy przyjęciu tych samych założeń u kobiet nadal nie udaje się w całości pokryć luki emerytalnej (rysunek 7.8).

Rysunek 7.8. Stosunek łącznej wartości oszczędności (10% comiesięcznego wynagrodzenia i wpłaty PPK) do luki emerytalnej (z przyjętą oczekiwaną stopą zastąpienia na poziomie 60%)

Źródło: opracowanie własne

Następnie sprawdzoną realną wartość miesięcznych oszczędności, które pokryją lukę emerytalną w każdym z wariantów. Przyjmując bazową stopę zastąpienia na poziomie 80% - luka emerytalna jest praktycznie niemożliwa do pokrycia. Miesięczne oszczędności w wysokości 2586,02 złote u kobiet i 1690,76 złotych u mężczyzn stanowią kolejno 43% i 28% zakładanego obecnie wynagrodzenia brutto. Jest to kwota, na którą osoba zarabiająca około 6 tysięcy złotych brutto miesięcznie, zwykle nie może sobie pozwolić.

Rysunek 7.9. Kwota miesięcznych oszczędności akumulowanych przez cały okres aktywności zawodowej na pokrycie luki emerytalnej (w zależności od wysokości stopy zastąpienia).

Źródło: opracowanie własne

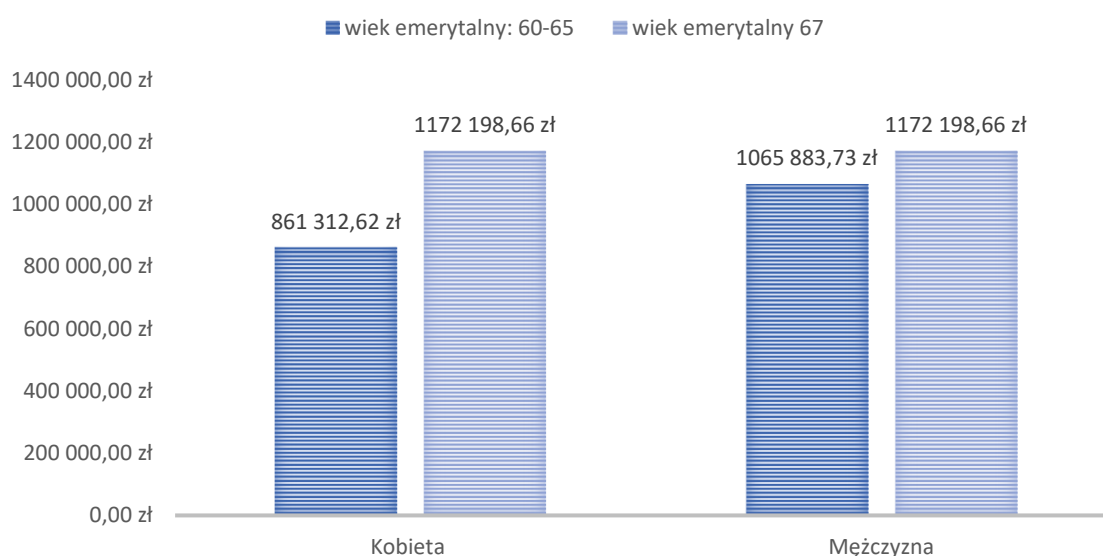
Przyjmując niższe stopy zastąpienia kobiety powinny odłożyć 35% pierwszej wypłaty przy stopie zastąpienia 70% oraz 27% przy stopie zastąpienia 60%. Mężczyźni z kolei muszą liczyć się z wpłatami na poziomie 23% pierwszej miesięcznej wypłaty w przypadku stopy zastąpienia na poziomie 70% oraz 18% przy stopie zastąpienia 60%. Dokładna wartość miesięcznych oszczędności na pokrycie luki emerytalnej zobrazowana została na rysunku 7.9. Wszystkie powyżej przedstawione wartości są wysokie w stosunku do wynagrodzenia i prawdopodobnie nieosiągalne dla większości uczestników systemu.

7.6. Wpływ wydłużenia okresu oszczędzania na wielkość zgromadzonych oszczędności

Kolejną, a zarazem ostatnią już częścią analizy jest przyjęcie założenia o podniesieniu wieku emerytalnego, a tym samym – wydłużeniu okresu oszczędzania. W poprzednich krokach widać dużą dysproporcję pomiędzy luką emerytalną wśród kobiet i mężczyzn, a wartość wynagrodzeń w przypadku obu płci jest taka sama. Obecny wiek emerytalny w Polsce jest na tle innych państw - niski u mężczyzn, a tym bardziej u kobiet. W większości krajów europejskich wiek emerytalny kobiet i mężczyzn jest taki sam, co nie tworzy późniejszych, tak widocznych różnic finansowych. Opierając się na prognozach Eurostat 60 letnia kobieta będzie żyła aż o 4 lata dłużej w analizowanym roku 2058 w porównaniu do roku 2022. Postanowiono sprawdzić

więc, jak kształtowałyby się sytuacja finansowa emerytów, gdyby nie zrezygnowano z reformy z 2012 roku – zrównującej wiek emerytalny kobiet i mężczyzn do poziomu 67 lat.

Oznaczałoby to, że analizowany okres pracy zawodowej wzrósłby do 43 lat. Zakłada się, iż dodatkowe oszczędzanie na starość będzie się odbywać do momentu osiągnięcia wieku emerytalnego. Przeanalizowano więc wpływ wydłużenia okresu oszczędzania na wartość skumulowanych oszczędności. Założono, że dana osoba oszczędza 10% każdej wypłaty oraz uczestniczy w PPK w części podstawowej. Rysunek 7.10 obrazuje różnice w miesięcznych oszczędnościach na pokrycie luki emerytalnej, wynikłą ze zwiększenia wieku emerytalnego. Różnica w zakumulowanych oszczędnościach jest widoczna w szczególności u kobiet. Wydłużenie okresu oszczędzania o 7 lat, zwiększyło je o ponad 300 tysięcy złotych. Z perspektywy późniejszego okresu emerytalnego, jest to duża kwota, które widocznie może poprawić jakość życia w okresie starości.

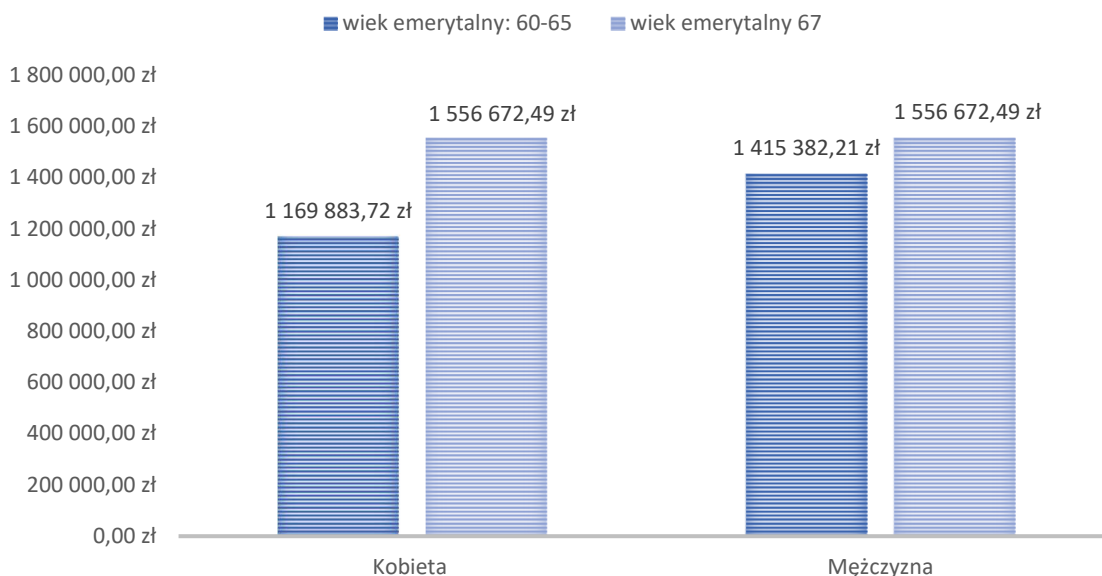

Rysunek 7.10. łączna wartość skumulowanych oszczędności w zależności od długości okresu oszczędzania (z uwzględnieniem PPK w formie podstawowej)

Źródło: opracowanie własne

W kolejnym etapie analizy, zdecydowano się powiększyć oszczędności w ramach PPK również o część dobrowolną. Założono więc, że dana osoba oszczędza 10% każdej wypłaty oraz uczestniczy w PPK w części podstawowej oraz dobrowolnej. Zgodnie z tymi założeniami oszczędności z samodzielnych odkładanych comiesięcznie 10% wypłaty wyniosły 854 386,27 zł, a z PPK 702 287,21 zł. Są to zbliżone kwoty, a do PPK wpłacamy jedynie 4% wynagrodzenia, kolejne 4% dopłaca pracodawca oraz do tego dochodzi jeszcze regularna dopłata od państwa.

Wskazuje to na opłacalność tej formy oszczędzania. Na rysunku 7.11 przedstawiono wartość skumulowanych oszczędności w porównaniu do ich wartości w przypadku krótszego okresu oszczędzania.

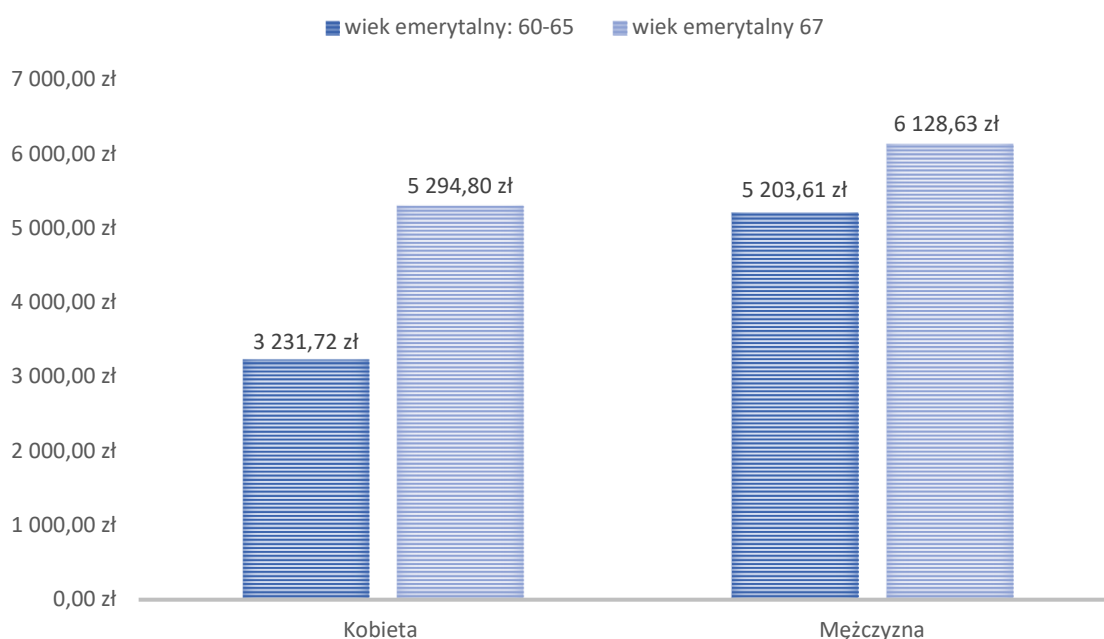

Rysunek 7.11. Łączna wartość skumulowanych oszczędności w zależności od długości okresu oszczędzania (z uwzględnieniem PPK w formie rozszerzonej)

Źródło: opracowanie własne

W ostatnim etapie analizy, postanowiono przyjrzeć się wartościom oszczędności przypadających na każdy miesiąc okresu emerytury. Założenia z poprzedniego akapitu nie uległy zmianie, pod uwagę brano 10% każdej wypłaty oraz PPK w części podstawowej oraz dobrowolnej. Dalsza długość trwania życia u kobiet i mężczyzn, została określona na podstawie raportu Eurostat i wynosiła kolejno: 294 miesięcy i 254 miesięcy. Różnica pomiędzy wartością miesięcznych oszczędności do dyspozycji w każdym miesiącu emerytury, w zależności od długości oszczędzania, została przedstawiona na rysunku 7.12. Jak obrazuje wykres, wydłużenie okresu oszczędzania o 7 lat u kobiet ma istotny wpływ na sumę zgromadzonych środków finansowych. Kobieta kończąca pracę zawodową w wieku 67 lat, będzie miała do dyspozycji podczas każdego miesiąca okresu emerytury o prawie 2 tysiące złotych więcej oszczędności niż w przypadku zakończenia pracy zawodowej w wieku 60 lat. W przypadku mężczyzn, wydłużenie okresu oszczędzania jedynie o 2 lata, podnosi sumę miesięcznych oszczędności do dyspozycji o ponad 800 złotych.

Rysunek 7.12. Miesięczna wartość oszczędności do dyspozycji emeryta po zakończeniu pracy zawodowej

Źródło: opracowanie własne

Jak pokazują powyższe analizy, wydłużenie okresu oszczędzania do 67 lat oraz dodatkowe formy oszczędzania mają istotny wpływ na wielkość skumulowanych oszczędności, a tym samym poziom życia na emeryturze. Niweluje to również różnice finansowe pomiędzy kobietami, a mężczyznami, co w świetle statystycznie niższych zarobków kobiet, ma duże znaczenie. Oznacza to, że jednym ze sposobów poprawy życia emerytów, jest właśnie wydłużenie okresu oszczędzania. Przedłużenie czasu oszczędzania nawet o kilka lat, skutkuje dużo większą sumą oszczędności do dyspozycji na emeryturze, a tym samym - istotnym zmniejszeniem luki emerytalnej. Konkluzją wynikającą z powyższych obliczeń jest fakt, że aby żyć w dobrym standardzie na emeryturze, trzeba oszczędzać. W procesie samego oszczędzania szczególnie istotna jest regularność i świadomość celu oszczędzania emerytalnego. Nawet niewielkie sumy odkładane i inwestowane co miesiąc pozwolą w znacznym stopniu poprawić jakość życia w przyszłości.

7.7. Podsumowanie

Obecnie wiele krajów zmagają się z wyzwaniem, jakim jest organizacja i zarządzanie wydajnym systemem emerytalnym, zapewniającym adekwatne świadczenia finansowe osobom

starszym. Niestety, osoby rozpoczynające teraz pracę zawodową, staną przez bardzo trudnymi realiami życia na emeryturze. Zgodnie z prognozami Komisji Europejskiej stopa zastąpienia w Polsce wyniesie jedynie około 25% w 2070 roku. Tak niski poziom świadczenia emerytalnego w porównaniu do kwoty ostatniej wypłaty, otwiera dyskusję na temat dodatkowych form oszczędzania emerytalnego. Obecnie istnieje szereg instrumentów finansowych proponowanych przez państwo, jak i instytucje prywatne, mających na celu zabezpieczyć sytuację finansową przyszłych emerytów. Konieczność dodatkowego oszczędzania na starość determinuje również rozwój III filaru systemu emerytalnego. Najnowszym rozwiązaniem proponowanym przez rząd są Pracownicze Plany Kapitałowe, które według projektodawców mają stać się programem powszechnym, a pracownicy zapisywani są do nich automatycznie. Te i inne działania państwa powinny wyraźnie wskazywać na niską wydajność obowiązkowej części systemu i szerzyć świadomość emerytalną wśród Polaków. Jak wskazują jednak przytoczone w pracy badania – wiedza Polaków na temat funkcjonowania systemu emerytalnego jest niska, a tylko niewielki procent respondentów deklaruje oszczędzanie z myślą o emeryturze.

Problem nieadekwatności polskiego systemu emerytalnego dobrze obrazuje analiza przedstawiona w podrozdziale 5 i 6. Zgodnie z przedstawionymi obliczeniami, prognozowana wysokość luki emerytalnej może znacznie utrudniać jej całkowite pokrycie. W pracy pierwotnie przyjęto oczekiwaną stopę zastąpienia na wysokości 80%, co nie wydaje się być wygórowaną wartością. Jednak rozmiar luki emerytalnej przy takich założeniach budzi niepokój - całkowita luka emerytalna 2 219 314,18 złotych u mężczyzn oraz 2 643 600,66 złotych u kobiet. Same te liczby powinny budzić refleksje wśród osób będących w wieku produkcyjnym i skłaniać do oszczędzania na emeryturę.

W celu weryfikacji pierwszej z hipotez: „Dodatkowe oszczędzanie na starość ma istotny wpływ na wysokość luki emerytalnej” przeprowadzono symulację zakładającą dwie formy dodatkowego oszczędzania: indywidualne odkładanie comiesięcznie 10% wypłaty oraz oszczędzania przy użyciu instrumentu z III filaru – Pracowniczych Planów Kapitałowych. Łączna wartość oszczędności przy użyciu obu form (w tym PPK w najwyższym wariantcie) wyniosła 1 412 290,84 złote u mężczyzn 1 169 883,72 złote u kobiet. Są to duże kwoty, które pokryły całkowicie deficyt pieniężny u mężczyzn, przy założeniu oczekiwanej stopy zastąpienia na poziomie 60%. Warto zaznaczyć, że luka emerytalna w przytoczonych rozważaniach, finansowana jest jedynie wyżej wymienionymi formami oszczędzania i nie uwzględnia majątku posiadanego przez

emerytów. Wynika z tego, że jej realna wielkość może być niższa. Niewątpliwie jednak, regularne oszczędzanie nawet niewielkich kwot, ma istotny wpływ na wysokość luki emerytalnej. Okres pracy zawodowej jest długi, a akumulacja danej sumy pieniężnej przez cały ten czas, może widocznie poprawić jakość życia na emeryturze.

Dokonując weryfikacji drugiej z postawionych hipotez „Wydłużenie okresu oszczędzania znacząco oddziałuje na zmniejszenie luki emerytalnej” przeprowadzono analizę wpływu wydłużenia okresu oszczędzania na wielkość skumulowanych oszczędności. W tym momencie warto zaznaczyć, że na tle innych europejskich państw, wiek emerytalny w Polsce jest bardzo niski. W Polsce występuje również rozróżnienie pomiędzy wiekiem emerytalnym kobiet i mężczyzn, które daje tym pierwszym możliwość przejścia na emeryturę o 5 lat wcześniej. Sama różnica w pracy zawodowej tworzy duże dysproporcje w świadczeniach emerytalnych kobiet i mężczyzn. Zgodnie z wcześniej przytoczonymi wartościami, przy oczekiwanej stopie zastąpienia na poziomie 80% luka emerytalna kobiet jest o ponad 400 000 złotych wyższa niż mężczyzn. Różnica jest istotna, pomimo że średnie zarobki kobiet i mężczyzn zostały ujednoczone, a w obliczeniach nie uwzględniano również żadnego rodzaju urlopów, w tym np. urlopu macierzyńskiego. Aby zweryfikować postawioną tezę, w symulacji postanowiono zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn do poziomu 67 lat (zgodnie z reformą z 2012 roku). Skutkowało to zwiększeniem okresu pracy zawodowej o 7 lat u kobiet i o 2 lata u mężczyzn. Przeprowadzono analizę dotyczącą wartości miesięcznych oszczędności odkładanych przez cały okres pracy zawodowej. Wydłużenie okresu oszczędzania o 7 lat, zwiększyło ich łączną wartość u kobiet o ponad 300 tysięcy złotych, co daje 5294,80 złotych oszczędności do wykorzystania co miesiąc na emeryturze. Obrazuje to, jak duży wpływ na wielkość luki emerytalnej ma długość okresu oszczędzania oraz istotne oddziaływanie podwyższenia wieku emerytalnego na efektywność całego systemu.

Literatura:

Piśmiennictwo:

Alonso-Fernandez J.J., Meneu-Gaya R., Devesa-Carpio E., Devesa-Carpio M., Dominguez-Fabia I., Encinas-Goenechea B., *From the Replacement Rate to the Synthetic Indicator: A Global and Gender Measure of Pension Adequacy in the European Union*, Springer Science + Business Media Dordrecht 2017.

Banaś D., *Skuteczność systemów emerytalnych w krajach postradzieckich*, „Wiadomości Statystyczne” 2020, nr 9.

- Bielawska K., *Adekwatność emerytur w świetle zmian polskiego systemu emerytalnego*, „Zarządzanie i Finanse” 2020, vol. 14.
- Burnett J., Davis K., Murawski C., Wilkinson N., *Measuring the adequacy of retirement savings*, “Review of Income and Wealth” 2018, number 4.
- Cichowicz E., Rutecka- Góra J., *Świadomość Polaków dotycząca dodatkowego oszczędzania na starość – próba oceny oraz identyfikacja niezbędnych działań*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2017, nr 38.
- Cycoń M., Jedynak T., Płonka M., *Postawy studentów wobec zabezpieczenia ryzyka starości. Studio empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2020.
- Czapiński J., Góra M., *Świadomość „emerytalna” Polaków. Raport z badania ilościowego*, „Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego” 2016.
- Ebbinghaus B., *Inequalities and poverty risks in old age across Europe: The double-edged income effect of pension systems*, Wiley, Oxford 2020.
- Jedynak T., *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2017, nr 73.
- Jedynak T., *The Role of Supplementary Retirement Savings in Reducing the Pension Gap in Poland*, “Economics and Environmental Studies” 2017, nr 17, s. 100-102.
- Smalej O., Kawczyńska-Butrym Z., Mącik R., Pantyley V., *Zachowania młodych konsumentów na rynku finansowym w aspekcie oszczędzania i inwestowania pieniędzy – wyniki badania ankietowego*, „E-mentor”, 4(91).
- Solarz M., *Rola państwa w mobilizowaniu dodatkowych oszczędności emerytalnych Polaków w świetle wyników badań własnych* [w:] *Współczesne problemy i wyzwania finansów – wybrane zagadnienia*, pod red. M. Sosnowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2020 s.94
- Zrałek M., *Zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych osób starszych. Dylematy i kierunki zmian*, [w:] *O sytuacji ludzi starszych*, pod red. J. Hrynkiewicz, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2013, s. 103.

Źródła internetowe

- Aging Working Group, *Polish country fiche o pension projections 2021*, Komisja Europejska, www.ec.europa.eu, dostęp: 19.05.2022 r.
- Minimalne i przeciętne wynagrodzenia 2022*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, www.zus.pl, dostęp: 19.05.2022 r.
- Projected life expectancy by age (reached during the year), sex, type of projection and NUTS 3 region*, Eurostat, www.eurostat.ec.europa.eu, dostęp: 19.05.2022 r.
- Raport GUS, *Emerytury i renty w 2020 r.*, www.stat.gov.pl, dostęp: 29.03.2022 r.
- Raport GUS, *Komunikat w sprawie przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2021 roku*, www.stat.gov.pl, dostęp: 29.03.2022 r.
- Raport GUS, *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, www.stat.gov.pl, dostęp: 27.02.2022 r.
- Raport GUS, *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności w świetle prognozy na lata 2014-2015*, www.stat.gov.pl, dostęp: 27.02.2022 r.
- Raport Mercer, *Mercer CFA Institute Global Pension Index*, www.mercer.com.pl, dostęp: 31.03.2022 r.
- Raport OECD, *Pensions at a Glance 2021, OECD and G20*, www.oecd.org, dostęp: 30.03.2022 r.
- Raport ZUS, *Wiedza i postawa wobec ubezpieczeń społecznych*, www.zus.pl, dostęp: 15.04.2022 r.

Rozdział 8

Polski i irlandzki system emerytalny – analiza porównawcza

Paulina Utrata¹

8.1. Wprowadzenie

Dzisiejsze społeczeństwo dość mocno skupia się na zapewnieniu sobie wygody i bogactwa materialnego w chwili, gdy jest się jeszcze młodym i aktywnym zawodowo. Wszechobecny konsumpcjonizm sprawił, że dla wielu osób wyznacznikiem jakości życia jest posiadanie markowych dóbr, na które niekoniecznie są w stanie sobie pozwolić. Zaciągane są kredyty na zakup rzeczy, które nie są niezbędne w codziennym życiu, a jedynie mają za zadanie zwiększyć znaczenie danej osoby w oczach społeczeństwa, co często jest tylko indywidualnym przekonaniem jednostki, gdyż w rzeczywistości otaczające go środowisko w ogóle nie zwraca na wspomniany aspekt uwagi. Przez zbytne skupienie się na teraźniejszości zaniedbywany jest obszar oszczędzania, a w szczególności oszczędzania na starość. Dlatego też ważne jest prawidłowe działanie systemów emerytalnych, które mają za zadanie zapewnić osobom starszym środki do dalszego życia po zakończeniu aktywności zawodowej. Do ukazania w jaki sposób funkcjonują systemy emerytalne postanowiono porównać ze sobą dwa kraje europejskie – Polskę i Irlandię. Problem badawczy został sformułowany w postaci następujących pytań:

- jaki kształt mają systemy emerytalne Polski i Irlandii?
- jak prezentują się struktury demograficzne i ich prognozy w badanych państwach?
- jak kształtuje się ich adekwatność dochodowa?
- jaki udział wydatków sektora publicznego stanowią wydatki na systemy emerytalne Polski i Irlandii?

Uzyskanie odpowiedzi na powyższe cele badawcze pozwoli na zweryfikowanie tezy stanowiącej o tym, że *irlandzki system emerytalny cechuje się wyższą adekwatnością dochodową niż polski system.*

---

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Niniejszy rozdział został opracowany przez autorkę na podstawie pracy dyplomowej obronionej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie w 2022 r

Metodami badawczymi, jakie wykorzystano do przedstawienia w rozdziale badanych treści były przede wszystkim:

- przegląd literatury odwołującej się do zabezpieczenia emerytalnego w badanych krajach
- analiza aktów prawnych
- analiza informacji zawartych na stronach rządowych Polski i Irlandii
- analiza raportów *Pensions at Glance* oraz *World Population Prospects*

8.2. Ewolucja systemu emerytalnego w Polsce

Mówiąc obecnie o systemach emerytalnych w Polsce najczęściej wyszczególnia się „stary” i „nowy” system emerytalny. Zasady, w oparciu o które funkcjonował system emerytalny przed 1999 r. nakreślone zostały w ustawie z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw². Zawierał on część socjalną oraz część indywidualną. Socjalna część miała stanowić minimalne świadczenie emerytalne i obliczano ją jako 24 procent od kwoty bazowej, którą stanowiło średnie wynagrodzenie netto³. Indywidualną część określały za to okresy składkowe i nieskładkowe. Okresami składkowymi nazywano te, podczas których opłacano składki na ubezpieczenia społeczne zgodnie z przepisami, pełniono służbę m.in. w Wojsku Polskim czy organach bezpieczeństwa publicznego, jak i również okresy pobierania zasiłku macierzyńskiego. Podstawa wymiaru za każdy rok okresu składkowego mnożona miała być przez 1,3%. Okresami nieskładkowymi były pośród innych okresy zwolnienia z opłacania składek emerytalnych z tytułu pobierania świadczenia rehabilitacyjnego oraz okresy urlopu wychowawczego. Podstawa wymiaru za każdy rok okresu składkowego mnożona miała być przez 0,7%. Poszczególne części takiego sposobu obliczania świadczeń tworzyły ogólny, przedstawiony poniżej wzór⁴.

$$\text{emerytura} = 0,24 \times BZ + 0,013 P \times OS + 0,007 P \times ON$$

gdzie:

BZ – kwota bazowa (średnie wynagrodzenie w gospodarce za poprzedni kwartał)

P – podstawa wymiaru emerytury

² Ustawa z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 1991 r., nr 104, poz. 450).

³ Z. Czepulis-Rutkowska, *Systemy emerytalne a poziom zabezpieczenia materialnego emerytów*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2000, s. 102.

⁴ A. Kolek, *Powszechne systemy emerytalne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Analiza porównawcza*, praca magisterska, Uniwersytet Warszawski, s. 51.

OS – okresy składkowe

ON – okresy nieskładkowe

System emerytalny funkcjonujący w ten sposób nazywany jest systemem o zdefiniowanym świadczeniu. Na wysokość świadczenia wpływają dokładnie określone w danym systemie czynniki.

Konstrukcja powszechnego systemu zabezpieczenia emerytalnego istniejącego przed 1999 nie spełniała jednak potrzeb społeczeństwa i okazała się nie być optymalnym rozwiązaniem w tym zakresie. Spadek liczby płacących składkę oraz dysproporcja w traktowaniu różnych grup społecznych wynikająca z nadania przywilejów niektórym pracownikom np. wojskowym czy strażakom w konsekwencji spowodowały prawie trzykrotny wzrost składki⁵. Poważnym zagrożeniem dla państwa polskiego stało się załamanie finansowe systemu. Konieczna stała się więc reforma systemu emerytalnego.

Nowy system wprowadzony został z dniem 1 stycznia 1999 roku na mocy ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych⁶. Konstrukcja nowego systemu opierała się na trzech filarach, ukazanych w tabeli 8.1. Pierwszy i drugi filar wymagały obowiązkowego w nich uczestnictwa i miały charakter odpowiednio repartycyjny i kapitałowy, natomiast trzeci filar stanowił nieobowiązkową, kapitałową część systemu emerytalnego w Polsce. Poprzedni system o zdefiniowanym świadczeniu zastąpiony został systemem o zdefiniowanej składce, w którym wysokość emerytury związana jest ściśle z wpłaconą wartością składek.

Wraz z rokiem 1999 nastąpił również podział członków społeczeństwa według przynależności do starego lub nowego systemu. Obywatele, którzy nie osiągnęli jeszcze wieku lat trzydziestu, w roku wprowadzenia reformy stawali się częścią nowego systemu emerytalnego, co wiązało się ze swobodą wyboru funduszu emerytalnego do końca 1999 r. Zaradczo na sytuację gdy jednak ktoś nie dokonał żadnego wyboru, w 2000 r. miało miejsce przeprowadzane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych losowanie, według którego przydzielano niezdecydowanych Polaków do danego funduszu emerytalnego. Od wspomnianego roku każdy Polak

---

⁵ D. Fudali, *Ewolucja polskiego systemu emerytalnego*, [w:] *Między klasycznym a nowoczesnym modelem zabezpieczenia emerytalnego. Przegląd Ubezpieczeń 2020*, pod red. M. Cyconia, T. Jedynaka, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2020, s. 26.

⁶ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 marca 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2004 r., nr 39, poz. 353).

podejmujący się swojej pierwszej pracy zarobkowej musiał dokonać owego wyboru w terminie 7 dni. W innym wypadku zostawał losowo przydzielany do funkcjonujących na rynku otwartych funduszy emerytalnych⁷. Tym, którzy od 1999 r. należeli do nowo wprowadzonego systemu, a przed tym rokiem pracowali i płacili składki, naliczono kapitał początkowy, bazujący na formule wykorzystywanej do obliczenia świadczeń emerytalnych w systemie sprzed reformy⁸. W przypadku Polaków, których wiek wynosił już pięćdziesiąt lat, im emerytura przysługiwała całkowicie na zasadach starego systemu zabezpieczenia emerytalnego⁹.

Tabela 8.1. System emerytalny po reformie z 1999 r.

Wyszczególnienia	I filar	II filar	III filar
Forma	Konto ubezpieczonego w ZUS	Otwarte fundusze emerytalne	Pracownicze programy emerytalne
Institucje administrujące	ZUS	Powszechne towarzystwa emerytalne	Institucje rynku finansowego
Charakter uczestnictwa	Obowiązkowy	Dobrowolny	Dobrowolny
Wysokość składki	12,22%	7,3%	Limitowana wysokość
System finansowania	Repartycyjny	Kapitałowy	Kapitałowy
Świadczenie	Emerytura z FUS	Niesprecyzowane	Emerytura dodatkowa

Źródło: M. Mikołajek, *Studium ekonomiczne polskiego systemu emerytalnego*, [w:] *Wyzwania współczesnych finansów – wybrane problemy*, pod red. A. Cwiąkała-Małys, M. Karpińska, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2018, s. 83.

W 1999 roku miało miejsce tzw. ubruttowienie wynagrodzeń i składki zaczęły być płacone połowicznie przez pracownika i pracodawcę. Wysokość składki na świadczenie emerytalne określona została jako 19,52% wynagrodzenia brutto, z czego wydzielana jest część idąca na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych zarządzany przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych i część przekazywana przez ZUS do otwartego funduszu emerytalnego danego pracownika. Do kwietnia 2011 roku do I filara trafiało 12,22%, a do II filara pozostałe 7,3%. W wyniku nowelizacji

⁷ M. Mikołajek, *Studium ekonomiczne polskiego systemu emerytalnego*, [w:] *Wyzwania współczesnych finansów – wybrane problemy*, pod red. A. Cwiąkała-Małys, M. Karpińska, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2018, s. 81.

⁸ *Kluczowe zmiany w polskim systemie emerytalnym w latach 1999-2021*, www.mercer.com.pl, dostęp: 02.05.2022 r.

⁹ M. Mikołajek, *op. cit.*, s. 81.

przepisów prawnych w maju 2011 r., 17,22% płacy zaczęło trafiać na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, a tylko 2,3% pozostawało na wpłatę na OFE¹⁰. W dniu wejścia w życie ustawy z 1998 r. sposób i wielkość wypłaty świadczeń płynących z II filara nie zostały jeszcze sprecyzowane. Miało to miejsce dopiero na mocy ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych, w której świadczenie to zostało nazwane okresową emeryturą kapitałową. III filar stworzony został z myślą o pozostawieniu wyboru obywatelom w zakresie powiększenia świadczenia na starość wedle indywidualnego zapotrzebowania. Osoba zainteresowana dodatkowym oszczędzaniem ma możliwość odkładania swoich środków na indywidualne konta emerytalne, jak i również w ramach pracowniczych programów emerytalnych, na które pracodawca przekazuje część wynagrodzenia w imieniu pracownika¹¹.

Indywidualne Konta Emerytalne (IKE) mogą założyć osoby mające ukończone 16 lat i osiągnące dochody z tytułu umowy o pracę. Wpłaty środków na konto mogą być regularne, nieregularne lub jednorazowe (w granicach limitu wpłat) zależnie od instytucji oferującej wspomniane konto. Przy gromadzeniu środków potrącany jest podatek dochodowy od osób fizycznych, który nie obejmuje później wypłacanych środków. Wypłata środków powinna mieć miejsce po ukończeniu przez osobę oszczędzającą 60. roku życia, pod warunkiem, że dokonywano wpłat przez minimum 5 lat kalendarzowych i wpłacono ponad połowę środków 5 lat przed dniem złożenia wniosku o wypłatę. Dozwolona jest wypłata całości, jak i tylko części środków. Jeżeli miałyby dojść do zwrotu środków tzn. ich wypłaty przed ukończeniem 60 lat i spełnieniem powyższego warunku, konieczne będzie zapłacenie podatku od zysków kapitałowych¹².

Rok 2012 wniósł nowy element do III filara systemu zabezpieczenia na starość w postaci IKZE - Indywidualnych Kont Zabezpieczenia Emerytalnego. Tak jak w przypadku IKE każdy może założyć tylko jedno takie konto oraz uprawniona jest do tego osoba, która ukończona ma 16 lat. Właściciel konta ma możliwość określenia okresu wpłaty środków i ich wysokości, przy czym również jak przy oszczędzaniu na IKE, istnieją limity rocznej wysokości wpłat (obowiązujące od 2021 r.), jednak są one dużo niższe niż w przypadku IKE. Wypłata środków powinna mieć miejsce po ukończeniu przez osobę oszczędzającą 65. roku życia, pod warunkiem, że

---

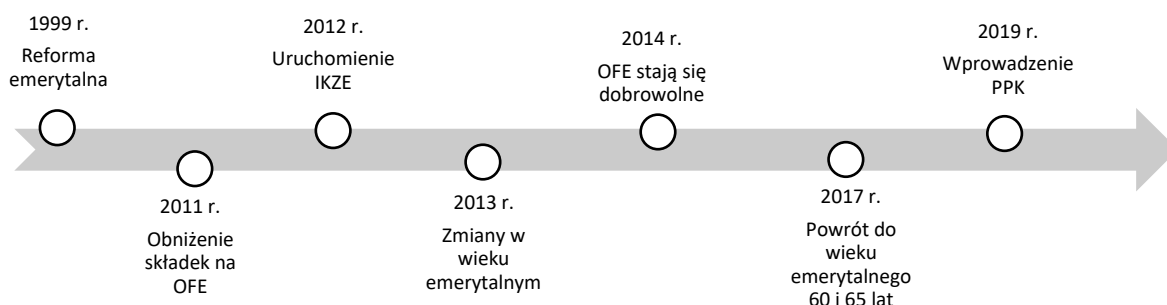
¹⁰ P. Kulpaka, *Funkcjonowanie systemu emerytalnego w Polsce trzynastu lat po reformie. Konsekwencje dla gospodarki*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 129, s. 154-155.

¹¹ M. Mikołajek, *op. cit.*, s. 83.

¹² *Oszczędzanie na emeryturę*, www.analizy.pl, dostęp: 02.04.2023 r.

dokonywano wpłat przez minimum 5 lat kalendarzowych. Wypłata oszczędności obciążona jest koniecznością zapłaty podatku dochodowego. W każdym momencie można też dokonać zwrotu środków, jednak działanie to związane jest z obowiązkiem zapłaty nie tylko podatku dochodowego, ale też i podatku od zysków kapitałowych. Kwota podatku dochodowego różni się w zależności od momentu zdecydowania się na wypłatę pieniędzy. Jeżeli ma to miejsce po ukończeniu 65. roku życia oraz po 5-letnim okresie wpłat, płacony jest tylko zryczałtowany, 10-procentowy podatek dochodowy. Zwrot środków przed spełnieniem powyższych dwóch warunków wiąże się z zapłatą podatku właściwego ze skalą podatkową w dniu wypłaty środków¹³.

W momencie reformy systemu emerytalnego w Polsce ogólny wiek emerytalny pozostał taki sam jak przed nią, tzn. 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn. Jednakże w 2013 roku podjęto decyzję o ustaleniu jednolitego wieku emerytalnego, niezależnego od płci, wynoszącego 67 lat. Planowo stopniowe osiągnięcie tego wieku miało zakończyć się w 2040 r. w przypadku kobiet oraz w 2021 r. w przypadku mężczyzn. Zanim jednak cel ten został osiągnięty, w 2017 r. doszło do przywrócenia wieku emerytalnego 60 i 65 lat.

Rysunek 8.1. Zmiany w systemie emerytalnym w Polsce po 1999 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Kluczowe zmiany w polskim systemie emerytalnym w latach 1999-2021*, www.mercer.com.pl, dostęp: 02.05.2022 r.

W 2014 r. część składki przeznaczanej na OFE ustalona została na poziomie 2,92%. Od tego roku również pracownicy zaczęli mieć swobodę wyboru co do przeznaczania części składki płaconej przez nich wcześniej na OFE. Mogą zdecydować, czy pragną nadal przekazywać ją na Otwarte Fundusze Emerytalne, czy też miałyby ona dołączyć do pozostałej części

¹³ Indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego, www.pzu.pl, dostęp: 02.05.2022 r.

obowiązkowej składki emerytalnej w formie subkonta w ZUS. W takim wypadku całe 7,3% podstawy wymiaru składki zarządzane byłoby przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych¹⁴.

Od 2019 r. w polskim systemie emerytalnym funkcjonują Pracownicze Plany Kapitałowe (PPK), stanowiące prywatny system oszczędzania długoterminowego, z którego dobrowolnie skorzystać może każdy zatrudniony. Środki pieniężne gromadzone są z wpłat trzech podmiotów: pracownika, pracodawcy i państwa. W ramach PPK obowiązuje stawka procentowa wpłaty podstawowej pracownika – 2% i pracodawcy – 1,5%. Ponadto, istnieje możliwość dobrowolnej wpłaty dodatkowej, gdzie w przypadku pracownika może ona wynosić do 2%, a pracodawcy – do 2,5%. Po co najmniej 3-miesięcznym okresie oszczędzania, państwo przekazuje do PPK oszczędzającego jednorazowo 250 zł wpłaty powitalnej, a później co roku wpłaca 240 zł. W momencie ukończenia 60 lat podjęta może zostać decyzja o dalszym odkładaniu środków na Pracownicze Plany Kapitałowe lub o wypłacie środków, przy czym jednorazowo wypłacić można wtedy jedynie 25% zgromadzonych oszczędności, a następnie wypłata przebiegać powinna w formie ratalnej. Gdy liczba rat, na którą zdecydował się wypłacający będzie mniejsza niż 120, zobowiązany zostanie on do zapłacenia należnego podatku od zysków kapitałowych¹⁵. Nowy system emerytalny na przestrzeni lat uległ wielu przemianom, przedstawionych na Rysunku 8.1., jednak podstawowa koncepcja trzech filarów i ogólne zasady wprowadzone w życie w roku 1999 obowiązują po dzień dzisiejszy.

8.3. Kształt irlandzkiego systemu emerytalnego

Obecnie system emerytalny Irlandii składa się z trzech filarów przedstawionych w tabeli 8.2. I filar stanowi emerytura państwowa, która dzieli się na emeryturę składkową i emeryturę nieskładkową. Emerytura składkowa przysługuje osobom, które mają ukończone 66. rok życia i wpłaciły wystarczającą liczbę składek na ubezpieczenie społeczne (*PRSI - Pay Related Social Insurance*) klasy A, E, F, G, H, N lub S, które stanowią składki na ubezpieczenie społeczne w pełnej wysokości. Przynależność do danej klasy systemu zależy od rodzaju wykonywanej pracy i stanowi o wysokości składki do zapłacenia¹⁶. Przykładowo można spojrzeć na sytuację pracowników klasy A. Jeżeli dochód pracownika należącego do tej klasy przed odliczeniem podatku jest niższy niż lub równy 352 euro tygodniowo, nie opłaca on składek, a pokrywane są

¹⁴ www.mercer.com.pl, *op. cit.*, dostęp: 02.05.2022 r.

¹⁵ *Założenia programu Pracowniczych Planów Kapitałowych*, www.mojeppk.pl, dostęp: 02.05.2022 r.

¹⁶ *State Pension (Contributory)*, www.citizensinformation.ie, dostęp: 11.05.2022 r.

one przez jego pracodawcę. Zarabiający powyżej 352 euro opłacają składki w wysokości 4% wynagrodzenia. Od tej wartości od 2016 r. obowiązuje ulga zmniejszająca wysokość składki przysługująca osobom o dochodzie w przedziale od 352,01 do 424 euro tygodniowo. Ulga PRSI (*PRSI credit*) ma charakter degresywny i jest uzależniona od danej kwoty zarobków. Maksymalnie, dla wynagrodzenia równego 352,01 euro, wynosi ona 12 euro. Ulga dla kwot wyższych obliczana jest poprzez odjęcie od 12 euro jednej szóstej wartości zarobków tygodniowych ponad 352,01 euro. Osobno oblicza się wysokość składki na PRSI, osobno przysługującą wartość ulgi, a następnie od składki odejmowana jest ulga, w ten sposób uzyskując składkę do zapłaty. Pracodawca klasy A płaci składki w wysokości 8,8% wynagrodzenia tygodniowego, jeżeli nie przekracza ono 410 euro lub 11,05%, gdy wartość wynagrodzenia wynosi więcej niż wspomniana kwota¹⁷.

Wymagana liczba opłaconych składek jest różna dla osób osiągających wiek emerytalny w określonych przedziałach czasowych. Osoby, które 66. rok życia ukończyły dnia 6 kwietnia 2012 r. lub później muszą mieć opłacone 520 składek (10 lat składkowych). Jeżeli wiek emerytalny osiągnięty został przed 6 kwietnia 2002 r. to liczba pełnych kwalifikowanych składek powinna wynosić 156 (3 lata składkowe), a każdy emeryt z okresu pomiędzy zobowiązany jest wpłacić 260 pełnych składek (5 lat składkowych). Wysokość tygodniowego świadczenia emerytalnego w zakresie emerytury składkowej, zależna od przeciętnej rocznej liczby płaconych składek PRSI ukazana jest w tabeli 8.3¹⁸.

Państwowa emerytura nieskładkowa uzależniona jest od osiąganych dochodów i wypłacana zostaje w wypadku, gdy nie spełniono wymogów emerytury składkowej. Przysługuje tak samo jak emerytura składkowa po ukończeniu 66. roku życia. Badanie wszelkich źródeł dochodu przeprowadzane jest przez Ministerstwo Ochrony Społecznej (*Department of Social Protection*) i na tej podstawie określa się, czy dochód nie przekracza określonego limitu uprawniającego do otrzymania świadczenia. Maksymalna tygodniowa stawka takiej emerytury dla osób z przedziału wiekowego 66 do 80 lat wynosi 242 euro, a dla osób w wieku 80 i powyżej jest to 252 euro¹⁹.

¹⁷ *Paying social insurance (PRSI)*, www.citizensinformation.ie, dostęp: 11.05.2022 r.

¹⁸ www.citizensinformation.ie, *op.cit.*, dostęp: 11.05.2022 r.

¹⁹ *Ibidem*.

Można składać wniosek zarówno o przyznanie państwowej emerytury składkowej, jak i emerytury nieskładkowej. Nie można jednak pobierać obu rodzajów świadczenia emerytalnego jednocześnie. Po rozpatrzeniu indywidualnej sytuacji uprawniającej do danej kwoty każdej z emerytur, przyznana zostaje ta, która jest najkorzystniejsza dla ubiegającego się o świadczenie²⁰.

Tabela 8.2. Filary systemu emerytalnego w Irlandii

Emerytura państwowa	Emerytura zawodowa	Emerytura prywatna
Państwowa emerytura składkowa Państwowa emerytura nieskładkowa	Sektor publiczny Sektor prywatny (szczególnie duże firmy) Programy DB (o określonym świadczeniu) Programy DC (o określonej składce)	Dobrowolne Roczne Kontrakty Emerytalne (RACs) Osobiste Konta Oszczędności Emerytalnych (PRSAs)

Źródło: K. Kichewko, *System emerytalny Irlandii – zarys problematyki*, „Studia z Polityki Publicznej” 2015, tom 2, nr 4, s. 136.

II filar systemu emerytalnego Irlandii stanowi emerytura zawodowa. Jest to świadczenie wypłacane głównie pracownikom sektora publicznego, ale może też przysługiwać pracownikom sektora prywatnego w przypadku, gdy pracują oni w dużych przedsiębiorstwach. Pracodawca sam musi zdecydować o przystąpieniu do programu emerytalnego, gdyż nie jest to wymagane przez prawo²¹. Istnieją dwa rodzaje programów emerytur zawodowych. Pierwszym z nich jest program o zdefiniowanym świadczeniu, które bazuje na wynagrodzeniu w momencie przejścia na emeryturę lub średnim wynagrodzeniu okresu uczestnictwa w programie oraz liczby lat uczestnictwa. Pracownik wpłaca określony procent swojego wynagrodzenia na fundusz emerytalny, a pracodawca pokrywa resztę. Wysokość emerytury z reguły nie zależy od zysków osiągniętych przez fundusz. Nie są to jednak świadczenia gwarantowane. W sytuacji, gdy środki z funduszu nie są wystarczające do pokrycia świadczenia, a pracodawca nie jest w stanie pokryć różnicy, świadczenie to może zostać wypłacone w obniżonej wysokości. Program o zdefiniowanej składce polega na opłacaniu przez pracownika i/lub pracodawcę składek, które pracodawca inwestuje w np. różnego rodzaju fundusze. Wysokość otrzymywanego później świadczenia zależna jest od wpłaconej kwoty pieniężnej oraz od tego, jakie zyski osiągnęła

²⁰ Ireland – State Pensions, www.ec.europa.eu, dostęp: 11.05.2022 r.

²¹ K. Kichewko, *System emerytalny Irlandii – zarys problematyki*, „Studia z Polityki Publicznej” 2015, tom 2, nr 4, s. 134-135.

dana inwestycja. Nadzór nad programami emerytur zawodowych pełni Urząd Emerytalny, którego członkami są przedstawiciele rządu, związków zawodowych i pracodawców²².

Tabela 8.3. Wysokość państwowej emerytury składkowej w Irlandii w 2022 r.

Przeciętna roczna liczba składek PRSI	Indywidualna tygodniowa stawka świadczenia
48 i powyżej	253.30 €
40 - 47	248.30 €
30 - 39	227.70 €
20 - 29	215.70 €
15 - 19	165.10 €
10 -14	101.20 €

Źródło: opracowanie własne na podstawie *State Pension (Contributory)*, www.citizensinformation.ie, dostęp: 11.05.2022 r.

III filar to emerytury prywatne, w których uczestnictwo jest całkowicie dobrowolne. Oszczędzanie w ramach tego filaru obejmuje Roczne Kontrakty Emerytalne (*Retirement Annuity Contracts*) oraz Osobiste Konta Oszczędności Emerytalnych (*Personal Retirement Savings Accounts*). Roczne Kontrakty Emerytalne to umowy ubezpieczeniowe, które mogą być zawierane jedynie przez osoby na zatrudnieniu niepodlegającym pod programy emerytalne oraz te na samozatrudnieniu. Osobiste Konta Oszczędności Emerytalnych istnieją od 2002 r. i ich prowadzeniem zajmują się instytucje finansowe tj. zakłady ubezpieczeń czy banki²³. Mogą zostać założone przez każdą osobę, niezależnie od tego czy jest ona zatrudniona czy nie. Jeżeli jednak pracodawca nie oferuje pracownikowi udziału w żadnym programie emerytur zawodowych, to zobowiązany jest on zapewnić swojemu pracownikowi dostęp do co najmniej jednego standardowego PRSA (*Personal Retirement Savings Account*). Wpłaty na konto mogą być dokonywane na trzy sposoby: wyłącznie przez pracownika, tylko przez pracodawcę lub przez oba te podmioty. Wyróżnia się dwa rodzaje Osobistych Kont Oszczędności Emerytalnych: standardowe i niestandardowe. Standardowe PRSA mają ograniczone opłaty, nie mogące przekroczyć 5% składki i 1% środków znajdujących się na koncie, a lista funduszy inwestycyjnych, w które lokowane mogą być oszczędności ma charakter zamknięty. Natomiast niestandardowe PRSA

²² *Occupational Pension*, www.ccpc.ie, dostęp: 12.05.2022 r.

²³ K. Kichewko, *op. cit.*, s. 135.

nie ma żadnych ograniczeń co do opłat oraz oferuje dużo większy wybór funduszy inwestycyjnych²⁴.

Zgodnie z planami irlandzkiego rządu wiek emerytalny miał ulec stopniowemu podwyższeniu - do 67 lat w 2021 r. i do 68 lat w roku 2028. W grudniu 2020 roku plany te jednak zostały zawieszono i na emeryturę w 2021 r. przeszli Irlandczycy mający ukończony, tak jak i w latach wcześniejszych, 66. rok życia. Kolejną reformą, która w odróżnieniu od poprzedniej doszła do skutku i wprowadzona została w lutym 2021 roku, było ustanowienie świadczenia dla osób w wieku 65 lat, którzy zaprzestali podlegać stałemu zatrudnieniu lub nie są już na samozatrudnieniu i spełniają wymagania dotyczące liczby składek na PRSI. Świadczenie to wynosi 203 euro tygodniowo, co stanowi taką samą kwotę jak zasiłek dla osób poszukujących pracy w Irlandii. Można je otrzymywać maksymalnie przez rok, gdyż przestaje ono przysługiwać danej osobie po osiągnięciu przez nią 66. roku życia, tzn. wieku uprawniającego do rozpoczęcia otrzymywania świadczenia emerytalnego²⁵.

8.4. Uwarunkowania funkcjonowania systemów emerytalnych w Polsce i w Irlandii

Aktualnie w wielu krajach na świecie obserwuje się zjawisko starzenia się społeczeństwa. W państwach wysoko rozwiniętych, w których zapewniona jest dobra opieka medyczna wzrasta oczekiwana długość życia i jednocześnie spada liczba urodzeń, co znowu jest związane z m.in. preferowanym stylem życia, wzrostem kosztów wychowywania dzieci czy też budowaniem kariery zawodowej przez kobiety.

Polska i Irlandia należą do grupy krajów bardzo wysoko rozwiniętych według wskaźnika rozwoju społecznego (*Human Development Index*), który został opracowany przez Organizację Narodów Zjednoczonych do określenia średnich osiągnięć badanego kraju w trzech obszarach: długim i zdrowym życiu, wiedzy i godnym poziomie życia. Wskaźnik ten przyjmuje wartość od 0 do 1, przy czym dla państw bardzo wysoko rozwiniętych wynosi on od 0,8 w górę. Na rok 2022 wartość wskaźnika dla Irlandii wynosi 0,942 (państwo to znajduje się w czołówce trzech najbardziej rozwiniętych krajów), natomiast dla Polski jest to wartość 0,872²⁶.

Struktura demograficzna ludności (stan na rok 2020) w Polsce i Irlandii zaprezentowana została na rysunku 8.1. i rysunku 8.2. W Polsce przeważa wśród ludności odsetek osób w wieku

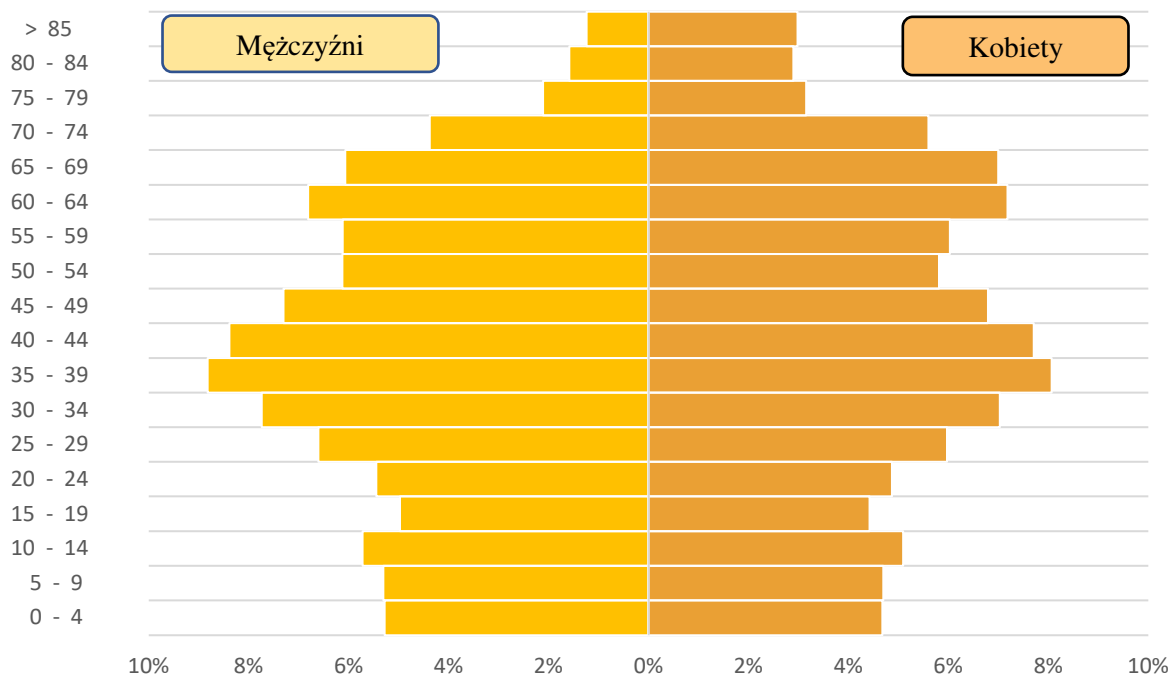
²⁴ *Personal Pensions*, www.ccpc.ie, dostęp: 12.05.2022 r.

²⁵ OECD, *Pensions at a Glance 2021: OECD and G20 Indicators*, OECD Publishing, Paris 2021, s. 68.

²⁶ *Human Development Index (HDI) by Country 2022*, www.worldpopulationreview.com, dostęp: 18.05.2022 r.

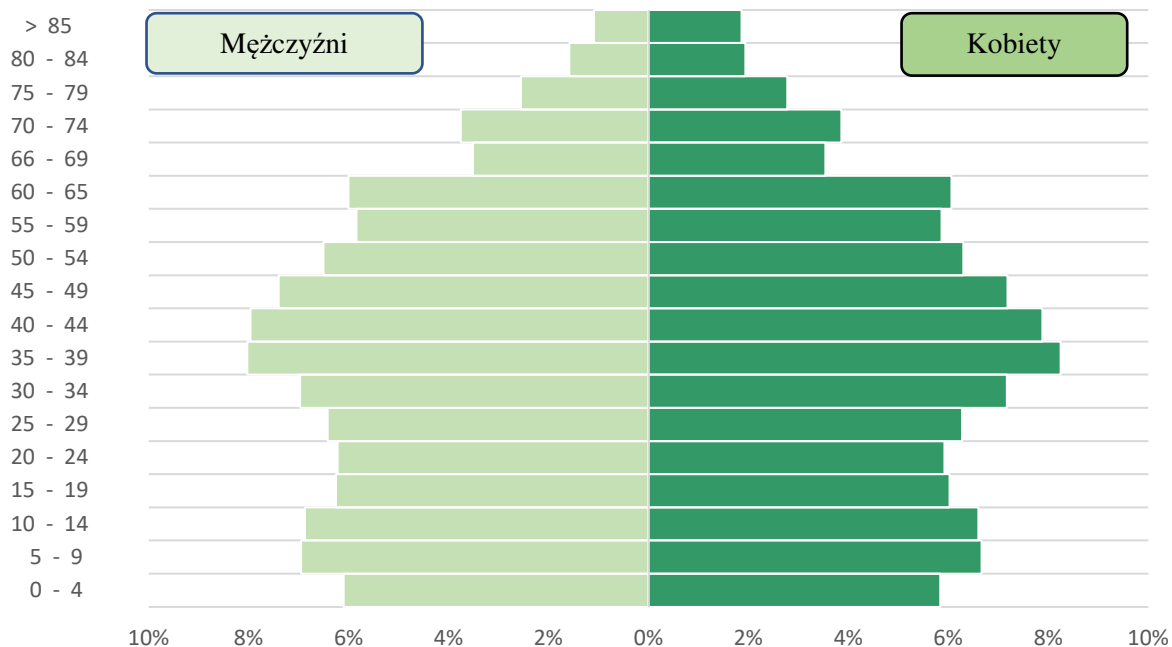
produkcyjnym (18-64 lat w przypadku mężczyzn i 18-59 lat w przypadku kobiet). Mniej jest kobiet i mężczyzn w wieku przedprodukcyjnym, którzy stanowią mniej niż 20% społeczeństwa. Obywatele w wieku poprodukcyjnym, czyli ci, którzy zakończyli już swoją aktywność zawodową, stanowią 15% wśród mężczyzn i 29% wśród kobiet. Tak duża różnica pomiędzy tymi wartościami wynika z wcześniejszego przechodzenia na emeryturę kobiet. Jednak gdyby wziąć pod uwagę odsetek kobiet po 65. roku życia, okazuje się że wartość ta wciąż jest wyższa niż odsetek mężczyzn i wynosi 22%. W Irlandii sytuacja prezentuje się korzystniej, ze względu na to, że grupa osób w wieku przedprodukcyjnym stanowi więcej niż 20%, lecz nie więcej niż 30%. Kobiety i mężczyźni przechodzą na emeryturę w tym samym wieku w tym kraju, a procentowy udział emerytów wśród kobiet i mężczyzn jest do siebie zbliżony i wynosi odpowiednio 12,5% i 14%, co jest wartością mniejszą niż w Polsce, a w szczególności dużą różnicę można spostrzec w przypadku kobiet. Ogólna struktura wieku i płci prezentuje się w gorszym świetle w Polsce, gdzie procentowy udział osób starszych jest wyższy, a procentowy udział osób młodych niższy niż w Irlandii. Jednak w obu tych krajach sytuacja na dany moment wskazuje na postępujące starzenie się społeczeństwa, przy czym struktura Irlandii swoim kształtem przypomina wcześnie stadium struktury społeczeństwa polskiego, co może wskazywać na to, że w ciągu kilku następnych dekad Irlandia również będzie zmagać się ze zbyt wysokim odsetkiem emerytów w swoim społeczeństwie.

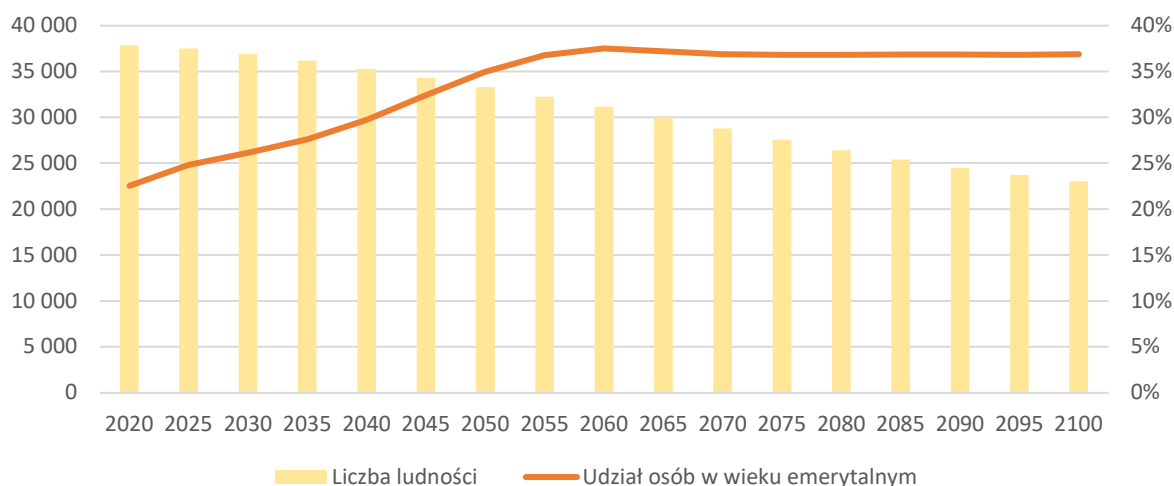
Rysunek 8.2. Struktura wieku i płci społeczeństwa polskiego w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym (stan w dniu 31.12.2020), www.stat.gov.pl, dostęp: 17.05.2022 r.

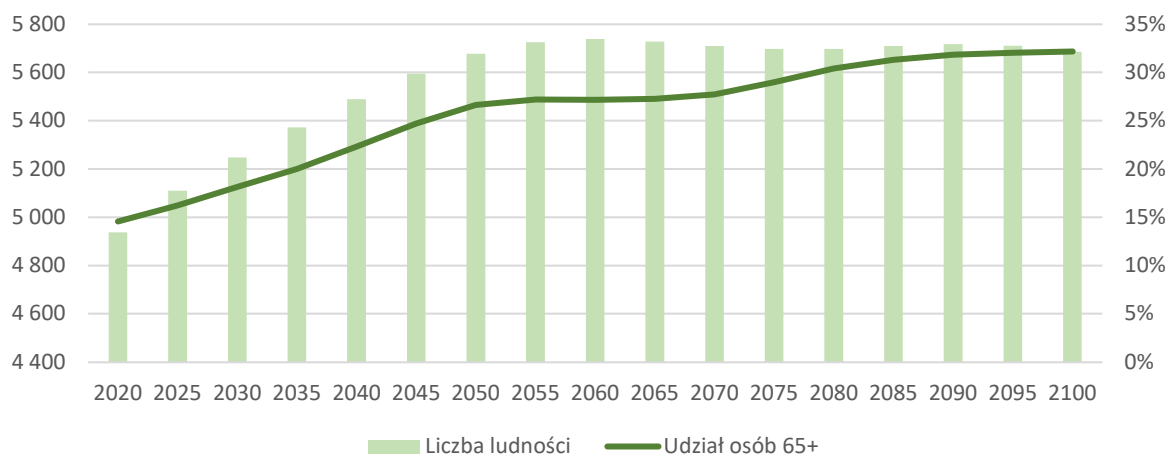
Rysunek 8.3. Struktura wieku i płci społeczeństwa irlandzkiego w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Irish Population Estimates from Administrative Data Sources*, www.cso.ie, dostęp: 17.05.2022 r.

Rysunek 8.4. Zmiany udziału osób w wieku emerytalnym w liczbie ludności w Polsce w latach (w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *World Population Prospects 2019*, United Nations, www.population.un.org, dostęp: 18.05.2022 r.

Rysunek 8.5. Zmiany udziału osób w wieku emerytalnym w liczbie ludności w Irlandii w latach (w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *World Population Prospects 2019*, United Nations, www.population.un.org, dostęp: 18.05.2022 r.

Potwierdzenie powyższego stwierdzenia można dostrzec na rysunku 8.4 i 8.5, na których ukazane zostały prognozy dotyczące zmian w populacji jak i zmian procentowego w niej udziału emerytów w Polsce i w Irlandii na przestrzeni lat 2020-2100. Sytuacja zmian w zakresie liczby ludności jest odmienna w każdym z tych państw. W Polsce od 2020 roku liczba ludności ma ulec stałemu spadkowi, aby w 2100 osiągnąć wartość zaledwie 23 033 000. Zmiana ta to prawie 15 milionów mieszkańców. Z drugiej strony w Irlandii, będącej młodym społeczeństwem, liczba ludności ma wzrastać, najwyższą wartość osiągając w 2060 r., w którym będzie

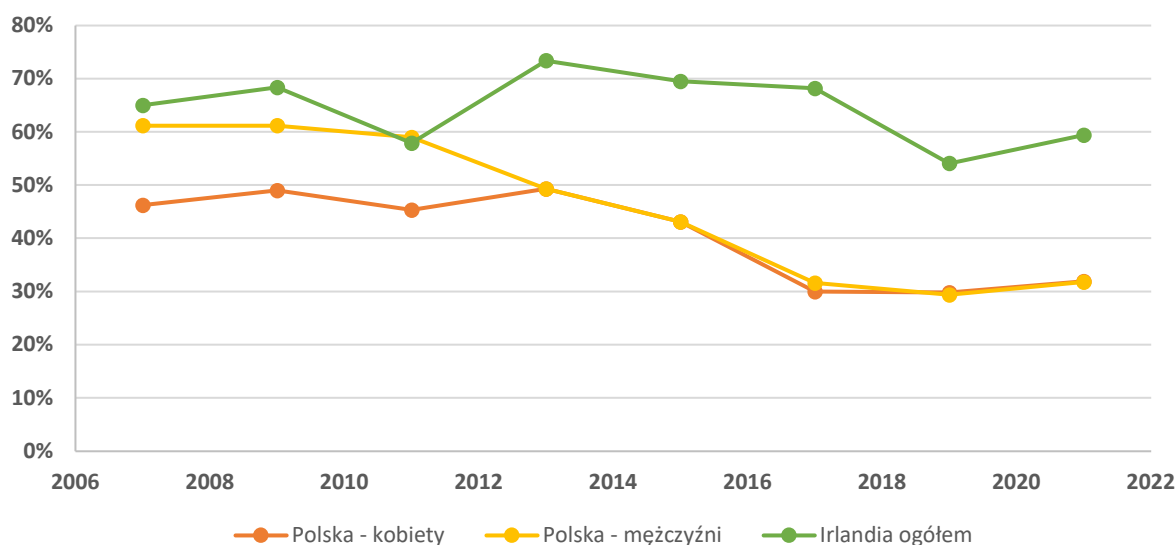
ona wynosić 5 739 000, aby później spadać i wzrastać zależnie od roku, nie wracając jednak w żadnym momencie tego okresu do wartości z 2020 roku.

Pomimo tego, że zmiana liczby osób zamieszkujących te państwa zmierza w przeciwnych kierunkach, to nie można powiedzieć tego samego o procentowym udziale emerytów. Zarówno w Polsce, jak i w Irlandii udział osób starszych ulegnie zdecydowanemu wzrostowi w przyszłych latach. W Polsce, z 23% w roku 2020 wartość wzrośnie do roku 2100 do 37%. Natomiast w Irlandii udział osób w wieku emerytalnym ulegnie do 2100 r. wzrostowi o 17 punktów procentowych i będzie stanowić ponad dwukrotnie wyższą wartość w porównaniu z rokiem 2020. Procentowy udział emerytów, jakim będzie się cechować każde z tych państw w 2100 roku okazuje się nie być tak różny. Pomiędzy wartością Polski (37%) a wartością Irlandii (32%) różnica pięciu punktów procentowych jest najmniejszą spośród wszystkich różnic dostrzeganych w całym badanym okresie. Ta zmniejszająca się z czasem różnica między Polską a Irlandią w tym obszarze wynika z prognozowanej stabilizacji udziału emerytów wśród ludności Polski od roku 2060 oraz braku stabilności i systematycznemu wzrostowi przez dekady odsetka osób starszych w Irlandii.

Jednym ze sposobów oceny danego systemu emerytalnego, czy też porównania ze sobą dwóch różnych systemów jest zbadanie ich adekwatności dochodowej. Stopa zastąpienia brutto to miara adekwatności dochodowej przedstawiająca procentowy stosunek świadczenia emerytalnego brutto do wynagrodzenia brutto. Różnić się będzie ona w zależności od przyjętego wynagrodzenia. Rysunek 8.6 przedstawia sytuację w latach 2007-2021 w Polsce i Irlandii w zakresie stopy zastąpienia brutto, w przypadku, gdy emeryturę przyrównano do wynagrodzenia osoby zarabiającej połowę przeciętnej pensji. Stopa zastąpienia przy takich zarobkach przyjmowała zdecydowanie wyższe wartości w Irlandii, gdzie najwyższa wartość to 73,4% (w 2013 r.). W Polsce najwyższą stopą zastąpienia było 61,2% w latach 2007 i 2009. Tylko w roku 2011 stopa zastąpienia była w Irlandii niższa niż w Polsce i wynosiła 57,9%, podczas gdy w porównywanym kraju była to wartość 59% (w przypadku mężczyzn). Sytuacja kobiet w Polsce prezentuje się na niższym poziomie niż wartości Irlandii w całym badanym okresie. W obszarze Polski, najprawdopodobniej ze względu na różny wiek emerytalny i wcześniejsze przechodzenie na emeryturę przez kobiety, stopa zastąpienia przyjmuje różne wartości w latach 2007-2013 i 2017-2021. Pomiędzy tymi okresami wiek emerytalny był na tym samym poziomie dla obu płci, dlatego też stopa zastąpienia przyjmowała wtedy jednakową wartość. W okresie

2007-2013 istniały zauważalne różnice między stopą zastąpienia brutto kobiet, a tą obliczaną dla mężczyzn. W 2007 r. wynosiła ona 15 punktów procentowych, w 2009 r. było to około 12 punktów procentowych, a w roku 2011 – prawie 14 punktów procentowych. Po przywróceniu różnego wieku emerytalnego, stopy zastąpienia znowu zaczęły się od siebie różnić. W 2017 r. różnica wynosiła 1,6 punktu procentowego. Jednak od 2019 r. stopa zastąpienia brutto dla kobiet zaczęła być wyższa od tej dla mężczyzn, o niewielką wartość, wynoszącą 0,4 punktu procentowego. W 2021 roku wartość tej miary adekwatności dochodowej przeważała o 0,1 punktu procentowego ponownie w przypadku kobiet.

Z pewnością zauważyć można, że system emerytalny Irlandii w większym zakresie niż polski system emerytalny zaspokajał potrzeby finansowe mało zarabiających członków społeczeństwa na emeryturze w badanym okresie, a w szczególności w latach najbliższych terażniejszemu momentowi, gdzie w 2017 r. różnica stopy zastąpienia brutto między Irlandią a Polską wynosiła aż 36,6 punktu procentowego, a w roku 2021 było to 27,6 punktu procentowego.

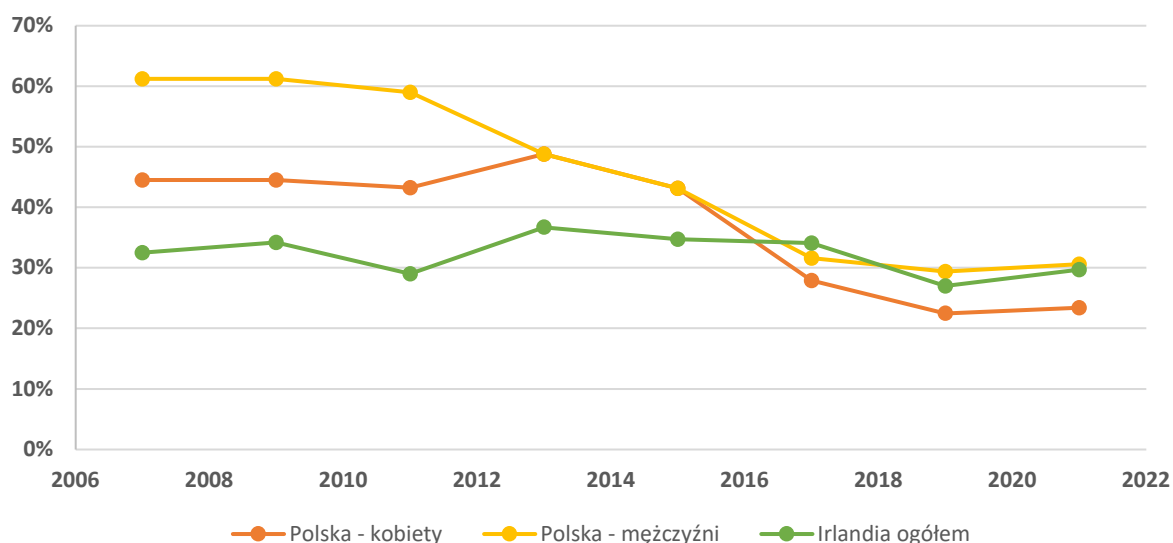

Rysunek 8.6. Stopa zastąpienia brutto dla niskich zarobków w Polsce i w Irlandii w ramach obowiązkowej części systemu emerytalnego w latach 2007-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w raportach OECD *Pensions at a Glance* z okresu 2007-2021.

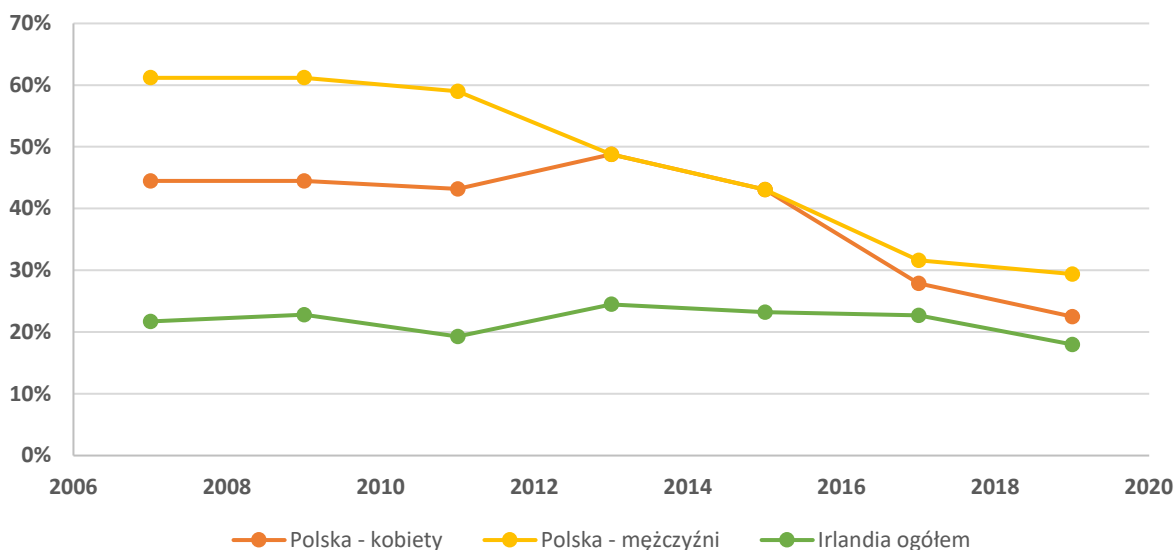
Na rysunku 8.6 widoczna jest stopa zastąpienia brutto dla przeciętnych zarobków w Polsce i Irlandii. W tym wypadku sytuacja prezentuje się inaczej. To Polska przez większość badanego okresu cechowała się wyższą stopą zastąpienia niż Irlandia. Tylko w 2017 r. wskaźnik wynosił o 2,5 punktu procentowego więcej w Irlandii. Najwyższą stopę zastąpienia w Irlandii można było zaobserwować, jak w przypadku stopy zastąpienia dla niskich zarobków, w roku

2013 i wynosiła ona 36,7%. Najwyższą wartość dla Polski wykazały, również jak w przypadku niskiego wynagrodzenia, lata 2007 i 2009, gdy w obu wskaźnik przyjął wartość 61,2% (w przypadku mężczyzn). W kontekście różnicy pomiędzy stopą zastąpienia dla kobiet, a tą dla mężczyzn w Polsce, sytuacja w tym przypadku wygląda gorzej. Różniły się one w okresie 2007-2013 o ponad 15 punktów procentowych. Po przywróceniu różnego wieku przechodzenia na emeryturę różnica wciąż była większa niż w przypadku Polaków o niskich zarobkach i wynosiła od 3,7 pkt. proc. w 2017 r., po 7,2 pkt. proc. w roku 2021. Luka ta zamiast się zmniejszać, wydaje się mieć tendencję do coraz większego poszerzania się z każdym rokiem. Stopa zastąpienia brutto nie tylko jest mniejsza dla kobiet w Polsce, ale również w okresie bliższym obecnemu momentowi, od 2017 r., stanowi wartość mniejszą od stopy zastąpienia dla obywateli Irlandii. Ogółem wartości dla Irlandii utrzymywały się w badanym okresie na poziomie między 27 a 37 procent, co jest ponad dwukrotnym spadkiem w porównaniu z wartościami otrzymanymi dla niskich zarobków. Dla Polski wskaźnik przybrał identyczne wartości (w przypadku mężczyzn) w prawie wszystkich badanych latach. Wyjątkiem były lata 2013 i 2021, w których wartości były nieznacznie niższe. W okresie 2007-2015 różnice pomiędzy stopami zastąpienia dla badanych państw były dość duże, od największej w 2011 r. - 30 punktów procentowych, do najmniejszej w 2015 r. - 8,4 punktu procentowego. W kolejnych latach jednak różnice były już mniejsze, w 2021 r. wynosząc jedyne 0,9 punktu procentowego. Okres bliższy terażniejszości w przypadku stopy zastąpienia dla średnich zarobków cechuje się zdecydowanie mniejszą rozbieżnością wartości niż w przypadku stopy tej dla osób o niskim wynagrodzeniu.

Rysunek 8.7. Stopa zastąpienia brutto dla przeciętnych zarobków w Polsce i Irlandii w ramach obowiązkowej części systemu emerytalnego w latach 2007-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w raportach OECD *Pensions at a Glance* z okresu 2007-2021.

Rysunek 8.8. Stopa zastąpienia brutto dla wysokich zarobków w Polsce i w Irlandii w ramach obowiązkowej części systemu emerytalnego w latach 2007-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w raportach OECD *Pensions at a Glance* z okresu 2007-2019.

Analizując ostatnią grupę osób, tą o wysokich zarobkach ukazaną na rysunku 8.8, zauważyć można jeszcze większy spadek stopy zastąpienia brutto Irlandii w porównaniu z wartościami pierwszej grupy (o niskich zarobkach). Stopa zastąpienia znajduje się tutaj na poziomie między 18% (2021 r.) a 24,5% (2013 r.). W całym badanym okresie jest ona niższa niż stopy

zastąpienia dla kobiet i mężczyzn w Polsce. W kraju o wyższych wartościach stopy zastąpienia są identyczne jak w grupie osób o przeciętnych zarobkach, bez żadnych różnic, w całym badanym okresie. Ze względu na to, że wartości są takie same, różnice pomiędzy stopami zastąpienia dla kobiet i mężczyzn jest również identyczna jak w przypadku osób o przeciętnym wynagrodzeniu. Podobnie jak w drugiej analizowanej grupie, do 2017 r. istniała duża, a nawet jeszcze większa rozbieżność między stopami zastąpienia Polski i Irlandii. Największą różnicę zauważyć można w roku 2011, gdy wynosiła ona 39,7 punktu procentowego. Odmiennosc ta i w tym przypadku uległa dużemu zmniejszeniu się do 8,9 punktu procentowego w 2017 r. i 11,4 punktu procentowego w roku 2019.

Porównując ze sobą wszystkie trzy analizowane grupy osób o różnych zarobkach spostrzec można, że stopa zastąpienia brutto w Polsce pozostawała w danym roku taka sama lub ulegała jedynie minimalnym zmianom, niezależnie od przyjętej wysokości wynagrodzenia. Natomiast w Irlandii miara ta ulegała bardzo dużym wahaniom. Najwyższa wartość dla osób o niskich zarobkach wynosiła 73,4%, najwyższa dla średnich zarobków była na poziomie 36,7%, a najwyższa dla wysokich zarobków to już tylko 24,5%. Polska i Irlandia nieporównywalne pomiędzy sobą wartości wykazywały w całym badanym okresie jedynie w przypadku stopy zastąpienia brutto dla niskich zarobków. Pozostałe dwie grupy zarobkowe, w okresie po 2017 roku cechowały się niezbyt dużymi rozbieżnościami wartości.

Kolejnym kryterium tego, jak dobrze funkcjonuje dany system emerytalny jest jego stabilność finansowa. Można ją ocenić patrząc na udział środków przeznaczanych na ten system w całości wydatków publicznych państwa czy też ich udział w PKB. Im bardziej system emerytalny obciąża budżet danego państwa, tym trudniej jest przeznaczyć wystarczającą ilość środków na inne obszary gospodarki oraz na spełnienie pozostałych potrzeb społeczeństwa wykraczających poza zabezpieczenie na starość, obejmujących osoby aktywne zawodowo i młodych członków społeczeństwa, którzy stanowią razem większy udział ludności niż osoby starsze.

Na przestrzeni lat 2007-2017 udziały wydatków na emerytury w ramach wydatków publicznych w Polsce i w Irlandii różniły się dość między sobą (rysunek 8.9). W Polsce, w całym tym okresie, udział wydatków na świadczenia emerytalne w wydatkach rządowych kształtował się na poziomie wartości w okolicach 25%. W Irlandii były to wartości procentowe na dużo niższym poziomie, w 2007 r. było to 9,7%, co można przyrównać do odsetka środków wydawanych w Polsce – 25,2%. Jednakże podczas gdy Polska wykazywała przez lata stabilność w

udziale wydatków na system emerytalny, w Irlandii pomiędzy rokiem 2007 i 2017 nastąpił wzrost wydatków na ten system o 4,5 punktu procentowego. W 2017 roku w Irlandii na świadczenia systemu emerytalnego przeznaczono 14,2% wydatków publicznych. W Polsce było to zdecydowanie więcej, bo aż 25,6%, co stanowiło jedną z najwyższych wartości spośród krajów OECD. Wyższą wartość można zauważyć tylko w pięciu z pozostałych 37 państw członkowskich. Średnia OECD wynosiła wtedy 18,4%, co umieszcza wydatki Irlandii poniżej tej średniej, a wydatki Polski bez wątpliwości dużo powyżej niej²⁷. Pomimo tego, że Irlandia na ten moment znajduje się poniżej średniej, co świadczy o lepszym funkcjonowaniu jej systemu emerytalnego w obszarze wydatkowania środków publicznych, to zauważalna tendencja wzrostowa udziału wydatków na świadczenia na starość w wydatkowaniu publicznym, mająca miejsce w tym kraju, może w ciągu najbliższych dekad zmienić jego pozycję na tle innych państw OECD w tym obszarze.

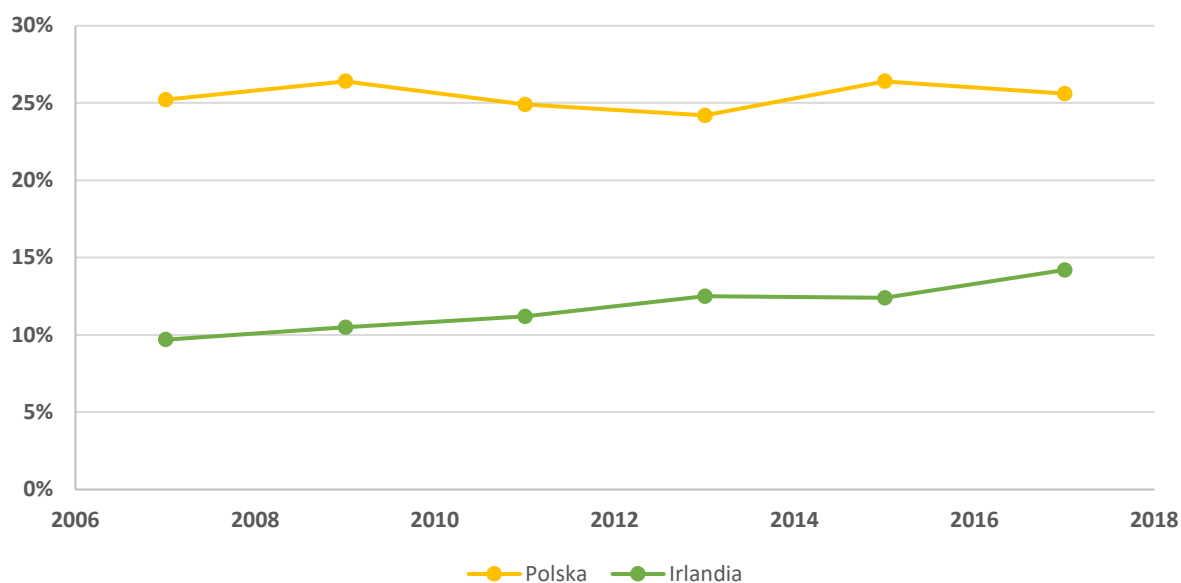
Spoglądając na wydatki na system emerytalny jako procent PKB (w 2017 roku), sytuacja prezentuje się jeszcze mniej korzystnie w porównaniu Polska – Irlandia. Podczas gdy we wcześniej opisywanym przypadku wartość dla Polski zbliżała się do dwukrotności wartości Irlandii, tutaj procentowy udział wydatków na emerytów w PKB Polski (10,6%), był prawie trzykrotnie większy niż w Irlandii (3,7%). Biorąc pod uwagę dane z okresu wcześniejszego, a dokładnie dane z lat 2000-2017 zaprezentowanych na rysunku 8.9, można zauważyć że udział wydatków publicznych w PKB Polski cechował się stabilnością, cały czas oscylując w okolicach 11%. Procentowy udział wydatków w PKB Irlandii natomiast, uległ wzrostowi z 2,9% w 2000r., do prawie 4% w roku 2017. Największy udział wydatki stanowiły w tym państwie w 2010 r., przyjmując wartość 4,8% PKB. Pomimo większej tendencji do wzrostu udziału wydatków Irlandii względem Polski, nie zmienia to faktu, iż kraj ten w najbliższym czasie, nie osiągnie podobnie wysokiego procentowego udziału wydatków publicznych w PKB jak Polska, co stanowić może o jego lepszej sytuacji w kontekście finansowania systemu emerytalnego. Potwierdzeniem tego stwierdzenia jest prognoza OECD na rok 2060, w którym powyżej wspomniane wartości względem PKB mają wynieść 10,8% oraz 7,5%, odpowiednio dla Polski i Irlandii²⁸.

---

²⁷ OECD, *op. cit.*, s. 199.

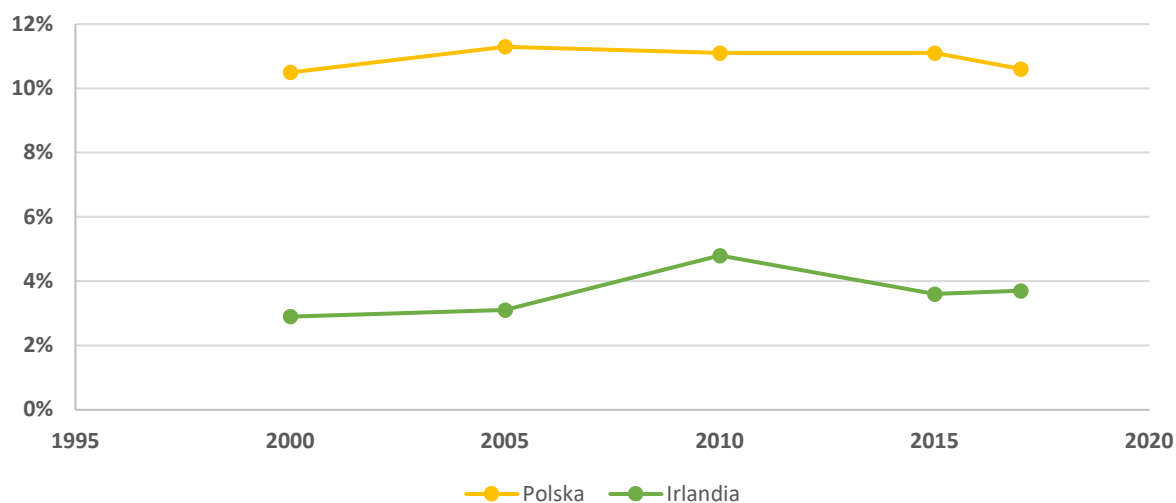
²⁸ *Ibidem*, s. 199.

Rysunek 8.9. Udział wydatków na system emerytalny w wydatkach publicznych Polski i Irlandii w latach 2007-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w raportach OECD *Pensions at a Glance* z okresu 2011-2021.

Rysunek 8.10. Udział wydatków publicznych na system emerytalny w PKB Polski i Irlandii w latach 2000-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, *Pensions at a Glance 2021: OECD and G20 Indicators*, OECD Publishing, Paris 2021, s. 199.

Procentowy udział wydatków na system emerytalny zarówno w całości wydatków rządowych, jak i w PKB, wyższy jest w Polsce w porównaniu z Irlandią. Różnice są znaczące i wyraźnie pokazują, że położenie Irlandii było w przeszłości i nadal jest dużo bardziej korzystne. Sytuacja

Polski jednak, pomimo tego, że kraj ten wykazuje wysokie wartości w obu przypadkach, wydaje się być dość stabilna i nie ulegała w badanych okresach zbyt dużym wahaniom. W Irlandii dostrzegalna jest tendencja wzrostowa obu rodzajów wskaźników, utrzymuje się ona jednak na niskim poziomie i w porównaniu z Polską, nawet te wyższe wartości nie stanowią dużego obciążenia wydatków publicznych czy PKB.

8.5. Podsumowanie

Posiadanie środków do życia w okresie starości jest jednym z najważniejszych aspektów życia każdego człowieka, pomimo iż jest to kwestia, na której wiele osób nie skupia swojej uwagi dopóki nie zaczną się oni rzeczywiście starzeć. Z czasem nastąpiła zmiana modelu wielopokoleniowej rodziny, w której młodsze pokolenie pracowało na utrzymanie starszych członków rodziny, na coraz częściej występującą rodzinę nuklearną. Zmiana ta, jak i konsekwencje tej transformacji pośredniczyły w przekonaniu władz państw do podjęcia kroków w stronę zapewnienia swoim obywatelom zabezpieczenia na starość w formie systemów emerytalnych. Każde państwo starało się stworzyć system, który najlepiej odpowiadałby obywatelom danego kraju, ich sposobu życia oraz który dopasowany byłby do polityki prowadzonej przez rząd. Dlatego też systemy emerytalne w różnych krajach posiadają odrębne cechy stanowiące o charakterze danego systemu. Nie sposób spotkać dwa systemy, które w identycznej formie zapewniałyby świadczenia na starość.

Od wydajności systemów emerytalnych zależy los dużej części społeczeństwa, a w szczególności obywateli najmniej zamożnych, którzy oczekują oparcia w świadczeniach pochodzących z obowiązkowej części systemu zabezpieczenia emerytalnego. W Polsce i w Irlandii w ciągu najbliższych kilku dekad udział emerytów w społeczeństwie ma ulec dużemu wzrostowi, co podkreśla znaczenie systemów emerytalnych w obu tych państwach. Stopy zastąpienia brutto w Polsce, niezależnie od przyjętych zarobków, w ciągu ostatnich kilkunastu lat uległy zauważalnemu spadkowi, w każdej z badanych grup, oscylującego w granicach trzydziestu punktów procentowych. W Irlandii natomiast, nie można stwierdzić stałej tendencji spadkowej, gdyż wartości rosły bądź malały zależnie od roku w każdej grupie zarobkowej, przy czym największe wahania wartości zauważyć można w grupie o niskich zarobkach, osiągające jednak nie więcej niż dwadzieścia punktów procentowych. Jednakże w pozostałych dwóch grupach w badanym okresie najniższa i najwyższa wartość nie różniły się od siebie o więcej niż dziesięć

punktów procentowych. Pomimo tego, że stopa zastąpienia brutto dla osób o średnich i wysokich zarobkach w Irlandii jest obecnie niższa niż w Polsce, nie jest to duża różnica, osiągająca maksymalnie kilka punktów procentowych. Jednocześnie wysoka tendencja spadkowa tej wartości dla Polski i jej stabilność w przypadku Irlandii skłania do przypuszczeń, iż w ciągu najbliższych kilku lat sytuacja ta będzie wyglądała odwrotnie. Co jednak jest najbardziej godne uwagi, w grupie osób o niskich zarobkach nie można już powiedzieć o niewielkich różnicach wartości. Irlandia w tym przypadku cechuje się nieporównywalnie wyższą stopą zastąpienia brutto, prawie dwukrotnie pokrywającą wielkości wykazywane w Polsce. Nieduże różnice pomiędzy stopami zastąpienia dla dwóch ostatnich grup zarobkowych, będących na niekorzyść Irlandii i diametralnie wyższego tego wskaźnika w jej przypadku dla pierwszej grupy, skłania do stwierdzenia, iż ogólna sytuacja emerytów tego kraju prezentuje się lepiej niż w Irlandii. Ponadto, wydatki sektora publicznego na świadczenia emerytalne Irlandczyków stanowią dużo mniejszą część budżetu państwa, co ponownie ukazuje ten kraj w lepszym świetle. Powyżej przedstawione wnioski opowiadają się za tym, iż postawiona teza mówiąca o tym, że *irlandzki system emerytalny cechuje się wyższą adekwatnością dochodową niż polski system* została zweryfikowana w sposób pozytywny.

Literatura

Literatura zwarta

Czepulis-Rutkowska Z., *Systemy emerytalne a poziom zabezpieczenia materialnego emerytów*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2000.

Fudali D., *Ewolucja polskiego systemu emerytalnego*, [w:] *Między klasycznym a nowoczesnym modelem zabezpieczenia emerytalnego. Przegląd Ubezpieczeń 2020*, pod red. M. Cyconia, T. Jedynaka, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2020.

Kichewko K., *System emerytalny Irlandii – zarys problematyki*, „Studia z Polityki Publicznej” 2015, tom 2, nr 4.

Kulpaka P., *Funkcjonowanie systemu emerytalnego w Polsce trzynastu lat po reformie. Konsekwencje dla gospodarki*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2013, nr 129.

Mikołajek M., *Studium ekonomiczne polskiego systemu emerytalnego*, [w:] *Wyzwania współczesnych finansów – wybrane problemy*, pod red. A. Ćwiąkała-Małys, M. Karpińska, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2018.

OECD, *Pensions at a Glance 2021: OECD and G20 Indicators*, OECD Publishing, Paris 2021.

Akty prawne

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 marca 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2004 r., nr 39, poz. 353).

Ustawa z dnia 17 października 1991 r. o rewalforyzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 1991 r., nr 104, poz. 450).

Źródła internetowe

Human Development Index (HDI) by Country 2022, www.worldpopulationreview.com, dostęp: 18.05.2022 r.

Indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego, www.pzu.pl, dostęp: 02.05.2022 r.

Ireland – State Pensions, www.ec.europa.eu, dostęp: 11.05.2022 r.

Irish Population Estimates from Administrative Data Sources, www.cso.ie, dostęp: 17.05.2022 r.

Kluczowe zmiany w polskim systemie emerytalnym w latach 1999-2021, www.mercer.com.pl, dostęp: 02.05.2022 r.

Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym (stan w dniu 31.12.2020), www.stat.gov.pl, dostęp: 17.05.2022 r.

Occupational Pension, www.ccpc.ie, dostęp: 12.05.2022r .

Oszczędzanie na emeryturę, www.analizy.pl, dostęp: 02.04.2023 r.

Paying social insurance (PRSI), www.citizensinformation.ie, dostęp: 11.05.2022 r.

Personal Pensions, www.ccpc.ie, dostęp: 12.05.2022 r.

State Pension (Contributory), www.citizensinformation.ie, dostęp: 11.05.2022 r.

World Population Prospects 2019, United Nations, www.population.un.org, dostęp: 18.05.2022 r.

Założenia programu Pracowniczych Planów Kapitałowych, www.mojeppk.pl, dostęp: 02.05.2022 r.

Rozdział 9

Obciążenia publicznoprawne a świadczenia społeczne dla osób fizycznych w Finlandii na tle kryzysu w latach 2020-2022

Mateusz Krekora¹

9.1. Wprowadzenie

W latach 2020-2022 fińską gospodarkę i życie społeczne napotkały dwa kryzysy, po pierwsze kryzys pandemiczny związany z wybuchem epidemii COVID-19 w 2020 roku, a po 24 lutego 2022 roku kryzys związany z agresją rosyjską na Ukrainę i jej konsekwencjami w szczególności odczuwalnymi w cenach paliw i energii. Pierwszy przypadek koronawirusa zdiagnozowano 29 stycznia 2020 roku w Laponii, 13 lutego tego samego roku COVID-19 wpisano w rejestr niebezpiecznych chorób zakaźnych, ale prawdziwy rozkwit pandemii nastąpił w okolicach marca, gdy podczas przerwy zimowej Finowie odwiedzali kurorty wypoczynkowe w Alpach. Ostatecznie 16 marca 2020 roku władze w Finlandii ogłosiły stan wyjątkowy i rozpoczęły wprowadzanie restrykcji w celu spowolnienia rozwoju liczby zakażeń i ochrony osób z grup najbardziej narażonych na negatywne skutki wirusa².

Celem niniejszego rozdziału jest analiza obciążeń publiczno-prawnych, jakie ciążą na osobach fizycznych w Finlandii, wraz z dokonaniem przeglądu zmian w świadczeniach społecznych dla tych osób w latach 2020-2022, czyli okresie trudnym ze względu na występujący kryzys. Rozważania prezentowane w opracowaniu mają na celu weryfikację postawionej hipotezy badawczej, zgodnie z którą sektor publiczny właściwie reagował na kolejne wyzwania wynikające z kolejnych faz kryzysu. Praca ma również na celu odpowiedzieć na pytania dotyczące obciążeń publiczno-prawnych, jakie ciążą na osobach fizycznych w Finlandii oraz zbadanie strumienia świadczeń socjalnych przysługujących obywatelom tego kraju. W kontekście prowadzonych

¹ Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

² H. Tiirinki, L. K. Tynkkyinen, M. Sovala, S. Atkins, M. Koivusalo, P. Rautiainen, V. Jormanainen, I. Keskimäki *COVID-19 pandemic in Finland – Preliminary analysis on health system response and economic consequences*, “Health Policy and Technology” 2020, Vol. 9/4, s. 649-662

rozważań szczególną uwagę poświęcono również zmianom w tych świadczeniach w okresie kryzysu. Za ramy analityczne pracy posłużyła teoria wyboru publicznego, rozwijana w szczególności w ramach szkoły z Wirginii i J. M. Buchanana.

9.2. Tło teoretyczne

Zapoczątkowana przez Jamesa McGilla Buchanana teoria wyboru publicznego dostarcza indywidualistycznego podejścia metodologicznego do analizy współczesnych gospodarek, charakteryzujących się instytucjami dostarczającymi obywatelom wszelakich dóbr publicznych i posiadających rozbudowane systemy podatkowe. Ekonomiści będący zwolennikami tego nurtu za podstawę społecznej akceptacji systemu uznają konstytucję, rozumianą przez nich jako zbiór zasad ogólnych, które jednostka albo akceptuje, albo jest w stosunku do nich obojętna (a więc zasady te wybrane są na podstawie reguły jednomyślności).

Na potrzeby niniejszej pracy jednostka traktowana jest jako *osoba fizyczna*, a zatem osoba zdolna do czynności cywilno-prawnych. W ramach teorii wyboru publicznego jednostka pełni trzy role, a więc jest wyborcą (może wyrażać swoją wolę i preferencje w stosunku do polityki swojego państwa poprzez udział w wyborach), jest podatnikiem (ponosi koszty utrzymania aparatu państwowego dostarczającego mu dobra publiczne) oraz jest konsumentem dóbr publicznych. Państwo natomiast składa się z trzech grup aktorów, pierwsza to opisane wyżej jednostki wyborcy-konsumenci-podatnicy, drugą grupą są biurokraci zapewniający działalność systemu państwowego, a trzecią politycy będący odpowiednikiem przedsiębiorców ze strefy prywatnej, ale działający w sferze politycznej, gdyż to oni dostarczają nowych rozwiązań w administracji i zapoczątkowują produkcję nowych dóbr publicznych w zamian za poparcie wyborców. Wszyscy Ci aktorzy dążą do maksymalizacji swoich własnych użyteczności, gdzie dla wyborców jest to czerpanie jak największej korzyści z dóbr publicznych, przy jednocześnie jak najmniejszym koszcie, dla polityków jest to reelekcja/wygrana w wyborach zapewniająca posadę, a dla biurokracji jest to maksymalizacja budżetu w celu zapewnienia swojej grupie dostępu do jak najlepszych benefitów i wyższych płac³. Jak zauważa G. Tullock⁴ biurokracja jest w stanie zaangażować każde środki znajdujące się w budżecie, gdyż z powodu przewagi

---

³ J. M. Buchanan, G. Tullock *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, University of Michigan, 1962.

⁴ G. Tullock, *Efficient Rent Seeking* [w:] A. A. Lockard, G. Tullock (eds) *Efficient Rent-Seeking*. Springer, Boston, MA, 2001, s. 3-16.

informacyjnej jaką ma nad politykami i pozostałymi obywatelami, może sama skonsumować środki na rzecz użyteczności swoich aktorów.

Na potrzeby rozdziału system zabezpieczenia społecznego oraz świadczenia z nim związane traktowane będą jako dobra publiczne. W ogólnym rozumieniu dobro publiczne to dobro, które po wyprodukowaniu dostarcza, z perspektywy konsumenta, wiele jednostek danego dobra zdolnych do konsumpcji i nie da się nikogo wykluczyć z dostępności do niego⁵.

W ramach teorii wyboru publicznego J. M. Buchanan zmienił takie nierealistyczne rozumienie dobra publicznego i jako takie traktuje dobro zorganizowane publicznie (zatem za pośrednictwem rządowych instytucji), popyt na nie kształtuje się za pośrednictwem wyborów (podczas których jednostka opowiada się za programami poszczególnych partii/polityków proponujących dane dobra) oraz koszt produkcji tych dóbr jest pojmowany jako opodatkowanie jednostki⁶. Różnicą w stosunku do dóbr wytwarzanych przez rynek jest też podaż, która kształtuje się *post factum* w stosunku do popytu zgłaszanego na poszczególne dobra podczas wyborów, zatem wedle tak rozumianej teorii, nie może dojść do produkcji dóbr zbędnych, nikomu nie potrzebnych, gdyż powodowałyby to marnowanie środków z budżetu i brak reelekcji dla rządzących.

W niniejszej pracy obciążenia publicznoprawne rozumiane będą jako koszt jednostki, który ponosi ona w zamian za dostęp do dóbr publicznych. J. M. Buchanan i inni ekonomiści ze szkoły z Wirginii ogólnie traktowali obciążenia publicznoprawne jako opodatkowanie przypadające na daną jednostkę. Celem administracji politycznej jest takie ustalenie stawek opodatkowania, aby było ono efektywne, a zatem jednocześnie zapewniające wystarczające środki dla aparatu państwowego na realizację swoich zadań i jednocześnie nie powodujące zubożenia społeczeństwa. Rolą stojącej u podstaw społecznego ładu konstytucji jest ochrona obywateli przed nadmiernym rozrostem opodatkowania powodującym ich ekonomiczne ubożenie (nierekompensowane satysfakcją z dostarczanych dóbr publicznych, ponoszenie ich kosztów), aby dostosować poziom usług i dóbr publicznych do wysokości opodatkowania,

---

⁵ J. M. Buchanan, *The Collected Works of James M. Buchanan, Vol. 5. The Demand and Supply of Public Goods*. Liberty Fund, 1968, s. 29-47.

⁶ *Ibidem*, s. 36.

jednostki mogą wymieniać rządzących polityków na lepiej spełniających ich oczekiwania w kolejnych wyborach⁷.

Finanse publiczne mają za zadanie takie dostosowanie strumienia korzyści z istniejących instytucji rządowych, aby koszty ponoszone przez jednostkę były co najmniej równoważone. Ponadto musi istnieć wyraźne połączenie ponoszonych przez jednostkę kosztów z uzyskiwanymi korzyściami. W wypadku braku spełnienia tych warunków, wyborca-podatnik mógłby odczuwać niezadowolenie i uzyskać poczucie bycia eksploatowanym przez system, a swoje niezadowolenie wyrazić na rynku politycznym wybierając przy najbliższej okazji inną opcję polityczną⁸.

Sam w sobie system zabezpieczenia społecznego w ramach teorii wyboru publicznego wymaga takiego ułożenia, aby pokrywał ryzyka mogące spowodować popadnięcie jednostki w ubóstwo⁹. W większości współczesnych gospodarek bieżące wpłaty na system zabezpieczeń społecznych pokrywają bieżące potrzeby tego systemu, ma to taką zaletę, że nie powstają w ten sposób żadne rezerwy, choć za podstawową wadę takiego działania systemu J. M. Buchanan dostrzega wymóg kalkulacji potencjalnych korzyści (pokrytych ryzyk) i kosztów przez rozpoczynającego uczestnictwo w płaceniu na system młodego człowieka. Ponadto system zobowiązany jest do pokrycia potrzeb już od lat w nich uczestniczących osób, zatem niemożliwa jest gruntowna reforma, oraz ostateczne bankructwo systemu, gdyż jednostki, które by na tym ucierpiały nie przedłużyły by kadencji rządzącej grupy polityków (w przypadku potencjalnego ucierpienia nie doprowadziłyby do mianowania na funkcje publiczne danych polityków, od których oczekiwali by doprowadzenia systemu do katastrofy). Podczas kalkulacji wchodzący na rynek pracy człowiek musi uwzględniać zatem nie tylko prawdopodobieństwo ryzyk które mogą dotyczyć jego, ale także uwzględniać potrzeby innych osób uczestniczących w systemie, gdyż w celu reformy (poprzez głosowanie) systemu na swoją korzyść nie może doprowadzać do obniżenia potencjalnych korzyści pozostałych wyborców¹⁰.

---

⁷ J. M. Buchanan, R. L. Faith, *Secession and the Limits of Taxation: Toward a Theory of Internal Exit*, "The American Economic Review" 1987, vol. 77(5), 1987, s. 1023–1031.

⁸ J. M. Buchanan, *Public Finance and Public Choice*, "National Tax Journal" 1975, vol. XXVIII No.4, 1975, s. 383-394.

⁹ J. M. Buchanan, *Social insurance in a growing economy: a proposal for radical reform*, "National Tax Journal" 1968, vol. 21:4, 1968, s. 386-395.

¹⁰ J.M. Buchanan, *Social Security Survival: A Public-Choice Perspective*, "Cato Journal, Cato Institute" 1983, vol. 3(2), s. 339-359.

9.3. Obciążenia publicznoprawne osób fizycznych w Finlandii

Zarówno opodatkowanie osób fizycznych, jak i prawo do zabezpieczenia społecznego wynikają wprost z konstytucji Republiki Finlandii¹¹. Instytucją odpowiedzialną za pobór podatków w omawianym państwie jest Vero (od fińskiego *Verohallinto* oznaczającego administrację podatkową), a instytucją która w największej części odpowiada za zapewnienie zabezpieczenia społecznego jest Kela (od fińskiego *Kansaneläkelaitos* oznaczającego zakład ubezpieczeń społecznych).

Obciążenia publicznoprawne które dotyczą osób fizycznych w Finlandii dzielą się przede wszystkim na obciążenia z wypracowanego dochodu i obciążenia z dochodów kapitałowych. Do obciążeń z wypracowanego dochodu zaliczają się dochodowy podatek państwowy, dochodowy podatek komunalny i podatek kościelny, dodatkowymi obciążaniem są również składki takie jak składka na ubezpieczenie zdrowotne i chorobowe, składka na ubezpieczenie od bezrobocia oraz składka na ubezpieczenie emerytalne. Ponadto osobę fizyczną, w zależności od sytuacji społeczno-ekonomicznej, mogą dotyczyć także podatki spadkowe, podatki od nieruchomości, podatki transferowe, podatki konsumpcyjne (Value-Added Tax), akcyzy i podatek samochodowy.

9.3.1 Podatki i opłaty związane z dochodem z pracy

W omawianym systemie podatkowym do dochodów z pracy zalicza się nie tylko pensje, ale także część dochodu przedsiębiorcy (określany jako dochód z pracy), świadczenia socjalne (takie jak zasiłek dla bezrobotnych, zasiłki chorobowe, czy zasiłki rodzicielskie) i emerytury. Dochód brutto podlega opodatkowaniu na dwóch szczeblach: państwowym i komunalnym, dodatkowo, jeżeli osoba fizyczna należy do grupy wyznawców kościoła luterańskiego lub prawosławnego to podlega opodatkowaniu kościelnemu¹². Za rok 2021 Finlandia charakteryzowała się 8. najwyższym klinem podatkowym i 2. najwyższym opodatkowaniem pracy w OECD¹³.

¹¹ *Konstytucja Republiki Finlandii*, tłum. Joachim Osiński, Warszawa 2003

¹² *Tuoverolaki* L (30.12.1992/1535). Finlex. Lainsäädäntö, (<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19921535>), dostęp 14.03.2023

¹³ *Taxing Wages 2022. Impact of COVID-19 on the Tax Wedge in OECD Countries*, OECD Publishing, Paris 2022, <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-wages-brochure.pdf>, dostęp: 08.03.2022 r.

9.3.2 Państwowy podatek dochodowy, podatek komunalny i podatek kościelny

Stawki państwowego podatku dochodowego są progresywne i jego wysokość została zaprezentowana w tabeli 9.1 Stawki te obowiązują każdą osobę uzyskującą dochód w dowolnym miejscu w Republice Finlandii.

Tabela 9.1. Stawki państwowego podatku dochodowego w Finlandii w roku 2023

Dochód podlegający opodatkowaniu (w EUR)	Podatek w dolnej granicy (w EUR)	Podatek od części dochodu przekraczającej dolną granicę (w %)
0–19 900	0,00	12,64
19 900–29 700	2 515,36	19,00
29 700–49 000	4 377,36	30,25
49 000–85 800	10 215,61	34,00
85800–	22 727,61	44,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Valtion tuloveroasteikko 2023*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, (<https://vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot/ansiotulot/#tuloveroasteikko>, dostęp: 28.02.2023 r.

Corocznie każda gmina ustala wysokość komunalnego podatku dochodowego, która obowiązuje uzyskujących dochody na jej terytorium. W roku 2023 stawki te wahają się od 4,36% do 19,75%, w zależności od gminy i ich mediana wynosi 8,86%. Podobnie ustalana jest wysokość kościelnego podatku dochodowego¹⁴, mianowicie każda gmina ustala swoją stawkę. Co ciekawe podatki dla prawosławnych są przeciętnie wyższe (Mediana=2,0) niż dla osób wyznania luterskiego (Mediana=1,7). Obserwowane różnice na podstawie testu U Mann’a-Whitney’a są istotne statystycznie ($p < 0,001$),¹⁵.

9.3.3 Składki i opłaty odprowadzane z wynagrodzenia

Pozostałe obciążenia publicznoprawne zależą przede wszystkim od wieku i/lub wysokości zarobków danej osoby fizycznej. Pierwsza jest opłata radiowo-telewizyjna, dotyczy osób

¹⁴ Z którego można zrezygnować wypisując się z rejestru wiernych.

¹⁵ *Luettelo kuntien ja seurakuntien tuloveroprosenteista vuonna 2023* (VH/6011/00.01.00/2022), witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/paatokset/47465/kuntien-ja-seurakuntien-tuloveroprosentit-vuonna-2023/>, dostęp: 28.02.2023 r.

zarabiających ponad 14 000 EUR rocznie i wynosi 2,5% ich dochodu netto (po opłaceniu podatków z punktu powyżej), jej wartość nie może przekroczyć kwoty 163 EUR rocznie¹⁶.

Wysokości pozostałych składek ustalane są najczęściej corocznie, a więc dla roku 2023 składka na ubezpieczenie zdrowotne wynosi 1,53%, niemniej jednak w przypadku gdy ubezpieczony wybierze wariant progresywny ubezpieczenia zdrowotnego to stawka jego ubezpieczenia wynosi 0,60% w przypadku zarobków poniżej 15 703 EUR rocznie lub wzrasta do 1,96% dla przychodów powyżej 15 703 EUR rocznie.

Składka na opiekę medyczną z tytułu rent i świadczeń społecznych wynosi 1,57%. Składka na ubezpieczenie emerytalne płacona jest zarówno przez pracownika jak i przez pracodawcę, w przypadku pracownika wysokość stawki uzależniona jest od jego wieku, tak więc gdy pracownik ma od 17 do 52 lat stawka ta wynosi 7,15%, gdy jest w wieku od 53 do 62 lat to stawka wzrasta do 8,65%, a od 63 do 67 roku życia stawka ta znowu spada do 7,15%. Część składki płacona po stronie pracodawcy jest stała i wynosi 11,4%.

Składka na ubezpieczenie na wypadek bezrobocia, tak jak w przypadku ubezpieczenia emerytalnego, płacona jest po części przez pracodawcę, jak i przez pracownika. Pracodawca zobowiązany jest płacić tę składkę, gdy pracownik zarabia ponad 1400 EUR rocznie i gdy jest w wieku od 18 do 64 lat. Składka po stronie pracodawcy zależna jest od przychodów pracownika, do zarobków w wysokości 2 251 500 EUR rocznie stawka na to ubezpieczenie wynosi 0,52%, a powyżej rośnie do 2,06%. Po stronie pracownika stawka części jego składki jest stała i wynosi 1,50% dochodu. W przypadku wybranych zawodów pracodawca zobowiązany jest opłacać również ubezpieczenie od wypadków przy pracy i chorób z nią związanych, grupowe ubezpieczenia na życie nie są obowiązkowe¹⁷.

9.4. Obciążenia publicznoprawne zależne od sytuacji społeczno-ekonomicznej jednostki

Jak wspomniano na wstępie tego podrozdziału w Republice Finlandii osoba fizyczna może zostać zobligowana do zapłacenia jednego z następujących podatków: podatku spadkowego, podatku od darowizny, podatku od nieruchomości, podatku transferowy, podatku

¹⁶ Zwolnieni z opłaty są mieszkańcy wyspy Åland, w zamian każdy dorosły mieszkaniec wyspy płaci rocznie 111 EUR opłaty medialnej. *Public Broadcasting Tax and Åland Islands media fee*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, https://vero.fi/en/About-us/newsroom/visual_aids_for_presentations_and_for_t/public_broadcasting_tax/, dostęp: 28.02.2023 r.

¹⁷ *Social insurance contributions*, Witryna Administracji Podatkowej Republiki Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/being-an-employer/social-insurance-contributions/>, dostęp: 28.02.2023 r.

konsumpcyjnego (VAT), akcyzy, podatku samochodowego. Podatki/opłaty te płacone są w przypadku wystąpienia czynności, w których następnie ustawodawca przewidział wystąpienie danego podatku/opłaty, jak dla przykładu dziedziczenie, w którego następstwie występuje podatek spadkowy.

9.4.1 Podatek spadkowy

Obowiązuje osoby upoważnione do dziedziczenia, które dziedziczą dobra o wartości powyżej 20 000 EUR. Stawka zależy od wartości dziedziczonych dóbr i od stopnia pokrewieństwa.

W I stopniu pokrewieństwa występują osoby będące:

- a) zarejestrowanym partnerem zmarłego/zmarłej,
- b) spokrewnione ze zmarłym/zmarłą w prostej linii (obowiązuje do 2 pokolenia, a więc dzieci zmarłego, jego wnuki, rodziców i dziadków),
- c) spokrewnione z partnerem/partnerką zmarłego/zmarłej w prostej linii (obowiązuje do 2 pokolenia, jak w punkcie wyżej),
- d) zaręczone ze zmarłym/zmarłą,
- e) zarejestrowanym byłym partnerem/partnerką zmarłego/zmarłej,
- f) posiadające (obecnie lub w przeszłości) dziecko ze zmarłym/zmarłą.

Pozostałe osoby znajdują się w II stopniu pokrewieństwa. Stawki podatku spadkowego w zależności od wysokości spadku i stopnia pokrewieństwa przedstawia tabela 9.2.

Tabela 9.2. Stawki podatku spadkowego w zależności od stopnia pokrewieństwa i wysokości spadku

Wartość dziedziczona	I stopień pokrewieństwa		II stopień pokrewieństwa	
	Podatek w dolnej granicy (w EUR)	Podatek od części spadku przekraczającej dolną granicę (w %)	Podatek w dolnej granicy (w EUR)	Podatek od części spadku przekraczającej dolną granicę (w %)
20,000–40,000	100,00	7,00	100,00	19,00
40,000–60,000	1,50	10,00	3,90	25,00
60,000–200,000	3,50	13,00	8,90	29,00
200,000–1,000,000	21,70	16,00	49,50	31,00
1,000,000–	149,70	19,00	297,50	33,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Inheritance tax calculator – how much inheritance tax must be paid?*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/individuals/property/inheritance/inheritance-tax-calculator/>, dostęp: 28.02.2023 r.

9.4.2 Podatek od darowizny

Podatek od darowizn działa na podobnych zasadach jak podatek spadkowy, zależy od stopnia pokrewieństwa (przynależność do grupy pokrewieństwa jest analogiczna jak w przypadku spadków) i od wysokości darowizny. Warto zaznaczyć, że w przypadku otrzymywania od jednej osoby/institucji w okresie do 5 lat dwóch lub więcej darowizn ich wartości się sumują i należny za nie podatek należy rozliczyć jak gdyby była to jedna darowizna. Stawki podatku od darowizny, w zależności od wysokości darowizny i stopnia pokrewieństwa przedstawia tabela 9.3.

Tabela 9.3. Stawki podatku spadkowego w zależności od stopnia pokrewieństwa i wysokości darowizny

Wartość darowizny	I stopień pokrewieństwa		II stopień pokrewieństwa	
	Podatek w dolnej granicy (w EUR)	Podatek od części darowizny przekraczającej dolną granicę (w %)	Podatek w dolnej granicy (w EUR)	Podatek od części darowizny przekraczającej dolną granicę (w %)
5,000–25,000	100,00	8	100,00	19,00
25,000–55,000	1,70	10	3,90	25,00
55,000–200,000	4,70	12	11,40	29,00
200,000–1,000,000	22,10	15	53,45	31,00
1,000,000–	142,10	17	301,45	33,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Calculator – estimate how much gift tax you must pay*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/individuals/property/gifts/gift-tax-calculator/>, dostęp: 28.02.2023 r.

9.4.3 Podatek od nieruchomości

Podatek od nieruchomości zależy zarówno od przeznaczenia nieruchomości, jak i od gminy w której nieruchomość jest położona, gdyż każda gmina ustala dla każdego typu nieruchomości stawki podatku niezależnie od centralnej administracji podatkowej. Podatek jest naliczany od wartości nieruchomości. Ogólnie stawki te w Republice Finlandii przedstawiają się następująco, od 0,93% do 2% wynosi ogólny podatek od nieruchomości, z wyjątkiem nieruchomości zamieszkałych przez stałych mieszkańców danej gminy, wtedy stawki te kształtują się na poziomie od 0,41% do 1%. W przypadku innego zastosowania nieruchomości wyróżnia się także podatki: od innych budynków mieszkalnych w wysokości od 0,9% do 2%, podatki od niezabudowanych działek od 0% do 6%, podatek od nieruchomości będących własnością

organizacji non-profit od 0% do 1,43% oraz podatki od nieruchomości będących częścią kompleksu elektrowni od 0 do 3,1%¹⁸.

9.4.4 Podatek transferowy

Podatek ten należy zgłosić i zapłacić administracji podatkowej w przypadku zakupu nieruchomości, udziałów w firmie deweloperskiej lub udziałów w jakiegokolwiek innej firmie. Jego wysokość zależy od rodzaju zakupionego dobra, tak więc przy zakupie nieruchomości, jakiegokolwiek budynku lub jego części jego wysokość wynosi 4%, przy zakupie udziałów w firmie deweloperskiej, niezależnie czy firma ta zajmuje się wynajmem/sprzedają powierzchni biurowych, czy mieszkalnych, stawka tego podatku wynosi 2%, przy zakupie udziałów w firmie (niezależnie czy firma ta notowana jest na giełdzie, czy nie), jego wysokość wynosi 1,6%¹⁹.

9.4.5 VAT i akcyza

Wyróżnia się cztery stawki podatku od wartości dodanej (VAT) w Republice Finlandii, stawka podstawowa wynosi 24%, stawką 14% objęte są artykuły spożywcze, pasze i usługi gastronomiczne. Stawka 10% obowiązuje na książki, czasopisma, leki, usługi w zakresie ćwiczeń fizycznych, pokazy filmowe, wejścia na wydarzenia kulturalne, transport pasażerski, usługi noclegowe, opłaty licencyjne na działalność telewizyjną lub radiową, sprzedaż energii elektrycznej. Zerowa stawka VAT-u (0%) obejmuje sprzedaż, wynajem i czarterowanie statków zwolnionych z podatku VAT oraz prac wykonywanych na takich statkach, sprzedaż wydań biuletynów członkowskich organizacjom non-profit, sprzedaż związana z procedurami magazynowania (skład podatkowy w VAT), export poza granice UE, sprzedaż towarów w UE na rzecz podatników VAT, innych zwolnionych od podatku sprzedaży towarów i usług związanych z handlem międzynarodowym, takich jak sprzedaż dyplomatom i organizacjom międzynarodowym, oraz niektóre usługi w zakresie ochrony zdrowia i medycyny²⁰.

¹⁸ *Kiinteistövero* 2023, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/asuminen/kiinteistovero/nain-vero-muodostuu/kiinteistoveroprosenti/kiinteistoveroprosentit-2023/>, dostęp: 28.02.2023 r.

¹⁹ *Transfer tax*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, https://www.vero.fi/en/individuals/housing/buying_a_home/, dostęp: 28.02.2023 r.

²⁰ *Rates of VAT*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/vat/rates-of-vat/>, dostęp: 28.02.2023 r.

Akcyza obejmuje takie produkty jak alkohol, wyroby tytoniowe, paliwa ciekłe, elektryczność i inne wybrane rodzaje paliw. Stawki akcyzy na alkohol zależą od rodzaju trunku oraz zawartości czystego alkoholu w danej butelce, mogą się wahać od 28,53 eurocentów/decymetr czystego alkoholu do 771 eurocentów/decymetr czystego alkoholu²¹. Stawka akcyzy na wyroby tytoniowe zależy od rodzaju danego wyrobu i wynosi od 34% do 60% ceny detalicznej²². W przypadkach akcyzy od paliw ciekłych, wysokość ich stawki składa się z trzech części: podatek od zawartości energetycznej, podatek od dwutlenku węgla i opłaty węglowej, różni się wysokością dla rodzaju paliwa, w szczególności dla benzyny ołowiowej, diesla, oleju napędowego i LPG. Akcyza ta naliczana jest jako ilość eurocentów/litr²³. Akcyza na podatek od elektryczności i pozostałych wybranych rodzajów paliw składa się, jak w poprzednim przypadku, z tych samych trzech składowych. Jego wysokość zależy od rodzaju paliwa z którego wyprodukowano energię elektryczną, naliczany jest jako ilość EUR/tonę paliwa lub ilość EUR/MWh wyprodukowanej energii elektrycznej²⁴.

Występują jeszcze opłaty przypominające swoją istotą akcyzę, jednakże nie będące nią bezpośrednio. Są to opłaty od napojów bezalkoholowych, opłaty od opakowań po napojach, podatek od odpadów i opłata od odpadów strategicznych²⁵.

9.4.6 Opodatkowanie samochodów osobowych

Podatek samochodowy od samochodów osobowych składa się z dwóch części, a mianowicie z podatku podstawowego i podatku od mocy napędowej²⁶. Podatek podstawowy naliczany jest w zależności od roku dopuszczenia pojazdu do ruchu, w przypadku samochodów

---

²¹ *Excise duty table for alcohol and alcoholic beverages*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/excise-duty-on-alcohol-and-alcoholic-beverages/Excise-duty-table-for-alcohol-and-alcoholic-beveragesoholijuomave-rotaulukko/>, dostęp: 28.02.2023 r.

²² *Excise duty table for tobacco*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/excise-duty-on-tobacco/excise-duty-table-for-tobacco/>, dostęp: 28.02.2023 r.

²³ *Tax rates on liquid fuels*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/excise-duty-on-liquid-fuels/Tax-rates-on-liquid-fuels/>, dostęp: 28.02.2023 r.

²⁴ *Tax rates on electricity and certain fuels*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/sahkovero/Tax-rates-on-electricity-and-certain-fuels/>, dostęp: 28.02.2023 r.

²⁵ *Excise taxation*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/>, dostęp: 28.02.2023 r.

²⁶ Ajoneuvoverolaki L (30.12.2003/1281). Finlex. Lainsäädäntö <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031281>, dostęp: 14.03.2023 r.

dopuszczonych do ruchu przed 2001 rokiem podstawą opodatkowania jest masa całkowita pojazdu, a w przypadku samochodów dopuszczonych do ruchu od 2001 roku lub później podstawą opodatkowania są dane dotyczące emisji CO₂ pojazdu. Dla samochodów dopuszczonych do ruchu przed 2001 podatek podstawowy wynosi od 222,65 EUR/rocznie do 632,18 EUR/rocznie w zależności od masy pojazdu, a dla samochodów dopuszczonych od 2001 roku do ruchu podatek podstawowy wynosi od 53,29 EUR/rocznie do 654,44 EUR/rocznie w zależności od emisji CO₂ pojazdu. Podatek od mocy napędowej naliczany jest w zależności od masy całkowitej pojazdu i rodzaju napędu, tak więc dla samochodów z silnikiem Diesla za każde kolejne 100 kg masy całkowitej pojazdu stawka wynosi 5,5 eurocenta/dziennie, dla samochodów z napędem elektrycznym za każde kolejne 100 kg masy całkowitej pojazdu stawka wynosi 1,5 eurocenta/dziennie, w przypadku napędu elektrycznego i silnika benzynowego stawka to 0,5 eurocenta/dziennie za każde kolejne 100 kg masy całkowitej pojazdu. Dalej samochody elektryczne z silnikiem Diesla mają stawkę 4,9 eurocenta/dziennie i samochody na paliwo metanowe mają stawkę 3,1 eurocenta/dziennie²⁷.

9.4.7 Opodatkowanie dochodów kapitałowych

Opodatkowanie od dochodu uzyskanego w wyniku posiadanego majątku, takiego jak dochód z wynajmu, zyski ze sprzedaży aktywów, dochody z odsetek, udział w zyskach funduszu inwestycyjnego, czy wpływy z umowy o ubezpieczenie na życie podlegają dwóm stawkom opodatkowania w zależności od wysokości tych dochodów w ciągu roku. W zasadzie wszystkie dochody pochodzące z inwestycji, które podatnik poczynił, ulegają temu opodatkowaniu. Tak więc dochody kapitałowe poniżej lub równe 30 000 EUR/rocznie podlegają opodatkowaniu 30%, a powyżej tej kwoty podlegają stawce 34%²⁸.

9.5. System zabezpieczenia społecznego oraz nowe instrumenty polityki w zakresie ochrony zdrowia i walki z kryzysem gospodarczym w latach 2020-2022 w Republice Finlandii

System zabezpieczeń społecznych w Finlandii zapewnia wsparcie na wielu poziomach zarówno w zakresie ochrony zdrowia jak i opieki społecznej każdemu swojemu obywatelowi. Poszczególne instrumenty i świadczenia dostępne są dla objętych fińskim systemem w

²⁷ *Ajoneuvoveron rakenne ja määrä*, witryna internetowa Fińskiej Agencji Transportu i Komunikacji [traficom.fi](https://www.traficom.fi/fi/liikenne/tieliikenne/ajoneuvoveron-rakenne-ja-maara) 2023, <https://www.traficom.fi/fi/liikenne/tieliikenne/ajoneuvoveron-rakenne-ja-maara>, dostęp: 01.03.2023 r.

²⁸ *Capital income*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii [vero.fi](https://www.vero.fi/en/individuals/tax-cards-and-tax-returns/income/capital-income/) 2023, <https://www.vero.fi/en/individuals/tax-cards-and-tax-returns/income/capital-income/>, dostęp: 01.03.2023 r.

zależności od ich wieku, stanu zdrowia, sytuacji społecznej czy materialnej. Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia jest organem rządowym odpowiedzialnym za utrzymanie i rozwój tego systemu, do jego pozostałych obowiązków należy także implementacja polityki rządu z zakresu polityki społecznej, oraz udział w przygotowywaniu rozwiązań legislacyjnych. W fińskim systemie dużą autonomię posiadają lokalne oddziały, usługi z zakresu opieki społecznej i ochrony zdrowia organizowane są często w sposób zdecentralizowany, w celu jak największej indywidualizacji. Największą instytucją koordynującą i administrującą systemem świadczeń społecznych jest fiński Zakład Ubezpieczeń Społecznych (fin. *Kela*), do jego zadań należy m.in. wypłacanie zasiłków oraz innych świadczeń, jak emerytury czy renty²⁹.

9.5.1 Charakterystyka systemu zabezpieczeń społecznych w Finlandii

W tabeli 9.4 podsumowano najważniejsze instrumenty i świadczenia w fińskim systemie zabezpieczeń społecznych i opieki społecznej. System ten charakteryzuje się dużą złożonością, a jego celem jest zabezpieczenie najbardziej podstawowych ryzyk występujących w życiu codziennym. Dodatkowo, celem tego systemu jest także nie uzależnianie beneficjenta od systemu świadczeń społecznych, aby mógł on, po okresie w którym dane świadczenia mu przysługują, wrócić do pracy.

Tabela 9.4. Charakterystyka instrumentów i świadczeń w systemie opieki społecznej i ochrony zdrowia w Republice Finlandii

Instytucja/ instrument	Opis
Publiczna Ochrona Zdrowia	Władze lokalne są odpowiedzialne za wdrażanie usług z zakresu ochrony zdrowia, zapewniając dostęp do podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej. Pacjenci mogą wybierać miejsce opieki zdrowotnej, a usługi świadczone w każdym regionie muszą obejmować wiele aspektów opieki zdrowotnej. Ośrodki zdrowia pobierają opłaty za wizyty, ale istnieje górna granica opłat, po przekroczeniu której świadczenia są bezpłatne. Świadczenia długoterminowe uzależnione są od dochodu pacjentów.
Świadczenia chorobowe	W ramach ochrony zdrowia obowiązują dwa świadczenia chorobowe: ubezpieczenie kosztów leczenia oraz dzienny zasiłek chorobowy.
Ubezpieczenie kosztów leczenia	Obejmuje leczenie ambulatoryjne, koszty podróży związane z chorobą, koszty leczenia w sektorze prywatnym, zwrot kosztów leków na receptę oraz częściowy zwrot kosztów prywatnych wizyt u lekarza i dentystry.

²⁹ Broszura Ministerstwa Spraw Socjalnych i Zdrowia Republiki Finlandii, *Characteristics of the social security system in Finland*, Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki 2013

Dzienny zasiłek chorobowy	Wypłacany jest w formie rekompensaty dla pracowników, a w przypadku braku zatrudnienia wypłacany jest minimalny zasiłek dzienny po upływie 55 dni niezdolności do pracy. Zasiłek chorobowy jest określany jako pewien procent zadeklarowanego dochodu w okresie 6 miesięcy przed zdarzeniem, a minimalny okres zatrudnienia wynosi 3 miesiące przed zachorowaniem.
Rehabilitacje	Koszty rehabilitacji są zwracane w całości, a koszty dojazdu są refundowane (oprócz wkładu własnego ubezpieczonego). Świadczenie rehabilitacyjne jest wypłacane na okres rehabilitacji, która ma na celu umożliwienie ubezpieczonej osobie utrzymania czynnego zatrudnienia, powrotu do pracy lub wejścia na rynek pracy.
Zasiłki opiekuńcze i renty	W ramach systemu pomocy społecznej wyróżnia się trzy główne formy wsparcia finansowego: zasiłek dla osób do 16 roku życia, zasiłek dla osób niepełnosprawnych oraz dodatek pielęgnacyjny dla emerytów.
Zasiłek dla osób do 16 roku życia	Zasiłek dla osób do 16 roku życia jest przyznawany w celu wsparcia dziecka, które z powodu choroby lub niepełnosprawności wymaga długotrwałej opieki i rehabilitacji trwającej przynajmniej 6 miesięcy.
Zasiłek z tytułu niepełnosprawności	Zasiłek związany z niepełnosprawnością jest udzielany dla osób powyżej 16. roku życia, które mają problemy z wykonywaniem codziennych czynności, w tym z nauką oraz ogólnie poruszaniem się w życiu codziennym.
Dodatek pielęgnacyjny dla emerytów	Dodatkowe wynagrodzenie pielęgnacyjne dla emerytów ma za zadanie zrekompensować koszty związane z opieką nad osobą chorym lub niepełnosprawną.
Świadczenia rodzinne	W Finlandii świadczenia rodzinne są przyznawane rodzicom, którzy mieszkali w kraju co najmniej przez 180 dni przed narodzinami dziecka. Ich celem jest zapewnienie dzieciom bezpiecznego środowiska do wzrastania oraz zapewnienie rodzicom odpowiedniego wsparcia materialnego i psychologicznego do wychowania swoich dzieci.
Zasiłek macierzyński	Matki mają prawo do zasiłku macierzyńskiego podczas urlopu macierzyńskiego, który jest wypłacany przez maksymalnie 105 dni. Aby skorzystać z tego zasiłku, matki muszą przystąpić do urlopu macierzyńskiego od 30 do 50 dni przed porodem. Jeśli pracodawca wypłaca wynagrodzenie matkom podczas urlopu macierzyńskiego, zasiłek jest wypłacany bezpośrednio pracodawcy zamiast matce. Celem zasiłku macierzyńskiego jest wsparcie finansowe matki w okresie opieki nad dzieckiem po porodzie.
Zasiłek ojcowski	Zasiłek ojcowski jest przyznawany podczas urlopu ojcowskiego i może być pobierany przez maksymalnie 54 dni. Urlop ojcowski nie przysługuje wyłącznie formalnym ojcom, lecz także ojcom adopcyjnym oraz osobom w zarejestrowanych związkach partnerskich, niezależnie od ich płci.
Zasiłek rodzicielski	Zasiłek rodzicielski przysługuje podczas urlopu rodzicielskiego i może być pobierany przez jednego z rodziców lub podzielony między oboje, jednak oboje nie mogą przebywać na urlopie macierzyńskim jednocześnie, z wyjątkiem przypadków porodów mnogich, kiedy to okres pobierania zasiłku wydłuża się o 60 dni roboczych na każde dziecko. Maksymalny okres wypłaty zasiłku rodzicielskiego wynosi 158 dni i może być pobierany po zakończeniu urlopu macierzyńskiego.
Zasiłek na dziecko	Wypłacany na każde dziecko do 17 roku życia.
Zasiłek na opiekę domową nad dzieckiem i zasiłek na prywatną opiekę dzienną	Po zakończeniu urlopu rodzicielskiego, rodzice mają możliwość skorzystania ze świadczenia w celu opieki nad dzieckiem do lat trzech, zachowując jednocześnie pełne zabezpieczenie zatrudnienia. Należy jednak pamiętać, że obydwaj rodzice nie mogą jednocześnie korzystać z tego świadczenia w pełnym wymiarze godzin, gdyż świadczenie

	to ma na celu umożliwienie jednemu z rodziców opieki nad dzieckiem w czasie, gdy drugi pracuje.
Zasiłek alimentacyjny	Jeśli dziecko poniżej 18 roku życia nie otrzymuje odpowiedniego wsparcia finansowego od obojga rodziców, władze lokalne wypłacają zasiłek alimentacyjny. Takie wsparcie przysługuje dziecku, gdy matka lub ojciec nie przyczyniają się do utrzymania dziecka. Zasiłek alimentacyjny może być również przyznany dziecku, którego ojcostwo nie zostało ustalone, a także dziecku, które zostało przysposobione przez rodzica adopcyjnego.
Świadczenia w przypadkach wypadków przemysłowych	Pracodawcy muszą zapewnić swoim pracownikom opiekę zdrowotną, a osoby prowadzące własną działalność mogą to zrobić dobrowolnie. Ubezpieczenia wypadkowe są ustawowo zapewnione dla pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę. Osoby prowadzące własną działalność mogą dołączyć do tego ubezpieczenia. Ubezpieczenie to zapewnia odszkodowanie za niezbędne leczenie oraz utratę zarobków. W przypadku częściowej lub trwałej niezdolności do pracy przysługuje zasiłek lub renta częściowa lub inwalidzka. Prawie wszyscy pracownicy są również objęci grupowymi ubezpieczeniami na życie, a zwroty z tytułu grupowego ubezpieczenia na życie są wypłacane jednorazowo małżonkowi i dzieciom zmarłego, w tym uczącym się do 21 roku życia.
Emerytury	W Finlandii istnieją równoległe dwa systemy emerytalne: emerytura krajowa uzupełniona o emeryturę gwarantowaną oraz emerytura powiązana z zarobkami.
Emerytura krajowa	Osoby, które na skutek emerytur uzależnionych od wysokości zarobków otrzymują niską lub w ogóle nie otrzymują emerytury, mają prawo do emerytury krajowej. W Finlandii, na dzień dzisiejszy (03 marzec 2023) minimalna emerytura gwarantowana wynosi 922,42 EUR miesięcznie.
Emerytury uzależnione od zarobków	W Finlandii emerytury są obliczane na podstawie rocznych zarobków lub rocznych ubezpieczonych zarobków dla osób prowadzących własną działalność gospodarczą. Emerytury uzależnione od zarobków są obliczane na podstawie rocznych zarobków, w przypadku osób prowadzących własną działalność gospodarczą na podstawie rocznych ubezpieczonych zarobków i narastają w zależności od wieku w następujących procentach: 18-52 lata: 1,5%, 53-62 lata: 1,9%, 63-67 lat: 4,5%. Możliwe jest elastyczne przejście na emeryturę pomiędzy 63 a 68 rokiem życia, jednakże, jeżeli osoba pracuje podczas otrzymywania emerytury to emerytura narasta o 1,5% wysokości dochodu z pracy. Emerytura jest również naliczana od zarobków związanych ze świadczeniami socjalnymi oraz za okres studiów i okres opieki nad dzieckiem do lat 3. Aby uzyskać prawo do pełnej emerytury, osoba musi mieszkać w Finlandii przez co najmniej 40 lat.
Renta rodzinna	W przypadku śmierci głowy rodziny, wypłacana jest renta rodzinna z obydwu filarów emerytalnych, o których już wcześniej wspomniano.
Renta dla bezrobotnych	Osoby, które straciły pracę i jeszcze nie osiągnęły wieku emerytalnego, otrzymują wsparcie finansowe tylko w przypadku urodzenia przed 1950 rokiem i osiągnięcia wieku 65 lat. W tym przypadku, wsparcie finansowe zostaje przekształcone w emeryturę krajową.
Podwyżki dla dzieci	Osoby utrzymujące się na emeryturze mogą otrzymać wyższe świadczenie, jeśli w ich domu zamieszkuje dziecko. Wysokość świadczenia zwiększa się proporcjonalnie do liczby dzieci w gospodarstwie domowym.

Świadczenia dla bezrobotnych	Zaliczamy do nich zasiłki dla bezrobotnych, subsydium rynku pracy i wydłużone świadczenie dla bezrobotnych.
Zasiłek dla bezrobotnych	Zasiłek dla bezrobotnych jest świadczeniem zryczałtowanym i przysługuje osobom między 17 a 64 rokiem życia, którzy przez co najmniej 43 tygodnie w ciągu 28 miesięcy przed rozpoczęciem bezrobocia byli zatrudnieni. Świadczenie jest wypłacane przez okres 500 dni i jest finansowane przez dobrowolny fundusz dla bezrobotnych. Wysokość zasiłku jest obliczana na podstawie wynagrodzenia z 10 miesięcy poprzedzających bezrobocie i może być powiększona w przypadku powodów biznesowych lub produkcyjnych. Osoby samozatrudnione również mają prawo do zasiłku, jeśli byli członkami funduszu przez co najmniej 24 miesiące w ciągu 48 miesięcy poprzedzających bezrobocie.
Subsydium rynku pracy	Osoby, które nie spełniają kryteriów wymaganych do otrzymania zasiłku dla bezrobotnych lub które otrzymują ten zasiłek przez dłużej niż 500 dni, mogą ubiegać się o inną formę wsparcia finansowego, która jest wypłacana bez ograniczenia czasowego.
Wydłużone świadczenie dla bezrobotnych	Osoby, które zbliżają się do emerytury i mają prawo do świadczenia dla bezrobotnych, ale pozostają bez pracy przez dłuższy niż 500 dni okres czasu, są objęte tym świadczeniem.
Zasiłki mieszkaniowe	Istnieją różne rodzaje świadczeń mieszkaniowych w Finlandii. Ogólny zasiłek mieszkaniowy przysługuje gospodarstwom domowym o niskich dochodach, a wysokość zależy od dochodów mieszkańców, powierzchni mieszkania oraz kosztów utrzymania. Emeryci mogą ubiegać się o dodatek mieszkaniowy, którego wysokość zależy od dochodów, relacji rodzinnych oraz rodzaju posesji. Studenci bez dzieci, którzy wynajmują lub współwynajmują mieszkanie, mogą ubiegać się o dodatek mieszkaniowy dla studentów, natomiast rodziny z dziećmi mogą ubiegać się o ogólny zasiłek mieszkaniowy. Poborowi mogą otrzymać pomoc mieszkaniową, którą można otrzymać osobiście lub przekazać rodzinie w czasie odbywania obowiązkowej służby wojskowej.
Pozostała pomoc społeczna	Samorządy mają obowiązek ustalać standardy i kryteria kwalifikacyjne dla osób, które potrzebują pomocy finansowej w sytuacji, gdy ich dochody nie wystarczają na pokrycie codziennych wydatków. Ta pomoc dzieli się na trzy kategorie: podstawową, uzupełniającą i prewencyjną, która ma na celu zapobieganie społecznemu wykluczeniu i długotrwałej zależności od pomocy społecznej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Broszura Ministerstwa Spraw Socjalnych i Zdrowia Republiki Finlandii, *Characteristics of the social security system in Finland*, Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki 2013

9.5.2 Zmiany i nowe instrumenty polityki społecznej w czasie kryzysu 2020-2022

Jak wspomniano we wstępie, już 16 marca 2020 roku ogłoszono stan wyjątkowy z powodu pandemii COVID-19, 18 marca tego samego roku rozpoczęto wprowadzanie restrykcji od czasowego zamknięcia szkół i ośrodków kultury w celu spowolnienia rozprzestrzeniania się pandemii. Ogólnie, w różnych okresach, wprowadzano liczne restrykcje polegające przede wszystkim na obligowaniu obywateli do dystansowania się, noszenia maseczek, tworzenia limitów osób w danych pomieszczeniach oraz zamykania poszczególnych instytucji. Mając na uwadze główny cel tej części opracowania jakim jest analiza narzędzi i instrumentów polityki związanej

z zabezpieczeniem społecznym i świadczeń z tym związanych w dobie pandemii COVID-19, w tabeli 9.5 zestawiono najważniejsze decyzje polityczne związane z walką z pandemią.

Tabela 9.5. Polityka związana z COVID-19 w Finlandii

Klasyfikacja	Ordynacja czasowa	Poziom	Podstawa prawna	Przykład
Polityka mająca na celu powstrzymanie rozprzestrzeniania się wirusa	Przed szczytem zakażeń i w trakcie szczytu	Słaby (zalecenia niewiążące)	Brak	Osoby powyżej 70. roku życia powinny powstrzymać się od kontaktu z innymi osobami w możliwie najwyższym zakresie. Maska na twarz dobrowolna w przestrzeniach publicznych. Zalecano, aby nie spędzać niepotrzebnie czasu w miejscach publicznych (do 31 maja 2020). Samo-kwarantanna po powrocie zza granicy. Pracownicy sektora prywatnego zostali poinstruowani, aby pracowali z domu, jeśli pozwalają na to ich obowiązki.
			Prawo powszechne (np. ustawa o chorobach zakaźnych)	Zamknięcie obiektów sportowych, muzeów, bibliotek, basenów, ośrodków młodzieżowych i klubów, punktów opieki dziennej dla osób starszych, ośrodków rehabilitacyjnych i warsztatów. Zakazano wizyt w ośrodkach świadczących usługę zakwaterowania dla osób starszych i innych grup ryzyka. Pracownikom sektora publicznego zalecono pracę z domu, jeśli pozwalają na to ich obowiązki.
			Umiarkowany (wiążące, bez kar)	Prawo powszechne Zajęcia lub całe szkoły zostawały zamknięte, jeśli nauczyciele lub uczniowie zostali zakażeni. Publiczne wydarzenia i spotkania z udziałem ponad 10 osób zostały zakazane, limit podniesiono do 50 w dniu 1 czerwca 2020.
			Stan wyjątkowy (np. ustawa o stanie wyjątkowym)	Zamknięcie pomieszczeń wszystkich instytucji edukacyjnych. (Od 18 marca do 13 maja 2020 roku). Restauracje zamknięte (możliwe zamówienia na wynos) (do 31 maja 2020 r.)

		Silny (wiążące, podlegające karze)	Prawo powszechne	Osoby, u których stwierdzono dodatni wynik testu na COVID-19 umieszczono w izolacji w swoich domach lub w szpitalu, jeśli wymagały opieki szpitalnej. Wszystkie osoby narażone na kontakt z osobami zarażonymi umieszczano w kwarantannie na okres dwóch tygodni.
			Stan wyjątkowy	Lockdown stolicy Helsinek i regionu Uusimaa wokół stolicy, dla reszty kraju lockdown trzy tygodniowy.
Po szczycie zakażeń		Słaby	Brak	<p>Zalecenie zachowania dystansu społecznego, dodatkowe zalecenia w zakresie mycia rąk, zalecenie aby w miarę możliwości pracować z domu (w szczególności na obszarach o umiarkowanym lub wysokim występowaniu COVID-19).</p> <p>Stosowanie masek na twarz pozostało dobrowolna w miejscach publicznych. Stosowanie maski zalecano w transporcie publicznym (od 13 sierpnia 2020).</p> <p>Poddanie się kwarantannie po powrocie z kraju o wysokim i umiarkowanym ryzyku.</p> <p>Zalecano, aby nie spędzać niepotrzebnie czasu w miejscach publicznych (przed latem).</p>
		Umiarkowany	Prawo powszechne	<p>Szkoły podstawowe i siłownie zostały ponownie otwarte (14 maja). Ponowne zamykanie szkół, w przypadku nawrotu pandemii.</p> <p>Zakazanie publicznych wydarzeń i spotkań, w których uczestniczyło ponad 50 osób do początku czerwca. Do 31 lipca zakazano imprez publicznych na zewnątrz z udziałem ponad 500 osób.</p> <p>Ponowne otwarcie restauracji. W pierwszej fazie (czerwiec 2020 r.) zezwolono aby wewnątrz miejsc siedzących dostępnych było 50% wszystkich miejsc, bufet był nadal niedozwolony. W drugiej fazie (od lipca 2020 r.) nastąpiło pełne ponowne otwarcie.</p>
		Silny	Prawo powszechne	Osoby, u których stwierdzono dodatni wynik testu na COVID-19 umieszczono w izolacji w swoich domach lub w szpitalu, jeśli wymagały opieki szpitalnej. Wszystkie osoby narażone na kontakt z osobami zarażonymi umieszczano w kwarantannie na okres dwóch tygodni.
Polityka w zakresie zapobiegania i leczenia	Przed szczytem zakażeń i w trakcie szczytu	Słaby	Prawo powszechne	Zwiększenie zdolności do testowania i śledzenia zachowań.
		Umiarkowany	Prawo powszechne	<p>Dodatkowe środki ochrony indywidualnej zakupione przez Krajową Agencję Dostaw Kryzysowych (fin. NESA) oraz okręgi szpitalne i gminy.</p> <p>Tymczasowe szpitale w celu zwiększenia możliwości systemu opieki zdrowotnej w Helsinkach.</p>

			Priorytetyzacja zasobów opieki zdrowotnej (pilna i niepilna opieka, wentylatory, maski, środki ochrony indywidualnej, zachęcenie do pracy emerytowanych pielęgniarek i specjalistów).
		Stan wyjątkowy	Anulowanie opieki przypadków niepilnych w celu zwiększenia wydajności systemu ochrony zdrowia.
Po szczycie zakażeń	Słaby	Prawo powszechne	Zwiększenie zdolności do testowania i śledzenia zachowań. Zwiększenie liczby testów na lotniskach, portach i granicach regionów (od 13 sierpnia 2020 roku). Zwiększono dostępność środków ochrony indywidualnej. Wznowienie opieki nad pacjentami niewymagającymi pilnej interwencji.
	Umiarkowany	Stan wyjątkowy	Możliwość ponownego rozpoczęcia ustalania priorytetów w zakresie zasobów opieki zdrowotnej.

Źródło: tłumaczenie własne na podstawie : H. Tiirinki, L.-K. Tynkkynen and M. Sovala et al., *COVID-19 pandemic in Finland – Preliminary analysis on health system response and economic consequences*, Health Policy and Technology, Grudzień 2020

Podsumowując, w Finlandii w celu zabezpieczenia społeczeństwa przed negatywnymi działaniami pandemii COVID-19 i w celu zmniejszenia emisji wirusa, władze zdecydowały się na wprowadzanie czasowych restrykcji, zmieniono politykę prowadzenia szpitali wprowadzając tymczasowo priorytetyzację w przyjmowaniu chorych i wprowadzono obostrzenia mające zmniejszać ilość interakcji społecznych i zwiększać dystans pomiędzy obywatelami. System polityczny w Republice Finlandii jest bardzo zdecentralizowany, nie mniej jednak w celu skuteczniejszej i szybszej walki z pandemią skoordynowano politykę, przez co w okresie walki z COVID-19 była ona bardziej scentralizowana, w szczególności w zakresie podejmowania decyzji dotyczących wprowadzania poszczególnych restrykcji i uruchamiania kolejnych funduszy³⁰.

W Finlandii tworzone również dodatkowe budżety na walkę z pandemią, do końca 2020 roku było to łącznie 9,6 mld EUR, w tym 3,2 mld EUR przeznaczone było na wsparcie sektora prywatnego, który musiał w wielu aspektach ograniczyć swoją działalność z powodu panujących restrykcji. Ponadto kolejny 1 mld EUR otrzymały samorzady, 600 mln EUR Narodowa Agencja Zarządzania Kryzysowego, 500 mln EUR przekazano na zasiłki i wsparcie dla

³⁰ S. Moision *State power and the COVID-19 pandemic: the case of Finland*, "Eurasian Geography and Economics" 2020, vol. 61:4-5.

bezrobotnych i 1,5 mld EUR przekazano na gospodarstwa domowe, ośrodki sportowe i kulturalne oraz młodzież³¹.

Najnowszy etap kryzysu, spowodowany agresją rosyjską 24 lutego 2022 roku na Ukrainę, odbił się w fińskiej gospodarce głównie na cenach paliw i energii elektrycznej a przez co także na inflacji, dlatego też to te obszary zostały w największym stopniu objęte pomocą rządową. Do walki z cenami energii przede wszystkim przygotowano kampanię społeczną, mającą na celu ograniczenie indywidualnego zużycia energii³², co po pewnym czasie okazało się skuteczne, gdyż w zależności od dostawcy energii (i od regionu) nastąpiły różne, aczkolwiek wszędzie odnotowane spadki w zużyciu energii³³. Przygotowano także listę instytucji odcinanych w z góry ustalonej kolejności od dostępu do energii elektrycznej w przypadku wystąpienia jej braków³⁴. Obniżono (tymczasowo) stawkę VAT na energię z 24% na 10%, dodatkowo wprowadzono ulgę podatkową za rachunki za energię elektryczną w wysokości 500 – 1500 EUR (w zależności od dochodów) oraz zwrot części rachunków za prąd i wydłużenie terminów płatności tych rachunków³⁵. *Kela* wypłacała Finom, u których w gospodarstwach domowych średnie miesięczne koszty energii przekraczały 500 EUR, 60% wartości tej nadwyżki³⁶.

W celu obniżenia dyskomfortu związanego z cenami benzyny i transportu obywatele dostali możliwość odliczenia od podatku kosztów podróży pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem pracy w wysokości 8 400 EUR rocznie. Ponadto ustalono stawkę VAT od transportu publicznego na poziomie 0%, przez co znacząco spadły ceny biletów w komunikacji miejskiej³⁷. Dodatkowo uruchomiono dopłaty paliwowe dla firm transportowych oraz dopłat na olej

---

³¹ D. Argento, K. Kaarbøe, J. Vakkuri *Constructing certainty through public budgeting: budgetary responses to the COVID-19 pandemic in Finland, Norway and Sweden*, "Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management" 2020, Vol. 32(5), s. 875-887

³² *Finland launches energy saving campaign* yle.fi, <https://yle.fi/a/3-12594295>, dostęp: 03.03.2023 r.

³³ *Kun energiakriisi iski, sähkönkulutust laski koko Suomessa – kulutustapojen pysyvä muutos jää silti nähtäväksi: "Ihmiset ovat myös laiskoja"* yle.fi, <https://yle.fi/a/74-20018761>, dostęp: 03.03.2023 r.

³⁴ *Jos sähköpula iskee, tiettyjen asiakkaiden sähkönsaanti turvataan ensin – tässä lista paikoista, joissa valot eivät äkkiä sammuu* yle.fi, <https://yle.fi/a/3-12683938>, dostęp: 03.03.2023 r.

³⁵ *Finnish government details support for households struggling under energy costs* Helsinki Times, <https://www.helsinkitimes.fi/finland/finland-news/politics/22137-finnish-government-details-support-for-households-struggling-under-energy-costs.html>, dostęp: 03.03.2023 r.

³⁶ *Temporary assistance with electricity costs* kela.fi, <https://www.kela.fi/assistance-with-electricity-costs#electricity-costs-are-eur-450-per-month>, dostęp: 03.03.2023 r.

³⁷ *Hallitus turvaa lapsiperheiden ja sähkölämmittäjien selustaa – katso, miten päätökset vaikuttavat sinuun* yle.fi, <https://yle.fi/a/3-12605289>, dostęp: 03.03.2023 r.

opałowy dla firm obsługujących maszyny budowlane³⁸. Utworzono też fundusze dla poszczególnych regionów, pozwalające im na walkę z cenami benzyny na szczeblu lokalnym³⁹.

Ostatnim dużym wyzwaniem z którym mierzył się fiński rząd i fińskie społeczeństwo jest inflacja (8,4% wg. odczytów za styczeń 2023 roku). Próby walki z inflacją rozpoczęto od waloryzacji świadczeń socjalnych o 3,5% i emerytur o około 100 EUR miesięcznie⁴⁰. Zwiększono także kwotę odliczaną od dochodu w przypadku osób po 60 roku życia nadal aktywnych zawodowo. W grudniu wypłacono dodatkowy zasiłek na dziecko (wypłacono podwójną wartość stałego zasiłku), obniżono opłaty za opiekę dzienną i podwyższono o 100 EUR dodatek na tę opiekę w prywatnych placówkach. Ponadto zwiększono o 25 eurocentów/posiłek dodatek na posiłek dla studentów i podwyższono do 885,63 EUR kwotę, którą dłużnik może zatrzymać bez zajęcia w wypadku bycia objętym egzekucją komorniczą⁴¹.

9.6. Wnioski i podsumowanie

System zabezpieczenia społecznego w Finlandii jest rozbudowany, podobnie rozbudowany jest również system obciążeń publicznoprawnych, które finansują pomoc i opiekę społeczną. Kryzys w latach 2020-2022 stawiał przed rządzącymi Republiką Finlandii liczne wyzwania, na które odpowiadali oni zarówno sprawnie jak i kompleksowo. Przeprowadzona w opracowaniu analiza wskazuje, że politycy sprawnie reagowali na kolejne problemy wywoływane przez następujące po sobie etapy dwóch kryzysów, pandemicznego i spowodowanego agresją rosyjską na Ukrainę.

W przypadku kryzysu pandemicznego, w zależności od etapu rozwoju pandemii wprowadzono nowe obostrzenia i zalecenia, powoływano także fundusze mające na celu wspomaganie sektorów gospodarki narażonymi na negatywne efekty ekonomiczne restrykcji. Podczas kryzysu związanego z cenami energii wprowadzono kompleksowe rozwiązania mające nie tylko ulżyć gospodarstwom domowym w radzeniu sobie z cenami energii i inflacją, ale także wsparło sektor prywatny z rosnącymi kosztami paliw i energii.

³⁸ *Kymmenesosa Valtiokonttorin myöntämästä polttoainetuesta pohjalaismaakuntiin – Etelä-Pohjanmaa aktiivisin hakemusten suhteen yle.fi*, <https://yle.fi/a/74-20005723>, dostęp: 03.03.2023 r.

³⁹ *Lahden seutu sai joukkoliikenteeseen valtionapua viime vuotta vähemmän – koronatukea tuli odotettua runsaammin yle.fi*, <https://yle.fi/a/3-12641437>, dostęp: 03.03.2023 r.

⁴⁰ *Government boosts social benefits to address cost of living crisis yle.fi*, <https://yle.fi/a/3-12549356>, dostęp: 03.03.2023 r.

⁴¹ *Hallitus turvaa ...*

W świetle, zarysowanej w pierwszej części opracowania teorii wyboru publicznego akto-
rzy na rynku politycznym wywiązywali się wobec obywateli dostarczając im nowych rozwiązań
na pojawiające się na bieżąco problemy. W tekście poświęcono również uwagę kosztom, które
obywatele ponoszą, w szczególności podatkom związanym z dochodem i składkami na wsze-
lakie ubezpieczenia. . Autor uważa za słuszne postawienie wniosku, że ponoszone przez jed-
nostki w Republice Finlandii koszty życia politycznego są rekompensowane kompleksowymi
rozwiązaniami. Jednocześnie system na bieżąco stara się pokrywać kolejne ryzyka pojawiające
się w trakcie kryzysu, przez co kolejnym wnioskiem wynikającym z przeprowadzonych badań
jest to, że obywatele Finlandii wymieniają wysokie koszty ponoszone w podatkach na wysoki
poziom bezpieczeństwa socjalnego, które stara się im zapewnić państwo.

Literatura

Piśmiennictwo

- Argento D., Kaarbøe K., Vakkuri J., *Constructing certainty through public budgeting: budgetary responses to the COVID-19 pandemic in Finland, Norway and Sweden*, "Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management" 2020, Vol. 32.
- Buchanan J. M., Faith R. L., *Secession and the Limits of Taxation: Toward a Theory of Internal Exit*, "The American Economic Review" 1987, vol. 77(5).
- Buchanan J. M., *Public Finance and Public Choice*, "National Tax Journal" 1975, vol. XXVIII No.4, 1975.
- Buchanan J. M., Tullock G., *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, University of Michigan, 1962.
- Buchanan J. M., *The Collected Works of James M. Buchanan, Vol. 5. The Demand and Supply of Public Goods*. Liberty Fund, 1968.
- Buchanan J. M., *Social insurance in a growing economy: a proposal for radical reform*, "National Tax Journal" 1968, vol. 21:4.
- Buchanan J.M., *Social Security Survival: A Public-Choice Perspective*, "Cato Journal, Cato Institute" 1983, vol. 3(2).
- Ministry of Social Affairs and Health, *Characteristics of the social security system in Finland*, Helsinki 2013.
- Moisio S. *State power and the COVID-19 pandemic: the case of Finland*, "Eurasian Geography and Economics" 2020, vol. 61:4-5.
- Tiirinki H., Tynkkynen L.K., Sovala M., Atkins S., Koivusalo M., Rautiainen P., Jormanainen V., Keskimäki I. *COVID-19 pandemic in Finland – Preliminary analysis on health system response and economic consequences*, "Health Policy and Technology" 2020, Vol. 9/4.
- Tullock G., *Efficient Rent Seeking*, [w:] A. A. Lockard, G. Tullock (eds) *Efficient Rent-Seeking*. Springer, Boston, MA, 2001.

Akty prawne

Konstytucja Republiki Finlandii, tłum. Joachim Osiński, Warszawa 2003

Źródła internetowe

- Ajoneuvoverolaki L (30.12.2003/1281) Finlex. Lainsäädäntö, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/2003/20031281>, dostęp: 14.03.2023 r.
- Ajoneuvoveron rakenne ja määrä, witryna internetowa Fińskiej Agencji Transportu i Komunikacji traficom.fi 2023, <https://www.traficom.fi/fi/liikenne/tieliikenne/ajoneuvoveron-rakenne-ja-maara>, dostęp: 01.03.2023 r.
- Calculator – estimate how much gift tax you must pay, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/individuals/property/gifts/gift-tax-calculator/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Capital income, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/individuals/tax-cards-and-tax-returns/income/capital-income/>, dostęp: 01.03.2023 r.
- Excise duty table for alcohol and alcoholic beverages, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/excise-duty-on-alcohol-and-alcoholic-beverages/Excise-duty-table-for-alcohol-and-alcoholic-beveragesoholi-uomaverotaulukko/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Excise duty table for tobacco, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/excise-duty-on-tobacco/excise-duty-table-for-tobacco/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Excise taxation, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Finland launches energy saving campaign yle.fi, <https://yle.fi/a/3-12594295>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Finnish government details support for households struggling under energy costs Helsinki Times <https://www.hel-sinkitimes.fi/finland/finland-news/politics/22137-finnish-government-details-support-for-households-struggling-under-energy-costs.html>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Government boosts social benefits to address cost of living crisis yle.fi (<https://yle.fi/a/3-12549356>), dostęp: 03.03.2023 r.
- Hallitus turvaa lapsiperheiden ja sähkölämmittäjien selustaa – katso, miten päätökset vaikuttavat sinuun yle.fi, <https://yle.fi/a/3-12605289>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Inheritance tax calculator – how much inheritance tax must be paid?, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/individuals/property/inheritance/inheritance-tax-calculator/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Jos sähköpula iskee, tiettyjen asiakkaiden sähkönsaanti turvataan ensin – tässä lista paikoista, joissa valot eivät äkkiä sammuu yle.fi, <https://yle.fi/a/3-12683938>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Kiinteistöveroprosentit 2023, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, (<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/asuminen/kiinteistovero/nain-vero-muodostuu/kiinteistoveroprosenti/kiinteistoveroprosentit-2023/>), dostęp: 28.02.2023 r.
- Kun energiakriisi iski, sähkönkulutus laski koko Suomessa – kulutustapojen pysyvä muutos jää silti nähtäväksi: "Ihmiset ovat myös laiskoja" yle.fi, <https://yle.fi/a/74-20018761>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Kymmenesosa Valtiokonttorin myöntämästä polttoainetuesta pohjalaismaakuntiin – Etelä-Pohjanmaa aktiivisin hakemusten suhteen yle.fi, <https://yle.fi/a/74-20005723>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Lahden seutu sai joukkoliikenteeseen valtionapua viime vuotta vähemmän – koronatukea tuli odotettua runsaammin yle.fi, <https://yle.fi/a/3-12641437>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Luettelo kuntien ja seurakuntien tuloveroprosenteista vuonna 2023 (VH/6011/00.01.00/2022), witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/paatokset/47465/kuntien-ja-seurakuntien-tuloveroprosentit-vuonna-2023/>, dostęp: 28.02.2023 r.

- OECD, *Taxing Wages 2022. impact of COVID-19 on the Tag Wedge in OECD Countries*, OECD Publishing, Paris 2022, <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-wages-brochure.pdf>, dostęp: 08.03.2022 r.
- Public Broadcasting Tax and Åland Islands media fee*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, https://vero.fi/en/About-us/newsroom/visual_aids_for_presentations_and_for_t/public_broadcasting_tax/, dostęp: 28.02.2023 r.
- Rates of VAT*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/vat/rates-of-vat/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Social insurance contributions*, Witryna Administracji Podatkowej Republiki Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/being-an-employer/social-insurance-contributions/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Tax rates on electricity and certain fuels*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/sahkovero/Tax-rates-on-electricity-and-certain-fuels/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Tax rates on liquid fuels*. witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/taxes-and-charges/excise-taxation/excise-duty-on-liquid-fuels/Tax-rates-on-liquid-fuels/>, dostęp: 28.02.2023 r.
- Temporary assistance with electricity costs* kela.fi, <https://www.kela.fi/assistance-with-electricity-costs#electricity-costs-are-eur-450-per-month>, dostęp: 03.03.2023 r.
- Transfer tax*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, https://www.vero.fi/en/individuals/housing/buying_a_home/, dostęp: 28.02.2023 r.
- Tuloverolaki L (30.12.1992/1535)*. Finlex. Lainsäädäntö, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19921535>, dostęp: 14.03.2023 r.
- Valtion tuloveroasteikko 2023*, witryna internetowa Administracji Podatkowej Finlandii vero.fi 2023, <https://vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot/ansiotulot/#tuloveroasteikko>, dostęp: 28.02.2023 r.

Spis tabel

Tabela 1.1. Powszechny system emerytalny w Polsce – ujęcie instytucjonalne.....	15
Tabela 1.2. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym	22
Tabela 1.3. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym w przypadku zbiegu tytułów.....	23
Tabela 1.4. Ramy czasowe dat urodzenia poszczególnych pokoleń	25
Tabela 1.5. Podział ankietowanych według wiedzy z zakresu ubezpieczeń społecznych.....	31
Tabela 1.6. Stosunek badanych pokoleń X oraz Z do zachowań z zakresu unikania składek na ubezpieczenia społeczne	33
Tabela 1.7. Stosunek badanych pokoleń X oraz Z do działań mających na celu obniżenie wysokości składek na poszczególne ubezpieczenia społeczne.....	34
Tabela 1.8. Stosunek badanych pokoleń X oraz Z wobec ubezpieczeń społecznych i ich systemu	35
Tabela 2.1. Emerytury i renty rolnicze na tle liczby ludności wiejskiej	42
Tabela 2.2. Wysokość składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w 2023 roku.....	43
Tabela 2.3. Przeliczniki lat pracy górniczej w zależności od charakteru wykonywanej pracy.....	45
Tabela 2.4. Stopa zastąpienia dla wybranych grup zawodowych w roku 2020 i jej prognoza na rok 2050 w wariantcie wyjściowym.....	50
Tabela 2.5. Prognoza stopy zastąpienia rolników i górników w Polsce w 2050 roku w zależności od dynamiki emerytur oraz dynamiki dochodu rozporządzalnego rolników i wynagrodzeń górników ...	51
Tabela 3.1. Zasięg ubóstwa ekonomicznego emerytów na przestrzeni lat 2016-2021	66
Tabela 3.2. Poziom docelowej stopy zastąpienia	68
Tabela 3.3. Stopa zastąpienia netto w krajach wspólnoty OECD (przeciętne zarobki).....	70
Tabela 5.1. Harmonogram wdrażania PPK w Polsce	114
Tabela 5.2. Zasady zapisu do PPK.....	116
Tabela 5.3. Finansowanie wpłat do PPK.....	118
Tabela 5.4. Respondenci według kryteriów społeczno-ekonomicznych.....	123
Tabela 5.5. Odpowiedzi na pytanie " W jaki sposób Pan/Pani oszczędza z myślą o emeryturze?" ...	126
Tabela 5.6. Odpowiedzi na pytanie "Ile Pana/Pani zdaniem wynosi składka emerytalna odprowadzana co miesiąc z wynagrodzenia pracownika do ZUS-u?"	127
Tabela 5.7. Przeciętna stopa zastąpienia w latach 2014-2020	128
Tabela 5.8. Odpowiedzi na pytanie „Ile będzie wynosiło Pana/Pani świadczenie emerytalne (z ZUS) w porównaniu do ostatniego wynagrodzenia pobieranego za stosunek pracy (tzw. stopa zastąpienia)?"	128
Tabela 5.9. Najczęstsze odpowiedzi na pytanie "Dlaczego Pan/Pani nie korzysta z PPK?"	131
Tabela 5.10. Statystyka prawidłowych odpowiedzi w zakresie wiedzy o PPK	132
Tabela 6.1. Urodzenia pierwszego dziecka w zależności od wieku matki.....	139
Tabela 6.2. Związek między wiekiem a przekonaniem, że świadczenie emerytalne będzie wystarczające do pokrycia kosztów życia na emeryturze	151
Tabela 7.1. Prognozowana średnia długość życia po osiągnięciu wieku emerytalnego	176
Tabela 7.2. Wartość zakumulowanych oszczędności w stosunku do luki emerytalnej	179
Tabela 7.3. Łączna wartość oszczędności z PPK przy założeniu różnych wielkości wpłat	180
Tabela 8.1. System emerytalny po reformie z 1999 r.	192
Tabela 8.2. Filary systemu emerytalnego w Irlandii.....	197
Tabela 8.3. Wysokość państwowej emerytury składkowej w Irlandii w 2022 r.....	198
Tabela 9.1. Stawki państwowego podatku dochodowego w Finlandii w roku 2023	218

Tabela 9.2. Stawki podatku spadkowego w zależności od stopnia pokrewieństwa i wysokości spadku	220
Tabela 9.3. Stawki podatku spadkowego w zależności od stopnia pokrewieństwa i wysokości darowizny	221
Tabela 9.4. Charakterystyka instrumentów i świadczeń w systemie opieki społecznej i ochrony zdrowia w Republice Finlandii	225
Tabela 9.5. Polityka związana z COVID-19 w Finlandii	229

Spis rysunków

Rysunek 1.1. Miejsce zamieszkania ogółu respondentów	27
Rysunek 1.2 Wykształcenie ogółu respondentów.....	28
Rysunek 1.3 Sytuacja zawodowa ogółu respondentów	29
Rysunek 1.4 Podstawa zatrudnienia ogółu respondentów.....	29
Rysunek 1.5 Ocena sytuacji finansowej respondentów	30
Rysunek 3.1. Liczba świadczeniobiorców pobierających emerytury (w tys. osób) w latach 2016-2021	57
Rysunek 3.2. Liczba świadczeniobiorców pobierających emerytury w liczbie pracujących w gospodarce narodowej ogółem w latach 2016-2021.....	57
Rysunek 3.3. Relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w latach 2016-2021	59
Rysunek 3.4. Relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto z rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych i jej relacja do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej.....	59
Rysunek 3.5. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 os. i wydatki gospodarstw domowych seniorów wraz z osiąganym saldem	61
Rysunek 3.6. Dochód realny do dyspozycji brutto w podsektorze osób fizycznych otrzymujących emeryturę i rentę [rok poprzedni=100]	61
Rysunek 3.7. Struktura miesięcznych wydatków w gospodarstwach domowych emerytów w 2021 r.	62
Rysunek 3.8. Subiektywna ocena sytuacji finansowej z podziałem na gospodarstwa domowe wyłącznie z osobami w wieku 60 lat i więcej oraz bez osób starszych w 2021 r.	64
Rysunek 3.9. Odsetek emerytów, którym emeryturę wypłaca ZUS, według wartości świadczeń i płci w marcu 2022 r.	65
Rysunek 3.10. Dysproporcja między przeciętnym świadczeniem emerytalnym wypłacanym przez ZUS dla kobiet i mężczyzn.....	65
Rysunek 3.11. Relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej.....	69
Rysunek 3.12. Prognozowana stopa zastąpienia w wybranych krajach OECD dla osób, które w 2021 roku rozpoczęły pracę	70
Rysunek 3.13. Poziom konsumpcji w wyodrębnionych fazach starości.....	72
Rysunek 3.14. Liczba uczestników promowanych przez państwo form oszczędzania (III filar) na przestrzeni lat 2015-2021.....	76
Rysunek 3.15. Udział aktywnych uczestników w liczbie uczestników ogółem w poszczególnych programach III filaru w latach 2020-2021	77
Rysunek 3.16. Wartość zgromadzonych aktywów w ramach II i III filaru na koniec 2021 r.....	78
Rysunek 4.1. Liczba gospodarstw domowych objętych badaniem w latach 2000-2015 Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Czapiński, T. Panek, Diagnoza Społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków, Warszawa, Rada Monitoringu Społecznego, 2015, s. 25-26.....	98
Rysunek 4.2 Liczba członków gospodarstw domowych powyżej 16 roku życia objęta badaniem w latach 2000-2015.....	99
Rysunek 4.3. Udział w dodatkowych programach oszczędzania na emeryturę w latach 2000-2007 wyrażony w procentach	100
Rysunek 4.4. Udział gospodarstw domowych w IKE w latach 2005-2015 wyrażony w procentach ..	101
Rysunek 4.5. Liczba uczestników programów wchodzących w skład III filara w latach 2016-2020...	103

Rysunek 4.6. Dynamika zmian liczby uczestników programów III filara w latach 2016-2020 wyrażona w procentach.....	104
Rysunek 5.1. Liczba uczestników KiviSaver w latach 2012-2021	112
Rysunek 5.2. Liczba uczestników Workplace Pension w latach 2009-2020	113
Rysunek 5.3. Odpowiedzi na pytanie "Czy myśli Pan/Pani o swoim życiu na emeryturze?"	126
Rysunek 5.4. Opinie respondentów wyrażone w kwestii zmian dokonywanych w polskim systemie emerytalnym	129
Rysunek 5.5. Odpowiedzi na pytanie "Kto Pana/Pani zdaniem powinien współfinansować dodatkowe oszczędzanie na emeryturę?"	131
Rysunek 5.6. Opinie respondentów wyrażone odnośnie poszczególnych aspektów działania PPK..	133
Rysunek 6.1. Znajomość alternatywnych metod zabezpieczenia emerytalnego.....	152
Rysunek 6.2. Dodatkowe formy zabezpieczenia z jakich korzystają osoby aktywne zawodowo	153
Rysunek 6.3. Powody, dla których aktywni zawodowo nie korzystają z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego	153
Rysunek 6.4. Dodatkowe formy zabezpieczenia emerytalnego, z jakich planują skorzystać osoby, które jeszcze się kształcą.....	154
Rysunek 6.5. Źródła z jakich emeryci finansują swoje bieżące wydatki.....	155
Rysunek 6.6. Powody, dla których ludzie niechętnie korzystają z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego	156
Rysunek 6.7. Co skłoniłoby ludzi do skorzystania z dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego	157
Rysunek 7.1. Stopa zastąpienia brutto w krajach UE należących do OECD (mężczyźni).....	167
Rysunek 7.2. Luka emerytalna wśród mężczyzn w krajach UE należących do OECD (mężczyźni)	168
Rysunek 7.3. Wagi składowych wskaźnika Mercer CFA Institute Global Pension Index.....	169
Rysunek 7.4. Ocena efektywności systemów emerytalnych w wybranych krajach świata	170
Rysunek 7.5. Indeks wiedzy o ubezpieczeniach społecznych.....	173
Rysunek 7.6. Całkowita luka emerytalna dla kobiet i mężczyzn (rozpoczynających pracę zawodową w roku 2022) w Polsce	177
Rysunek 7.7. Wartość całkowitej luki emerytalnej ze względu na oczekiwaną wysokość stopy zastąpienia.....	178
Rysunek 7.8. Stosunek łącznej wartości oszczędności (10% comiesięcznego wynagrodzenia i wpłaty PPK) do luki emerytalnej (z przyjętą oczekiwaną stopą zastąpienia na poziomie 60%)	181
Rysunek 7.9. Kwota miesięcznych oszczędności akumulowanych przez cały okres aktywności zawodowej na pokrycie luki emerytalnej (w zależności od wysokości stopy zastąpienia).	182
Rysunek 7.10. łączna wartość skumulowanych oszczędności w zależności od długości okresu oszczędzania (z uwzględnieniem PPK w formie podstawowej)	183
Rysunek 7.11. łączna wartość skumulowanych oszczędności w zależności od długości okresu oszczędzania (z uwzględnieniem PPK w formie rozszerzonej).....	184
Rysunek 7.12. Miesięczna wartość oszczędności do dyspozycji emeryta po zakończeniu pracy zawodowej	185
Rysunek 8.1. Zmiany w systemie emerytalnym w Polsce po 1999 r.	194
Rysunek 8.2. Struktura wieku i płci społeczeństwa polskiego w 2020 r.	201
Rysunek 8.3. Struktura wieku i płci społeczeństwa irlandzkiego w 2020 r.	201
Rysunek 8.4. Zmiany udziału osób w wieku emerytalnym w liczbie ludności w Polsce w latach(w tys.)	202
Rysunek 8.5. Zmiany udziału osób w wieku emerytalnym w liczbie ludności w Irlandii w latach (w tys.).....	202

Rysunek 8.6. Stopa zastąpienia brutto dla niskich zarobków w Polsce i w Irlandii w ramach obowiązkowej części systemu emerytalnego w latach 2007-2021.....	204
Rysunek 8.7. Stopa zastąpienia brutto dla przeciętnych zarobków w Polsce i Irlandii w ramach obowiązkowej części systemu emerytalnego w latach 2007-2021.....	206
Rysunek 8.8. Stopa zastąpienia brutto dla wysokich zarobków w Polsce i w Irlandii w ramach obowiązkowej części systemu emerytalnego w latach 2007-2019.....	206
Rysunek 8.9. Udział wydatków na system emerytalny w wydatkach publicznych Polski i Irlandii w latach 2007-2017.....	209
Rysunek 8.10. Udział wydatków publicznych na system emerytalny w PKB Polski i Irlandii w latach 2007-2017.....	209

UNIWERSYTET
EKONOMICZNY
W KRAKOWIE

RISK
MANAGEMENT

KOŁO NAUKOWE UBEZPIECZEŃ

**KATEDRA
ZARZĄDZANIA
RYZYKIEM
I UBEZPIECZEŃ**
KU.UEK.KRAKOW.PL